

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİNDE
KIYMETLİ EVRAKLARIN HUKUKİ VE
İKTİSADİ İŞLEVLERİ**

**Mustafa ÇAKICI
2502110239**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Tefik GÜRAN**

İSTANBUL 2019

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : MUSTAFA ÇAKICI

Numarası : 2502110239

Anabilim/Bilim Dalı : İKTİSAT

Danışman : PROF. DR. TEVFİK GÜRAN

Tez Savunma Tarihi : 26.03.2019

Tez Savunma Saati : 10:00

Tez Başlığı : 19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NDE KIYMETLİ EVRAKLARIN HUKUKİ VE İKTİSADİ İŞLEVLERİ.

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. TEVFİK GÜRAN		Kabul
2- PROF. DR. COŞKUN ÇAKIR		KABUL
3- PROF. DR. KAYA BAYRAKTAR		Kabul
4- PROF. DR. AHMET KALA		Kabul
5- DOÇ. DR. ÖMER KARAOĞLU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ KENAN DEMİR		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ YAKUP AKKUŞ		

ÖZ

19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİNDE KIYMETLİ EVRAKLARIN HUKUKİ VE İKTİSADİ İŞLEVLERİ MUSTAFA ÇAKICI

İtibar yahut mali itibar başkasının sermayesinden geçici olarak yararlanabilmek kabiliyetidir. İtibar üzerine kurulan borç senetlerini, servetin değişim vasıtası haline koyan işlemler, özellikle söz konusu senetlerin emre muharrer veya hamiline ait olmak üzere düzenlenmesi yöntemlerinin oluşturulmasıdır. Kullanımı daha yaygın olan ticarî senetler poliçe, bono (emre muharrer senet), çek ve süftece idi. Bunlardan 20. yüzyıla kadar en yaygın olarak kullanılanı, poliçeydi. Poliçenin ortaya çıkış tarihiyle ilgili farklı iddialar ve yaklaşımlar olmakla birlikte, 17. yüzyılın sonlarına doğru keşfedilen "ciro" ve "emir kaydı", poliçe kullanımının kolaylaşmasını ve yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde poliçe kullanımıyla ilgili ilk kayıt 1655 yılına aittir. Bu tarihten sonra poliçe kullanımının yaygınlaşmaya başladığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu yaygınlaşmanın en temel sebebi, Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerin gelişmesidir. Madeni paraları nakletmenin masraflı olması ve tehlikeler barındırması da bir başka etken olarak dikkati çekmekteydi. Bu bağlamda eşkıya ve korsanlık faaliyetlerinin kara ve deniz yollarını tehlikeli hale getirmesi, poliçeyi önemli bir alternatif durumuna getirmiştir. Yine de Osmanlı'da poliçenin yaygınlaşmaya başladığı ilk dönemlerde, yeni bir yöntem olan poliçeyle ilgili güven problemlerinin olduğu ve bu durumun poliçenin yaygınlaşmasını yavaşlattığı müşahade edilmiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde poliçe, 19. yüzyılda daha yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Osmanlı ekonomisinde kullanımı yaygınlaşan poliçenin, 1849 yılı öncesinde, hukuki altyapısı standart bir durumda değildi. 1849 yılında kabul edilip 1850 yılında yürürlüğe giren Ticaret Kanunnamesi ile poliçeyle ilgili hususlar bir düzene kavuştu. Genel olarak poliçeden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözüm yeri olan ticaret mahkemelerini, daha sağlıklı ve hukukî bir yapıya kavuşturan Ticaret Kanunnamesi Zeyli, hukuki altyapıyı daha da sağlamlaştırdı.

Osmanlı Devleti'nde yurt içi ve yurt dışı ticaretin gelişmesi, poliçe

kullanımını da artırdı. Buna ek olarak poliçe, yurt içinde devlet gelirlerinin İstanbul'a nakledilmesinde mali yönetim açısından önemli bir alternatif oldu.

Kayıtlar, Osmanlı coğrafyasında yurt içi poliçe kullanımının, özellikle günümüz Türkiye'si sınırları ile Rumeli ve kısmen kuzey Suriye, Filistin bölgelerinde yaygın olduğunu göstermektedir. Özellikle Aydın, Selanik, Edirne, Hüdavendigâr gibi vilayetlerin ön plana çıktığı ve İstanbul'un bir finans merkezi olma yolunda ilerlediği dikkati çekmekteydi. Bu dönemde Avrupa'ya ve Avrupa'dan Osmanlı Devleti'ne, özellikle İstanbul'a bir hayli poliçe keşide edilmişti. Osmanlı kuruluşunun değerinin korunması çabaları da, poliçe keşidesini artırmıştı. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki büyükelçilik ve konsolosluklarının masrafları da poliçe yoluyla ödenmişti. Sonuç olarak poliçe Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar, ticarî hayattaki önemini korumuştur.

Anahtar Kelimeler: Poliçe, bono (emre muharrer senet), çek, süftece, kıymetli evraklar, ticaret, finans, ticarî senet, mali itibar, ciro, Kanunname-i Ticaret, Kanunname-i Ticaret Zeyli, ticaret mahkemesi, kambiyo.

ABSTRACT
THE LEGAL AND ECONOMIC FUNCTIONS OF COMMERCIAL
PAPERS IN THE OTTOMAN STATE IN THE 19th CENTURY
MUSTAFA ÇAKICI

Reputation or financial reputation is the ability to temporarily benefit from someone else's capital. Transactions that convert the debt securities established on reputation into a means of exchange is in particular the formation of methods for drawing up the aforementioned debt securities to be promissory or bearer. While the most commonly used bills of exchange were bill of exchange, bono (bill to order), cheque and bond, bill of exchange was to be most frequently preferred until the 20th century. Although there are different theories and approaches related to emergence dates of bill of exchange, it can be safely argued that "indorsement" and "order registration", which were discovered towards the end of the 17th century, made the use of bill of exchange easier and widespread.

The first record of bill of exchange use in the Ottoman Empire dates to 1655. The relevant records indicate that the use of policies began to spread as of this date. The development of relations with European countries was the main reason for this spread. Besides, heavy cost and probable dangers of coin transfer arising out of banditry and corsair activities had rendered land and sea routes dangerous, making bill of exchange an important alternative. Nevertheless, in the early days when the bill of exchange began to become widespread throughout the empire, it was observed that issue of trust was on the stage regarding bill of exchange, which was then a new method, and this situation slowed down the spread of it. For this reason, bill of exchange began to be used more widely in the Ottoman Empire by the 19th century.

However, there was no precisely defined legal basis for bill of exchange affairs until 1849, though being long since a common case in Ottoman economic system. It was only after the Commercial Code, which was enacted in 1849 and entered into force in 1850, that bill of exchange related issues were regulated. Having rendered commercial courts, where disputes resulting mostly from bill of exchange related matters were to be resolved, into a more effective and legal institution, the Commercial Code Addendum strengthened the newly established legal structure.

The development of domestic and foreign trade in the Ottoman Empire increased bill of exchange use as well. In addition, bill of exchange was of special importance in terms of the financial management as an alternative to the transfer of internal revenues to Istanbul.

The archival records introduce us that domestic use of bill of exchange in Ottoman lands was prevalent particularly in the borders of present-day Turkey with Rumelia and partially in northern Syria as well as Palestine. It appears that strikingly certain provinces like Aydın, Thessalonica, Edirne and Hüdavendigâr came to the forefront and Istanbul was moving towards becoming a financial center. During this period, a great number of policies had been drawn to Europe from Ottoman territory and vice versa with the first rank of Istanbul. The efforts to preserve the value of Ottoman kurus also increased the use of bill of exchange. It had become the method through which embassy and consular expenses were covered. All in all, bill of exchange was to maintain its importance until the fall of the Ottoman Empire.

Keywords

Bill of Exchange (policy), bono (bill to order), cheque, bond, commercial papers, trade, finance, commercial deed, financial reputation, indorsement, the Commercial Code, the Commercial Code Addendum, commercial courts, cambium

ÖNSÖZ

Dünya tarihinde paranın icadı, insanların hayatının kolaylaşması ve ticaret açısından önemli bir adım olmuştur. Ticarî senetlerin icat edilmesi ise mevcut para miktarının bir hayli üzerinde ticaret hacminin genişlemesine sebebiyet vermiştir. Ticarî senetler, eşkıyalık ve korsanlık nedeniyle oluşan yol tehlikelerini en aza indirmiş ve yolda paranın çalınma, gasbedilme riskini ortadan kaldırmıştır. Söz konusu ticarî senetlerin en eski ve önemlilerinden birisi, poliçe olmuştur.

Avrupa'da 13. yüzyıldan sonra kullanımı yaygınlaşan poliçenin, Osmanlı'da da 17. yüzyılın ortalarından itibaren kullanımı artmıştır. 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde ticarî hayatta ve devlet gelirlerinin İstanbul'a iletilmesinde önemli yararlar sağlamıştır.

Bu çalışmada, kıymetli evrakların 19. yüzyılda Osmanlı finans tarihi bakımından oynadığı rolün ortaya konulması hedeflenmiştir. Özellikle Osmanlı'da çok önemli bir konuma sahip olan poliçenin tanımı, hukuki süreçleri ve ekonomideki yerinin aydınlatılması amaçlanmıştır.

Tez konusunda teşekkür etmem gereken birçok kıymetli kişi bulunmaktadır. Öncelikle tez konusunu kendisine arzettiğimde "Yapabileceğine inaniyorsan al" diyerek beni cesaretlendiren ve her görüşmemizde fikirleriyle ufkumu açan, çok kıymetli eleştirileriyle çizgimi düzelten, anlayış ve sabır gösteren değerli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Tevfik Güran'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Fikir ve tavsiyeleriyle konuya farklı açılardan bakmamı sağlayan Prof. Dr. Ahmet Kala'ya teşekkür ederim.

Tezimi baştan sona okuyarak tashih ve eleştirileriyle bana çok önemli katkılarda bulunan Doç. Dr. Hüseyin Al, Dr. Öğretim Üyesi Saim Çağrı Kocakaplan ve Dr. Saffet Çalışkan'a, ne kadar teşekkür etsem azdır. Yine her görüştüğümde fikir, eleştiri ve tavsiyeleriyle yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğretim Üyesi Şevket Kamil Akar'a teşekkür ederim. Poliçe defterlerinin çevirilerinde yardımlarını esirgemeyen kıymetli dostlarım Ahmet Balta, Hakkı Tok ve Cengiz Erdoğan'a; yabancı kaynaklara ulaşmamda ve bazı çevirilerde yardım eden Yasemin Meier'e; yine İngilizce çeviri konusunda yardımını esirgemeyen Zeynep Arslan'a teşekkür ve minnetlerimi sunarım. Mustafa Çakıcı

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLOLAR LİSTESİ.....	xv
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xx
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxi
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

KIYMETLİ EVRAKLARA GENEL BAKIŞ

1.1.	1.1. Ticarî Senetlerin Tarihî Dayanağı: Mali İtibar	7
1.2.	Kıymetli Evrakların Tarihsel Gelişimi	9
1.2.1.	Avrupa'da Poliçe	11
1.2.2.	Avrupa ve Amerika'da Çek	18
1.2.3.	Avrupa'da Bono	21
1.3.	İslam Dünyası'nda Kıymetli Evraklar	22
1.3.1.	Süftece.....	22
1.3.1.1.	Süftece ile Havale Arasındaki Farklar	24
1.3.1.2.	Süftece ile Poliçe Arasındaki Farklar	25
1.3.1.3.	İslam Hukuku'na Göre Süftece	25
1.3.2.	Sakk (Çek).....	26
1.4.	Osmanlı'da Kıymetli Evraklar	27
1.4.1.	Osmanlı'da Poliçe (19. Yüzyıl Öncesi)	27
1.4.1.1.	Poliçeyle İlgili Güven Problemleri	30
1.4.1.1.1.	Poliçenin "Kitabu'l-kadı" ile Güvence Altına Alınması.....	30
1.4.1.1.2.	Poliçelerde, Keşideci ile Muhatabın Akrabalık veya Yakın İlişki İçinde Bulunması	32
1.4.2.	Osmanlı'da Bono (Emre Muharrer Senet).....	34
1.4.2.1.	Bono ile Poliçe Arasındaki Farklar.....	36

1.4.2.2.	Bono ile Adi Borç Senedi Arasındaki Farklar	37
1.4.2.3.	Vergi ve Öşür Bedellerinin Bono ile Ödenmesi	38
1.4.3.	Osmanlı'da Çek	39
1.4.3.1.	Çekin Hukuki Durumu.....	42

II. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE POLİÇE'NİN HUKUKİ DURUMU

2.1.	Polîçe ile İlgili Terimler	44
2.2.	Polîçenin Mahiyeti	46
2.3.	Polîçe ile Adi Senet Arasındaki Farklar	48
2.4.	1800-1850 Tarihleri Arasında Polîçenin Hukuki Durumu.....	49
2.4.1.	Polîçenin Tanzim Şartları.....	50
2.4.1.1.	Polîçede Bulunması Zorunlu Olan Şartlar	52
2.4.1.1.1.	Keşide ve ödeme yerinin farklı olması.....	52
2.4.1.1.2.	Keşide Tarihi	52
2.4.1.1.3.	Ödenecek Para Miktarı.....	53
2.4.1.1.4.	Muhatap.....	53
2.4.1.1.5.	Ödeme Tarihi ve Yeri.....	53
2.4.1.1.6.	Polîçe Parasının Kaynağı	54
2.4.1.1.7.	Alıcının (lehdar) İsmi	54
2.4.1.1.2.	Ödeme Emri	55
2.4.1.1.2.	İmza.....	55
2.4.1.2.	Seçimlik Şart: Polîçenin Birden Fazla Nüsha Olması	55
2.4.2.	Polîçede Kabul	56
2.4.3.	Ciro.....	56
2.4.4.	Polîçede Ödeme	57
2.5.	Kanunnâme-i Ticaret'ten (1850) Sonra Polîçenin Hukuki Durumu.....	58
2.5.1.	Polîçenin Tanzim Şartları.....	60
2.5.1.1.	Polîçede Bulunması Zorunlu Olan Şartlar	61
2.5.1.1.1.	Keşide ve ödeme yerinin farklı olması.....	61
2.5.1.1.2.	Keşide Tarihi	62
2.5.1.1.3.	Ödenecek Para Miktarı.....	63
2.5.1.1.4.	Muhatap.....	64

2.5.1.1.5. Ödeme Tarihi ve Yeri.....	64
2.5.1.1.6. Poliçe Parasının Kaynağı	65
2.5.1.1.7. Alıcının (lehdar) İsmi	66
2.5.1.1.8. Ödeme Emri	66
2.5.1.1.9. İmza.....	67
2.5.1.1.10. Damga Pulu Yapıştırılması	67
2.5.1.2. Poliçeye Konulan Seçimlik Şartlar	68
2.5.1.2.1. "İhtarnameye Uygun Olarak" veya "Başkaca Bildirildiği Şekilde" Kaydı	68
2.5.1.2.2. "İhtarsız" veya "Başkaca Haber Verilmeksizin" Kaydı	69
2.5.1.2.3. "Masrafsız İade" veya Bu Manayı İfade Edecek Bir Kayıt	69
2.5.1.2.4. "Kefaletsiz" veya "Sorumsuz" Kaydı.....	69
2.5.1.2.5. Poliçelerin Birden Fazla Nüsha Olarak Düzenlenebilmesi	70
2.5.1.3. Zuhûl ve İhmal ile Tasnî.....	71
2.5.1.3.1. Zuhûl ve İhmal	72
2.5.1.3.1.1. Poliçenin Hükümsüz Hale Gelmesi	72
2.5.1.3.1.2. Poliçenin Adi Senede Dönüşmesi	72
2.5.1.3.1.3. Poliçedeki Eksikliğin Hamilin İspatıyla Giderilmesi.....	73
2.5.1.3.2. Tasnî (Uydurma)	73
2.5.1.3.2.1. Sıfat	73
2.5.1.3.2.2. İsim.....	73
2.5.1.3.2.3. Yer.....	74
2.5.1.3.3. Zuhûl ve Tasnî Ayıplarının Sonuçları.....	74
2.5.2. Kabul (K. T. m. 76-86).....	75
2.5.2.1. Kabulün Yazılı Olması (K. T. m. 80)	76
2.5.2.2. Kabul Yazısının Poliçe Senedi Dışında Bir Kağıda Yazılması	77
2.5.2.3. Kabulün Şarta Bağlanması.....	77
2.5.2.4. Poliçenin Muhatap Tarafından Kabul Edilmesinin Hükümleri	78
2.5.2.5. Poliçenin Aracı Vasıtasıyla Kabulü (K. T. m. 84-86)	79
2.5.3. Poliçenin Ödeme Zamanı (K. T. m. 87-92)	80
2.5.4. Ciro (K. T. m. 93-96)	81
2.5.4.1. Cironun Çeşitleri.....	81

2.5.4.2.	Cironun Şartları.....	82
2.5.4.3.	Cironun Poliçe Kâğıdından Başka Kağıda Yazılması	83
2.5.4.4.	Muntazam Olmayan Cironun Sonuçları	84
2.5.5.	Poliçede Müteselsil Kefalet (K. T. m. 97)	85
2.5.6.	Aval / Dış Kefalet (K. T. m. 98-99)	86
2.5.7.	Poliçe Parasının Ödenmesi (K. T. m. 100-114)	87
2.5.7.1.	Vade Girmeden Bedelin Ödenmesi	88
2.5.7.2.	Muhatabın Ödeme İsteyen Hamili Araştırması	88
2.5.7.3.	Vade Girdiğinde Ödeme Talebi	88
2.5.7.4.	Poliçe Zayi Olduğunda Ödeme Talebi.....	89
2.5.7.5.	Poliçe Parasının Bir Kısmının Ödenmesi	90
2.5.7.6.	Poliçede Ödenecek Paranın Cinsi	90
2.5.7.7.	Poliçede Ödemenin Yasaklanması.....	91
2.5.7.8.	Aracılık Yoluyla Ödeme (K. T. m. 115-116)	92
2.5.8.	Poliçe Hamilinin Hak ve Görevleri (K. T. m. 117-129)	93
2.5.8.1.	Vade Sonunda Ödeme Talep Etmek.....	93
2.5.8.2.	Ödememe Protestosu Çekmek	94
2.5.8.3.	Protesto Belgesini Sorumlulara Tebliğ Etmek.....	95
2.5.8.4.	Dava Açmak	95
2.5.9.	Protesto (K. T. m. 130-133 / T.K.Z. m. 84-90).....	97
2.5.9.1.	Kabul Etmeme Protestosu.....	98
2.5.9.2.	Ödememe Protestosu	99
2.5.10.	Rekambyo (K. T. m. 130-133 / T.K.Z. m. 84-90).....	100
2.5.11.	Poliçede Sahtelik	102
2.5.11.	Zamanaşımı	103
2.6.	Osmanlı Devleti'nde Ticarî Davaların Görüldüğü Yerler	104
2.6.1.	Tanzimat'tan Önce Ticarî Davaların Görüldüğü Yerler.....	105
2.6.1.1.	Şer'î Mahkemeler	105
2.6.1.2.	Divan-ı Hümâyûn Yargılamaları	107
2.6.1.3.	Yabancı Devlet Vatandaşlarına Verilen Yargılama Ayrıcalıkları.....	108
2.6.1.3.1.	Osmanlı Tebaası ile Yabancılar Arasındaki Hukuk ve Ticaret Davaları	108

2.6.1.3.1.1. Mahkemede Tercüman Bulundurma Zorunluluğu.....	109
2.6.1.3.1.2. Yerel Mahkemelere Getirilen Para Miktarı Sınırı.....	110
2.6.1.3.1.3. Osmanlılar ile Yabancılar Arasındaki Ticarî Davaları (19'uncu Yüzyıl Başından Tanzimat'a Kadar)	111
2.6.1.3.2. Yabancıların Kendi Aralarındaki Hukuk ve Ticaret Davaları .	111
2.6.1.3.2.1. Hukuk ve Ticaret Davalarında Yabancıların Aynı Devlet Vatandaşı Olması	111
2.6.1.3.2.2. Hukuk ve Ticaret Davalarında Yabancıların Farklı Devlet Vatandaşı Olması	112
2.6.2. Tanzimat'tan Sonra Ticarî Davalarının Görüldüğü Yerler.....	113
2.6.2.1. İlk Ticaret Mahkemeleri (1840-1860)	113
2.6.2.2. Kanunla Kurulan Ticaret Mahkemeleri (1860'tan sonra)	115
2.6.2.2.1. Ticaret Mahkemelerinin Yapısı.....	115
2.6.2.2.2. Ticaret Mahkemesi Heyetinde Aranılan Vasıflar.....	117
2.6.2.2.3. Ticaret Mahkemelerinin İşleyişi	117
2.6.2.2.4. Ticaret Mahkemelerinde Görülecek Davalar	119
2.6.2.2.5. Poliçeyle İlgili Protesto Usulü	120
2.6.2.3. Ticaret Davalarında Temyiz Yeri: Dersaadet İstinaf Divanı (1860'tan Sonra)	121

III. BÖLÜM

POLİÇENİN OSMANLI EKONOMİSİNDEKİ İŞLEVLERİ

3.1. Osmanlı Devleti'nde 19'uncu Yüzyılda Ticaret.....	124
3.2. Nakit Para Nakli ve Poliçe Masrafları.....	126
3.2.1. Nakit Para Nakli	126
3.2.2. Poliçe Masrafları	130
3.3. Poliçe Kullanımında Rol Oynayan Görevliler	139
3.3.1. Vali	139
3.3.2. Mutasarrıf.....	139
3.3.3. Defterdar	140
3.3.4. Mütesellim	141
3.3.5. Voyvoda	141
3.3.6. Muhassıl	142

3.3.7.	Kapı Kethüdası.....	143
3.3.8.	Kapı Çukadarı	144
3.3.9.	Sarraf	144
3.3.10.	Tüccar.....	145
3.3.11.	Polıçeci	146
3.3.12.	Tatar	146
3.4.	Osmanlı Ekonomisinde Polıçe Kullanımı	147
3.4.1.	Gelirlerin Devlet Merkezine Transferinde Polıçe Kullanımı.....	147
3.4.1.1.	Adana ve Mülhakatı.....	154
3.4.1.2.	Ankara ve Mülhakatı	156
3.4.1.3.	Aydın ve Mülhakatı	159
3.4.1.4.	Bolu ve Mülhakatı	162
3.4.1.5.	Cezayir-i Bahr-ı Sefid ve Mülhakatı.....	164
3.4.1.6.	Diyarbakır ve Mülhakatı.....	166
3.4.1.7.	Edirne ve Mülhakatı.....	167
3.4.1.8.	Erzurum ve Mülhakatı	170
3.4.1.9.	Girit ve Mülhakatı.....	171
3.4.1.10.	Halep ve Mülhakatı.....	172
3.4.1.11.	Hüdavendigar ve Mülhakatı.....	176
3.4.1.12.	Kıbrıs ve Mülhakatı	178
3.4.1.13.	Konya ve Mülhakatı.....	180
3.4.1.14.	Mamuratülaziz ve Mülhakatı	182
3.4.1.15.	Niş ve Mülhakatı.....	184
3.4.1.16.	Rumeli Vilayeti ve Mülhakatı.....	185
3.4.1.17.	Selanik ve Mülhakatı	187
3.4.1.18.	Silistre ve Mülhakatı.....	190
3.4.1.19.	Sivas ve Mülhakatı.....	191
3.4.1.20.	Şam ve Mülhakatı	193
3.4.1.21.	Trabzon ve Mülhakatı.....	195
3.4.1.22.	Üsküp ve Mülhakatı.....	197
3.4.1.23.	Vidin ve Mülhakatı	199
3.4.1.24.	Yanya ve Mülhakatı.....	200

IV. BÖLÜM

AVRUPA İLE İLİŞKİLERDE POLİÇE KULLANIMI

4.1.	Polİçe Kullanımının Yaygınlaşması	202
4.2.	Avrupa'da Polİçe, Bono ve Çek ile İlgili Uyum Çabaları	205
4.3.	Osmanlı Parasının Değerini Koruma Çabaları ve Polİçe Kullanımı	205
4.3.1.	1838 Tarihli Kambiyo Sözleşmesi	210
4.3.2.	1843 Tarihli Kambiyo Sözleşmesi	212
4.3.3.	Dersaadet Bankası ve Sonrasında Kambiyo Meselesi	215
4.4.	Büyükelçilik ve Konsolosluk Masraflarının Polİçe ile Ödenmesi	221
4.5.	Büyükelçilikten Polİçe Keşidesi ve Ödenmesi Aşamaları	219
4.6.	İstikrâz (Dış Borç) Ödemelerinde Polİçe	223
4.7.	İstikraz Paralarının Kullanıldığı Yerler	226
4.7.	Polİçe ile İlgili Döviz Kurları	228
SONUÇ		233
KAYNAKÇA		239
EKLER		253
ÖZGEÇMİŞ		275

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1: Sayda'daki Fransız Tüccarlar Tarafından Sayda Valisi Adına Keşide Edilip Galata'da, Matbah-ı Âmire'ye Ödenecek Poliçeler (1717).....	31
Tablo 1.2: Rakka Valisi Adına Halep'ten İstanbul Üzerine Keşide Edilen Poliçeler (1740).....	33
Tablo 1.3: Osmanlı Bankası Şubelerine Yatırılan Mevduatın Miktarları (1905-1914)....	40
Tablo 2.1: Ticarî Senetlerle İlgili Damga Pulu Tutarları (1895).....	68
Tablo 2.2: Kapitülasyonlara Göre Dava Konusu, Belirlenen Para Miktarını Geçen Davaların Görüleceği Mahkemeler (1675-1838).....	110
Tablo 2.3: Aynı Devlet Vatandaşlarının Davalarının Görüleceği Mahkemeler (1675-1823).....	112
Tablo 3.1: Osmanlı Devleti'nin İhracatına İlişkin Tahminî İstatistikler (1840-1912)...	125
Tablo 3.2: Osmanlı Devleti'nde Yük Hayvanları ile Arabaların Çektiği Asgari ve Azami Yük Hadleri.....	127
Tablo 3.3: Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Bazı Para Çeşitleri (19. yüzyıl).....	128
Tablo 3.4: Kütahya Mal Sandığı'ndan Bursa İpek Fabrikası'na Gelen Nakit Para (1866).....	129
Tablo 3.5: Bursa İpek Fabrikası'na Kütahya Mal Sandığı'ndan Gönderilen Paranın Nakil Masrafları (1866).....	130
Tablo 3.6: Osmanlı Devleti'nde Yurt İçinde Uygulanan İskonto veya Komisyon Oranları (1852-1894).....	132
Tablo 3.7: İngiltere'ye Çekilen Poliçelerde Komisyon Oranları ile Poliçe Masrafları (1834-1839).....	135
Tablo 3.8: Londra'ya Çekilen Poliçelerde Komisyon Oranları (1851-1853).....	136
Tablo 3.9: Paris Üzerine Çekilen Poliçelerde Komisyon Oranları ile Poliçe Masrafları (1834-1843).....	137
Tablo 3.10: Marsilya Üzerine Çekilen Poliçelerde Komisyon Oranları (1851-1852)...	137
Tablo 3.11: Viyana / Beç Üzerine Çekilen Poliçelerde Komisyon Oranları ile Poliçe Masrafları (1834-1841).....	138
Tablo 3.12: Örneklem Alınan Yıllara Göre Osmanlı Devleti'nde Poliçe Kullanımı (1801-1898).....	149
Tablo 3.13: Osmanlı Bütçelerinde Devlet Gelir ve Giderleri (Örneklem Yıllar/1841-1900).....	151
Tablo 3.14: Örneklem Alınan Yıllara Göre Osmanlı Vilayetlerinde Poliçe Kullanımı (1801-1898).....	152
Tablo 3.15: Adana'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelir Çeşitleri (1802-1895).....	154

Tablo 3.16: Adana'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1802-1895).....	155
Tablo 3.17: Ankara'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1802-1895)..	157
Tablo 3.18: Ankara'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1895).....	158
Tablo 3.19: Aydın'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1802-1877)....	159
Tablo 3.20: Aydın'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1802-1877).....	160
Tablo 3.21: Bolu'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1896)....	162
Tablo 3.22: Bolu'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1896).....	163
Tablo 3.23: Cezayir-i Bahr-ı Sefid'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1895).....	164
Tablo 3.24: Cezayir-i Bahr-ı Sefid'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1802-1893).....	165
Tablo 3.25: Diyarbakır'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1816-1895).....	166
Tablo 3.26: Edirne'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1809-1877)...	167
Tablo 3.27: Edirne'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1816-1895).....	169
Tablo 3.28: Erzurum'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1876).....	170
Tablo 3.29: Erzurum'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1876).....	170
Tablo 3.30: Girit'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1816-1850).	171
Tablo 3.31: Girit'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1816-1850).....	172
Tablo 3.32: Halep'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1877)....	173
Tablo 3.33: Halep'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1877).....	175
Tablo 3.34: Hüdavendigâr'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1884).....	176
Tablo 3.35: Hüdavendigâr'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1884).....	177
Tablo 3.36: Kıbrıs'tan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1876)....	178
Tablo 3.37: Kıbrıs'tan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1876).....	179
Tablo 3.38: Konya'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1895)...	180

Tablo 3.39: Konya'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1876).....	182
Tablo 3.40: Mamuratülaziz'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1876).....	183
Tablo 3.41: Mamuratülaziz'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1876).....	183
Tablo 3.42: Niş'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1802-1876).....	184
Tablo 3.43: Niş'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1802-1876).....	185
Tablo 3.44: Rumeli Vilayeti'nden İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1816-1869).....	186
Tablo 3.45: Rumeli'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1816-1869).....	186
Tablo 3.46: Selanik'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1895)..	188
Tablo 3.47: Selanik'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1895).....	189
Tablo 3.48: Silistre'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1816-1876)...	190
Tablo 3.49: Silistre'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1816-1869).....	191
Tablo 3.50: Sivas'tan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1898).....	192
Tablo 3.51: Sivas'tan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1898).....	193
Tablo 3.52: Şam Vilayeti'nden İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1877).....	194
Tablo 3.53: Şam'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1877).....	195
Tablo 3.54: Trabzon'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1810-1895).	196
Tablo 3.55: Trabzon'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1810-1895).....	197
Tablo 3.56: Üsküp'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1815-1868)....	198
Tablo 3.57: Üsküp'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1815-1868).....	198
Tablo 3.58: Vidin'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1802-1876).....	199
Tablo 3.59: Vidin'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1802-1876).....	200
Tablo 3.60: Yanya'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1884)....	200
Tablo 3.61: Yanya'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1884).....	201

Tablo 4.1: İstanbul'dan Almanya, Avusturya, Fransa, Hollanda ve İngiltere'ye Edilen Poliçe Tutarları (1834-1837 / Kuruş).....	206
Tablo 4.2: İstanbul'dan Almanya'ya / Beç'e Keşide Edilen Poliçe Tutarları ve Poliçeyle İlgili Döviz Kurları (1834-1836 / Florin-Kuruş).....	207
Tablo 4.3: İstanbul'dan Avusturya'ya Keşide Edilen Poliçe Tutarları ve Poliçeyle İlgili Döviz Kurları (1834-1841 / Avusturya Florini-Kuruş).....	208
Tablo 4.4: İstanbul'dan Hollanda'ya Keşide Edilen Poliçe Tutarları ve Poliçeyle İlgili Döviz Kurları (1834-1835 / Hollanda Florini-Kuruş).....	208
Tablo 4.5: İstanbul'dan Fransa'ya Keşide Edilen Poliçe Tutarları ve Poliçeyle İlgili Döviz Kurları (1834-1840 / Frank-Kuruş).....	209
Tablo 4.6: İstanbul'dan İngiltere'ye Keşide Edilen Poliçe Tutarları ve Poliçeyle İlgili Döviz Kurları (1834-1839 / Sterlin-Kuruş).....	209
Tablo 4.7: Dersaadet Bankası'ndan Fransa ve İngiltere'ye Keşide Edilen Poliçe Tutarları (1849-1853 / Kuruş).....	216
Tablo 4.8: Osmanlı Devleti'nin Londra, Paris ve Viyana Büyükelçilikleri Personel Maaşlarına Ait Poliçe Tutarları (1253 Muharrem / 1837 Nisan).....	220
Tablo 4.9: Paris Büyükelçisi Nuri'nin Keşide Ettiği Poliçenin, Tutar ile Masrafları (1841).....	223
Tablo 4.10: İstanbul'dan Fransa ve İngiltere'ye Keşide Edilen Poliçe Tutarları (1854-1855 / Kuruş).....	225
Tablo 4.11: Tanzimat Dönemi Dış Borçları (1854-1874 / milyon sterlin).....	226
Tablo 4.12: Osmanlı Devleti'nin İstikrazları Kullandığı Yerler (Ağustos - Eylül 1855).....	227
Tablo 4.13: Osmanlı Devleti'nin İstikrazları Kullandığı Yerler (16 Ağustos 1858).....	227
Tablo 4.14: Sterlin, Frank ve Avusturya Florininin Kuruşa Göre Ortalama Değerleri (1834-1855 / Kuruş).....	229
Tablo 4.15: Almanya ve Hollanda Florininin Kuruşa Göre Ortalama Değerleri (1834-1836 / Kuruş).....	230

GRAFİKLER LİSTESİ

- Grafik 3.1:** Edirne'den İstanbul'a Poliçe ile Gönderilen Vergi Cinsleri ile Diğer Gelirlerin Tutar ve Oranları (1809-1877).....168
- Grafik 3.2:** Halep'ten İstanbul'a Poliçe ile Gönderilen Vergi Cinsleri ile Diğer Gelirlerin Tutar ve Oranları (1801-1877).....174
- Grafik 4.1:** Sterlinin Osmanlı Kuruşu Karşısındaki Ortalama Değeri (1834-1858)....231
- Grafik 4.2:** Frankın Osmanlı Kuruşu Karşısındaki Ortalama Değeri (1834-1855).....232
- Grafik 4.3:** Avusturya Florininin Kuruş Karşısındaki Ortalama Değeri (1834-1841)...233

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Bir Bono Örneğinin Çevirisi (Ön Yüz-1870).....	35
Şekil 1.2: Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Bir Bono Örneği (Arka Yüz-1870).....	37
Şekil 2.1: Poliçe İşleminde Yer Alan Taraflar.....	43
Şekil 2.2: Deftere Kaydedilmiş Poliçe Örneği 1816)	51
Şekil 2.3: Osmanlı Devleti Fransa büyükelçisine ait poliçe örneği (1840).....	52
Şekil 2.4: Viyana'dan İstanbul'a Çekilmiş Poliçe Örneği (1841).....	53
Şekil 2.5: Paris'ten İstanbul'a Çekilmiş Poliçe Örneği (1841).....	55
Şekil 2.6: Osmanlı Devleti'nde 19'uncu Yüzyıla Ait Poliçe Örneği (1292 / 1876)....	60
Şekil 2.7: Poliçe Cirosu Örneği (1294 / 1878).....	82
Şekil 2.8: Poliçelerde Yapılan Retret Örneği (1328 / 1912).....	100
Şekil 4.1: Paris Büyükelçisi Nuri'nin Keşide Ettiği Poliçenin Sureti ile Osmanlıca Kısmının Transkripsiyonu (1841).....	222

KISALTMALAR

A.AMD	: Bâb-1 Âsafî Amedi Kalemi
A.DVN	: Bâb-1 Âsafî Divan-1 Hümâyûn Kalemi
A.DVNS.MHM.d	: Bâb-1 Âsafî Divan-1 Hümâyûn Sicilleri Mühimme Kalemi Defterleri
A.DVNS.ŞKT.d	: Bâb-1 Âsafî Divan-1 Hümâyûn Sicilleri Şikâyet Kalemi Defterleri
a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
A.MKT	: Bâb-1 Âsafî Divan-1 Hümâyûn Mektubi Kalemi
A.MKT.UM	: Bâb-1 Âsafî Divan-1 Hümâyûn Mektubi Umumi Kalemi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
B.	: Receb
BEO	: Bâbîâli Evrak Odası Kalemi
C.	: Cemaziyelâhir
C.ADL	: Cevdet Tasnifi Adliye Kalemi
C.AS	: Cevdet Tasnifi Askeriye Kalemi
C.BH	: Cevdet Tasnifi Bahriye Kalemi
C.BLD	: Cevdet Tasnifi Belediye Kalemi
C.DH	: Cevdet Tasnifi Dahiliye Kalemi
C.DRB	: Cevdet Tasnifi Darphane Kalemi
C.HR	: Cevdet Tasnifi Hariciye Kalemi
C.İKTS	: Cevdet Tasnifi İktisat Kalemi
C.MF	: Cevdet Tasnifi Maarif Kalemi
C.ML	: Cevdet Tasnifi Maliye Kalemi
Ca.	: Cemâziyelevvel
Çev.	: Çeviren
D.BŞM.d	: Bâb-1 Defteri Başmuhasebe Kalemi
D.DRB.d	: Bâb-1 Defteri Darphane Kalemi Defterleri
D.DRB.MH	: Bâb-1 Defteri Darphane Muhasebe Kalemi
DRB.MH	: Darphane-i Âmire Muhasebe Kalemi
Ed.	: Editör
EV.d	: Evkâf-1 Hümâyûn Nezâreti Defterleri

HAT	: Hatt-ı Hümâyûn Evrâkı
Haz.	: Hazırlayan
HH.d	: Hazine-i Hâssa Nezâreti Defterleri
HH.HRK	: Hazine-i Hâssa Nezâreti Hereke Fabrikası Kalemî
HR.MKT	: Hariciye Nezâreti Mektubi Kalemî
HR.TO	: Hariciye Nezâreti Tercüme Odası Kalemî
İ.DH	: İrade Dahiliye Evrâkı
İ.HR	: İrade Hariciye Evrâkı
İ.MSM	: İrade Mesâil-i Mühimme Evrâkı
İ.MVL	: İrade Meclis-i Vâlâ Evrâkı
K.T.	: Kanunnâme-i Ticaret
L.	: Şevvâl
M.	: Muharrem
MAD.d	: Maliyeden Müdevver Defterleri
ML.VRD.d	: Maliye Nezâreti Vâridât Muhasebesi Kalemî Defterleri
M.Ö.	: Milattan önce
MVL	: Meclis-i Vâlâ Evrâkı
N.	: Ramazan
R.	: Rebiülâhir
Ra.	: Rebiülevvel
S.	: Safer
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ş.	: Şaban
ŞD	: Şûrâ-yı Devlet Evrâkı
T.K.Z.	: Ticaret Kanunname-i Hümâyûnu'na Zeyil
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ü.	: Üniversite
v.d.	: Ve diğerleri
Z.	: Zilhicce
Za.	: Zilkaade

GİRİŞ

Genel kabule göre insanlar avcı-toplayıcı topluluklardan yerleşik hayata geçince yetiştirdikleri ürünlerle hayatlarını devam ettirmeye başladılar. Ancak ihtiyaç duydukları ürünlerin tamamını yetiştiremeyince, ürünlerinin fazlasını, başka insanların fazla ürünleriyle trampa ettiler. Para, icat edildikten sonra, genel olarak trampa yerini aldı. Çünkü para bir ödeme aracı olduğu gibi aynı zamanda bir değişim vasıtası haline gelmişti.

İnsanlar, topluluklar halinde yaşamaya başladıklarında, birbirlerini daha yakından tanıdılar. Böylece güvenilir veya güvenilmez insanları öğrendiler. Güvenilir gördükleri insanlara, sonradan almak üzere ürün, mal veya eşya vermeye başladılar. Böylece güvenilir insanlara, bir itibar, bir değer atfedildi. Güvenin yanında, maddi gücün büyüklüğü veya küçüklüğü de insanların itibarını belirleyen bir faktör olmuştur. Nitekim Fransızca olan "kredi" kelimesi, kelime karşılığı "inanmak", terim karşılığı "mali itibar" anlamına gelen "credere" kelimesinden türemiştir. Daha geniş bir ifadeyle kredi, bir kimseye borcunu ödeyeceğine inanıp ona itibar ederek verisiye mal veya para vermek anlamına gelmektedir. İnsanlar itibar sayesinde, malı veya parası olmadan da ürün veya mallara ulaştılar. Bu durum da ticaretin gelişmesini, ürünlerin elden ele geçmesini sağladı.

İşte sözkonusu mali itibar, ticarî senetlerin, tarihi dayanağını oluşturmuştur. Bu itibarın bir yansıması olan poliçe, süftece, çek, bono gibi ticarî senetler, yüzyıllar boyunca yaygın olarak kullanıldı. Babil Kralı Hammurabi zamanında, M.Ö. 1700'lü yıllarda poliçe kullanıldığı iddia edilmiştir. Süftece ve çekin, 7. yüzyıldan sonra Müslümanlar arasında kullanıldığı bilinmektedir. Birçok yazar ise poliçenin 13. Yüzyıl'da icat edildiğini ifade etmektedir. Özellikle 17. yüzyılda, ciro usulünün icat edilmesiyle poliçenin kullanımı kolaylaşmıştır. Artık poliçeler, keşide edildikten sonra ciro yoluyla elden ele dolaşarak bir nevi para yerine kullanılmaya başlandı.

Lui Reault ve Saint Kan Lyon, "Rehber-i Hukuk-ı Ticaret" isimli eserlerinde, poliçe ve ticarî konularla ilgili düzenleyici işlemlerin en önemlilerinden ikisinin, Fransa Kralı 14. Lui tarafından 1673 ve 1681 tarihlerinde çıkarılan kral emirnameleri olduğunu ifade etmiştir. Nitekim aynı yazarlar, 1807 tarihinde çıkarılan ve dünyada

ilk ticaret kanunu olarak kabul edilen Fransız Ticaret Kanunu maddelerinin çoğunun, 1673 ve 1681 emirnamelerinden alındığını belirtmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde 1849 yılında kabul edilen ve 1850'de yürürlüğe giren "Kanunname-i Ticaret" de, 1807 Fransız Ticaret Kanunu'na dayanmaktaydı. Bu kanunda bono ile ilgili hükümler de bulunmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nde poliçe kullanımı, 17. yüzyılın ortalarına kadar inmektedir. Tespit edilen verilere göre bir mahkeme kaydında geçen poliçe işlemi, mahkemede, davacının kullandığı üsluptan daha önce bilinen bir yöntem olduğunu göstermektedir. Çünkü A.DVNS.MHM.d, 96/65 numaralı ve 1657 tarihli Divan-ı Hümayun yargılamasında davacı, davalı tarafın "poliçe eyledim" dediğini, ancak davalının vadesi geldiğinde borcunu ödemediğini ifade etmiştir. Hâlbuki Osmanlı Devleti kayıtlarında kullanımı yaygın olmayan veya yeni kullanılmaya başlanan şeyler için ilgili kelime veya terimden sonra "... diye tabir olunur" şeklinde bir üslup kullanılırdı. Bu hükümde "poliçe diye tabir olunur" ifadesi veya benzer bir ifade kullanılmadığı için poliçenin, hükümde geçen ve büyük şehirler olan İstanbul ve İzmir'de daha önce bilinen bir yöntem olduğuna işaret etmektedir.

Ancak poliçe kullanımının yaygınlaşmaya başlaması, 18. yüzyılda meydana gelmiştir. 19. yüzyılda ise yurt içi ve yurt dışı kullanımı iyice artan bir ticarî senet haline gelmiştir. Bono ve çek gibi kıymetli evraklar, Tanzimat sonrasında devreye girmiş olsa da, Cumhuriyet'e kadar kullanımları, poliçeyi yakalayamamıştır.

Tez kısaca tanıtılacak olursa, giriş ve sonuç dışında dört bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde öncelikle ticarî senetlerin meydana geliş süreci irdelenmiş ve dünya bağlamında daha çok Osmanlı, İslam dünyası ve Avrupa'daki gelişmelerine değinilmiştir. Tarihi süreç bakımından poliçe, süftece, çek, bono gibi daha yaygın kullanılan senetler üzerinde durulmuştur. Bu senetlerden özellikle poliçeye daha geniş yer verilmiştir. İslam dünyasında daha İslamiyet'in gelişinin ilk yüzyılının sonlarından itibaren kullanıldığı bilinen süftecenin, poliçeyle benzerliği vurgulanmış olmakla birlikte, poliçeden ayrılan yönleri üzerinde de durulmuştur. Süftecenin İslam hukuku açısından caiz görülüp görülmediği hususu da ele alınmıştır.

Ayrıca ilk bölümde Osmanlı'da poliçenin 19. yüzyıl öncesindeki kullanımı da irdelenmiştir. Bu bağlamda poliçeyle ilgili Osmanlı'da tespit edilebilen 17. yüzyıl ortalarına ait ilk kayıt, üzerinde durulan ilk nokta olmuştur. 17. yüzyıldan başlayarak poliçe kullanımının tarihi seyriyle ilgili bir panoroma çizilmeye çalışılmıştır. Bu panoromaya göre, Osmanlı ticarî hayatında yeni olan bu senede karşı başlangıçta çekimser davranıldığı gözlemlenmiştir.

İkinci bölümde poliçenin hukuki durumu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde, bir poliçenin meydana gelmesini sağlayan hukuki süreçlerin yanında poliçe ve diğer ticarî senetlerle ilgili problemlerin çözüm yerleri üzerinde durulmuştur. Poliçeyle ilgili olup günümüzde kullanılmayan terimlerin fazlalığı nedeniyle poliçeyle ilgili terimler açıklanmaya çalışılmıştır. Devamında poliçenin bir senet olarak mahiyeti ve poliçe ile adi senet arasındaki farklara değinilmiştir.

Poliçenin hukuki durumu, 1850 yılında yürürlüğe giren Kanunname-i Ticaret'ten önce ve sonra olmak üzere iki farklı dönem olarak ayrı ayrı ele alınıp incelenmiştir. 1850'den önceki hukuki durumu ortaya koyan düzenleyici işlemler, sınırlı idi. Ancak kayıtlarda, poliçelerin Avrupa usulüne göre keşide edilmesi hususunda birçok uyarı bulunmaktaydı. Tespit edilen poliçe örnekleri ve poliçe nizamları ile zikredilen uyarılar dikkate alınarak bu döneme ait hukuki durum ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1850 sonrası poliçenin hukuki durumunu değerlendirirken Kanunname-i Ticaret esas alınmıştır. Çünkü Kanunname-i Ticaret'in yaklaşık dörtte biri poliçeyle ilgili hükümlerden oluşmaktaydı. Ayrıca Osmanlı Devleti zamanında yazılmış ticaret hukukuyla ilgili Osmanlıca kitaplar da yararlanılan önemli kaynaklar arasında yer almıştır. Bu kısımda poliçenin tanzim şartları, poliçede kabul, ciro, kefalet, ödeme gibi konuların yanında kabul etmeme veya ödememe sebebiyle çekilen protestolar ile poliçeyle ilgili zaman aşımı ve benzeri konular açıklanmıştır.

Poliçe ve diğer ticarî senetlerden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözüldüğü yerler, Tanzimat'tan önce ve sonra farklılık göstermiştir. Bu nedenle ticarî senetlerle ilgili problemler, Tanzimat'tan önce ve sonra olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmiştir. Poliçe ve ticarî senetlerle ilgili yabancıların yargılanmaları,

konsolosluk mahkemeleri ve yabancılara verilen yargı muafiyetleri üzerinde de durulmuştur. Ticaret mahkemelerinin 1860'tan sonraki işleyişi, genel olarak 1860 yılında yürürlüğe giren Ticaret Kanunname-i Hümâyûnu'na Zeyil esas alınarak ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde poliçenin Osmanlı ekonomisindeki işlevleri mercək altına alınmıştır. Bu bölümde nakit paranın bir yerden başka bir yere nakledilmesinin nasıl gerçekleştiği, parayı nakletmenin masraflarının hangi kalemlerden oluştuğu üzerinde durulmuştur. Poliçenin komisyon ve benzeri masraflarının olup olmadığı, varsa anaparaya oranının ne olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Poliçe kullanımında rol oynayan aktörler de üzerinde durulan bir başka konu olmuştur.

Bu bölümde ayrıca poliçenin Osmanlı Devleti'ndeki kullanımına ilişkin bir panorama çizilmiştir. Öncelikle 19. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nin poliçe kullanımına, makro bir bakış sağlanmış ve coğrafi olarak poliçe kullanımı görülen yerler incelenmiştir. Bölümde poliçe kullanılan vilayetlere, daha yakından bakılarak vilayet poliçelerinin içerdiği gelir kalemleri üzerinde durulmuştur. Bunun yanında vilayet poliçelerinin İstanbul'da işlem gördüğü yer veya hanlar da analiz edilmiştir.

Son bölümde Avrupa'yla ilişkilerde poliçe kullanımının tarihi seyri ve poliçe keşidesini artıran unsurlar tetkik edilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı parasının korunması için Avrupa'ya poliçe keşide edilmesi, büyükelçilik masraflarının poliçe ile ödenmesi, istikraz ödemelerinde poliçe kullanımı ve poliçeyle ilgili döviz kurları ele alınmıştır. Osmanlı parasının korunması hususunda, devletin yaptığı kambiyo sözleşmeleri irdelenmiştir. Büyükelçilik masraflarının ödenme şekli de, incelenen konulardan biri olmuştur. Ayrıca döviz kurlarının Osmanlı kuruşu karşısındaki durumu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Özellikle sterlin, frank ve Avusturya florininin Osmanlı kuruşu karşısındaki belirli dönemleri içeren tarihi seyri, karşılaştırmalı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada genel olarak birincil kaynaklara, arşiv materyallerine öncelik verilmiştir. Bu bağlamda özellikle Osmanlı Arşivi, zengin içeriğiyle çalışmaya esas teşkil etmiştir. Konuyla ilgili Osmanlı Arşivi'nde yapılan farklı taramalar sonunda birçok belge ve deftere ulaşılmıştır. Özellikle poliçeyle ilgili defterler, istatistik

anlamında önemli veriler sağlamıştır. Konuyla ilgili Osmanlı Arşivi'nde bulunan fonların, çoğunlukla analitik tasnifli olmaması, yani dosya usulü tasnif şeklinde tasnif edilmeleri, bu fonlardan yararlanmayı güçleştirmiştir. Bu bağlamda özellikle Darbhane-i Âmire ve Ticaret Nezareti fonları, poliçe ile ilgili belgelerin bulunabileceği fonlar olarak tespit edilmiş ve bu fonlarda uzun taramalar yapılmıştır. Darbhane-i Âmire'nin muhasebe ve irade fonlarında zaman zaman örneklem yöntemiyle yaklaşık 200 dosya taranmış ve gözden geçirilmiştir. Aynı şekilde Ticaret Nezareti'nde de dosya usulü fonlarda, yaklaşık 150 dosya taranmıştır. Çalışma ilerledikçe soru işareti olan veya eksik kalan konular için tekrar taramalar yapılmıştır. Sonuç olarak arşiv taramaları, uzun zaman almıştır.

Osmanlı Devleti'nde poliçe, bono ve çek ile ilgili birincil kaynak olma vasfı taşıyan kanun, nizamname ve talimatnameler araştırılıp bulunmuştur. Bu bağlamda "Kanunname-i Ticaret" ve "Ticaret Kanunname-i Hümâyûnu'na Zeyil" önemli kaynaklar olmuştur.

Tâli kaynak olarak Osmanlı döneminde yazılan poliçe, bono, çek ve diğer kıymetli evraklarla ilgili Osmanlıca kitaplar tespit edilip incelenmiş ve gözden geçirilmiştir. Adı geçen kaynaklardan önemli oranda yararlanma imkânı elde edilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili Türkçe ve yabancı literatür taranmış ve sınırlı da olsa bu kaynaklardan da yararlanılmıştır.

I. BÖLÜM

KIYMETLİ EVRAKLARA GENEL BAKIŞ

Kıymetli evrak hukukunun doğup gelişmesi, toplumların ihtiyaçlarıyla paralel bir seyir izlemiş ve günümüzdeki durumuna ulaşmıştır. Dolayısıyla toplum hayatının ihtiyaçları, çeşitli kıymetli evrak tiplerinin doğmasına yol açmıştır. Yasa koyucular, bu evrakların hukuki durumlarını düzenleme yoluna gitmişlerdir.

Kıymetli evrakların doğuşu, Ortaçağ'a kadar inmektedir. O dönemlerde ödeme ve tedavül araçları kıymetli madenler idi. İnsanlar kendilerinde bulunan paraları, güvendikleri zengin kimselere saklamaları için vermeye başladılar. Bu kişiler de aldıkları paralara karşılık "şu kadar altın veya gümüş saklamak için alınmıştır" anlamında ibareler yazarak makbuzlar vermekteydiler. Emanet alan bu kişiler, ihtiyacı olanlara kredi şeklinde para vererek faiz almaktaydılar. Verilen bu krediler için "bank note"lar kullanılmaktaydı. Daha sonraları "bank note"ların yerine, daha güvenli olup gasp edilme ve çalınma riskini ortadan kaldıran yazılı kâğıtlar verilmeye başlandı. Çeklerin proto tipleri olan bu belgelerde, belirli bir paranın yazıda belirtilen kişiye ödenmesi emredilmekteydi. Ayrıca şehir ve ülkeler arası ticarete başka bir takım kıymetli evrak tipleri daha ortaya çıktı. Mesela bir tüccar Venedik'teki alacağını Roma'daki bir kişiye bir belge ile satmakta, bu kişi de Venedik'te bulunan bir kişiye olan borcunu aldığı bu belge ile ödemekteydi. Böylece poliçeler, kullanım sahasına çıkmış oluyordu. Bunların yanında bonolar da ticarî hayattaki yerini almaktaydı. Mesela bir tüccar sattığı mala karşılık nakit para yerine bir senet alıp bu senedi de borçlu olduğu başka bir kişiye vermeye ve borcunu bu şekilde ödemeye başladı.¹

Ticarî hayatta bir ödeme aracı olarak doğan kıymetli evrakların çoğunun tarihi, eski zamanlara dayanmaktadır. Adi senetlerden ayrılan ve özel imtiyazlar tanınan bazı senetlere, pozitif hukukta "kıymetli evrak" adı verilmektedir. Bu bağlamda adi senetlerden ayırmak için poliçe, bono, çek, süftece gibi senetler için, bu çalışmada pozitif hukukta kullanılan kıymetli evrak terimi tercih edilmiştir.

---

¹ Oğuz İmregün, **Kıymetli Evrak Hukuku**, İstanbul, Filiz Kitabevi 1998, s. 1-3.

1.1. Ticarî Senetlerin Tarihî Dayanağı: Mali İtibar

Paranın icat edilerek ticarî hayatta kullanılmaya başlanması, ticarî işlemler ve mübadelede büyük bir ilerleme meydana getirmiş ve peşin alış verişi için oldukça kullanışlı bir vasıta oluşturmuştur. Bununla birlikte toplumlarda ekonomik faaliyetler ve servetin gittikçe artmasıyla mübadelenin sürekli peşin para ile yapılması, yeterli gelmemeye başladı. Peşin parayla yapılan ticarî işlemler pek sınırlı kaldığından ilerlemek isteyen toplumların ilk işi, peşin para problemini ortadan kaldırmaya çalışmak olmuştur. İşte bu amaç ve yararlar, ancak veresiye alış verişin temelini teşkil eden "mali itibar" yardımıyla elde edilebilirdi.²

Fransızca mali itibar demek olan kredi kelimesi, Latince "inanmak" manasına gelen "credere" mastarından türeyip bir kimsenin borcunu ödeyeceğine inanıp itibar ederek ve güvenerek kendisine veresiye mal veya para vermesi demektir. Bir diğer tarife göre mali itibar, başkasına ait olan bir sermayeyi, aynen veya bedel olarak yine sahibine iade etmek taahhüdüyle kullanmak yetkisidir.³ İtibar, ekonomik hayatta hız ve güvenlik anlamına da gelmektedir.

Peşin para ile yapılan işlemler, çok miktarda para bulundurmaya gerektirir. Oldukça büyük işlemler, mutlaka nakit para ile yapılamaz. Çünkü bu durumda tüccar kasasında gelir getirmeyen para bulundurmaya mecbur kalır. Hâlbuki para bir tedavül aracıdır. Geçtiği yerlerde menfaat meydana getirir. Peşin para ile işlem yapan tüccar, kasasındaki para ve eğer varsa emlakinin değeri oranında işlem yapabilecektir. Bu da daima sınırlı bir sermaye demektir. Ticarete yapılan mübadelelerde nakit sermayenin dışında sırf tüccarın iş miktarı, ahlak ve namus karşılığı olmak üzere bir de manevi sermayesi vardır. Buna "itibar veya kredi" denir ki ticaretin gerçek sermayesi de budur. Bundan dolayı insanlar ticarete başladıkları andan itibaren müşterilerine, gerçek sermayelerinin dışında "itibar" sermayesi de vermek gereğini hissetmişlerdir. Eskiden bu itibar, yalnız satıcı ile alıcı arasında birkaç ilişkiden sonra oluşur ve kişisel güvenle ölçülürdü. Yani itibar, ilk işlemde değil son işlemlere doğru

---

² Hasan Ferid, **Nakit ve İtibar-ı Mali - Evrâk-ı Nakdiye**, İstanbul, Maliye Mektebi Kütüphanesi Külliyyatı, 1334/1918, C. 2, s. 6-7.

³ A.e., s. 8.

oluşurdu.⁴

İtibar yahut mali itibar başkasının sermayesinden geçici olarak yararlanabilmek kabiliyetidir. Alınacak paranın, yani yararlanılmak için alınacak sermayenin, maddi olarak bir karşılığının veyahut parayı veren adamın, maddi olarak bir karşılığının olduğu zannında bulunmasıdır. Kişilerin itibarını, mali gücü de önemli ölçüde etkiler.⁵

Para olarak değeri az olan işlemlerde, çoğunlukla işlem, peşin para ile yapılır. Ticarî konularda yapılan sözleşme ve işlemler ise, hem tekrarlanır, hem de bir sözleşme diğer sözleşmenin meydana gelmesini sağlar. Çünkü tüccarın bir malı alması, onu satmak amacına dayanır. Ticaretteki bu devamlılık, ticarî sözleşme ve işlemleri, itibara dayalı hâle getirmiştir. Ticaretteki süreklilik ve itibar sayesinde ticaret yapanlar, sahip oldukları para miktarından çok daha fazla miktarlarda işlem yapma imkânına kavuşmuşlardır. Bir tüccarın sahip olduğu sermaye oranında ticarî işlem yapması şart koşulsaydı, ticarî işlemler oldukça sınırlı bir hâle gelirdi. İşlemlerin sınırlı olması ise, medeniyetin ve servetin artmasına engel olurdu. Bu nedenle tüccarın ruhu, itibarıdır. Tüccarın ticarî itibarı, mali gücü oranında olmayıp halk arasında eriştiği iyi zan ile eş değerdir. Bir tüccarın itibarına zarar gelip gelmediğini belirlemek hususunda, servetinin artıp eksilmesi ölçü değildir. Bu hususta halkın güveni ölçü olarak kabul edilir. Tüccar itibarına göre sahip olduğu servetten birkaç kat daha fazla işlem yapabilme kabiliyetine sahip olabilir. İtibarında az bir şüphe duyulan tüccarlar ise serveti derecesinde bile işlem yapamazlar. Bir tüccar itibarını koruduğu müddetçe, sermayesi az olsa bile yine de zengin sayılır.⁶

İtibar usulü, ticarete veresiye alış verişin aleti ve tedavülün vasıtası olup zaman kaybını ortadan kaldırır. Ticarî işlem ve mübadelenin bulunmadığı yerlerde tedavülü oluşturur. İnsan çalışmasının eklenmesi şartıyla da, sonuçta serveti doğurur. Borç veren yani asıl mal sahibi de borçludan almış olduğu vadeli borç senedini gerektiğinde kendi borcuna karşılık başka birisine ve o kimse de diğer birisine

---

⁴ Galib Bahtiyar, "Ticaretin Hakiki Sermayesi İtibardır.", **Hayat Gazetesi**, Ankara 13 Ekim 1927, C. 2, s. 14.

⁵ Mehmed Hikmet, **Kavâid-i Muâmelât-ı Ticâriye ve Usûl-i Hesabât-ı Defteriye**, Dersaadet, Karabet Matbaası, 1315, s. 19

⁶ **A.e.**, s. 19-20.

verebilir. Yani borçlu netice olarak sermayeyi en son kişiden borç almış olur. Bu şekilde söz konusu borç senedi para yerine geçip elden ele geçerek vadesi girene kadar, birkaç borçlunun borcunu ve birkaç alacaklının alacağını ödemiş olur.⁷

İtibar üzerine kurulan borç senetlerini, servetin değişim vasıtası hâline koyan işlemler, özellikle söz konusu senetlerin emre muharrer veya hamiline ait olmak üzere düzenlenmesi usullerinin icat edilmesidir. Ticarete veresiye işlemi, çok eskiden beri bilinse ve yürürlükte olsa da, bir kimsenin elinde bulunan alacak senetlerini kendi borcuna karşılık başkalarına devretmesi ve bu şekilde borç senetlerinin para gibi elden ele geçmesi yöntemi, dünya ticaret tarihinin sonraki devirlerinde ortaya çıkmıştır. Malî itibarın bu şekilde kullanılması sayesinde, ticarî hayatta önemli ve yararlı sonuçlar elde edilmiştir.⁸

Kredi ile mal alan tüccar, satıcıya emre muharrer senet verir. Satıcı da o senedi kendi borçlusuna vererek tedavül ettirir veya iskonto ettirir. Yani küçük bir bedel karşılığında bankaya kırdırır. Senedin vadesi girene kadar alacağını beklemek zorunda kalmaz. Şu halde itibar, ticarî senetlerin tedavülü demektir. Bazı ülkelerde bu türlü tedavül öyle çoğalmıştır ki ticarî senetler kâğıt para hükmüne bürünmüştür.⁹

Ticarî itibarı sağlayacak şekilde tüccarın iki yer arasındaki ticaretinde, en hafif ve en az sorumluluğunu gerektirecek itibar, buna iltifat edecek bir itibar kurumunun nezaretinde ticarî malları harekete geçirmektir. Bu gerçek anlaşıldıktan sonra iki ülke arasında bankaların aracılığı görülmeye ve bu aracılığın iyi etkileriyle ticarî işlemler genişlemeye başlamıştır. Bu ise ithalat ve ihracatla ilgili ticaretin gelişmesine katkıda bulunmuş ve uzak ülke tüccarları arasında da ticarî bağları kuvvetlendirmeye etki etmiştir.¹⁰

1.2. Kıymetli Evrakların Tarihsel Gelişimi

Eski medeniyetin öncüleri olan Çin, Hindistan, Mısır ve Asurya'da gümüş ve altın ticareti yapıldığı, adı geçen medeniyetlerden kalan eski eserlerin

---

⁷ Hasan Ferid, **a.g.e.**, C. 2, s. 9-10.

⁸ Hasan Ferid, **a.g.e.**, C. 2, s. 16.

⁹ Galib Bahtiyar, **a.g.e.**, C. 2, s.14.

¹⁰ Mustafa Zühdü, **Mali Piyasalar ve Banka Siyaseti**, İstanbul, Ticaret Mekteb-i Âlisi Talebe Cemiyeti Neşriyatı, 1337, s. 208-209.

incelenmesinden anlaşılmıştır. Adı geçen ülkelerde çok eski zamanlarda banka işlemlerinin başlamış olması olasıdır. Çünkü İlk Çağ'da bankaların temeli, maden ticaretiyle başlamıştır. Akabinde sarraflık ve poliçecilik işlemleri de bankaların faaliyet alanına girerek gittikçe gelişmiştir.¹¹

Ticarî hayatta kıymetli madenler ve benzeri takas araçlarının kullanılması, M.Ö. 1700 dolaylarında Hammurabi zamanına kadar inmektedir. Roma İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra bu araçların kullanılmaması yoluna gidildi. Takas araçları, 14. yüzyılda, İtalya'da tekrar görünür hâle geldi. Uzak ticarî münasebetler arttıkça takas araçlarının kullanımı daha da yaygınlaştı.¹²

Bununla birlikte M.Ö. 12. yüzyılda, Yunanlılar, tarıma elverişli toprakların azlığı sebebiyle denizciliğe yönelmişler ve ticarî faaliyetler içerisine girmişlerdi. Ticaretin etkisiyle Atina'ya çok miktarda para geliyordu. Bu da sarraflık hizmetlerinin gelişmesine ve yayılmasına sebep oluyordu. Yunanlılar bu dönemde emanet olarak para kabul edip faizle borç para veriyorlardı. Ayrıca poliçe keşide ediyor ve tüccarlara kredi temin ediyorlardı.¹³

İslam dünyasında, İslamiyet'in ilk yüzyılında para dolaşımını kolaylaştıran süftece (poliçe), çek (sakk) ve havale senetleri kullanılıyordu. Süftece ve kredi mektubu, şehirler arasında parayı taşımamanın sakıncalarını gideriyordu. Çek ticarete, Hazreti Ömer devrinden itibaren kullanılan bir ödeme aracıydı. Çek ve süftecenin kullanılması, İslam dünyasında para ekonomisinin gelişimine önemli katkı sağladı. 12. yüzyıla gelindiğinde, Türkistan'dan İspanya'ya kadar önemli ticaret yolları Müslümanların eline geçti. Bu durum Müslüman ülkelerde ekonominin gelişimine büyük katkı yaptı.¹⁴

16. yüzyıl Avrupası'nda ticaret hacminin ve ekonomideki etkisinin artması, ticaret hukuku alanındaki düzenlemelerde de bir hareketlilik meydana getirmişti. Dolayısıyla bu dönemde, ticaretle ilgili kanunların sayısı bir hayli artmıştı. Bunlardan en önemlisi 1563 tarihinde 9. Şarl tarafından çıkarılan emirnameleriydi.

---

¹¹ Hasan Ferid, **a.g.e.**, Cilt 2, s. 18.

¹² Daniel Warner, George Siedel, Jethro K. Lieberman, Don Mayer, **The Legal Environment and Advanced Business Law**, Boston, Flat World Knowledge, 1 November 2011, s. 564.

¹³ Ahmet Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi, İstanbul**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2008, s. 55.

¹⁴ **A.e.**, s. 69-70.

Bu emirname ile Paris'te ticaret mahkemeleri meydana getirilmişti. Fransız Kralı 14. Lui zamanında ticaretle ilgili olarak çıkarılan 1673 ve 1681 tarihli emirnameler, ticaretle ilgili o zamana kadar çıkarılan en önemli düzenleyici işlemlerdi. Bu emirler içerikleri ve konularının önemi açısından kanun vasfını taşımaktaydı. Özellikle kara ticaretine dair olan 1673 tarihli emirname şirketler, poliçeler, iflas ve benzeri konuları düzenlemekteydi. Bu emirname Jacques Savary isminde bir tüccara hazırlanmış ve bu sebeple "Savary Kanunu" veya "Tüccar Kanunu" adlarıyla ünlenmişti.¹⁵

Fransa'da 1789 ihtilalinden sonra başlayan ticaret kanunu çalışmaları, 1807 tarihinde tamamlanarak Ticaret Kanunu çıkarılmıştır. Ticaret kanunlarının en eskisi olan bu kanun maddelerinin çoğu, 1673 ve 1681 tarihli emirnamelerden alınmıştır. Dört bölümden oluşan kanunun birinci bölümünde, diğer bazı hususları açıklayan maddeler yanında, poliçe ve emre muharrer senetlerle ilgili maddeler de yer almıştır. Fransa ticaret kanunu, 1841 yılında yeniden yayınlanmıştır. 19'uncu yüzyılın ilk yarısında, Avrupa'nın diğer ülkelerinde çıkarılan ticaret kanunlarında, 1807 tarihli Fransız ticaret kanununun büyük etkisi bulunmaktaydı. Ancak bazı Avrupa ülkelerinde ise yazılı kanunlar sınırlı olup ticaret hukukunun büyük bir kısmı geleneğe dayalı olmaya devam etmiştir. Nitekim Büyük Britanya, İrlanda ve Amerika Birleşik Devletleri, geleneğe dayalı hukukun etkili olduğu ülkeler konumundaydı.¹⁶

1.2.1. Avrupa'da Poliçe

Poliçenin kullanılmaya başlandığı tarih, yazarlar arasında ihtilaflıdır. Kimi yazarlar İlk Çağ'da, kimileri de Orta Çağ'da kullanılmaya başladığı görüşündedirler.¹⁷

Günümüzdeki Irak sınırları içerisinde kalan Keldaniler ve Asurlular'da banka işlemleri yapıldığı, adı geçen ülkelerin yaşadığı bölgelerde yapılan kazılardan çıkarılan eski eserlerden anlaşılmıştır. Londra'da British Museum'da, Babil ve Ninova harabelerinden çıkarılmış 3000 adetten fazla, kiremit tarzında killi topraktan pişirilerek yapılmış levhalar bulunmaktadır. Keldaniler ve Asurlular bu levhalar

---

¹⁵ Lui Reault, Saint Kan Lyon, Çev.: Lütfü ibn-i el-Hakkı, **Rehber-i Hukuk-ı Ticaret**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1327, s. 9.

¹⁶ **A.e.**, s. 12, 20.

¹⁷ Ahmed Reşid, **Hukuk-ı Ticaret**, İstanbul, Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi Matbaası, 1311, s. 651.

üzerine poliçe, makbuz ilmühaberleri ve senetler yazdıktan sonra pişirip saklıyorlardı. Adı geçen müzede korunan levhaların üzerlerindeki çivi yazılarının çözümlenmesi sonucunda, bunların Hükümdar Buhtunnasır zamanında Babil'de banka işlemi yapan ve 83 sene faaliyetine devam eden Ecib ve oğlu ticarethanesine ait levhalar olduğu anlaşılmıştır. Bu levhalardan birisinin üzerinde bir yıl süre ile borç verilen 12 yarım mana miktarında para için her ay faiz olarak bir mana ve bir miskal gümüş ödeneceği belirtilmiştir.¹⁸

Roma hukukunda, poliçenin Romalılarda mevcut olduğunu ima eden hiçbir kayda tesadüf edilmemektedir. Ancak Romalıların ticarete pek rağbet etmedikleri ve bu nedenle ticarî işlemleri sınırlı kaldığı gözden uzak tutulmamalıdır.¹⁹

Şûrâ-yı Devlet Savcısı Yanko Vitinos Efendi'nin yaptığı araştırma ve değerlendirmeye göre; Hicri ikinci yüzyılın başlarından itibaren yazılan fıkıh kitapları değerlendirildiğinde, süftece ile ilgili bölümler olduğu görülmüştür. İmam Muhammed'in eserinde de süftece ile ilgili hükümlerden bahsedilmiştir. "Süftece" bir yerden başka bir yere çekilen kambiyo usulüne verilen addır. "Süftece" kelimesinin Farsça "süfte" sözcüğünden Arapçalaşmış bir sözcük olduğu gerçeği dikkate alındığında, süftecenin İslamiyet'ten önce İran'da bilindiği anlaşılmaktadır. Bu durumda poliçenin süfteceden önce oluşturulduğu iddiasının, Ortadoğu ve İran'da bulunan Müslüman toplumlarca kabul edilmesi mümkün görülmemektedir.

Süfteceyle ilgili hususlar, Hanefî Mezhebi'nin önde gelen İslam hukukçularından sayılan İmam Muhammed'in eserlerinde ele alınmıştır. Endülüs'te bulunan Yahudilerin, İslam hukukçularının yazdığı fıkıh kitaplarındaki süfteceyle ilgili hükümlere dayanarak, iltica ettikleri İtalya'da, poliçe usulünü icra etmeleri ile Avrupa halkının çoğu nazarında mucitlik vasfını kazanmış olmalarına bağlamak, bu konuda uygun bir açıklama getirmektedir. Ancak Yunan hekimlerinden Sokrat'ın bir sarraf davasına dair olan risalesiyle Roma'nın meşhur hatiplerinden Çiçero'nun Roma'dan Atina'ya gönderdiği 12'nci mektupta ve Roma'nın deniz borçlanma faizi hakkında olan kanunu ile diğer bazı kitap ve risalelerde poliçeden bahsedilmiş

¹⁸ Hasan Ferid, **a.g.e.**, C. 2, s. 18, 20.

¹⁹ Mehmed Aziz Giridi, **Poliçelerin Ciroso**, İstanbul, Artin Asadoryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1309, s. 4.

olduğundan, zikredilen açıklamanın da gerçeği yansıtması zor görünmektedir. Bu durumda hangi millet tarafından oluşturulduğu tespit edilememekle birlikte, poliçe ve ikametgâh senedinin İlk Çağ'da ihdas olunduğu hususu da önemli bir iddia olarak ortaya konulmuştur.²⁰

Bununla birlikte şark toplumlarında yazılan eserlerde ortaya konulan fikirlere göre, poliçe usulünün, zamanla Asya toplumları arasında Avrupalılardan daha ziyade yürürlükte olduğu anlaşılmaktadır.²¹

İslam coğrafyasında oluşturulan geniş ticarî ağ sayesinde Arap tüccar, banker ve para alıp satanlar arasında süftece, sakk (çek) ve havale gibi kredi araçları hızla yaygınlaştı. Zikredilen kredi araçları, ekonomik büyümeyi teşvik etti. Avrupa'da ilk ekonomik canlanma belirtileri, 7. yüzyılda başladı. Başta Venedik olmak üzere Kuzey İtalya'da tüccarlar, ülkeden ülkeye dolaşarak faaliyetlerini genişlettiler ve varlıklarını artırdılar. Böylece İslam dünyasında kullanılmakta olan kredi araçları giderek yaygınlaştı. Bu durumun etkisiyle yavaş yavaş da olsa ekonomik canlanma, Kıta Avrupası'nın diğer bölgelerine de yayıldı.²²

Dış ticarete kullanılan ödeme araçlarının tarihi, ticaretin dünya ölçeğinde geliştiği dönemlere kadar gitmektedir. Bununla birlikte ödeme araçlarının tarihi, somut olarak Güney Avrupa'da ticaretin gelişmeye başladığı 11. yüzyıla dayanmaktadır. Bu dönemde Akdeniz kıyılarındaki İtalyan şehir devletlerinde ticarî faaliyetler canlanmış ve Kuzey Avrupa'ya doğru yayılma göstermiştir. Bu durum uzak mesafeli ticaretin artmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler nakit para ile değişik ayarlardaki paraların transferinde problem meydana getirmiştir. Ödeme aracı olarak poliçenin uzak mesafeli ticarete kullanılmaya başlaması ile bu sorun hafifletilmiştir. Poliçe kullanımının başka bir yararı da, taşışın yoğun olduğu bu dönemde, ayarı düşürülmüş paralar ya da kalpazanlık nedeniyle nakit para kabulünden kaynaklanan sorunlardan da kurtulmayı sağlamasıydı.²³

---

²⁰ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 654-655.

²¹ **A.e.**, s. 656.

²² Valdo d'Arienzo, "Kredi ve Para", Ed.: Umberto Eco, Çev.: Leyla Tonguç Basmacı, **Ortaçağ**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2010, s. 173-174.

²³ Hüseyin Al, **Osmanlı Devleti'nde Kambiyo İstikrarı Uygulaması (1838-1863)**, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2011, s. 11.

11. ve 12. yüzyıllarda Avrupa'da şehirler, büyük bir değişim geçirmeye başladı. Bazı pazarlar giderek daha önem kazanarak büyük panayırlara dönüştü. Böylece ticaret hacmi de bir hayli genişledi. Panayırlar genellikle derebeylerinin isteği üzerine kurulmaktaydı. Derebeyleri, panayırlara gelecek tüccarlara seyahat izni, koruma ve kredi işlemlerinin uygulanmasına izin vermektedir. Bu hizmetleri karşılığında şehre giriş ve çıkış vergileri, satış vergileri ile ağırlık ölçüleri üzerindeki haklardan gelir elde etmekteydiler. 11. ve 12. yüzyıllarda Kuzey Almanya'yı Akdeniz'e bağlayan yollar üzerindeki şehirlerdeki nüfus ve üretim artışı panayırların gelişimini teşvik etmişti. 1137 yılında panayırlara gelenlerin bir hayli fazla olmasından dolayı tüccarların bir kısmı şehirlerin dışında konaklamak zorunda kalmıştı.²⁴ 13'üncü yüzyılda kilisenin faizli işlemleri yasaklamasının da etkisiyle Yahudiler, ekonomik canlanmada daha etkin olarak rol almıştı.²⁵

"Martans" isimli yazar da poliçenin, Orta Çağ'da icat edildiğini ileri sürmüştür. Buna göre; haçlı savaşları sırasında, Avrupa'nın her tarafında kurulan panayırlarda yapılan ticarî işlemlerle sarraf işlemlerinden poliçe usulü, ortaya çıkıp yavaş yavaş 20. yüzyıldaki duruma gelmiştir. Kurulan panayırlarda toplanan tüccarlar, ticarî işlemlerini tamamlayarak vatanlarına dönecekleri zaman, ticarî ilişki içinde buldukları kimseler ile aralarında carî olan muhasebelerini görmekte iken ödemede problemler meydana gelmekteydi. Bu anlaşmazlıkların mahkeme yoluyla karara bağlanması gerektiği halde, uzun zaman sürüncemede kalmasından dolayı hak sahiplerinden kimisi alacaklarından feragat ile memleketlerine dönmekteydiler. Kimisi de davalarında ısrar ederek vakit kaybedip zorlu yolculuklara göğüs germek zorunda kalmaktaydılar. Bu nedenle yerel hükümetler panayır işlemlerinden dolayı meydana gelen davaları acil bir şekilde sona erdirmek üzere özel meclisler teşkil etmişlerdi. Daha sonraları panayır işlemlerinden doğan borç senetleri de, zikredilen meclislerin özel nizamlarına dâhil ederek bu senetlerin hızlı bir şekilde ödenmesi usulü meydana getirilmişti.²⁶

Bu dönemde Avrupa'daki sarraflar işlemlerini, yalnız para değişimine

²⁴ Diego Davide, "İmalat Alanının Gelişimi ve Loncalar", Ed.: Umberto Eco, Çeviri: Leyla Tonguç Basmacı, **Ortaçağ**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2010, s. 163-164.

²⁵ Valdo d'Arienzo, **a.g.e.**, s. 174.

²⁶ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 652.

özgülemeyip başka beldelerde bulunan bazı kişilerle şirket ortaklığı kurarak veya orada birer vekil bulundurarak, bir yerden başka bir yere para göndermeyi de, rutin hale getirmişlerdi. Tüccardan biri çoğunlukla bir yere para göndermek istediğinde, bulunduğu belde sarraflarından birine müracaat ederek bu parayı kendisine teslim ile ondan, paranın gideceği yerde ikamet eden ortak veya vekiline hitaben havale kılıklı bir senet alıp para yerine gönderirdi. Panayırlara gelen tüccarların çoğu da, getirdiği malı satıp döneceği sırada parasını üzerinde taşımamak için orada bulunan sarraflardan birine teslim ederek ondan bir havale kâğıdı alıp giderdi. Panayırlarda bulunan sarrafların, panayır günlerinde diğer beldelerde ikamet eden ortak veya vekillerine çektikleri buna benzer havale kâğıtları ise panayır işlemlerinden kaynaklanmaktaydı. O sırada birbirlerine verdikleri borç senetlerinin, yukarıda açıklanan imtiyazları, bu kâğıtlara da verilmesine binaen bunların da hızlı bir şekilde ödenebilmesi mümkün olmuştu. İşte tüccarların panayır esnasında imzaladıkları borç senetlerinden tahviller ortaya çıktığı gibi, sarrafların o dönemde çektikleri havale kâğıdından da, poliçe usulü meydana gelmiştir.²⁷

Tapınak şövalyelerinin de poliçenin icadında etkileri olduğu iddia edilmiştir. Dini yönlerinin dışında kredi ve finans konularında işlem yapmaları ve bu konularda uzmanlaşmaları, bu fikri destekler mahiyettedir. Nitekim Tapınak Şövalyeleri, ortaya çıktıkları ilk dönemlerden itibaren güvenilir bankacılar olarak tanındılar. Hatta tapınak, Avrupa'nın ilk bankasıydı denilebilir. Tapınakçılar, paranın bir tapınak evine yatırılıp, başka bir yerden çekilebilmesini sağlayan kredi mektupları sistemi geliştirdiler. Örneğin Paris Tapınağı'nın görkemli binası, aynı zamanda finans merkezi konumundaydı. Tapınakçıların kayıtlarını titiz tutmaları ve müşterileriyle tarafsız bir ilişki içinde olmaları, başarılı bankerler olmalarını sağladı.²⁸

Bazı yazarların görüşüne göre poliçe, Musevîlerin icadıdır. Hukukçu Stefan Kazie bu konudaki görüşünü, Montesque'nun "Esprit des Lois" isimli meşhur eserine dayandırmaktadır. Bu iddiaya göre, Fransa'da 1211 yılında Filip Ogust, 1316 yılında Uzun Filip zamanlarında Musevîlerin emlak ve gayrimenkul malları gibi, menkul

---

²⁷ A.e., s. 653-654.

²⁸ Sean Martin, **Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri**, Çev.: Barış Baysal, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2009, s. 37-38.

mallarının da müsadere olunacağı ilan edilmiş ve bütün mal ve eşyalarının yurt dışına nakledilmesini yasaklayan bir kanun çıkarılmış olmasından dolayı Museviler menkul olarak sahip oldukları bütün mal ve eşyayı en fazla güvendikleri dostlarına vermişlerdi. Bundan sonra iltica ettikleri memleketlerden Fransa'ya gidecek yolcu ve tüccarlara, mal ve eşyalarını verdikleri kişilere hitaben kısa ve öz bazı belgeler vererek emanet olarak bıraktıkları eşya kıymetlerini talep etmişler ve bu sayede mal ve eşyalarının bir kısmını müsaderenin pençesinden kurtarmanın çaresini bulmuşlardı. Yazdıkları bu özlü ve kısa belgelerle poliçenin vücut bulmasına sebep olmuşlardı.²⁹

Orta Çağ'da haçlı savaşları döneminde, dini hareketler ile birlikte ekonomik hareketlerde de canlanma meydana gelmiştir. Avrupalılar Doğulu'ların, özellikle de Müslümanların ticarî sırlarını öğrenmişler ve doğu sanayisini memleketlerine getirmişlerdir. Bu dönemdeki ekonomik hareketler, Hıristiyanların mekân değişikliğini de beraberinde getirdiğinden, bankerlerin eline "depozito" şeklinde birçok para geçmesini temin etmiştir. Çünkü soylular ve derebeyleri memleketlerini terk etmeden önce, servetlerini emin bir yere koyma düşüncesiyle bankalara önemli miktarlarda para yatırmışlardı. Böylece bankaların elinde toplanan büyük miktarlardaki paralar, banka işleminin ilerlemesine ve genişlemesine fazlasıyla hizmet etmiştir. Bu dönemlerde Tampleye, Lombardiya ve Kahor tarafı halkı ile Museviler banka ticaretiyle uğraşmaktaydı. Yerine getirdikleri hizmetin pahalılığı, borç verdikleri paralara karşılık aldıkları faizin yüksekliği çoğunlukla memnuniyetsizlik doğurmuş ve hatta bazı anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Bununla birlikte faizin fahiş bir şekilde yükselmesi, işlemlerde emniyetsizlik ile zapt, gasp ve zorla el koyma tehlikelerinden ileri gelmekteydi.³⁰

Orta Çağ İtalya'sında cumhuriyet hükümetinin teşkiliyle işlemler, daha fazla yaygınlaşmıştır. Aynı zamanda sikke değişimi işlemlerini kolaylaştıran ve paranın mekân değiştirmesine ihtiyaç bırakmayarak en büyük işlemleri ödemeye müsait olan "poliçe" ortaya çıkmıştır. İlk önceleri "değişim aracı" olan poliçe, daha sonra "itibar

²⁹ Mehmed Aziz Giridî, a.g.e., s. 2.

³⁰ Sergiz Nihad, **Usul-i Muhasebe-i Maliye yahut Banka, Borsa ve Sigorta Muhasebesi**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1334/1918, s.10.

aracı" mahiyetini kazanmıştır. Poliçenin mucidi olarak Araplar, Museviler, Lombardiyalılar gösterilmekte ise de her halde kullanılmasını genişletenlerin, Lombardiyalılar olduğuna şüphe olmadığını ifade etmek gerekir.³¹

İngiltere'de de poliçeyi ilk kullananlar Yahudilerdi. III. Henry (1216-1272) zamanında 1235 yılı civarında papalığa olan borç ödemesi işlemi için poliçe kullanılmıştı. III. Henry, papalığa olan büyük miktardaki borcunu, Hereford piskoposunun tavsiyesiyle poliçe keşide ederek ödemişti. İngiltere'de Kraliçe Elizabeth (1558-1603) döneminde de poliçe kullanımını artarak devam etmekteydi.³²

Konuyla ilgili birçok yazarın muhtelif görüşleri olmasına rağmen şurası muhakkaktır ki Fransa beldelerinden Avinyon Şehri'nin 1243 tarihli eski bir nizamnamesinde, "cambii ve letteris" kelimelerine yani "kambiyal ve poliçe" sözcüklerine tesadüf edildiği gibi Venediklilerin 1272 tarihli kanunlarında da "poliçe" kelimesi somut olarak geçmekteydi.³³

Poliçenin 20. yüzyılın başındaki seviyesine ulaşmasının en önemli aşamalarından biri, 17. yüzyılın sonlarına doğru keşfedilen ve poliçenin tamamlayıcı unsurlarından olan "ciro" ve "emir" kaydının kabul edilerek kullanılması aşamasıydı. Bu bağlamda poliçenin diğer memleketlerden ziyade, Fransa'da özel bir durum ile ilerleme kaydettiği, inkâr edilemeyecek bir gerçekliktir. Hatta 1650 tarihinde yayımlanan Yazar Kleerak'ın bir eserinde, keşidecinin emriyle havale edilen paranın muhatap tarafından poliçe hamiline ödenmesi veya poliçenin arkasına yazılan ciro gereğince poliçenin içerdiği paranın hamile ödenmesi hususunu ifade eden önemli hukuki değerlendirmeler yer almıştır. Hâlbuki zikredilen tarihte Fransa'ya komşu olan diğer memleket yazarlarının bu konuda yayınladıkları eserlerinde, poliçenin buna benzer önemli meselelerinin ayrıntısı hakkında hiçbir konuya rastlanmamıştır. Hukukçulardan Savary poliçeye dair bir bölümde, "ciro ile emir kaydı"nın, poliçenin ana kısımlarından biri olmadığını ifade eder. Çünkü 1260 senesine gelinceye kadar poliçelerde ne "ciro" ve ne de "hamilin emrine" kaydı mevcut değildi. Sonradan büyük sarraf ve bankerler poliçenin bu konudaki eksikliğini ve hele ciro

---

³¹ A.e., s.11.

³² William John Lawson, **The History of Banking**, London, Richard Bentley, 1850, s. 36-39.

³³ Mehmed Aziz Giridi, **a.g.e.**, s. 3.

edilmemesinden dolayı hamilin parayı alması konusunda bizzat bulunmak ve bulunamadığı takdirde noterden tasdiklenmiş bir resmî vekil tayin etmek zorundaydı. Bu gibi zorluklar dikkate alınarak emir kaydı ve özellikle ciro usulü icat edilmiş ve bu şekilde poliçe, ticarî işlemlerde daha verimli ve işlevsel bir duruma getirilebilmiştir.³⁴

1.2.2. Avrupa ve Amerika'da Çek

Çek usulü ilk defa İngiltere'de, 17. yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Anvers şehrinde, Flemenkçe "bevijes" tabir olunan tahsisat havalesinin, çek olduğu iddia edilmiştir. Bu ödeme aracı meşhur İngiliz iktisatçılarından Gresham tarafından 1557 tarihinde Anvers'ten İngiltere'ye götürülmüştür. Fransa'da çek usulünün önemi, çok geç fark edilmiş ve ancak 1860'larda İngiltere'den alınarak kullanılmaya başlanmıştır.³⁵

Gerçekte takas işlemi, çek usulünün meydana getirilmesinden önce dahi mevcut ve yürürlükte ise de bankalara tevdiat usulünün genelleşmesinden ve çekin icadından beri takas işleminin uygulanması, son derece genişlik ve önem kazanmıştır. Bütün paralarını bankaya yatırmaya alışmış olan kimseler, alacaklıları tarafından kendilerine verilen poliçe, çek ve benzeri senetleri tahsil etmek üzere bankaya ciro ettikleri gibi, banka üzerine çek keşidesiyle carî hesapları üzerinden de borçlarını ödemekteydiler.³⁶

1882 senesinde İngiltere'de "crossed check" tabir olunan çizgili çeklerin ihdasından beri, takas suretiyle tahsilat ve ödemelerin tamamına yakını bankaların elinde toplanmıştır. Çizgili çek usulü, eski adi çeklerin iyileştirilip büsbütün takas işlemlerine tahsis edilmesinden ibaret olmuştur. Bir bankada carî hesabı olan bir müşteri, bir şey satın aldığı takdirde cebindeki çek defterinden bir çizgili çek çıkarıp bedelini yazıp imza ederek satana verirdi. Bu suretle çekin hamili olan bayi de bu çeklerin üzerinde birbirine eşit olarak matbu bulunan veya kendi eliyle çizeceği iki çizgi arasına kendi bankasının ismini yazıp tahsil olunmak üzere bankaya tevdi ederdi. Çizgili çekler ancak hesap nakline mahsus olduğundan bunların bedeli

³⁴ A.e., s. 2-4.

³⁵ Hasan Ferid, a.g.e., C. 2, s. 48-49.

³⁶ A.e., C. 2, s. 49-50.

kesinlikle nakit olarak veya banknot ile ödenmeyip hesap olarak ödenmesi, hukuken şart koşulmuştur. Çizgili çekler zayi olsa veya çalınsa, kesin olarak sahibinden başkasının yararlanabilmesi mümkün değildi. Hâlbuki hamiline ait çekler, çalınsaydı bedelinin kolaylıkla yabancı birisinin eline geçmesi pek mümkündü.³⁷

Çizgili çek defterleri, İngiltere'de bankalarca ancak borcu hususunda sağlam ve iş ahlakı olan kişilere, bankaca tanınan iki kimsenin kefaletiyle verildiğinden, bazen müşteri hata ederek bankadaki karşılığını biraz aşacak miktarda çek tanzim ve keşide etmiş olsa bile bankaca çeki reddedilmeyip yalnız karşılığında fazla miktarı için İngiltere bankasının resmi iskonto fiyatından %1 fazla olarak müşterinin hesabına faiz geçirilirdi. İşte bu gibi kolaylıklardan dolayı İngiltere'de gerek zenginler, gerek orta halli halk ve büyük mağaza sahiplerinden küçük dükkan sahiplerine varıncaya kadar hemen hemen herkes, çizgili çek kullanmayı alışkanlık edinmiş olup küçük alış-verişlerde bile para yerine çek imzalayıp vermekteydiler. Bankerler yukarıdakiler gibi bütün müşterilerden her gün gelen çekleri, İngilizce "clearing house" yani "takashane" denilen daireye gönderip orada kendi aralarında birbirleriyle değiştirip takas ederlerdi. Çünkü bir bankerin elinde her gün diğer bankalar tarafından ödenecek birçok çek bulunurken, diğer bankalar da zikredilen banker tarafından ödenmesi gereken birçok çeke sahip idiler. Bu suretle nakit veya banknot ile ödemeye veya başka türlü nakit işlemlere, masraf yapmaya ve zaman geçirmeye gerek kalmaksızın, bütün çeklerin içerdiği milyonlarca liralık borç ve alacaklar her gün "clearing house"larda hesap olarak takas ve mahsup edilirdi.³⁸

İşte bu suretle çeklerin ekonomik yararları pek büyük olup çek yöntemini gayet önemli bir takas aracı haline getiren durum, çizgili çek usulünün kabul edilmesi ve genelleşmesinden ibaretti. Sonuçta zikredilen açıklamadan da anlaşılacağı gibi çek usulü, gerçekte bankalarda bulunan mevduat ve krediye dayanmaktaydı. Hâlbuki tevdiat bankalarının ortaya çıkması, nispeten yeni olduğundan çek usulü ancak 20. yüzyılın başlarında genelleşmiştir.³⁹

Takashane ilk olarak Londra'da bankaların tahsildarları tarafından

---

³⁷ A.e., s. 50.

³⁸ A.e., 2, s. 51.

³⁹ A.e., s. 51 ve 53.

kurulmuştur. Bir bankanın tahsildarı her gün birçok senedi alarak diğer bankalara gittiği gibi diğer bankaların tahsildarları da, hamil olduğu çeklerin bedelinin tahsili için diğer bankalara müracaat etmek zorundaydılar. 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Londra'da muhtelif bankaların tahsildarları yolda birbirlerine tesadüf edip bir köşeye çekilerek veya civardaki bir biracı dükkânında toplanıp birinin alacak senedini, diğerinin aynı miktar parayı içerecek senediyle değiştirip karşılıklı olarak işi kısaltmaya başlamışlardı. İşlemler, gittikçe büyüdüğünden sonunda Londra banka tahsildarları, uygun bir yerde bir yazıhane odası kiralayarak değiştirme işini orada yapmaya başlamışlardı. Bankaların, işlemlerin, daha hızlı ve kolaylıkla yapıldığını anlamasıyla ve birkaç bankanın ortak hareket etmesiyle, bu işlemler için bir daire tutmuşlardı. İşte ilk olarak 1773'te Londra'da açılan takashane, bu şekilde kurulmuş ve işlemleri gittikçe genişlemiş ve önem kazanmıştır. Takashaneye iştirak etmemiş olan bankaların "clearing banker" tabir olunan ve takashaneye iştirak eden bankaların, mutlaka birinde açılmış hesapları bulunduğundan kendilerinin ve müşterilerinin işlemleri de takashaneden geçmekteydi. 1915'lere gelindiğinde, Londra'da çeklerin ve diğer ticarî senetlerin dörtte üçü, takashanelerden geçmekteydi.⁴⁰

İngiltere'nin Londra dışındaki önemli ticarî merkezlerinde de takashaneler açılmıştı. Ayrıca 1868'de Avustralya'da; 1887'de Kanada'da da clearing house'lar kurulmuştu. Kanada'da mevcut yedi takashaneden yalnız Montreal şehrindeki takashane, yıllık 660 milyon Osmanlı lirası işlem yapmaktaydı. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1853 yılında kurulmaya başlanan takashanelerin sayısı, 1915 yılında 60'a ulaşmıştı. 1853'te yıllık 2,2 milyon Osmanlı lirası olan işlem hacmi, 1915'te 45 milyon Osmanlı lirasına yükselmişti. Amerika'daki bu işlem hacminin üçte ikisi, New York takashanesinde gerçekleştirilmekteydi.⁴¹

1875 senesinden sonra Berlin'de Reichs Bank (Rayhas Bank) yani imparatorluk bankası ve Hamburg Giro Bank, büyük ölçekte takas işlemi icra etmekteydi. Ayrıca Berlin'de "kassen verein" yani vezneler birleştirme odası ismiyle bir takashane açılmıştı. Bu takashane, bankaların yalnız Berlin üzerine olan ticarî

---

⁴⁰ A.e., s. 59-60.

⁴¹ Mustafa Zühdü, *age.*, s. 140; Hasan Ferid, *age.*, s. 60-61.

senetlerin mahsup işlemini icra etmekteydi. Kassen verein yöntemiyle iştiraki olmayan bankerler ile takashane arasındaki carî hesapları da, imparatorluğun her tarafını kapsamak üzere, Rayhas Bank'ın takas işlemi dairesinde icra edilmekteydi. Almanya'da 1909 yılında, posta çekinin icat edilmesi üzerine, Rayhas Bank bütün şubeleri aracılığıyla, en küçük yerlerden büyük şehirler üzerine her türlü mahsup ve takas muamelesi icrasına başlamıştı. Almanya'da ilki 1882 yılında açılan takashaneler, Hamburg, Frankfurt, Bremen (Brem), Köln (Kolonya), Stuttgart, Wroclaw (Breslau), Leibzig, Darmstad, Elberfeld gibi büyük şehirlerde de açılarak yaygınlaşmışlardır. 1913 yılında Reichs Bank'ın mahsup işlemleri, 5 milyar lirası çek değişimi suretiyle olmak üzere 30 milyar Osmanlı lirasına ulaşmıştı.⁴²

Fransa'da Paris'te 1872 yılında, "karşılaştırma odası / chambre de compensation" ismiyle bir takashane açılmıştır. Büyük bankaların hemen tamamı bu takashaneye katılmaktaydı. Takashane hesabının bakiyeleri, farklı bir yöntem uygulayan Fransa Bankası üzerine bir mahsup havalenamesiyle ödenmekteydi.⁴³

Avrupa'nın diğer bölgelerinden Avusturya'da 1872, İtalya'da 1881 ve Rusya'da 1899 yıllarında takashaneler açılmıştır.⁴⁴

1.2.3. Avrupa'da Bono

Bono piyasasının ilk örnekleri iktidarlar ve onların özellikle savaş zamanlarında paraya ihtiyaç duymalarında görülmüştü. Geç Orta Çağ döneminde Venedik Cumhuriyeti, komşu devletlerle sürekli bir çatışma içerisindeydi. Devlet hazinesinden harcama yapmak istemeyen yöneticiler, vatandaşlardan refahlarının karşılığı olarak zorla borç almaya başladılar. Bu borç yıllık yüzde 5 faiz oranına ve belirsiz bir vade tarihine sahipti. Bu durum başlangıçta çok şüpheli bulunmuştu. Zamanla alıcı ve satıcı için değerli bir yatırım aracı haline geldi. Böylece bono piyasası oluşmaya başladı.⁴⁵

Hollanda, Avrupa ticaretinin hakimi haline geldi ve ticaret rotalarının merkezi

---

⁴² Mustafa Zühdü, *age.*, s. 140; Hasan Ferid, *age.*, s. 61-62.

⁴³ Hasan Ferid, *a.g.e.*, s. 62.

⁴⁴ *A.e.*, s. 62.

⁴⁵ Chris O'malley, *Bonds Without Borders: A History of the Eurobond Market*, Wiley, Cornwall, United Kingdom, 2015, s. 1.

oldu. Bu dönemde çok yüksek miktarlardaki nakit akışı, makul yatırımlara ihtiyaç duyulmasını sağladı. Böylelikle güvenli ticarî araçlar, Amsterdamlı tüccarlar arasında gelişti ve Amsterdam borsası ile Amsterdam bankası kuruldu. Önce iç bono piyasası oluşturuldu. Daha sonra ise Avrupa devletleri de Amsterdam merkezli bu piyasaya dahil oldu. Bunu takip eden süreçte, bu yöntem Amsterdam'dan diğer finans merkezlerine yayıldı. 18. yüzyıl boyunca Paris ve Londra iç piyasaya daha fazla odaklanmış olsalar da Amsterdam'a paralel bir şekilde finans merkezi olarak güçlendiler. Yine de Amsterdam, uluslararası ticaret için önde gelen merkez olarak kalmaya devam etti. 1789 Fransız İhtilali ile 1815 arasındaki dönemde finansal piyasalar arası işbirliği, ilk defa önemli boyutlara ulaştı.⁴⁶

1.3. İslam Dünyası'nda Kıymetli Evraklar

Müslümanlar, 632 yılına gelindiğinde bütün Arabistan'ı hâkimiyetleri altına aldılar. Daha sonraki yüzyıl içinde, Orta Asya'dan Kuzey Afrika ve İspanya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyaya egemen oldular. İleri tarım yöntemleri geliştirerek şehir medeniyetine doğru bir dönüşüm sağladılar. İslamiyet'in ticareti destekleyen ilkeleri sayesinde, Müslüman ülkeler, yol konaklamaları için kervansaraylar, şehirlerde çarşılar oluşturarak ticarete destek verdiler. Müslümanlar, yüzyıllar boyunca Avrupa ile Asya arasındaki uzak mesafeli ticarete önemli rol oynadılar. Ticaret ve teknoloji transferi gibi birçok mal, hizmet ve fikrin değişimine aracı oldular.⁴⁷ Nitekim bu etkileşim, birçok ticarî senedin kullanılmasına da zemin hazırladı.

İslamiyet'in doğuşundan hemen sonra kullanılan süftece, sakk (çek) ve havale mektubu başlıca kıymetli evraklar öne çıkmaktaydı. Aşağıda bu ticari senetlerden süftece ve çek üzerinde durulacaktır.

1.3.1. Süftece

Farsça asıllı sağlamlaştırılmış, pekiştirilmiş anlamına gelen "sefte veya süfte" kelimesinin, süftece, seftece veya siftecenin (çoğulu sefâtice ve süftecât) Arapçalaşmış şekli olduğu iddia edilmektedir. Alacağın yazılı belgeyle

---

⁴⁶ A.e., s. 2-3.

⁴⁷ Tefvik Güran, İktisat Tarihi, İstanbul, Acar Basım ve Cilt Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, s. 77-78.

sağlamlaştırılması sebebiyle bu isimle anılmıştır.⁴⁸ Sözlükte poliçe, tahvil, kambiyo senedi anlamına gelen süftece, terim olarak bir şehirden başka bir şehir veya ülkede borç verenin kendisine veya vekiline geri verilmek üzere birisine borç verilip karşılığında senet alınmasını ifade eder.⁴⁹ Bir başka ifadeyle borçlunun alacaklısına, belirli miktarda parayı borçlanılan yerin dışındaki bir yerde bizzat kendisinin ödeme taahhüdünü veya o yerdeki ortağı, acentesi, nâibi, vekili veya borçlusuna, yani muhatabı olan üçüncü kişiye kayıtsız şartsız ödeme emrini içeren kıymetli evraka yahut işlemin kendisine süftece adı verilir.⁵⁰

Süftecede bulunan unsurlar:⁵¹

- Belirli bir bedel
- Keşideci, muhatap ve lehdârın isimleri
- Düzenleme yeri ve tarihi
- Ödeme yeri
- Vade
- Bedelin düzenlenme sebebi

İslam hukukçuları arasında süftece, menfaat elde etme özelliğinden dolayı tartışmaya konu olmuş ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüş farklılıkları, daha çok İslam mezhepleri arasında derinleşmiştir. Hanefiler, süftecenin mekruh olduğunu kabul etmekle birlikte kullanılmasının caiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Şafi Mezhebi'ne mensup İslam hukukçuları ise süfteceyi kullanmanın mekruh olduğunu ifade ederek kullanılmasını caiz görmemişlerdir. Hanbeli ve Malikilere göre süftecenin, caiz olduğunu kabul eden fıkıhçılar olduğu gibi caiz olmadığını ileri süren görüşler de kabul görmüştür.⁵²

Hulefa-i Raşidin döneminde süftece yaygın olarak kullanılan senetlerdendi.⁵³

7. yüzyılın ikinci yarısında Mekke'de bulunan Abdullah bin Abbas, dirhem kabul

⁴⁸ Cengiz Kallek, "Süftece", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2010, C. 38, s. 19.

⁴⁹ Fikret Karaman ve diğerleri, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 605.

⁵⁰ Kallek, "süftece", s. 19.

⁵¹ **A.e.**, s. 20.

⁵² Abdullah Durmuş, "Fıkhî Açından Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Ü. SBE, İstanbul 2008, S. 164-165.

⁵³ M. Fatih Turan, "İslam Hukuku Açısından Usulsüz Vedia Akdi", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Konya 2010, sayı 15, s. 419.

ederek Kufe'ye süftece yazmaktaydı. Abdullah bin Zübeyir de Mekke'de bulunan kişilerden para alarak Irak'ta bulunan kardeşi Musab bin Zübeyir'e, süftece keşide etmekteydi.⁵⁴

9. yüzyılda Abbasilerin ticareti geliştirmesi, İslam dünyasında bankacılık sisteminin kurulmasına zemin hazırladı. Bankacılık sisteminin gelişmesi sayesinde Bağdat'ta yazılan çek, Fas'ta ödenmekteydi. 10. yüzyılda İslam ülkelerinde ticaret bir hayli gelişmişti. Müslüman tüccarlara ait gemi ve kervanlar dünyanın her tarafına gitmekteydi. Bağdat ve İskenderiye ihtiyaçların karşılandığı ve lüks malların bulunduğu şehirler haline geldi. Bu dönemde Kuzey Rusya, Çin ve Hindistan Müslüman tüccarların ticaret yaptığı önemli bölgelerdi. Uzak mesafeli ticaret için süftece ve sakk kullanılmaktaydı.⁵⁵ Aynı dönemde Orta Asya'daki İslamiyeti kabul etmiş Türk topluluklarında da süftece kullanılmakta ve ticaretin gelişmesine katkı sağlamaktaydı.⁵⁶

Ünlü Fransız Tarihçi Sayous, 10-13. yüzyıllar arasında, Müslümanların ticarî yöntemler bakımından Avrupa'dan daha ileri bir noktada olduğunu ileri sürmüştür. Müslümanların Avrupa'da gelişmiş yöntemlerle ticaret yapması, İslami bazı kurum ve usullerin Avrupa'da kullanılmasını sağlamıştır. Bu dönemde ortaklık hukuku, sözleşme hukuku, iş ortaklığı türleri, süftece, havale gibi finans teknikleri, Avrupa tarafından alınıp kullanılan kurum ve yöntemler olarak dikkati çekmekteydi.⁵⁷

Son yüzyıllarda süftece yerine Batı dillerinden geçen poliçe ve kambiyo senedi gibi kelimeler kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Suriye, Lübnan, Cezayir ve Irak'ta hâlâ süftece terimi geçerliliğini devam ettirmektedir.⁵⁸

1.3.1.1. Süftece ile Havale Arasındaki Farklar

Süftece, fıkıh kitaplarında havale başlığı altında ele alınmıştır. Bunun sebebi

⁵⁴ Abdulaziz Bayındır, **Ticaret ve Faiz**, İstanbul, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2007, s. 268.

⁵⁵ Aydın Çelik, Taner Yıldırım, "Abbasiler Dönemi Bağdat Çarşıları", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Elazığ 2013, C. 23, sayı 1, s. 250.

⁵⁶ Servet Bayındır, "Sermaye ve Tarihsel Süreçte Mali Aracı Kurumların Sermayeye Yaklaşım Tarzı", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2001, sayı 4, s. 182.

⁵⁷ Mehmet Salih Kumaş, "Bir Finansman Yöntemi Olarak İş Ortaklığı Uygulaması: Mudârebe-Commenda Karşılaştırması", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bursa 2006, C. 15, sayı 1, s. 373.

⁵⁸ Kallek, "**süftece**", c. 38, s. 19.

borçlu tarafından alacaklının alacağına, başka bir yerde, üçüncü kişiye havale edilmesinden dolayı havaleye benzetilmesidir. Havale ile süftece arasındaki en önemli fark, havale, borcun nakli iken süftece, alacağın başka bir şehre nakledilmesidir.⁵⁹ Süftece ile havale arasında aşağıdaki farklar bulunmaktadır:⁶⁰

- Havalede borç, borç transferinden önce; süftecede borç, süftecenin düzenlenmesi sırasında oluşur.
- Süftecede borç, bir yerden başka bir yere; havalede borç, bir kişiden başka bir kişiye aktarılır.
- Süftecede bir taraf bağış olarak veya iki taraf karşılıklı menfaat elde ederken havalede, lehdar keşideciden havalenin kabulü için bedel talep edemez.
- Havalede, üç taraf bulunurken süftecede, bazen iki taraf bulunabilir. Bu durum keşideci ile muhatap sıfatlarının bir kişide birleşmesi durumunda ortaya çıkar.
- Havalede yol güvenliği, temel unsur değildir.

1.3.1.2. Süftece ile Poliçe Arasındaki Farklar

Süftece ile poliçe arasında genel olarak iki fark bulunmaktaydı:⁶¹

- Süftecede senette, "süftece" kelimesinin bulunması zorunlu değil iken, poliçede "poliçe" kelimesinin veya "poliçe anlamına gelecek" bir kelimenin bulunması şarttır.
- Süftecede borçlanılan ve ödeme yapılan para cinsinin aynı olması gerekirken, poliçede para cinsinin aynı olması zorunlu değildir.

1.3.1.3. İslam Hukuku'na Göre Süftece

Kredinin karşılıksız, faizsiz verilmesi Kur'an'da olduğu gibi diğer kutsal kitaplarda da emredilmiştir. İslam hukukunda krediden menfaat sağlanması haram olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda süftecede alacaklının, yol tehlikesinden veya

---

⁵⁹ Faruk Emrah Oruç, "İslam Hukukunda Deyn", **Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Ü. SBE, Konya 2011, s. 48.

⁶⁰ Kallek, "süftece", c. 38, s. 20.

⁶¹ A.e., c. 38, s. 20.

taşıma masraflarından kurtulmasının, alacaklıya yarar sağladığı görüşü ağır basmaktadır.⁶²

Hanefilere göre süftece uygulaması, paranın taşınırken kaybolması veya çalınması riskine karşı yapıldığı, bu uygulamanın borç olarak kabul edilmesi durumunda alacaklıya yarar sağlayan bir şart olduğundan tahrimen mekruhtur. Ancak Hanbelilere göre bu işlem, borçlu ve alacaklının yararına olup ayrıca iki tarafın da buna ihtiyacı vardır. Ancak süftecede bir yarar veya bedelin şart koşulması caiz görülmemiştir.⁶³ Yukarıdaki görüşler, sahih hadis kitaplarında yer almamakla birlikte genellikle fıkıh literatüründe kullanılan "Menfaat sağlayan her karz, faizdir." hadisine dayandırılmaktadır.⁶⁴

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi İslam hukukçuları, süfteceyi fıkıh kitaplarında değerlendirmişlerdir. Örneğin 1036 yılında vefat eden el-Kuduri, "süftece mekruhtur. Borç verenin yol riskine karşı güvenceden yararlandığı bir borç işlemidir" diyerek süftecenin mekruh olduğunu dile getirmiştir. El-Merginani (ölümü: 1197) de "Süftece mekruhtur. Borç verenin yol riskinden kurtulmak istediği bir borç işlemidir. Bu tarz bir işlem, yarar sağlayan bir borçtur. Yarar sağlayan borcu ise Hazreti Muhammet yasaklamıştır" şeklinde süftece ile ilgili görüşünü ifade etmiştir.⁶⁵

1.3.2. Sakk (Çek)

Onaylanmış belge, anlaşma anlamlarına gelen Farsça çek kelimesi Arapça'ya sakk şeklinde geçmiştir. Daha geniş bir ifadeyle resmi tutanak, yazılı belge demektir. En önemli terim anlamlarından birisi olarak sakk, mevcut bir karşılık üzerine çekilmiş ödeme emri manasındadır.⁶⁶

Ödeme emri niteliğindeki bu tür belgeler, İslamiyet'in doğuşundan itibaren kullanılmıştır. Hazreti Peygamber, yardım isteyen Akra bin Hâbis ve Uyeyne bin Hısn adına zekât gelirlerinden birer ödeme emri hazırlattırmıştır. Hazreti Ömer

---

⁶² Servet Bayındır, "Finansal Türev Varlıklar ve Bu Varlıklar Üzerine Yapılan Sözleşmelerin Fıkıhî Tahlili", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2005, sayı 12, s. 64, 65 ve 68.

⁶³ Karaman ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 605.

⁶⁴ H. Yunus Aydın, "Karz", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, C. 24, s. 523.

⁶⁵ Fahri Demir, "Sigorta (Âkile Müessesesi ve Süftece Muamelesi Işığında Bir Tedkik)", **AÜİFD**, C. Ankara 2002, C. XLIII, sayı 2, s. 174.

⁶⁶ Cengiz Kallek, "Sak", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2008, c. 35, s. 584.

zamanında da sakklar, tarihlenmeye ve mühürle tasdik edilmeye başlanmıştır. Emeviler döneminde sakk kullanımı yaygınlaşmış, hatta memur maaş ödemeleri sakk ile yapılmıştır. Alacak ve borcun nakledilmesini sağlayan sakk (çek) ve süftece gibi araçlar, İslamiyet'in doğuşundan sonra birkaç yüzyıl içinde, ekonominin de sürekli gelişmesiyle yaygınlık kazanmıştır.⁶⁷

1.4. Osmanlı'da Kıymetli Evraklar

Osmanlı'da kıymetli evrak olarak kullanılan en önemli senet, poliçe idi. Tanzimat'tan sonra bono ve çek gibi bazı kıymetli evraklar da ticarî hayatta kullanılmaya başlanmıştır. Ancak diğer kıymetli evrakların hiç birisi poliçe kadar yaygınlık kazanmamıştır.

1.4.1. Osmanlı'da Poliçe (19. Yüzyıl Öncesi)

Osmanlı Devleti'nde poliçenin kullanılmaya başlandığı tarihle ilgili kesin bir kayıt bulunmamaktadır. Osmanlı Arşivi kayıtlarından yapılan tespitlere göre 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ticarî hayatta poliçe kullanımı artmaya başlamış ve bu artış 18. yüzyıl boyunca da devam etmiştir. Bununla birlikte tespit edilebilen en erken tarihli poliçe kullanımı, 2 Temmuz 1657 tarihli bir Divân-ı Hümâyûn hükmünde geçmektedir. Bu belge içeriği şöyledir:

"İzmir Mollası'na Hüküm ki; Hesâb-ı atik teberdârlarından Hacı Mustafa arzuhâl edip İzmir sâkinlerinden Hacı Hasan nâm kimesnede vakıf akçeden iki bin kuruş hakkı olup vadesi mürûr eylelediğinden gayrı iki senedir ki varan adamlarına dahi vermeyip ve gâh İstanbul'a polise eyledim deyu temessük verip adamları İstanbul'a geldikde aslı çıkmayıp hile olmakla meblağ-ı mezbûr, mezkûrdan tahsil olunup ta'allül eder ise ihzâr olunmak bâbında emr-i şerifim rica etmeğin mahallinde şer' ile alıverilip inad eder ise ihzârı için yazılmıştır. Fî Evasıt-ı N. Sene 1067"⁶⁸

Teberdâr Hacı Mustafa'nın İzmir'de ikamet eden Hacı Hasan'da 2.000 kuruş alacağı bulunmaktaydı. Ancak alacağını iki yıldır tahsil edememişti. Son olarak Teberdâr Hacı Mustafa'nın İzmir'e gönderdiği adamlarına, Hacı Hasan, İstanbul'a poliçe ettim diyerek senet vermiş, ancak İstanbul'a gelindiğinde, senedin aslının olmadığı anlaşılmıştır. Bu durum için Divan-ı Hümâyûn'a yapılan şikâyet sonucunda,

⁶⁷ A.e., s. 585-586.

⁶⁸ A.DVNS.MHM.d, 96/65, 20 Ramazan 1067 / 2 Temmuz 1657.

Divan-ı Hümâyûn, problemin yerel mahkemede çözüme kavuşturulmasını, burada çözülememesi durumunda, davanın Divan-ı Hümâyûn'a havale edilmesine hükmetmiştir. Bu hükümdeki iki yıldır alınamayan alacağın, poliçe edilmesinden bahsedildiğinden, Osmanlı'da poliçe kullanım tarihi 1655 tarihine inmektedir. Bununla birlikte hükümde Teberdâr Hacı Mustafa'nın kullandığı üslup, poliçe kullanımının daha eski tarihlere dayandığına işaret etmektedir.

Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyıldan itibaren iltizam usulüyle toplanan ve nakde çevrilen vergilerin, devletin merkezine aktarılması gerekiyordu. Ancak büyük miktarlardaki nakit paraların taşınması, oldukça zordu ve güvenli de değildi. Bundan dolayı paraların, daha güvenli ve kolay bir şekilde merkeze nakli için poliçeler kullanılmaya başlandı.⁶⁹ Avrupa ülkeleriyle Osmanlı Devleti'nin yaptığı ticaretin büyümesi ile ticarî ilişkilerde 17. yüzyılda kullanılmaya başlanan poliçelerin kullanım hacmi, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir hayli genişledi.⁷⁰ Bu bağlamda Fransa ile ilişkilerde de poliçe kullanımı oldukça yaygınlaştı. Özellikle Fransız Roux tüccar ailesiyle ilgili, 10.000'den fazla poliçe örneği bulunmaktaydı. Bu poliçelerin yaklaşık 200 adedi Fransa'dan İstanbul'a veya İstanbul'dan Fransa'ya çekilmişti.⁷¹

A. Raymond isimli yazar, 18. yüzyılda Kahire ile Şam arasında düzenli olarak poliçe kullanıldığını belirtmektedir. Bu dönemde büyük tüccarların poliçeyi, bir ödeme aracı olarak kullandıkları varsayılmaktadır.⁷²

Osmanlı devlet bürokratlarının buldukları bölgede tahsil ettikleri devlet gelirlerini merkeze aktarmak için kullandıkları poliçe sistemine göre, kendi bölgelerinde bulunan yabancı tüccara, parayı nakit olarak teslim edip bu para karşılığında, İstanbul'daki başka bir yabancı tüccar tarafından ödenmek üzere, devlet hazinesi emrine poliçe keşide ettirmektedirler. Elde ettikleri güven sayesinde Fransızların poliçeleri daha çok tercih edilmekteydi. Bu yöntem ile devlet bürokratları, güvensiz ve pahalı olan para nakliyesinden kurtulup paranın devlet

---

⁶⁹ Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s. 94.

⁷⁰ A.e., s. 185.

⁷¹ Edhem Eldem, "18'inci Yüzyılda İstanbul'da Poliçe Tedavülü ve Kambiyo Kurları Hakkında", **X. Türk Tarih Kongresi (22-26 Eylül 1986), Kongreye Sunulan Bildiriler**, 4. Cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993, s. 1671-1672.

⁷² A.e., s. 1673.

hazinesine daha garantili bir şekilde ulaşmasını temin ederken, tüccarlar da yaptığı hizmetin karşılığında komisyon almaktaydı. Ayrıca İstanbul'dan, paraya ihtiyaç duyan diğer Osmanlı şehirlerine para gönderilmesinden de fayda sağlamaktaydılar.⁷³

Osmanlı Devleti, özellikle 18. yüzyıl boyunca Rusya ile giriştiği savaşlar sonucunda büyük toprak kayıplarının yanında, önemli ekonomik sorunlar da yaşadı. Bu savaşlardan birisi de, 1787 yılında başlayan ve 10 Ocak 1792 tarihinde yapılan Yaş Antlaşması ile sona eren Osmanlı - Rus savaşı idi.⁷⁴ Bu savaşta bazı Osmanlı askerleri de Rusya'ya esir düşmüştü. Esirleri kurtarmak için büyükelçilik sıfatıyla Rasih Paşa görevlendirilmişti. Esirlerin giyim ve gıda ihtiyaçları için hazineden kendisine 50.000 kuruş verilmişti. Bu paranın esirlerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalacağı anlaşılınca Rasih Paşa, gereken parayı poliçe yoluyla temin etmek için izin istemişti. Bunun üzerine kendisine poliçe tedariki hususunda izin verilmişti.⁷⁵ Rasih Paşa'ya verilen Rusya'da poliçe tedarik etme yetkisi, 18. yüzyıl sonlarında poliçe kullanımının yurt dışında da yaygınlaştığını göstermekteydi:

"Sahh
İzzetli Defterdâr Efendi

Bu def'a büyükelçilik ile Rusya Devleti canibine me'mûr edilen Rasih Paşa'nın üserâ-yı Müslimîn istihlâsına me'mûriyeti olmak hasebiyle istihlâs edeceği üserâ-yı Müslimîn'in infâk ve iksâları için paşa-yı mûmâ-ileyhe Hazine-i Âmire'den elli bin kuruş i'tâ olunup ancak paşa-yı mûmâ-ileyhe verilen meblağ-ı mezkûr üseranın masârifina vâfi olmayacağı zâhir ve bu sûrette ol taraftan poliçe veçhile akçe tedarikinden lâ-büdd olmakla o makûle istihlâs edeceği üseranın isim ve şöhetlerini ve memleketlerini ve infâk ve iksâları için harç edeceği akçeyi sebt-i defter edip bi-mennihi Teâlâ ba'de'l-avde muhasebesini görmek ve meblağ-ı mezbûrdan ahâr mahalle bir akçe ve bir habbe sarf etmemek şerâyiti ve sâir bu vâdilerde lâzım gelen kuyûd-ı ihtirâzî derciyle Başmuhasebe'ye kayd ve poliçe tedârîki ruhsatını hâvi paşa-yı mûmâ-ileyh yedine suret i'tâ eylesin deyu buyruldu."⁷⁶

Devlet gelir ve giderleri için poliçe kullanımının yaygınlaşmasının yanında, 18. yüzyıl sonlarına doğru, Osmanlı tebaası arasındaki ticarî işlemlerde de poliçe kullanımı, artmaya devam etmiştir.⁷⁷ 19. yüzyıl başına gelindiğinde Osmanlı tüccarları, Avrupa ile yapılan ticarete yaygın bir şekilde poliçe kullanır hâle gelmişti.⁷⁸

⁷³ A.e., s. 1674.

⁷⁴ Kemal Beydilli, "Yaş Antlaşması", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 43, s. 343-347.

⁷⁵ C. HR, 179/8925 / 16 C. Sene 207 / 27 Ocak 1793.

⁷⁶ C. HR, 179/8925 / 16 C. Sene 207 / 27 Ocak 1793.

⁷⁷ C. İKTS, 2/98; 18 S. 1212 / 17 Ağustos 1797.

⁷⁸ C. ADL, 34/2052; 9 Ş. 1214 / 6 Ocak 1800.

1.4.1.1. Poliçeyle İlgili Güven Problemleri

Osmanlı Devleti'nde kâğıt paranın, Tanzimat'tan hemen sonra çıkarıldığı ve başarılı olunamadığı bilinmektedir. Dolayısıyla Tanzimat'tan önce olduğu gibi Tanzimat'tan sonra da ticarî hayatta, genel olarak madeni para kullanılmaktaydı. Madeni parayı da taşımak, masraflı ve emniyet açısından tehlikeler barındırmaktaydı. Bu nedenle poliçe, daha güvenli ve masrafı az olan bir ödeme aracıydı. Üstelik vade ile borcu, ileri bir tarihte ödeme imkânı da sağlamaktaydı.

Ancak bu avantajlarına rağmen, yeni bir ödeme aracının toplumda yerleşmesi ve kabul görmesi kolay değildi. Nitekim A. Raymond isimli yazar, Kahire'de oturan Fransızların, 18. yüzyılda "Türklerin para karşılığı kâğıt almayı bir türlü benimseyemedikleri, kâğıt almaktansa deniz tehlikelerini göze alarak nakit para sevkini benimsediklerini" ifade ederek gözlemlerini aktarmaktadır.⁷⁹ Bundan dolayı poliçeler, değişik yöntemlerle güvence altına alınmaktaydı. Bu yöntemlerden birisi, poliçelerin mahkemenin huzurundaki bir taahhülle, yani "kitâbu'l-kadı" ile güvence altına alınması yöntemi idi. Bir başka yöntem ise, keşide eden ile muhatabın, akrabalık veya ortaklık ilişkisinin bulunmasıydı.

1.4.1.1.1. Poliçenin "Kitabu'l-kadı" ile Güvence Altına Alınması

Kitap Arapça bir kelime olup "Herhangi bir konuda yazılmış, ciltli veya ciltlessiz olarak bir araya getirilmiş, basılı veya yazılı eser"⁸⁰ anlamına geldiği gibi mektup anlamına da gelir. Mektup ise hukuken tanıklık belgesi anlamını da taşımaktadır. Arapça olarak düzenlenen asıl metinlerde "Şehide li'n-nakl / nakil için tanıklık yaptı" ifadesi kullanılmaktaydı. İslam hukukunda bir davada iki tarafın ifadeleri alınmadan ve şahitleri dinlenmeden hüküm verilemezdi. Hâlbuki "tanıklık nakli" sadece bir tarafın beyan ve şahadetini içermekteydi. Dolayısıyla ileride dava konusu olabilecek bir hususun mahkemeye bildirilmesi amacı güdülmekteydi. Tanıklık belgesi, kesin bir karar hükmünü taşımayıp konuyla ilgili bir anlaşmazlık olması durumunda, mahkemede delil niteliği taşımaktaydı.⁸¹

⁷⁹ Eldem, "Poliçe Tedavülü ve Kambiyo Kurları", s. 1673.

⁸⁰ **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s. 1189.

⁸¹ Halil Sahillioğlu, "Bursa Kadı Sicillerinde İç ve Dış Ödemeler Aracı Olarak Kitabu'l-kadı ve Süfteceler", **Türkiye İktisat Tarihi Semineri**, Ankara 1975, s. 112-116.

Tablo 1.1: Sayda'daki Fransız Tüccarlar Tarafından Sayda Valisi Adına Keşide Edilip Galata'da, Matbah-ı Âmire'ye Ödenecek Poliçeler (1717)

Keşideci	Alıcı	Keşide Tarihi	Muhatap	Vade (Gün)	Poliçe Tutarı (Kuruş)
Fransalı Hoca Kostiyeye	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Artav	30	800
Fransalı Hoca Kostiyeye	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Artav	30	758
Fransalı Hoca Kostiyeye	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Artav	40	753
Fransalı Hoca Gotiyeye	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Artav	30	3.500
Fransalı Hoca Gotiyeye	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Artav	30	2.500
Fransalı Hoca Santaman	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Galit	40	1.366
Fransalı Hoca Cave	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Artav	30	2.200
Fransalı Hoca Kalyope	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Veyan	30	625
Fransalı Hoca Gotiyeye	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Garos	30	1.000
Fransalı Hoca Pekite	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Demozat	40	3.000
Fransalı Hoca Pekite	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Demozat	40	2.368
Fransalı Hoca Kostiyeye	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Galbez	40	600
Fransalı Hoca Kostiyeye	Matbah-ı Âmire	15.03.1717	Fransalı Hoca Galbez	40	500
Fransalı Hoca Kalyope	Hacı İbrahim (Başçukadar)	15.03.1717	Fransalı Hoca Veyan	30	1.375
Fransalı Hoca Cave	Hacı İbrahim (Başçukadar)	15.03.1717	Fransalı Hoca Artav	30	2.000
Fransalı Hoca Cave	Hacı İbrahim (Başçukadar)	15.03.1717	Fransalı Hoca Artav	30	2.100
Fransalı Hoca Cave	Hacı İbrahim (Başçukadar)	15.03.1717	İngiliz Hoca Palmentir	31	2.260
Fransalı Hoca Bremon	Hacı İbrahim (Başçukadar)	15.03.1717	Fransalı Hoca Demozat	15	93

Kaynak: BOA. D.BŞM.d, 1343; 1717.

1717 yılında Sayda Beylerbeyi Mehmet Paşa, Başçukadarı Hacı İbrahim'e ve Matbah-ı Âmire'ye göndereceği paraları, Sayda'da bulunan Fransız tüccarları aracılığıyla havale etmek istemişti. Bu işlem için 7.827 kuruş 115 akçeyi üç Fransız tüccara verip karşılığında aldığı ve vadeleri 15 gün ile 31 gün arasında değişen 5 poliçeyi, Başçukadar İbrahim'e göndermişti (Tablo 1.1).

Mehmet Paşa, ayrıca 19.970 kuruş 9 akçeye karşılık Sayda'da 6 farklı Fransız tüccarından 30 veya 40 gün vadeli olarak aldığı 13 adet poliçeyi de, Matbah-ı Âmire'ye iletmişti (Tablo 1.1). Söz konusu toplam 18 poliçe bedellerini, ödeyecek kişiler, Galata'da bulunan 6 Fransız ve 1 İngiliz tüccar idi (Tablo 1.1).

Yukarıda tablo haline getirilen poliçeler ile kitâbu'l-kadı, defterin tek sayfasında, üst tarafta poliçeler, onların alt kısmında ise kitâbu'l-kadı olmak üzere

kaydedilmişlerdi. Poliçeler düzenlendikten sonra, poliçeleri keşide eden tüccarları temsilen Sayda iskelesi tüccarı, tercüman Tusak, mahkemenin huzuruna çıkararak Matbah-ı Âmire ve Başçukadar Hacı İbrahim Ağa'ya havale edilmek üzere poliçe yoluyla 27.798 kuruş 4 akçeyi, Sayda Beylerbeyi Mehmet Paşa'dan aldığını ikrar etmiştir. Böylece poliçeler, kitâbu'l-kadı ile daha sağlam hâle getirilmiştir.⁸² Ancak bu tür uygulamalara, 19. yüzyıl kayıtlarında rastlanmamaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 1343 numaralı Başmuhasebe Defteri'nde kaydedilen ve yukarıda tablo haline getirilen poliçelerin alt kısmındaki kitâbu'l-kadının, konunun daha iyi anlaşılması için defterde geçtiği şekliyle aşağıda transkripsiyonu verilmiştir:

"El-emru kemâ hurrire fihi
Mehmed el-kâdı be-medine-i Sayda
nemmekahu'l-fakir ileyhi azze şânuhu
Gufira lehu
(Mühür)

Sebeb-i tahrir-i kitâb-ı şer'î

Hâliya Sayda İskelesi'nde Fransız müste'menleri tüccarlarından Tercüman Tusak meclis-i şer'î hatîr-ı lâzîmu't-tevkîrde takrir-i kelâm ve ta'biru anîl-merâm edip hâliya Sayda Beylerbeyisi Mehmed Paşa yessarallahu lehu mine'l-hayr mâ yeşâ hazretlerinin hazinesinden derûn-ı defterde olan matbah-ı âmire için **havâle** olunan on dokuz bin dokuz yüz yetmiş guruş dokuz akçe ve Başçukadarı el-Hac İbrahim Ağa yediyle olan yedi bin sekiz yüz yirmi yedi kuruş yüz on beş akçe ki min haysu'l-mecmû yirmi yedi bin yedi yüz doksan sekiz kuruş dört akçe alâ tariki'l-poliçe ahz u kabz eyledim dedikde gibbe't-tasdiki's-şer'î mâ veka'a bi't-taleb ketb olundu.

Şuhûdu'l-hâl

Fahru'l-eşbâh	Fahru'l-küttâb	Mustafa	Ahmed	Eş-	Ali	Ve
Ali Ağa	el-Hac Yusuf	Ağa	Efendi el-	Şeyh	Durmuş	gayruhum
Hamudzâde	Hazine Katibi	Maraşlı	Kırımı	Ali		

Tahriren fi gurre-i şehr-i Rebiüssâni li-sene tis'a ısrîn ve mi'e ve elf."

1.4.1.1.2. Poliçelerde, Keşideci ile Muhatabın Akrabalık veya Yakın İlişki İçinde Bulunması

Poliçenin kullanılmasında ihtiyatlı davrananların bir kısmı da, keşideci yani borçlu ile muhatabın ya akrabalık ilişkisi ya da ticarî ortaklık ilişkisi bulunmasını tercih etmekteydi.

1740 yılında Rakka Valisi için Halep'ten İstanbul'a yazılan 12 poliçenin 8'inde

⁸² D. BŞM. d, 1343; 1 R. 1129 / 15 Mart 1717.

böyle bir ilişki söz konusuydu. Keşidecilerden 4'ü, keşide ettikleri poliçeleri "kardeşi", "kardeşinin oğlu", "oğlu" gibi yakın akrabaları üzerine çekmişti. Keşidecilerden 4'ü ise, poliçeleri, İstanbul'daki ortakları üzerine yazmıştı (Tablo 1.2).

Bu belgedeki poliçe keşide edenlerin %75'inin, böyle bir yol takip ederek, muhtemelen lehdârın çekincelerini giderdiği anlaşılmaktadır. Bu durum poliçenin yaygınlaşmasının yavaş olmasından ve poliçeyle ilgili kurumların yeterince oluşamamasından kaynaklanmaktadır (Tablo 1.2).

Tablo 1.2: Rakka Valisi Adına Halep'ten İstanbul Üzerine Keşide Edilen Poliçeler (1740).

Keşideci	Lehdâr	Keşide Tarihi	Muhatap	Muhatabın Adresi	Vade (Gün)	Poliçe Tutarı
Seyyid Bekri	El-Hac Mehmed Emin Ağa (Kapı Kethüdası)	20.11.1740	Kardeşi Hacı Ahmed ve Kardeşinin Oğlu Seyyid Mehmed	İstanbul'da Valide Han	31	10.000
Seyyid Abdulgani	El-Hac Mehmed Emin Ağa (Kapı Kethüdası)	20.11.1740	Ortağı Trabluslu Hüseyin Celil	İstanbul'da Valide Han	31	5.000
Seyyid Hasan Salahi	El-Hac Mehmed Emin Ağa (Kapı Kethüdası)	20.11.1740	Şeyh Ali bin el-Hac İsmail	İstanbul'da Valide Han	31	1.180,5
El-Hac İbrahim	El-Hac Mehmed Emin Ağa (Kapı Kethüdası)	20.11.1740	Ortağı Abdullatif Celil	İstanbul'da Valide Han	31	3.500
Merahizade el-Hac Taha	El-Hac Mehmed Emin Ağa (Kapı Kethüdası)	20.11.1740	Ortağı İrizade el-Hac Ömer Celil	İstanbul'da Valide Han	31	1.500
Cebrinizade el-Hac Abdullah Çelebi	El-Hac Mehmed Emin Ağa (Kapı Kethüdası)	20.11.1740	Hüseyin Çelebi Futi	İstanbul'da Valide Han	31	3.000
El-Hac Ali bin Celil Çiftçi	El-Hac Mehmed Emin Ağa (Kapı Kethüdası)	20.11.1740	Ortağı Abdullatif Celil	İstanbul'da Valide Han	31	2.000
Futi el-Hac Yusuf	El-Hac Mehmed Emin Ağa (Kapı Kethüdası)	20.11.1740	Oğlu Hüseyin Celil	İstanbul'da Valide Han	31	1.000
Mehmed Emin Çelebi	El-Hac Mehmed Emin Ağa (Kapı Kethüdası)	20.11.1740	Şeyh Ali ve biraderi el-Hac Abdulkadir	İstanbul'da Valide Han	31	1.000
El-Hac Kasım Şavata	El-Hac Mehmed Emin Ağa (Kapı Kethüdası)	20.11.1740	Futi el-Hac Ebu Bekir Çelebi	İstanbul'da Valide Han	31	900
El-Hac Mustafa ibn-i Mustafa	El-Hac Mehmed Emin Ağa (Kapı Kethüdası)	20.11.1740	Biraderi el-Hac Abdullah ve ortağı, Hoca Yani	İstanbul'da Valide Han	31	700
El-Hac Mehmet Hakvati	El-Hac Mehmed Emin Ağa (Kapı Kethüdası)	20.11.1740	Mehmed Çelebi	İstanbul'da Valide Han	31	300

Kaynak: BOA. D.BŞM.d, 2453.

1790'lara gelindiğinde poliçe kullanımının daha da yaygınlaştığı ve poliçe

keşidesinde güven probleminin azaldığı müşahade edilmektedir. Yine de poliçe ödemesiyle ilgili problemler oluştuğunda güven sorununun az da olsa su yüzüne çıktığı ve poliçe keşide ettirilecek olanların sağlam kişilerden olması istenmekteydi. Yukarıdaki ödenmeyen poliçeler, bu konuya örnek teşkil etmektedir: Halep'te Devlet mallarının tahsili işiyle görevlendirilen İzzet Ahmedpaşazade Derviş Abdullah Bey, vefat eden Daltabanzâde Nuri Muhammed Paşa'nın eşyalarını sattırarak parasını teslim almıştı. Derviş Abdullah Bey teslim aldığı tereke bedeli olan toplam 6.161 kuruşu, 3 adet poliçe ile hazineye göndermişti. Gönderilen poliçe bedelinin, sadece 2.161 kuruşu tahsil edilerek Hazine-i Amire'ye teslim edilmişti. Ancak Yeni Han'da Karalioğlu Hoca İlyas ve Hoca Yasef Rado zimmilere poliçe edilen 4.000 kuruşun, bu kişilerin hilekâr ve müflis takımından olmaları sebebiyle tahsili mümkün olamamıştır. Ayrıca Yasef Rado zimmi kaçtığından poliçe geriye iade edilmiştir. Ödenmeyen poliçe, Halep'e vardığında derhal kısa vadeli, sağlam yerlerden tekrar keşide edilmiş bir poliçenin İstanbul'a gönderilmesi hususu, İzzet Ahmedpaşazade Derviş Abdullah Bey'e emredilmiştir.⁸³

1.4.2. Osmanlı'da Bono (Emre Muharrer Senet)

Osmanlı Devleti'nde bononun kullanıldığı tarihle ilgili Osmanlı Arşivi'ndeki tespit edilebilen en eski kayıt, 1847 yılına aittir. 5 Mart 1847 tarihli belgeye göre, Ayvalık Kazası reayasından olup kürek cezasına çarptırılan bazı kişilerin, cezadan kurtulmak için verdikleri bonolar söz konusuydu.⁸⁴

1849 yılında yayımlanan Kanunnâme-i Ticaret ile hukuki durumu netleştirilen emre muharrer senet (bono), bu tarihten sonra yaygınlaşmaya başlamış ve giderek kullanımı artmıştır.

Bir kimsenin diğer bir kimseye veya onun emrine, belirlenen sürede bir miktar parayı ödemeyi taahhüt etmesini içeren senede emre muharrer senet denir. Kanunnâme Ticaret'te bu çeşit senetlere, "sipariş tahvili" tabiri kullanılmışsa da, Ticaret Kanunu Zeyli'nin 28'inci maddesinde "emre muharrer senet" tabiri tercih

⁸³ C.ML, 907, 19 Ca. 1204 / 4 Şubat 1790.

⁸⁴ A.MKT, 69/62; 17 Ra. 1263 / 5 Mart 1847.

edilmiştir.⁸⁵

1849 yılında yayınlanan Ticaret Kanunu'nun 144 ve 145'nci maddelerinde emre muharrer senet tarif edilmiş ve senette bulunması gerekli unsurlar belirlenmiştir. Kanunnâme-i Ticaret'in 145'inci maddesinde emre muharrer senet, "sipariş tahvili" olarak adlandırılıp senette bulunması gereken unsurlar sayılmıştır.

Şekil 1.1: Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Bir Bono Örneğinin Çevirisi (Ön Yüz-1870)

840.200	Yalnız sekiz yüz kırk bin iki yüz kuruştur	Numara
TUĞRA		94
Min 800.001 ilâ 900.000		12 Haziran 1870
Kıymet 450		
Bâlâda murakkam yalnız sekiz yüz kırk bin iki yüz kuruşu hâvi hâlis ve gayr-ı hâlis altın ve gümüş meskûkât-ı Osmaniye olmak üzere Bank-ı Osmanî emrine 31 Mayıs Rumi sene 1286 tarihinde tamamen ve kâmilten te'diye ve teslim edeceğimi mübeyyin bir kıt'a bonoyu i'tâ eyledim.		
Tarihi		İmza Mahalli
Fî 9 Mart Rumi sene 1286		(Mühür)

Kaynak: BOA. HSD.AFT, 19/17; 26 Mart 1286 / 7 Nisan 1870

145'inci Madde: "Sipariş tahvilleri mutlaka bir tarih ile müverrah olmak ve mezkûr tahvilde te'diye olunacak meblağın miktârıyla her kimin sipariş ve emrine te'diye olunacak ise onun isim ve şöhreti ve ne vakit akçesi verileceğini zikretmek ve cihet-i karz veyahut emti'a semeni midir yoksa bir hesâb veya havaleden dolayı mıdır beyân etmek lâzımdır."⁸⁶

Emre Muharrer Senedin (Bononun) Unsurları:⁸⁷

1. Tanzim yeri ve tarihi
2. Bono bedelinin meydana geliş sebebi
3. Para (Senedin köşesinde rakam, senedin metninde harf ile)
4. Vade (Senedin metninde harf ile)
5. Hamilin isim ve adresi
6. Emrine kaydı
7. Bedelin ödenmesi için taahhüt ("Ödeyeceğim" veya "ödeyeceğiz" kaydı)

⁸⁵ Yanko Vitinos, **Şerh-i Kanun-ı Ticaret**, İstanbul, Mehran Matbaası, 1296/1880, s. 118.

⁸⁶ **Kanunnâme-i Ticaret**, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Salonu, Demirbaş No: 130445, İstanbul 10 Rebiülâhir 1265, m. 145; Kanunnâme-i Ticaret'in birçok farklı nüshası bulunmakla birlikte, Kanunnâme'nin kabul ediliş tarihini içerdiği için bu nüsha tercih edilmiştir.

⁸⁷ Sergiz Nihad, **a.g.e.**, s. 218.

8. Nispî pul

9. İmza (borçlunun adres ve imzası veya mührü)

Emre muharrer senedin vade, ciro, müteselsil kefalet, aval, bizzat ödeme, aracı ile ödeme, protesto, hâmilin hak ve görevleri ve rekambiyo ile faizi konularında poliçeden bir farkı bulunmamaktaydı. Poliçe gibi ciro yoluyla elden ele dolaşır ve üzerinde kaç kişinin imzası bulunursa, bu kişilerin tamamı, bononun içerdiği paranın ödenmesi hususunda birbirlerine kefil olurlardı. Senedi keşide eden kimse ödemedi kaçındığı takdirde dışardan bir kişi aracılık yoluyla ödeyebimekteydi. Senedin ödenmemesinden dolayı hamilin, kendi hukukunu korumak için 24 saat içinde, senetle ilgili protesto çekmesi gerekmekteydi. Yasal süresi içinde dava açılması için protesto çekilmesi önemliydi. Sonuçta poliçeyle ilgili işlemlerin çoğu, bono hakkında da geçerliydi.⁸⁸

Kanunnâme-i Ticaret'in 146'ıncı maddesinde ise sipariş tahvilleri, yani bono ile ilgili zamaşımı süreleri belirlenmiştir. Buna göre tüccar ve sarraf taraflarından imzalanan sipariş tahvilleri (bono) ile ilgili davaların, zamaşımı, protesto tarihinden itibaren 5 yıl olarak öngörülmüştür. Ayrıca bonoyla ilgili bir dava sözkonusu olmuş ve bono sahibinin aleyhine hüküm verilmemiş veya borç konusu, başka bir senet ile araştırılıp ortaya çıkarılmamışsa, en son görülen mahkemedeki iddiadan itibaren, 5 yıl içinde dava açılması gerekmekteydi. Belirtilen süreler poliçeler için de geçerliydi.

146'ncı Madde: "Poliçe temessüklerine dâir ve tüccar ve bazergân ve sarrâfân taraflarından imzâ ve gerek ticâret maddeleri için i'tâ olunan sipariş tahvillerine mütedâir bilcümle davalar protestonun tarihinden itibaren beş sene ve eğer aleyhine hükm olunmamış veyahut deyn hususu başkaca bir sened ile mütehakkık ve mütebeyyin olmamış ise en sonra vâki olan mahkemece iddiadan itibaren kezâlik beş sene güzârânında gayr-ı mesmû'dur. Ancak medyun olmak üzere addolunan kimselerden suâl olunmak iddiâ olunur ise min ba'd deynleri olduğunu yemin ile tasdik etmeleri ve bunların verese ve alakadârları dahi hiçbir deyn kalmadığını hilesiz itikâd eylediklerini kezâlik kısm ile tasdik eylemeleri lâzımdır."⁸⁹

1.4.2.1. Bono ile Poliçe Arasındaki Farklar

Bono ile poliçenin büyük oranda benzerlik göstermesine rağmen aralarında bazı farklar vardır. Bu farklar iki maddede toplanabilir:⁹⁰

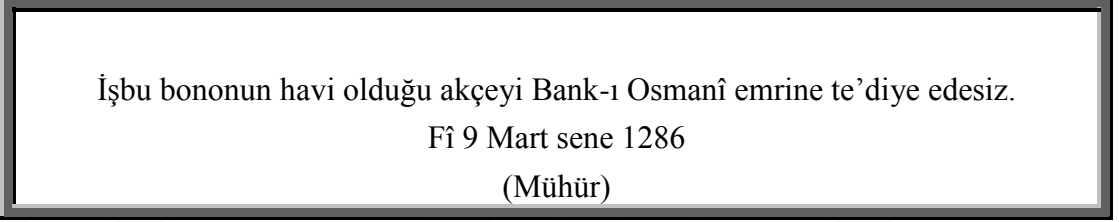
⁸⁸ Yanko Vitinos, a.g.e., s. 119-120.

⁸⁹ Kanunnâme-i Ticaret, m. 146.

⁹⁰ A.e., s. 121-122.

1. Poliçede keşide eden ile ödeyen ayrı kişiler olduğu halde, emre muharrer senette keşide eden ile ödeyen aynı kişi idi. Yani poliçe keşide eden kimse, poliçe bedelini başkasına ödettirmeyi taahhüt ederken, bonoyu çeken kimse ise bono bedelini bizzat ödemeyi taahhüt etmekteydi.

Şekil 1.2: Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Bir Bono Örneği (Arka Yüz-1870)

Kaynak: BOA. HSD.AFT, 19/17; 26 Mart 1286 / 7 Nisan 1870

2. Poliçe poliçe bedelini bir yerden bir yere nakletmek için çekildiği için keşide edildiği yer ile bedelin ödendiği yerin farklı bir il olması şart idi. Emre muharrer senet ise para nakli sebebiyle senet yazılmayıp genellikle kişilerin nakit sıkıntılarının ortadan kaldırılması için keşide etmekteydi. Çoğunlukla bono imza edildiği yerde ödenmekteydi.

Emre muharrer senet yukarıda belirtilen şartlara uygun olarak keşide edilmeliydi. Çünkü bu şartlara uygun olarak yazılmayan senetler, adi senet hükmünü kazanmaktaydı.

1.4.2.2. Bono ile Adi Borç Senedi Arasındaki Farklar

Emre muharrer senet (bono) ile adi borç senedi arasında da bazı farklar bulunmaktaydı. Bu farklar şunlardı:⁹¹

1. Emre muharrer senet keşide edenin izni ve haberi olmadan serbestçe ciro edilebilirdi. Bu senetten çıkan anlaşmazlıklar Ticaret Kanunu hükümlerine göre çözüme kavuşturulurdu. Adi senetler ise havale yoluyla Mecelle'nin Kitabı'l-havale hükümlerine dayanılarak bir kişiden başka bir kişiye nakledilebilirdi. Adi senet nedeniyle ortaya çıkacak anlaşmazlıklar, nizamiye mahkemelerinde dava edilebilirdi.

2. Bonolarda cirantalar kefil yerine geçtiğinden senedin ödenmemesinden dolayı sorumlu olurlardı. Adi senetler havale yoluyla başkasına nakledildiğinde, Kitabı'l-kefâle'nin 649'uncu maddesine göre, şart edilmezse havale edilen borcun

⁹¹ A.e., s. 122.

ödenmemesinden sorumlu olunmazdı.

3. Bono vadesinde ödenmediği takdirde hamil, cirantalara karşı hukukunu korumak için protesto yöntemine başvurmak ve Ticaret Kanunu'nun 122, 123 ve 124'üncü maddelerinde belirtilen süre içinde dava açmak zorundaydı. Adi borç senedi hamilinin, böyle bir yükümlülüğü bulunmamaktaydı.

1.4.2.3. Vergi ve Öşür Bedellerinin Bono ile Ödenmesi

Taksitli ve maktu olarak ihale edilen öşür gelirleri ile vergi bedelleri için Maliye Hazinesince kabul edilecek bonoların, düzenlenmesi ve carî işlemleri hususunda, 30 Mayıs 1864 tarihinde bir nizamname çıkarılmıştır. Bu nizamnameye göre bononun düzenlenmesi, ciro edilmesi, ödenmesi, ödenmemesi halinde protesto edilmesi ve Maliye Nezareti'nde ilgili kurumlara kaydedilmesi hususları şöyle belirlenmiştir:⁹²

1. Müzayedesi yapılan vergi ve öşürlerin ihalesi sırasında, mültezimlerin vereceği taahhüt senedi, bono için hazırlanmış matbu kâğıda yazılacaktır. Bu senede, bonoların taksit ve bedellerini içeren açıklama yazılarak mültezim ve müteahhit tarafından imzalanıp mühürlenecektir. Bu taahhüt senediyle Maliye Hazinesi emrine keşide edilmek ve bedeli ödenmek üzere mültezim ile müteahhit tarafından her taksit için ayrı ayrı birer bono düzenlenecek ve hazineye verilecektir. Bonolar matbu kâğıda yazılacaktır.

2. Alınacak bonolar, nakit hükmünde hazineye teslim edilecek ve Maliye Nezareti Varidat Muhasebesi'nde korunacaktır.

3. Adı geçen bonolar, ciro edilmek istendiğinde Maliye Muhasebesi tarafından bono üzerine belirlenmiş açıklama yazılarak mühürlenecektir. İlave olarak bono, Varidat Muhasebesi'nin mührüyle onaylanacak ve maliye nazırının özel mührüyle de mühürlenecektir.

4. Bononun vadesi, dini bayram günleri ile Cuma günü, paskalya, yortu ve Pazar günü gibi özel günlerden birisine rastladığı zaman, ödeme bir sonraki gün talep edilecektir.

5. Vadesi sona eren bononun bedeli, imzası bulunan mültezim veya müteahhit

---

⁹² "Bono Nizamnamesi", **Ceride-i Havadis**, sayı 1195, s. 1; 23 Z. 1280 / 30 Mayıs 1864.

tarafından ödendiğinde, bono geciktirilmeksizin Varidat Muhasebesi'ne ibraz edilecektir. Daha sonra bedeli, gelir kaydedilmek üzere Varidat Muhasebesi'nde gerekli işlemleri yapılacak ve zimmet pusulası Maliye Muhasebesi'ne verilecektir. Bu işlemden sonra, bononun mühürleri kesilerek Maliye Muhasebesi'nde saklanacaktır. Yukarıda zikredilen ana senette bulunan taksit bonolarının tamamı, Maliye Hazinesi'ne geldiğinde, gerekli işlemler yapıldıktan sonra, zikredilen senetler, mültezim ve müteahhide geriye verilecektir.

6. Maliye Hazinesi tarafından ciro edilen bononun, vadesi sona erdiği günden itibaren 3 gün içinde, bedeli ödenmezse, hamili Maliye Muhasebesi'ne müracaat ettiği andan itibaren 15 gün sonunda, Maliye Hazinesi'nden nakit olarak ödenecektir. Ayrıca vadeden sonra geçen günler için yıllık %6 itibarıyla faiz verilecektir.

7. Bono bedeli, Maliye Hazinesi veya ciro edilmişse hamili tarafından talep edildiğinde, bonoyu imzalayıp mühürleyen mültezim ve müteahhit, bu bedeli ödemekten kaçınırlarsa, Maliye Muhasebesi tarafından bir ilmühaber ile protesto çekilecektir. Aynı gün, Divan-ı Muhasebat'a verilerek kaydedildikten sonra bononun imza ve mühür sahipleri olan mültezim ve müteahhide gösterilecek veya gönderilecektir. Ciro edilmiş bir bononun ödenmemesinden dolayı hazinenin çekeceği zarar ve yapacağı masraflar da mültezim ve müteahhitten alınacaktır.

1.4.3. Osmanlı'da Çek

Çek, bir yere konulan nakit bir paranın kısmen veya tamamen geri alınmasına hizmet eden bir mektuptur. Çeki düzenleyen kimseye "keşideci", çekin bedelinin ödeneceği kimseye "hâmil", çekin hitap edildiği kişi veya kuruma (çoğunlukla bankalardır) "muhatap" ismi verilir.⁹³ Çek ödeme emrini içeren bir senettir. Çek bir kimseye veya onun emrine veyahut hamiline ait olmak üzere keşide edilir.⁹⁴

Çekler, gösterildiğinde ödenirdi. Aynı şehirde keşide edilen çek, tanzim tarihinden itibaren 10 gün, farklı bir şehirde ödenmek üzere yazılan çek ise tanzim tarihinden itibaren 20 gün içinde muhataba gösterilerek ödeme talep edilmesi gerekirdi. Aksi halde muhatap ödemekten kaçınabilirdi.⁹⁵

⁹³ Sergiz Nihad, **a.g.e.**, s. 227.

⁹⁴ Nazaret Hilmi, **Teşrih-i Kanun-ı Ticaret**, İstanbul, Karabet ve Kaspar Matbaası, 1303, Cilt 2, s. 304.

⁹⁵ Sergiz Nihad, **a.g.e.**, s. 227.

Çekler hamiline, nâma veya bir kimsenin emrine tanzim edilirdi. Emre yazılı çekler ciro yoluyla elden ele dolaşırlardı. Çekin kaybolması durumunda, bulan kimseye ödenmesi gibi bir tehlike olduğundan İngiltere, Fransa, Almanya, Amerika gibi ülkelerde çizgili çekler kullanılmaya başlanmıştır. Çizgili çeklerin ilk kullanımı 1903 tarihinde meydana gelmiştir.⁹⁶ Dolayısıyla çekler adi ve çizgili olmak üzere iki çeşit olarak keşide edilmekteydi.⁹⁷

- **Adi çekler:** Yukarıda açıklandığı üzere bir bankaya konulan paranın, tamamen veya kısmen geri alınması şeklinde kullanılmasıdır. Adi çek kaybolduğunda onu bulan veya çalan kişinin, bankaya başvurarak bedelini tahsil edebilmesi mümkün olmaktadır.
- **Çizgili çekler:** Adi çekerle benzemekle birlikte birbirine eşit ve paralel iki kırmızı çizgi eklenmesiyle oluşturulurlardı. Zikredilen iki çizginin arasına çekin bedelinin ödeneceği bankerin adı yazılırdı. Bu nedenle çizgili çek bedelinin, mutlaka bir bankere ödenmesi gerekirdi. Böylece çekin kaybolması veya çalınması halinde bedelin, bulan veya çalana ödenmesi önlenmiş olurdu. Çizgili çekin kullanılmasıyla "takas ve mahsup" işlemlerinde genişleme meydana gelmişti. Bu şekilde hiçbir nakit para elden ele dolaşmayarak ödeme yapılması sağlanmış olmaktadır.

Tablo 1.3: Osmanlı Bankası Şubelerine Yatırılan Mevduatın Miktarları (1905-1914)

Yıl	Belirli ve Vadeli Hesaplar (Milyon Lira)	Carî Hesaplar (Milyon Lira)
1905	1,7	3,8
1908	1,8	3,8
1910	1,9	5,5
1911	1,7	4,9
1912	1,9	4,8
1913	2,2	6,3
1914	2,1	4,2

Kaynak: Hasan Ferid, Nakit ve İtibar-ı Mali, Evrak-ı Nakdiye, İstanbul 1334, c. 2, s. 57.

⁹⁶ A.e., s. 227-228.

⁹⁷ A.e., s. 415-416.

Osmanlı Devleti'nde temel olarak halk arasında banknot ve nakit kaimelerin tedavülü yaygınlaşmamıştır. Banka şubelerinin çok sınırlı sayıda olması, zikredilen tedavülün yaygınlaşmamasının önemli sebeplerinden birisiydi. Halkın bankalara mevduat yatırmaya alışmaması nedeniyle, çek usulü yaygın değildi. Dolayısıyla takashane ihdasına da gerek görülmemiştir.⁹⁸

Osmanlı Devleti'nde keşide edilen çekler, yurt içinde keşide edilen çekler ve yurt dışına keşide edilen çekler olmak üzere iki kısma ayrılır.⁹⁹

- **Osmanlı Devleti'nde Ödenmek Üzere Çek Keşidesi:** Yurt içinde bir başka şehirde ödenmek üzere yazılan çekler, yerel bankalardan birinden alınacak 20 paralık maktu pul ve nispi bir komisyon karşılığında ödenmekteydi. Örnek; İstanbul'da Osman Nuri'nin, Osmanlı Bankası üzerine keşide edeceği 10.000 kuruşluk çek için bankaya 10.200,5 kuruş yatırması gerekiyordu.

Böylece Osman Nuri bankaya yatırdığı paraya istinaden Afyonkarahisar'daki alacaklısının emrine 10.000 kuruşluk çek yazdı. Alacaklı, Afyonkarahisar'da bulunan banka şubesine giderek parasını nakit olarak tahsil ederdi.

- **Yabancı Devletlerde Ödenmek Üzere Çek Keşide Etmek:** Bankalar müşterilerine yabancı ülkeler üzerine keşide edilmiş çekler de satarlardı. Mesela İstanbul'da bir tüccar Viyana'dan mal alarak borçlansa, bu borcu ödemek için İstanbul'da herhangi bir bankaya giderek Viyana üzerine keşideli bir çeki carî fiyat üzerinden satın alır ve ciro ederek alacaklısına gönderirdi. Böylece borcunu ödemiş olurdu. Çek alınıp satılması işlemi için her günkü çek ve vadeli fiyatlar, gazetelerle ilan olunur ve borsanın kapısına asılırdı. Bankadan böyle bir çek satın almak isteyen kişi, banka tarafından hazırlanan bir kâğıda veya boş bir kâğıda, çekin keşide edileceği yabancı devletin parası, ödenecek yerin ismi ve çekin kimin emrine olacağını yazarak bankaya verirdi. Bankada aynı gün hazırlanan çeki, karşılığını Osmanlı lirası cinsinden ödeyerek alırdı. Çek kendi emrine düzenlenmişse, kendisinden alacaklı olan kişi üzerine ciro ederdi.

⁹⁸ Hasan Ferid, **a.g.e.**, c. 2, s. 57.

⁹⁹ Sergiz Nihad, **a.g.e.**, s. 416-422.

1.4.3.1. Çekin Hukuki Durumu

Bir kimsenin, bir banka veya diğerk bir kimse nezdindeki hesabında alacak olarak bulunan parasını, tamamen veya kısmen kendisi almak veya üçüncü bir şahsın emrine veya hamiline aldirmek üzere veyahut başka birinin hesabına naklettirmek amacıyla bir ödeme veya hesaba nakil havalenamesi şeklinde yazıp imza ettiğı senede çek denmekteydi. Bu durumda hem emre muharrer hem de hamiline ait senetler türünden sayılıp her halde gösterildiğinde derhal ödenmesi gerekirdi.¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Hasan Ferid, **a.g.e.**, c. 2, s. 49-53.

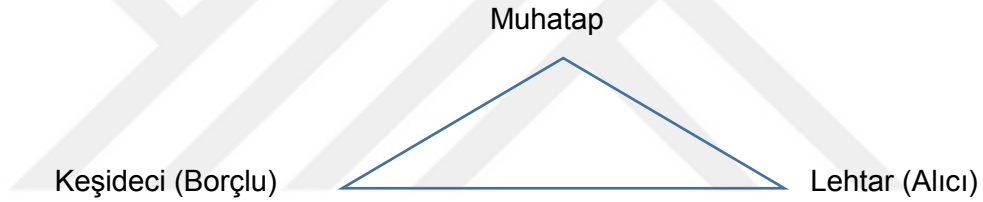
II. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE POLİÇE'NİN HUKUKİ DURUMU

Polîçe, parası üçüncü şahıs tarafından ödenmek şartıyla bir yerden başka bir yere yapılan kambiyo sözleşmesini gösteren senede denir. Kambiyo veya Kambiyal da bu anlamda kullanılmıştır.¹

Polîçe kelimesinin aslı, İtalyanca polizzadır.² Polîçe kelimesine karşılık Fransızca'da lettre de change, traite, İngilizce'de bill of exchange, draft, Almanca'da gezogener, wechsel kelimeleri yer almıştır.³ Osmanlı Devleti büyükelçilerinin Fransa'da düzenlediği poliçelerde Fransızca "reçu" kelimesi de poliçeye karşılık kullanılmıştır.⁴

Şekil 2.1: Poliçe İşleminde Yer Alan Taraflar

Polîçe, düzenleyen (keşide eden), lehtar ve muhatap arasında üçlü bir ilişki oluşturur. Polîçe, tanzim eden tarafından muhatap üzerine düzenlenir ve lehtara verilir. Muhatap, poliçe düzenlenirken poliçe ilişkisi dışındadır. Ancak poliçenin kendisine gösterilmesi üzerine poliçeyi kabul ederse, kabul anından itibaren poliçe ilişkisine dâhil olur ve poliçenin asıl borçlusu haline gelir. Polîçe, lehtar tarafından ciro edilerek zilyetliğin geçirilmesi yoluyla devredilebilir. Hamil poliçeyi vade tarihine kadar kabul, vade girdiğinde ödeme için muhataba ibraz eder. İbrahim edilen poliçe kabul edilmez veya ödeme istendiğinde ödenmez ise poliçeyi elinde bulunduran hamil, duruma göre "kabul etmeme" ya da "ödememe" protestosu çeker. Bu durumda ciro silsilesinde kendisinden önce bulunanlara müracaat hakkı elde etmiş olur. Sonuç olarak poliçe dolaşım yeteneği olan, başvurma hakkı ile

¹ Ahmed Reşid, *a.g.e.*, s. 638.

² Pars Tuğlacı, *Okyanus Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, İstanbul 1971, C. 3, S. 2354.

³ *Türk Hukuk Lûgati*, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara 1991, s. 279.

⁴ *C. DH*, 108/5369, 4 Aralık 1840; *C. HR*, 90/4461, 29 Aralık 1840; *C. HR*, 145/7203, 2 Nisan 1840.

donatılmış, kabul yönünden özel bir düzenlemeye tabi tutulmuş bir havale ilişkisidir.⁵

2.1. Poliçe ile İlgili Terimler

Poliçe ile ilgili birçok terim kullanılmaktadır. Bu terimlerin açıklanması konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Poliçenin oluşabilmesi için keşideci, lehdar (alıcı) ve muhatap olmak üzere en az üç kişinin bulunması gereklidir. Zikredilen üç terimden başlanarak poliçe ile ilgili terimler aşağıda açıklanacaktır:

Keşideci (Borçlu): Poliçede belirtilen parayı başka bir yerde ödettirmek üzere imza koyarak taahhütte bulunan ve bedeli alan kimsedir.⁶

Lehdar (Alıcı): Bedeli verip veya vermeyi taahhüt edip veya bir hesaptan dolayı talep edilip de keşideciden poliçeyi alan kimsedir.⁷

Muhatap: Keşideci tarafından poliçede belirtilen parayı, ödemesi kendisine bildirilen yani havale edilen kimsedir.⁸

Ciro: Alacaklının senedin arkasına adını, soyadını yazıp imzalayarak, alacağını başkasına devretmesidir.⁹

Ciranta: Tüccarlar arasında dolaşan poliçeyi devir ve havale eden kimsedir. Poliçeyi keşide eden de dâhil olmak üzere cirantalar birbirine kefil olmuş sayılırlar.¹⁰

Hamil: Gerek ilk olarak ve gerek ciro yoluyla poliçeyi tasarruf eden kimsedir. Bazen alıcı (lehdar) ve bazen de cirantaya denilir; yani her alıcı ve her ciranta poliçenin hamili olursa da her hamilin her durumda alıcı veya ciranta olması gerekmez. Hamil bazen alıcı bazen de ciranta olur.¹¹

İhtiyati Muhatap: Muhatap poliçeyi kabul veya ödemedi kaçınması durumunda kendisine müracaat edilmek üzere keşideci veya cirantalardan biri tarafından ihtiyaten muhatap olarak gösterilen kimsedir.¹²

---

⁵ Abuzer Kendigelen ve diğerleri, **Kıymetli Evrak Hukuku**, İstanbul, 12 Levha Yayınları, 2015, s. 100-103.

⁶ Mehmed Hikmet, **Muhtasar Usûl-i Defterî**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1317, s. 14.

⁷ Mehmed Celaleddin, **Hukuk-ı Ticaret Dersleri**, İstanbul 1328, C. 1, s. 385.

⁸ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 644.

⁹ Nihat İnal, **Adli Tıp ve Ekonomik Terimli Hukuk Sözlüğü**, Ankara, Sözkese Matbaacılık, 2003, s. 182.

¹⁰ Hüseyin Galip, **Kamus-ı Hukuk**, İstanbul, Cemal Efendi Matbaası, 1305, s. 88.

¹¹ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 644.

¹² Mehmed Celaleddin, **a.g.e.**, C. 1, s. 386.

Başkasının Hesabına Keşideci: Kendi hesabını karıştırmaksızın başka bir kimsenin hesabına olarak poliçe çeken kimsedir.¹³

İkametgâh Sahibi: Poliçede yazılı parayı, muhatabın ikametgâhı dışında ödemesi şart edilen kişiye ikametgah sahibi denir. Adı geçen şahıs muhatabın dışında birisi olabileceği gibi bazen muhatap da ikametgâh sahibi olabilir.¹⁴

Aracılık Yoluyla Kabul Eden: Muhatabın veya ihtiyatî muhatabın kabul etmemesi üzerine poliçede imzası olan şahıslardan birinin namına, o kişinin itibarını kurtarmak için kabul eden kimse demektir.¹⁵

Aval veya Dış Kefil: Kendisi poliçeye dahil olmadığı halde, imza koyan kimselerden birini veya birkaçını kurtararak müteselsil kefalet kuralına uygun olarak dışarıdan kefil olan kimsedir.¹⁶

Aracılık Yoluyla Ödeyen: Muhatap, ihtiyatî muhatap veya aracılık yoluyla kabul eden kişi tarafından ödenmeyen bir poliçe parasını, poliçede imzası bulunanlardan birisinin itibarını kurtarmak için ödeyen kimseye, "bi't-tavassut te'diye eden" yani aracılık yoluyla ödeyen denilir..¹⁷

Aviste: Görüldüğü anda parası verilmek üzere düzenlenmiş poliçe anlamına gelmektedir.¹⁸ Aviste İtalyanca bir kelimedir. Bu çeşit poliçe, görüldüğü anda hiçbir şekilde süre talep etmeksizin ve özür dilemeksizin yani kesinlikle inat etmeksizin muhatap tarafından kabul veya reddedilmesi gerekir.¹⁹

Protesto: Protesto, bir taahhüdün yerine getirilmemesi veya geciktirilmesinden dolayı zarar-zıyan talep olunacağını ihtar etmek anlamına geliyorsa da, ticarî senetlerle ilgili olarak protestodan maksat, poliçe veya diğer bir senedin kabul olunmadığını veyahut kabul olunduktan sonra parasının ödenmesinden kaçınıldığını beyan etmektir. Bununla birlikte senedin içerdiği paranın ve protesto masraflarıyla kabul etmeme veya ödememekten dolayı uğranılan zarar-zıyanın talep ve dava olunacağını ihtar etmek demektir. Bu konuda düzenlenecek belgeye de

---

¹³ Mehmed Hikmet, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁴ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 645.

¹⁵ Mehmed Celaleddin, **a.g.e.**, C. 1, s. 386.

¹⁶ Mehmed Hikmet, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁷ Mehmed Celaleddin, **a.g.e.**, C. 1, s. 386-387.

¹⁸ Hüseyin Galib, **a.g.e.**, s. 59.

¹⁹ Mehmed Hikmet, **a.g.e.**, s. 18.

"protestonâme" denir. Sonradan yayınlanan kanunlarda "tenbihnâme, ihbarnâme, ihtarnâme" gibi terimlerle de protesto ifade edilmiştir. Poliçe ve benzeri bir ticarî senedin kabul edilmemesinden dolayı çekilen protestoya "kabul etmeme protestosu", paranın ödenmemesinden dolayı çekilen protestoya da "ödememe protestosu" adı verilir.²⁰

Zuhûl ve İhmâl: Poliçe senedinde belirtilmesi gereken zorunlu şartlardan birisinin veya birkaçının hata veya kusur ile yazılmamasıdır.²¹

Tasnî: Kelime olarak uydurma, yalandan yapma veya sahte olarak yapma anlamlarına gelmektedir.²² Terim olarak poliçede kanunî olarak bulunması gereken zorunlu şartlardan birisi veya birkaçının gerçeğe aykırı olarak poliçeye yazılmasıdır.²³

Kambiyal: Kıymetli evrak türlerinden biri olan poliçe senedi.²⁴

Rekambyo: Protesto olunan poliçe parasına, zikredilen poliçenin kabul ve parasının ödenmemesinden dolayı çekilen protesto masrafları ile zarar-zıyan ve rekambyo farkını da zam ve ilave ile toplamını karşılık alarak poliçe hamilinin kendisine karşı sorumlu olanlardan birine hitaben yeniden veya gerçek tabir üzere aksi suretle poliçe keşidesi için vuku bulan sözleşme manasında terim olmuş ve o şekilde keşide olunan poliçeye de "retraite" denilmiştir.²⁵

2.2. Poliçenin Mahiyeti

Poliçe muhataba hitaben keşideci tarafından yazılarak verilmiş ödeme emridir. Keşideci hamile karşı, zikredilen emrin muhatap tarafından yerine getirileceğini temin eder. Yani muhatap poliçe parasını ödemediği durumda kendisi kefil olur. Ancak muhatapın poliçeyi ne için kabul ettiğini ve ne için parasını ödeyeceğini hamilin bilmesi gerekir. Bu kısım keşideci ile muhatap arasında bilinmesi gereken şeylerden olup poliçenin düzenleme şartlarından sayılmaz. Bu duruma göre poliçenin müteselsil olarak hamillere naklettiği şey, keşidecinin

---

²⁰ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 647-648.

²¹ Mehmed Celaleddin, **a.g.e.**, C. 1, s. 387.

²² İnal, **a.g.e.**, s. 931.

²³ Mehmed Celaleddin, **a.g.e.**, C. 1, s. 387-388.

²⁴ İnal, **a.g.e.**, Ankara 2003, s. 476.

²⁵ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 648.

muhatapta olan alacağı değildir. Keşideci tarafından muhataba verilmiş bir emirdir ve bu emri gerektiren meşru sebep, muhatabın zimmetinde bulunan borçtan başka bir şey de olabilir. Mesela muhatap tarafından keşideciye verilen kredi yani itibar da olabilir.²⁶

Gerçekte poliçelerin pek çoğu, keşidecinin poliçedeki borcuna karşılık muhataptaki alacağını, alıcıya veya alıcının emredeceği kimseye terk ve havale etmesi amacıyla düzenlenir. Hatta bankalarca en fazla kabul gören poliçeler, karşılığı muhatapta bulunanlardır.²⁷

Fransa ve Belçika kanunları hükümlerine göre poliçenin mahiyeti, alacak havalesinden ibarettir. Yani muhatabın, keşideciye olan borcunu veya poliçenin vadesi girdiğinde oluşacak bir borcunu veyahut emaneten elinde bulunan bir parayı, alıcıya terk ve havale etmesidir. Cirolar da havalenin müteselsil olarak devam etmesidir.²⁸

İngiltere, Almanya, İsviçre, İspanya, Portekiz, İsveç ve Norveç'te sonradan kaleme alınmış olan kanunlarda poliçeye keşideci ile muhatap arasındaki ilişkiden müstakil nazarıyla bakılmıştır. Adı geçen kanun hükümlerine göre poliçenin mahiyeti, bir kimse tarafından diğer kimseye hitaben miktarı belirli para ödemesi için yazılarak verilmiş emirden ibarettir. Bu emri içeren poliçenin muteber senetlerden sayılması için şartlarına uygun olarak düzenlenmiş olması gerekir.²⁹

Bu değerlendirmelerden şu sonuç çıkarılabilir: Eğer keşideci, poliçenin kabulünden önce iflas ilan ederse muhatabın zimmetinde alacağı sabit olduğu halde, muhatabın onu hamile vermeyip keşidecinin masasına vermesi ve hamilin diğer alacaklılar gibi masaya müracaat etmesi gerekir. Eğer muhatap poliçeyi kabul etmiş ise parasını hamile vermeye mecbur olur ve bu mecburiyet borcuna karşılık gelen bir borcun keşideci tarafından havale edilmiş olmasından kaynaklanmayıp muhatabın poliçeyi kabul ile zikredilen borcu, adi ticaret hukuku dairesinden kambiyo hukuku dairesine yükseltmesinden ileri gelir. Poliçenin mahiyetini, alacağın

---

²⁶ Ahmed Reşid, Avramaki Papadopolos, **Hukuk-ı Ticaret**, İstanbul, E. M. Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1303, s. 625-626.

²⁷ Ahmed Reşid, Avramaki Papadopolos, **a.g.e.**, 624-625.

²⁸ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 638.

²⁹ **A.e.**, s. 639.

havalesi saymak poliçeye koymadıkları bir şart ile sözleşme yapanları bağlı kılmaktır. Miktarı belirli bir para ödemesi için verilmiş bir emirden ibarettir demek sözleşme yapanların özgürlüğünü korumayı gerektirdiği gibi muhatabın zimmetinde sabit olan bir borcun karşılık olarak alınması istenildiği takdirde poliçede zikredilmesine ve yazılmasına da engel olmayacağından işin gereğine daha uygun olur.³⁰

Ayrıntılarıyla açıklandığı üzere poliçenin mahiyetini alacağın havalesi şeklinde açıklayanlara göre poliçe, tutarı belirlenmiş bir parayı bedelini ödemiş olan kişiye veya ciro yoluyla o kimsenin yerine geçerek poliçenin hamili bulunan kişiye, keşide yerinden başka bir yer ve zamanda, nakden ödenmek üzere, keşidecinin, kendisinde alacağı olan şahsa hitaben senet şeklinde yazdığı mektuba denilir.³¹

Poliçenin mahiyetini para ödemesine dair emirden ibaret sayılanlara göre, keşidecinin muhatap da her durumda alacağı bulunması şart olmadığından, muhatabın borçlu ve alacaklı olmak üzere nitelenmesi uygun değildir. Bu görüşte olanlara göre poliçe, kanununun belirli şartlarına uygun olarak düzenlenmiş bir senet olup onunla imza koyan kimse diğer bir kimseden o senette gösterilen adama veya onun yerine geçen kimseye belirli zaman ve mekanda, miktarı belirlenmiş parayı ödemesini talep eder.³²

2.3. Poliçe ile Adi Senet Arasındaki Farklar

Poliçe, mahiyet olarak alacağının havalesinden ibaret bir borç senedi ise de adi senet ile arasında önemli farklar vardır:

- Adi borçlarla ilgili senette, borç alınan parayı borç alan kişinin bizzat ödemesi gerekirken poliçede, para ödeme işi borçlunun dışında üçüncü şahsa ait bir görevdir.³³
- Adi borçlarda alınan para, alınan borçla aynı yerde ödenirken, poliçedeki borç poliçenin çekildiği yerden başka bir yerde ödenmesi

---

³⁰ A.e., s. 641-642.

³¹ Ahmed Reşid, Avramaki Papadopolos, a.g.e., s. 628.

³² Ahmed Reşid, a.g.e., s. 642-643.

³³ Mehmed Celaleddin, a.g.e., C. 1, s. 361.

şarttır.³⁴

- Adi borçlar doğrudan doğruya borçludan veya varsa kefilinden talep edilirken poliçedeki alacak, kabul ettiği takdirde sadece muhataptan alınır. Muhatabın kabul etmemesi durumunda hamil, alacağı için poliçede imzası olan ilgililere müracaat ederek rücu hakkını kullanır.³⁵
- Adi senetlerden doğan borçlarda faiz alınabilirken, poliçeden kaynaklanan alacaklarda faiz alınmaz. Poliçede, poliçe parasından fazla para talep edilebilirse de bu para faiz olmayıp poliçe senedinin rayicinden kaynaklanan fazlalıktır.³⁶
- Adi senetlerden kaynaklanan davalar, temel borç adi borç işlemlerinden ileri geliyorsa hukuk mahkemelerinde, ticarî işlerden kaynaklanıyorsa ticaret mahkemelerinde görülmesi gerekirken, poliçeden dolayı meydana gelen davalar tarafların vasfına ve işlemin çeşidine bakılmaksızın her durumda ticaret mahkemelerinde görülür.³⁷
- Adi senetlerden meydana gelen davalarda zamanaşımı 15 yıl iken, poliçeden kaynaklanan davalarda zamanaşımı 5 yıldır.³⁸

2.4. 1800-1850 Tarihleri Arasında Poliçenin Hukuki Durumu

Kanunnâme-i Ticaret'in kabulünden önce ticaretin ihtiyaçlarını, vatandaşların menfaatlerini, ticaretin usul ve şartlarını yeterince karşılayan bir ticaret nizamı bulunmamaktaydı. Ticarî işlerle ilgili davalar, tam olarak ticaret yöntemlerine uygun bir şekilde standart mahkemelerde görülmemekteydi. Ticarî davaların, görülmesini sağlayan kurallar pek sağlam ve düzgün değildi.³⁹ Ticarî işlemlerde ".. ve tahsil olunacak de'âvi akçesinden dahi Avrupa tüccarı şurûtuna tatbikan Hazine-i Ticaret'e resim alınması sureti münâsib olacağından şerâ'it-i mezkûrenin bu veçhile te'sis kılınması hususu tasvib olunarak ..." gibi, Avrupa ticaret şartlarına uygunluk gösterilmesi hususunda uyarılar yapılması, poliçe ilgili nizamın Avrupa usulüne uzak

³⁴ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 17.

³⁵ Mehmed Celaleddin, **a.g.e.**, C. 1, s. 361-362.

³⁶ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 18.

³⁷ Mehmed Celaleddin, **a.g.e.**, C. 1, s. 362.

³⁸ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 18.

³⁹ **Kanunnâme-i Ticaret**, s. 1-2.

olmadığını göstermektedir.⁴⁰

Dünya'da ilk çıkarılan ticaret kanunu, 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'dur. 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'nın diğer ülkelerinde çıkarılan ticaret kanunlarında, 1807 tarihli Fransız ticaret kanununun büyük etkisi bulunmaktaydı.⁴¹ 19. yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin Avrupa, özellikle de Fransa ve İngiltere ile ticarî ilişkileri bir hayli artmıştı. Bu ilişkiler sebebiyle de poliçe ile ilgili usuller, Avrupa'ya yaklaşmıştı.

2.4.1. Poliçenin Tanzim Şartları

Kanunname-i Ticaret'ten önce poliçenin hukuki durumu, bazı nizamlar ile bazı poliçe örnekleri ve özellikle poliçe defterlerinden hareketle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda özellikle poliçe defterlerinden daha fazla yararlanılmıştır. Poliçe defterleri genellikle devlet gelirlerinin merkeze transferi ile ilgiliydi. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıl boyunca muhtelif devlet gelirlerinin, devletin merkezi olan İstanbul'a nakledilmesi için poliçe, çok önemli bir araç olmuştur. Devlet gelirini tahsil eden kamu görevlisi, keşide ettiği poliçeleri İstanbul'a gönderirdi. Bu poliçeler, ilgili devlet biriminde defterlere kaydedilirdi. Bu kayıt şekli 19. yüzyılın son çeyreğine kadar benzer şekilde yapılmaya devam edilmiştir. Ancak bu kayıtlar arasında 19. yüzyılın başından itibaren farklılıklar da meydana gelmiştir. Yine de zikredilen zaman diliminde defterlere kayıt sisteminde, standart hâle gelmiş bir durum söz konusuydu.⁴²

Şekil 2.2'deki poliçe ve benzeri poliçeler, genellikle deftere şu şekilde kaydedilirdi: Vilayet, sancak veya kazalardan tahsil edilen gelirlerle ilgili keşidecisi ve keşide tarihi aynı olan bir veya birden fazla poliçenin baş tarafına genellikle keşideci, alıcı (lehdar), keşide yeri ve tarihi ile poliçe parasının kaynağını gösteren bir pusula yazılırdı. Pusulanın alt tarafına bir veya birden fazla poliçenin diğer unsurları (muhatap, muhatabın adresi, vade, poliçe parası) kaydedilirdi. Dolayısıyla üst kısma yazılan pusulayla alt kısma yazılan unsurlar, birlikte bir poliçe meydana

⁴⁰ C. BLD, 109/5407, 28 L. 1258/4 Ocak 1840.

⁴¹ Lui Reault, Saint Kan Lyon, a.g.e., s. 12, 20.

⁴² D. BŞM. d, 6965, s. 6, 19 C. 1216; DRB. d, 677, s. 3, 2 Ra. 1231; D.DRB. d, 1125, s. 2, 22 R. 1246; HH. d, 2181, s. 5a, 5 M. 1224; MAD. d, 8201, s. 31, 30 Za. 1255; MAD. d, 10894, s. 169, 29 M. 1276; MAD. d, 10929, s. 223, 22 Za. 1282; MAD. d, 12005, s. 48, 13 R. 1245; MAD. d, 12278, s. 9, 16 S. 1267.

getirmekteydi.

Şekil 2.2: Deftere Kaydedilmiş Poliçe Örneği (1816).

<p>(1) Eyalet-i Sayda (6) mukâtaâtının iki yüz otuz bir senesi malından (7) Darbhâne-i Âmire matlubuna havâle olunan altmış yedi bin bu kadar kuruşa mahsuben (9) Sayda Valisi devletli Süleyman Paşa hazretleri tarafından vürûd ile kapı kethüdası Osman Ağa'nın verdiği poliçelerdir. (2) Fî 7 Ca. 1231</p>	
<p>Kabul (İmza)</p>	
<p>(1) Asitane'de Mahmudpaşa kurbunda Badem Han'da sâkin (4) Arabgirî Matos Bazergan'dan (8) matlûb.</p>	
<p>Polîçe Temessükü 1</p>	<p>(5) Vade - Eyyâm 61</p>
<p>(3) Bedel 4.000</p>	
<p>Teslim 1.000</p>	<p>2 Receb 1231</p>
<p>Teslim 995</p>	<p>10 Receb 1231</p>
<p>Teslim 1.505</p>	<p>11 Receb 1231</p>
<p>Teslim 500</p>	<p>23 Receb 1231</p>

Kaynak: D.DRB. d, 677, s. 11; 5 Nisan 1816.

Şekil 2.2'de Numaralanmış Yerler:

1- Keşide (Eyalet-i Sayda) ve ödeme yeri, (Asitane'de Mahmudpaşa Kurbunda Badem Han)

2- Keşide tarihi (7 Ca. 1231)

3- Ödenecek para miktarı (4.000 kuruş)

4- Muhatap (Arabgirî Matos Bazergan)

5- Ödeme zamanı/vade (eyyâm 61 gün)

6- Poliçe parasının kaynağı (Eyalet-i Sayda Mukataası'nın 1231 senesi malı)

7- Lehdar/alıcı (Darhâne-i Âmire)

8- Ödeme emri (Matlûb)

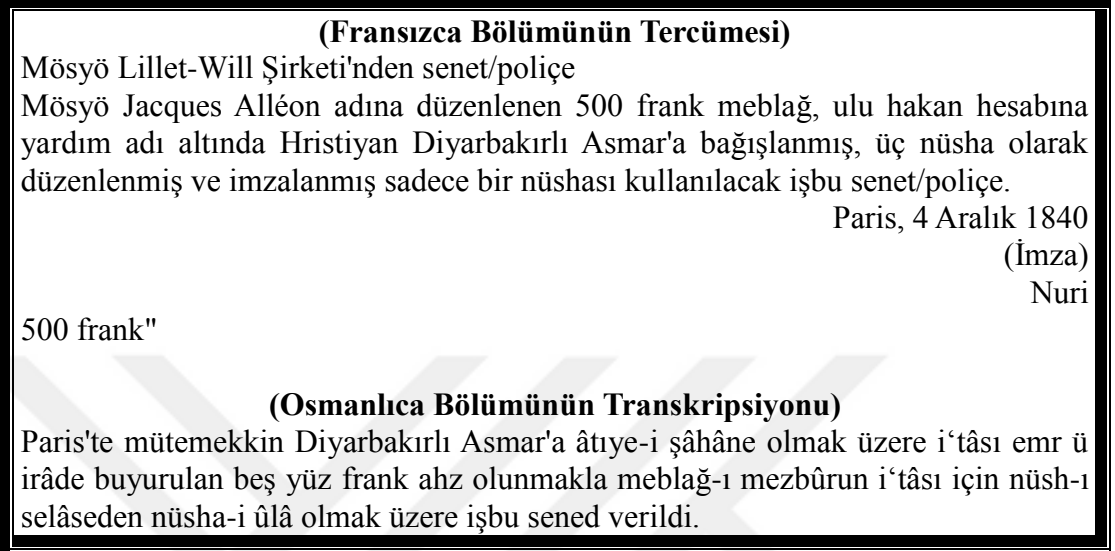
9- İmza (Sayda Valisi Devletli Süleyman Paşa)

Osmanlı'da devlet görevlilerinin harcamalarına ait poliçelerin, hazineden alacaklı olanlara ödemesi yapılırken, bu kişilerden poliçeleri alınmış ve böylece Osmanlı Arşivi'nde, bu poliçeleri bulabilmek mümkün olmuştur (Şekil 2.3).

Yukarıda zikredilen nizamlar ile poliçe örneklerinden yararlanılarak,

Tanzimat'tan önceki poliçenin hukuki durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Şekil 2.3: Osmanlı Devleti Fransa büyükelçisine ait poliçe örneği (1840).

Kaynak: C. DH, 108/5369; 4 Aralık 1840.

2.4.1.1. Poliçede Bulunması Zorunlu Olan Şartlar

Poliçede, keşide ve ödeme yerinin farklı olması, keşide tarihi, ödenecek para miktarı ve bu paranın kaynağı, muhatap, ödeme tarihi ve yeri, alıcı, ödeme emri ve keşide edenin imzasının bulunması şarttır. Damga Vergisi Kanunu'nun kabulünden sonra, poliçelere pul yapıştırmak da zorunlu hâle getirilmiştir.

2.4.1.1.1. Keşide ve ödeme yerinin farklı olması

Kanunnâme-i Ticaret'ten önce de poliçe keşide ve ödeme yeri farklı olan iki yer arasında çekilirdi. Şekil 2.2.'deki 1816 yılında çekilen poliçe örneğinde, keşide yeri olarak Sayda Eyaleti, ödeme yeri olarak da İstanbul beyan edilmiştir.

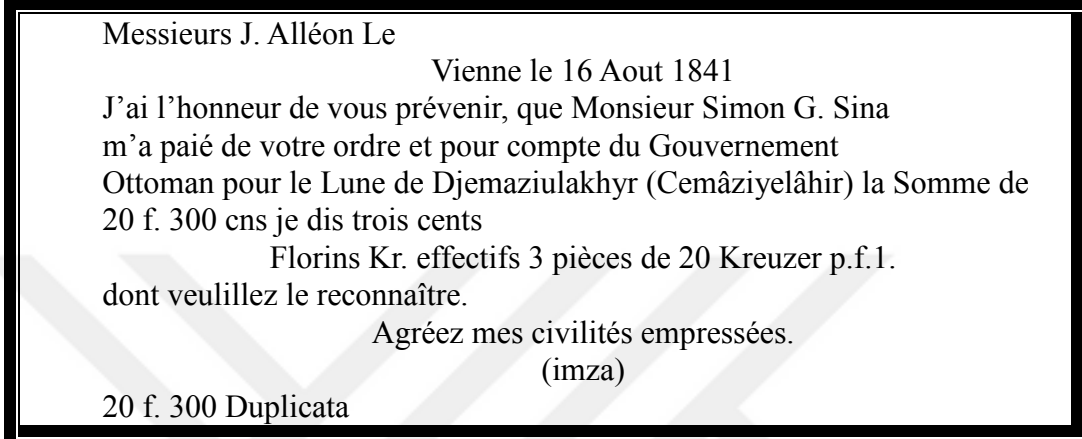
2.4.1.1.2. Keşide Tarihi

Kanunnâme'den önce yazılan poliçelerde, keşide tarihi gün, ay ve yıl olarak yazılmaktaydı. Tarih konulması, vadeli olan poliçelerde ödemenin hangi tarihte yapılacağını da belirlemekteydi. Poliçelere tarih hicri, rumi veya miladi olarak yazılabilmekteydi (Şekil 2.2, ve 2.3).

2.4.1.1.3. Ödenecek Para Miktarı

Poliçe belirli bir paranın ödenmesi için düzenlenir. Dolayısıyla poliçede para miktarının yazılması şarttır. Para miktarı rakam veya harf ile yazılabilir.

Şekil 2.4: Viyana'dan İstanbul'a Çekilmiş Poliçe Örneği (1841)

Kaynak: C. HR, 53/2650; 16 Ağustos 1841.

Para çeşidinin de para miktarıyla beraber yazılması gerekir. Poliçe, Osmanlı Devleti vatandaşları arasında çekiliyorsa, ülke içindeki para türünün senedin metninde gösterilmesi zorunludur: Örneğin şu kadar kuruş veya şu kadar Osmanlı altını şeklinde. Poliçeler yabancı para cinsiyle de çekilebileceğinden, frank, florin, sterlin gibi para türleri poliçede gösterilir (Şekil 2.2, 2.3 ve 2.4).

2.4.1.1.4. Muhatap

Parayı ödeyecek kişinin, yani muhatabın isminin poliçede gösterilmesi zorunludur. Çünkü poliçe parası muhataptan talep edilecektir. Alıcının alacağını talep edeceği kişinin belirsiz olması durumunda, poliçeyi alması düşünülemez (Şekil 2.2, 2.3 ve 2.4).

2.4.1.1.5. Ödeme Tarihi ve Yeri

Poliçede ödeme tarihi ile ödeme yerinin de belirtilmesi gerekir:

Ödeme Tarihi: Poliçenin parasının ödeneceği zaman, açık ve net bir şekilde belirlenmiş olmalıdır. Poliçeler çoğunlukla vadeli olarak düzenlenir. Vade süreleri keşide eden ile lehdarın isteğine göre belirlenir. Belirlenen vadenin son günü aynı zamanda ödeme tarihini ifade eder. Örneğin Şekil 3'teki poliçenin keşide tarihi 5

Nisan 1816'dır. Poliçedeki vade 61 gün olarak belirlenmiştir. Bu duruma göre poliçenin ödeme tarihi 5 Haziran 1816'ya karşılık gelmektedir. Az da olsa "bilâ vade" tabiriyle ifade edilen vadesiz poliçeler de düzenlenmekteydi.⁴³ Vade konmayan poliçelerde ödeme, poliçe muhataba gösterildiğinde talep edilirdi.

Ödeme Yeri: Ödeme yerinin açık olarak belirtilmesi, alıcının ödeme tarihinde parayı talep edeceği yeri bilmesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla poliçelerde muhatap ile birlikte muhatabın bulunduğu yer de belirtilir. Şekil 2.2'de muhatabın bulunduğu adres "Asitane'de Mahmutpaşa yakınında Badem Han" olarak ifade edilmiştir.

2.4.1.1.6. Poliçe Parasının Kaynağı

Poliçedeki paranın, kaynağının açıklanması gerekir. Poliçe bedelinin kaynağı, bedeli nakit, emtia veya bir hesaba mahsup edilen şekilde veya bu anlamlara gelecek kelimelerle ifade edilir (Şekil 2.2 ve 2.3).

Poliçede paranın kaynağının açıklanmaması, bedelsiz olduğunu gösterir. Fransa Temyiz Mahkemesi'nin 19 Haziran 1832 tarihli ilâmında, bedeli gerçek bir durumdan kaynaklandığı hâlde, gerçeğe aykırı olarak başka bir durumdan doğduğunu içeren poliçe senedi, poliçe hükmünü kaybetmez. Örneğin bedeli ticarî mal olarak alınan poliçede "bedeli nakden alınmıştır" diye yazılsa gerçeğe aykırı olan bu ifadeden dolayı poliçenin hükmüne asla bir zarar gelmez; çünkü esasen bedeli vardır.⁴⁴

2.4.1.1.7. Alıcının (lehdar) İsmi

Poliçe parasını alacak kişinin isminin, senet içinde yazılması gereklidir. Bu kaydın, muhatabın ödeme yapacağı kişiyi bilmesi gerektiğinden senet metninde bulunması gerekir. Şekil 2.3'te Mösyö Jacques Alléon isimli kişi, lehdar olarak poliçe metninde yazılmıştır. Poliçe ciro edilmişse, cirantaların ve son hamilin ismi de senette bulunmalıdır.

⁴³ D. BŞM. d, 6965, s. 2; 22 R. 1216/1 Eylül 1801.

⁴⁴ Yanko Vitinos, a.g.e., s. 29.

2.4.1.1.8. Ödeme Emri

Poliçede, paranın ödenmesi gereken kişinin ismiyle birlikte "veya emrine", "veya hesabına", "iradesine" gibi bir ödeme emri de bulunmalıdır.

2.4.1.1.9. İmza

İmza edilmeyen veya mühürlenmeyen hiçbir senet hüküm ifade etmez. Dolayısıyla poliçelerde metnin sonunun imzalanması veya mühürlenmesi gerekir. İmza ve mühürden sadece birisinin senet altında bulunması yeterlidir. Yine de her ikisinin de senet altında, aynı anda kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktaydı. Nitekim Şekil 2.3.'te poliçenin keşidecisi Paris Büyükelçisi Nuri'nin senedin altında hem mührü hem de imzası bulunmaktadır.

2.4.1.2. Seçimlik Şart: Poliçenin Birden Fazla Nüsha Olması

Poliçeler, genel olarak tek nüsha olarak düzenlenirdi. Zayi olma veya kaybolma gibi durumların önüne geçmek için poliçeler birden fazla nüsha olarak da düzenlenebilirdi. Ancak bu durumda nüshalara, "birinci nüsha", "ikinci nüsha" şeklinde nüshaların numarasını gösteren bir ibare eklenirdi.

Şekil 2.5: Paris'ten İstanbul'a Çekilmiş Poliçe Örneği (1841)

(Fransızca Bölümünün Tercümesi)

Reçu de Messrs Pillet-Will et Cie, d'ordre
des Messieurs Jaque Alléons de Constantinople
et pour le compte du Gouvernement Ottomain
la somme de Mille francs à valoir sur le crédit qui
m'a été ouvert pour les frais de voyage de Desvisch Effendi
le présent Reçu fait et signé à triple, ne servant que pour un
Paris, ce 4 mai 1841

Nouri

B. L. Fr. 1000 »

(Osmanlıca Bölümünün Transkripsiyonu)

Bu tarafta tahsilde bulunan Derviş Efendi bendeleri için irsâl buyurulmuş olan 17.000 şu kadar franktan bu defa ale'l-hesâb sûretiyle ahz olunan 1.000 frankın Hazine-i Âmire'den i'tâsı için nüsh-ı selâseden nüsha-i ûlâ olmak üzere işbu sened verildi.

Kaynak: C. MF, 152/7588; 4 Mayıs 1841.

Örneğin Şekil 2.5'de birden fazla nüsha olarak düzenlenmiş poliçeye "Eğitim için Paris'te bulunan Derviş Efendi'ye gönderilen 17.000 franktan, bu defa alınan 1.000 frankın Hazine-i Amire'den verilmesi için üç nüshadan birinci nüsha olmak üzere işbu senet verildi" şeklinde senet metnine nüshalarla ilgili açıklama yazılarak bu seçimlik hak kullanılmıştı. Ödeme yapılırken senet metnine, kaçınıcı nüshaya dayanılarak ödeme yapılmışsa bu durum not olarak yazılırdı.

2.4.2. Poliçede Kabul

Poliçenin vadesinden yani ödeme zamanından önce, hamil tarafından muhataba gösterilerek kabul edilmesinin istenmesi gerekir. Muhatap kendisine ibraz edilen poliçeyi kabul ederse, üzerine "kabul" veya bu anlama gelecek bir ibare ve imza ile kabul ettiğini belirtir (Şekil 2.2). Poliçeyi kabul eden muhatap, ödeme tarihinde poliçe parasını geciktirmeksizin ödemekle yükümlü hâle gelir.

Muhatap poliçeyi kabul etmezse, keşide edene iade edilir ve muhatabın poliçeyle ilgili bir yükümlülüğü kalmaz.⁴⁵ Örneğin Bolu Mutasarrıfı Vezir Ali Paşa tarafından 1816 yılında, İstanbul Valide Han'da İstefan Bazergan üzerine keşide edilen poliçe, kabul edilmediğinden Kapı Kethüdası Ahmet Ağa eliyle adı geçen mutasarrıfa geri gönderilmiştir. Mutasarrıf tarafından aynı parayı içeren poliçe, bu defa İstanbul'da Sandal Bedestanı'nda Kömürcüzade Mehmet Emin Efendi üzerine keşide edilmiş ve adı geçen kişiye ibraz edilen poliçe kabul edilmiştir.⁴⁶ Bir başka örnekte ise Bursa Mütesellimi Hafız Mehmet Ağa tarafından 1831'de, İstanbul'da Sandal Bedestanı'nda Çizmecizade Seyyit İbrahim Ağa üzerine çekilen poliçe, kabul edilmemesinden dolayı kapı çukadarı tarafından iade edilmiştir.⁴⁷ Poliçedeki kabul usûlü, Kanunname-i Ticaret'in yürürlüğe girdiği 1850 yılında da, yukarıda açıklanan şekilde uygulanmaya devam edilmiştir.⁴⁸

2.4.3. Ciro

Poliçe senedinden kaynaklanan alacağını, senedin arkasına adını, soyadını yazarak başkasına devretmek ciro olarak adlandırılır. İlk olarak 17. yüzyılın

⁴⁵ **D. BŞM. d**, 6965, s. 16; 19 N. 1216 / 23 Ocak 1802; **MAD. d**, 8197, s. 5a; 10 M. 1218 / 2 Mayıs 1803.

⁴⁶ **D. DRB. d**, 677, s. 11; 12 C. 1231/10 Mayıs 1816.

⁴⁷ **MAD. d**, 8401, s. 16; 19 N. 1246/3 Mart 1831.

⁴⁸ **MAD d**, 12276, s. 44; 13 Ş. 1266/24 Haziran 1850.

ortalarında Fransa'da kullanılan ciro usulünün, Osmanlı Devleti'nin Avrupa, özellikle Fransa ile ticarî ilişkilerinin yoğunluğu göz önüne alındığında, fazla gecikme olmadan Osmanlı'da da kullanılmış olması muhtemeldir. Örneğin 1809 yılında Sayda Valisi Süleyman Paşa tarafından İstanbul'da Ermeni Manastırı vekilleri üzerine keşide ettiği, 51 gün vadeli 100.000 kuruşluk poliçe, Niksarlı Hacı Mustafa Ağa'ya ciro edilmiştir.⁴⁹

2.4.4. Poliçede Ödeme

1803 yılında İstanbul Gümrüğü eminine gönderilen emr-i âli ile poliçe parasının ödenmesi veya ödenmemesi, kabulü veya kabul edilmemesi ile ilgili kurallar ortaya konmuştur. Buna göre;

Poliçeyi kabul eden kişi, ödeme tarihi geldiğinde poliçe parasını geciktirmeden ödemek zorundadır. Kabul eden muhatabın iflas etmesi durumunda, diğer borçları nasıl düzenlenirse kabul edilen poliçe bedeli de, aynı yöntemle talep edilir. Muhatap iflas etmediği halde bir mazeret beyan ederek kabul ettiği poliçeyi ödemekte problem çıkarırsa, bulunduğu yerde hakim huzuruna çıkarılır ve poliçe parası herhangi bir fark alınmadan, yani faiz ve sair masraf talep edilmeden, tamamen tahsil edilir. Eğer kabul eden kişi, hakim karşısında da poliçe parasını ödemekte tereddüt ve inat ederse, hapse atılarak poliçe parası tahsil edilinceye kadar orada tutulur. Bu hususta toleranslı davranılmamasına dikkat edilmiştir.⁵⁰ Eğin'de ikamet eden poliçeci David oğlu Mercan ile ortağı Kapık oğlu Bedros'un, poliçe alış-verişinden dolayı mağdur oldukları iddiasıyla Divan-ı Hümâyun'dan nizam kayıtlarına bakılarak mağduriyetlerinin giderilmesi talepleri üzerine, Divan-ı Hümâyun'dan 17 Ocak 1849 tarihinde çıkarılan "fî mâ ba'd poliçe temessüğü her ne mahalden olur ise ismine muharrer tüccara gösterildiği anda kabul etmem cevâbını eder ise ol zaman geri sâhibine i'âde ve ircâ ve eğer kabul eder ise va'desi hulûlünde bilâ-te'hir eda olunmak ..." şeklindeki kaydın⁵¹, 2 Mayıs 1803 tarihli kayıtlarla⁵² aynı olması, 1849 yılına kadar, yukarıda açıklanan kuralların aynen yürürlükte olduğunu göstermektedir.

⁴⁹ HH. d, 2181, s. 7b; 18 N. 1224/27 Ekim 1809.

⁵⁰ MAD. d, 8197, s. 5a; 10 M. 1218/2 Mayıs 1803.

⁵¹ C. ADL, 4/276; 4 Ra. 1265/28 Ocak 1849.

⁵² MAD. d, 8197, s. 5a; Evâil-i Muharrem sene 1218 / 2 Mayıs 1803.

2.5. Kanunnâme-i Ticaret'ten Sonra Poliçenin Hukuki Durumu

1847 yılı Nisan ayında, hazırlanma işlemleri sona yaklaşan Kara Ticaret Kanunu'na ilave olarak, deniz ticaret kısmının da tercüme ettirilerek konuya vakıf tüccar ve memurlardan oluşan bir heyet tarafından hazırlanması Ticaret Nazırı Rıza Paşa tarafından talep edilmiştir.⁵³ Kanunun ticaret kısmının tercümesi Belçikalı Tercüman Razi tarafından yapılmıştır.⁵⁴ Deniz ticaret kısmının hazırlanmasında, liman ve tersaneden deniz ticaret yöntemlerini bilen memurların da bulunması gerekliliği vurgulanmıştır.⁵⁵ Kanunnâme-i Ticaret 5 Mart 1849 tarihinde yayınlanmıştır. Bu kanun Fransa Ticaret Kanunu'nun birinci ve üçüncü bölümlerinin tercüme edilmesiyle oluşturulmuştur.⁵⁶

Kanunnâme-i Ticaret'in yayınlanmasıyla bundan sonra ticaretle ilgili davalar bu kanuna uygun olarak görüleceğinden, herkesin işini, kanuna uygun hâle getirebilmesi için İstanbul'daki tüccarlara bir, taşradakilere bir buçuk yıl süre verilmiştir. Böylece 1849 yılı başlarında yayınlanan kanunun, yürürlüğe girme tarihi 1850 yılı olarak belirlenmiştir.⁵⁷

5 Mart 1849 / Evâil-i Rebiülâhir 1265 tarihinde yazımı bitirilerek yayınlanan Kanunnâme-i Ticaret'in gerekçesinde şu hususlar dile getirilmiştir:⁵⁸

Ticaret konusu, vatandaşların refah ve asayışı ile ülkenin medenileşmesi için önemli bir faktördür. Günden güne genişlemekte olan ticarî işlemlerin, iyi ve güçlü bir nizâma kavuşturulması, Ticarethane-i Âmire'de görülmekte olan ticarî işlere dair davaların, ticaret yöntemlerine uygun olarak tanzim edilmesi ve mahkemelerin kuvvetlendirilmesi gerekmektedir. Şu ana kadar bu türlü ticarî davalar, yürürlükte olan kurallar gereğince görülmekte ise de, bu usul pek sağlam ve düzgün olmadığından ve aynı zamanda şu andaki ticaretin ihtiyaçlarını, vatandaşların menfaatlerini yeterince karşılayamadığından, ticaretin usul ve şartlarını karşılayan yeni bir kanunnamenin yazılması gerekliliği hâsıl olmuştur.

⁵³ A. MKT, 92/66, 27 R. 1263 / 14.04.1847.

⁵⁴ A. MKT, 102/57, 17 Z. 1263 / 26.11.1847.

⁵⁵ A. MKT, 96/47, 16 L. 1263 / 27.09.1847.

⁵⁶ Lui Reault, Saint Lyon Kan, a.g.e., s. 20.

⁵⁷ A. MKT.UM, 32/63, 1266 Za 17 / 24.09.1850.

⁵⁸ Kanunnâme-i Ticaret, s. 1-2.

Bu kanun Meclis-i Ticaret ve Ziraat'ta, tüccar ve gerekli diğer uzman kişilerden oluşan komisyon tarafından, yürürlükte olan kanunlardan hazırlanmıştır. Kanun hazırlanırken içine konulması düşünülen deniz ticaretine ait hükümler ile ticaret mahkemeleriyle ilgili hükümler, Osmanlı Devleti'nin meselelerine ve yürürlükteki mevzuâtına uygun olmadığından, daha sonra konunun uzmanları tarafından hazırlanmak üzere geriye bırakılmıştır. Ticarete ilişkin diğer iki kısmın, yani birinci ve üçüncü kısımların⁵⁹ madde içerikleri müzakere ve tetkik edilip Osmanlı Devleti'nin yürürlükte olan usullerine uygun hâle getirilmiştir. Böylece kanun defter tanzimi, şirket akdi, poliçe keşide edilmesi ve iflas işlerinin tesviyesini içeren iki kısımda 315 maddeden meydana gelmiştir. Kanunnâme-i Ticaret'in basılarak ilan yoluyla herkese duyurulmasıyla, bu tarihten sonra ticaret vasfında olan alış-veriş hususunda yürürlükte olması için padişah fermanı çıkarılmıştır.

Kanunnâme'nin birinci kısmının altıncı faslı "poliçe usulü" ile ilgilidir. Bu bölüm 70'inci maddeden başlayıp 146'ıncı maddede sona ermektedir. Bu durumda poliçeyle ilgili bölüm, 77 maddeyle kanunnamenin yaklaşık dörtte birini meydana getirmiştir.⁶⁰

1850 yılında yürürlüğe giren Kanunnâme-i Ticaret, 1926 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Kaynak kanun 1807 tarihli Fransa Ticaret Kanunu'ndan tercüme edilerek alınan kanunda, önemli tercüme hataları olduğu iddia edilmiştir.⁶¹

Cumhuriyet kurulduktan sonra 1926 yılında, 865 sayılı Ticaret Kanunu kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Yeni ticarî gereklilikler sebebiyle, 1 Ocak 1957'de, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu kabul edilmiştir.⁶² Bu kanundan sonra, 13 Ocak 2011'de kabul edilip 14 Şubat 2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan ve 1 Temmuz 2012'de 6102 numara ile yürürlüğe giren son kanun "Türk Ticaret Kanunu"dur. Bu kanunda poliçe ilgili düzenlemeler 671-775 maddelerinde yer almaktadır. Kanunda yer verilen madde sayısından da anlaşılacağı üzere Ticaret

---

⁵⁹ Fransa'da 1807 yılında yayınlanan Fransa Ticaret Kanunu'nun birinci ve üçüncü kısımlarının tercüme edilmesiyle Kanunname-i Ticaret'in oluşturulduğunu, Yanko Vitinos, Şerh-i Kanun-ı Ticaret isimli eserinde "Kanun-ı ticaretimizin poliçeye dair olan kısmı Fransa Kanun-ı Ticaretinin aynen tercümesi olduğu halde..." şeklinde dile getirmiştir. Bakınız Yanko Vitinos, **Şerh-i Kanun-ı Ticaret**, İstanbul 1296, s. 104.

⁶⁰ **Kanunnâme-i Ticaret**, s. 17-32.

⁶¹ Nurkut İnan, "Kanunname-i Ticaret'e Göre Protestolar", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1965-1966, C. 22-23, s. 829.

⁶² Arslan Kaya, **Gerekçeli Karşılaştırmalı - Notlu Türk Ticaret Kanunu**, İstanbul 2016, s. iii.

Kanunu poliçeyi ayrıntılı olarak düzenlemiş, bono ve çek ile ilgili hususlarda poliçe hükümlerine atıf yapmıştır.⁶³

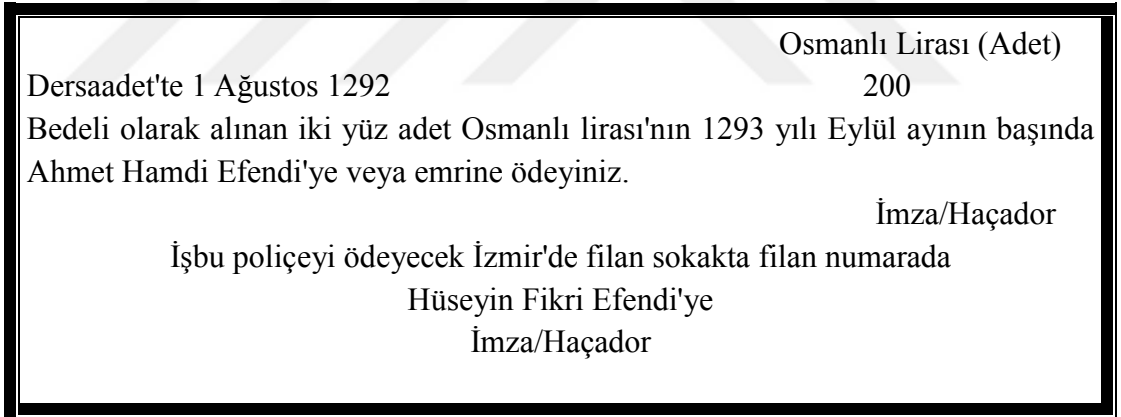
2.5.1. Poliçenin Tanzim Şartları

Kanunnâme-i Ticaret'in 70'inci maddesine göre, poliçenin, düzenlenmesinin şekil ve şartları belirlenmiştir. Kanunâme'deki ifadesiyle;

"Poliçe kağıdı bir mahalden diğer bir mahalle çekilip elbet bir tarihi olmak ve te'diye olunacak mebâlîğin mikdârı ve gerek akçeyi verecek şahsın ismi ve ne vakit ve ne mahalde te'diye olunacağı tasrih olunup karşılığı nukûd ve emtiadan mı ibarettir; yoksa bir hesaba mahsuben veya başka bir cihetten midir; beyan olunmak lâzımdır ve bir şahs-ı gâibin emrine menûd mudur; yoksa çeken adaman tasarrufunda mıdır; sarahaten zikrolunup ancak bir, iki, üç, dört ve bundan ziyâde nüshası olur ise onu dahi zikrederek kaçınıcı olduğunu beyan etmek lazımdır."⁶⁴

Ayrıca poliçelere, tüccarlar arasında yapılan ticarete dayanılarak diğer bazı kayıt ve şartlar da konulabilmektedir. Dolayısıyla poliçede zorunlu ve bazen de seçimlik şartlar bulunmaktadır.⁶⁵

Şekil 2.6: Osmanlı Devleti'nde 19'uncu Yüzyıla Ait Poliçe Örneği (1292 / 1876).

Kaynak: Yanko Vitinos, Şerh-i Kanun-ı Ticaret, İstanbul 1296, s. 22.

⁶³ Türk Ticaret Kanunu, Resmi Gazete Tarihi: 14.02.2011, Kanun No: 6102; Ancak günümüzde ticarî hayatta poliçe pek kullanılmamaktadır. Poliçe önemli uygulama alanı olarak dış ticarete, kabul kredilerinde kendisini göstermektedir. Bu çeşit poliçelerde düzenleyen (keşideci) konumundaki yurt içi alıcı, lehtar konumundaki yurt dışı satıcıya, bir banka tarafından kabul edilmiş poliçe vermekte ve böylece poliçe "ödeme ve kredi" işlevini birlikte yerine getirmektedir. Poliçe belirli bir bedelin ödenmesi konusunda kayıtsız ve şartsız havaleyi içerir. Yani poliçenin temelinde havale ilişkisi vardır; daha geniş bilgi için bkz., Kendigelen ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 99; Poliçenin şekil şartları TTK, 671'inci maddesinde sayılmıştır. Poliçenin şekil şartları TTK, 671'inci maddesinde sayılmıştır. Buna göre poliçede bulunması gereken unsurlar: Poliçe kelimesi (senet Türkçe düzenlenmişse metninde "poliçe", Türkçe değilse karşılığı olan kelime); belirlenmiş olan bedelin kayıtsız şartsız ödenmesi; muhatap (bedeli ödeyecek kişi); vade; ödeme yeri; kime veya kimin emrine ödenecek ise onun adı; düzenleme tarihi ve yeri; düzenleyenin ismi ve imzası.

⁶⁴ **Kanunnâme-i Ticaret**, s. 18.

⁶⁵ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 670.

2.5.1.1. Poliçede Bulunması Zorunlu Olan Şartlar

Poliçede, keşide ve ödeme yerinin farklı olması, keşide tarihi, ödenecek para miktarı ve bu paranın kaynağı, muhatap, ödeme tarihi ve yeri, alıcı, ödeme emri ve keşide edenin imzasının bulunması şarttır. Damga Vergisi Kanunu'nun kabulünden sonra, poliçelere pul yapıştırmak da zorunlu hâle getirilmiştir.

2.5.1.1.1. Keşide ve ödeme yerinin farklı olması

Poliçe bir yerden başka bir yere para nakledilmek amacıyla oluşturulduğundan, tanzim edildiği yer ile paranın ödeneceği yerin farklı olması gerekir. Ancak iki yer arasında ne kadar mesafe olursa kastedilen amacın hasıl olacağına dair kanunda açıklık bulunmamaktadır. İstanbul ile Edirne ve İzmir gibi yolculuğu uzun sayılacak derecede birbirine uzak olan memleketler arasında, poliçe keşide olunabileceği şüphesizdir. Ancak poliçenin tanzim olduğu yer ile paranın ödeneceği yer arasındaki mesafe gayet yakın ise o zaman böyle bir senede poliçe denilip denilmeyeceği mahkemelerin görüş ve takdirine bırakılmıştır. Bu hususta mahkemelerce hamil, keşideci ve muhatabın, poliçe keşidesi hakkındaki amaçları ve poliçe keşidesine bir iş olarak gerek olup olmadığı araştırılıp gerçekte lüzum üzerine keşide olunmuş ise muteber sayılmasına ve eğer adi bir borca poliçe parası hükmünü vermek gibi bir amaçla keşide olunmuş ise muteber sayılmamasına karar verilmesi gerekir. Bununla birlikte bu mesafe de oldukça uzun olup İstanbul ile Galata ve İzmir ile Karşıyaka gibi deniz yoluyla birbirinden ayrılmış bir şehrin semtleri arasında poliçe keşide olunamazdı.⁶⁶

Düzenlenme ve ödeme yerlerinin birbirinden farklı olması şartı, poliçenin ödeme yerine mahsus olup kabulü için böyle bir şarta gerek yoktur. Parası İzmir'de ödenmek üzere Dersaadet'te tanzim olunan poliçenin muhatabı Dersaadet'te bulunup da poliçeyi kabul etmişse bu işlem geçerlidir. Zira poliçenin keşide olduğu yerde kabul edilmesi, ihdas edilmesinde aranılan amaca aykırı değildir. Fakat muhatabın poliçe parasını her halde İzmir'de ödemesi gerekir. Bunun gibi parası İzmir'de ödenmek üzere İstanbul'da düzenlenen poliçeyi, muhatap İzmir'de kabul ettikten sonra alıcı ile uzlaşarak parasının İstanbul'da ödenmesi hususunda sözleşme yapmış

---

⁶⁶ A.e., s. 671-672.

olsa geçerli olur. Zira bu sözleşme ile poliçe parası, İstanbul'dan İzmir'e nakledildikten sonra tekrar İzmir'den İstanbul'a nakledilmiş varsayılır.⁶⁷

Keşidecinin poliçeyi imza ettiği yer ile muhatabın da parayı ödeyeceği yerde ikamet etmiş olmaları şart olmadığı gibi poliçenin düzenlendiği ve parasının ödeneceği yerlerin ticaretgâh olması da şart değildir. Bununla birlikte misafir olarak bir şehir veya köyde yahut panayır mahallinde bulunan kimse, o anda bulunduğu yerden poliçe keşide edebileceği gibi bir şehirde ikamet eden kimseye panayır mahallinde ödenmek üzere de poliçe keşide edilebilir. Zira poliçe keşide edilecek ve kabul edilecek yerlerin ticaretgâh olması şart koşulmuş olsa, ticaretgâh olmayan bir köyde bulunan tüccarın poliçe keşidesine ihtiyacı olduğunda, köyden ticaretgâh olan bir şehre giderek oradan poliçe keşide etmesi gerekir. Hâlbuki poliçenin oluşturulma sebeplerinden biri de, ticarî işlemlerin kolaylaştırılmasıdır.⁶⁸

Poliçede mekan ayrılığı şartı, Kanunname-i Ticaret'te ve Avrupa'nın önemli ülkelerinin ticaret kanunlarında da temel unsurlardan birisi olarak alınmış; ancak zikredilen şart, poliçe keşidesini ve ticarî işlemleri zorlaştırdığından 19. yüzyılın sonlarına doğru muhtelif tarihlerde Almanya, İngiltere, Amerika, Belçika, İsveç ve Norveç devletleri, ticaret kanunlarından bu şartı çıkarmışlardır. 20. yüzyılın başlarında Brüksel'de yapılan kongrede de keşidecinin çeşitli yerlerde ticaretgâhi olduğu takdirde poliçenin tanzim edildiği yerden başka bir yerde parası ödenmek şartıyla keşidecinin namına da yazılabileceğine ve diğer durumlarda poliçe parasının ödeme yeriyle tanzim edildiği yerin farklı olmaları her halde gerekli olmayacağına karar verilmiştir.⁶⁹ Keşide ve ödeme yerinin farklı olması şartı, Kanunname-i Ticaret'te de 1912 yılında kaldırılmış ve bir kişinin, kendisiyle aynı beldede bulunan diğer bir kişi üzerine poliçe çekmesi mümkün hâle gelmiştir.⁷⁰

2.5.1.1.2. Keşide Tarihi

Tarih yıl, ay ve günün belirtilmesinden ibarettir. Poliçenin tarihlenmesiyle keşidecinin poliçeyi imzaladığı sırada böyle bir ticarî işlemi yapmaya kanunî olarak yetkisi olup olmadığının tespiti, poliçe vadeli ise vadenin bitiş süresinin anlaşılmasını

⁶⁷ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 24.

⁶⁸ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 672-673.

⁶⁹ **A.e.**, s. 673-674.

⁷⁰ Mehmed Celaleddin, **Hukuk-ı Ticaret Dersleri, İstanbul**, Matbaa-i Hukukiye, 1328, C. 1, s. 394.

sağlar.⁷¹

Her türlü senette olduğu gibi poliçede de, tarih konulması şarttır. Çünkü poliçe parası, poliçe tarihinden itibaren belirli bir süre sonunda ödenmesi şart edildiği takdirde bu müddetin belirlenmesi için poliçenin tarihlenmiş olması gereklidir. Ayrıca poliçe parası, poliçenin muhatap tarafından görülmesinden bir süre sonra, ödenmesi şart edildiği ve muhatap tarafından kabul tarihi yazılmadığı takdirde, Ticaret Kanunnamesi'nin 80'inci maddesine göre; belirlenmiş vadenin, poliçenin keşide tarihinden itibaren başlayacağı "... kabulü tarihini tasrih etmek lâzım gelip kabul olunduğu gün yazılmamış ise poliçenin tarihinden itibaren vadesi hulûlünde" şeklinde ifade edilmiştir. Bu durumda da poliçenin keşide tarihinin yazılması şarttır.

Bundan başka keşidecinin, poliçeyi düzenlediği tarihte yasal yetkiyi taşıyıp taşımadığının bilinmesi gereklidir. Ayrıca iflas halinde bulunan tüccarın, poliçe keşide ederek alacaklılarını zarara uğratmak ihtimalinin ortadan kaldırılması da, tanzim tarihinin bilinmesine bağlıdır. Tarihin hicri, rumi veya miladi olarak yazılması mümkündür.⁷²

2.5.1.1.3. Ödenecek Para Miktarı

Poliçede talep edilen para miktarının senede yazılması doğaldır. Kanunen talep olunan şey ödenecek paranın miktarının poliçede açıklanmasıdır. Rakam yahut harf ile veya hem rakam ve hem harf ile yazılması şart değildir. Rakam ya da yalnız harf ile yazılması yeterlidir. Fakat tüccarlar arasında tahrifi zor olur düşüncesiyle çoğunlukla hem harf ve hem de rakamla yazıldığı gibi matbu poliçelerde paranın yazılacağı yer, ufki hatlarla çizildiğinden, paranın miktarını onun üzerine yazmak senedin güvenliğini artırır. Parayı gösteren miktar hususunda, rakam ile harf arasında zıtlık bulunursa, harf ile yazılı olan miktara itibar olunup rakamın hükmü olmaz. Çünkü rakamda hata ve tahrif meydana gelmesi pek kolaydır. Paranın miktarı gerek harf ve gerek rakam ile mükerreren yazılıp da aralarında zıtlık bulunursa, mesela poliçe parası rakam ile "yüz altın" diye senedin yukarısına yazıldıktan sonra senet metninde aynı şekilde rakam ile "doksan altın" şeklinde yazılırsa, daha az olan

---

⁷¹ Yanko Vitinos, a.g.e., s. 25.

⁷² Ahmed Reşid, a.g.e., s. 674.

miktar dikkate alınır. Taraflarca onaylanan miktara karşı, şüpheli olan fazlaya itibar olunamaz.⁷³

Para türünün de para miktarıyla beraber belirtilmesi gerekir. Para yerine ödeme için bir miktar eşyanın yazılması, senedin poliçe hükmünü kaybetmesine neden olur. Çünkü poliçe, paranın bir yerden başka bir yere nakledilmesi için bir araçtır.⁷⁴

2.5.1.1.4. Muhatap

Alıcının alacağını muhatap adı verilen üçüncü şahıstan talep etmesi ve alması, poliçenin içerdiği kambiyo sözleşmesinin esas şartlarındandır. Bu durumda muhatapın isminin poliçede gösterilmesi zorunludur.⁷⁵ Bu şartın iki sebebi vardır⁷⁶:

- Kambiyo sözleşmesinin esaslı şartlarından olan üç kişinin varlığını ispat etmek.
- Alıcının başvuracağı kişiyi belirlemek.

Bu şart, aynı zamanda bir kişinin kendi üzerine poliçe çekemeyeceğini de ima eder.

Poliçede muhatapın ismi açıklanmamış ise o senet, poliçe hükmünü taşımaz. Böyle bir senet, ancak adi senet olarak kabul edilir.

2.5.1.1.5. Ödeme Tarihi ve Yeri

Poliçede ödeme tarihi ve ödeme yerinin de belirtilmesi gerekir:

Ödeme Tarihi: Poliçenin ödeneceği zaman, açık ve kesin olarak belirlenmiş olmalıdır. Belirlenemeyen veya şarta bağlı bir süre için düzenlenen senet poliçe hükmünü taşıyamaz.⁷⁷ Ödeme zamanı belirtilmez veya "muhatap filan yere gittiğinde ödenecektir" gibi kesin olarak belirlenemeyen bir süre beyan edilirse, ödeme zamanı kanun dairesinde belirlenmemiş olur.⁷⁸

Ödeme Yeri: Ödeme yerinin açık olarak belirtilmesi gerektiği, kanunda

---

⁷³ A.e., s. 676-677.

⁷⁴ Yanko Vitinos, a.g.e., s. 26.

⁷⁵ Ahmed Reşid, a.g.e., s. 677.

⁷⁶ Bekir Behlül, **Poliçe**, İzmir, Hizmet Matbaası, 1309, s. 61, 63.

⁷⁷ Yanko Vitinos, a.g.e., s. 27-28.

⁷⁸ Ahmed Reşid, a.g.e., s. 679.

aranan şartlardan biridir. Poliçeye konu olan paranın nerede ödeneceği, bu şartın varlığıyla anlaşılabilir. Poliçenin içerdiği paranın muhatabın ikâmetgahından başka bir yerde ödenmesi şart edildiğinde, bu yer de açık olarak beyan edilir. Eğer başka yer gösterilmezse poliçe bedelinin, muhatabın ikâmetgahında ödenmek üzere çekildiğine hükmedilir. Şayet poliçe muhatabın ikâmetgahından başka bir yerde ödenmek üzere çekilmiş olup da keşideci unutarak ödeme yerini açıklayamamış ise muhatap poliçeyi kabul ettiği sırada keşidecinin ihmal ettiği açıklamayı, "işbu bu poliçe filan yerde ödenecektir" şeklinde kabul yazısının yanına ilave etmelidir.⁷⁹

2.5.1.1.6. Poliçe Parasının Kaynağı

Poliçenin içerdiği paranın, kaynaklandığı durumun belirtilmesi gerekir. Ticaret Kanunnamesi'nin 70'inci maddesinde yazılı olduğu üzere "... Karşılığı nukûd ve emtiadan mı ibarettir; yoksa bir hesaba mahsuben veya başka bir cihetten midir; beyan olunmak lâzımdır...". Poliçe bedelinin, para, ticarî mal veya bir hesaba mahsuben veyahut başka bir konudan kaynaklandığının beyan edilmesi gerekir.

Poliçede böyle bir açıklama bulunmaması bedelsiz olduğuna işaret eder. Fransa Temyiz Mahkemesi'nin 11 Eylül 1870 tarihli ilamında "Bedeli hangi yönden kaynaklandığı açıklanmayan poliçenin bedeli, meşru bir şekilde verildiği ispat edildiğinde eksikliğine bakılmadan mükemmel poliçe olduğuna hükmetmek gerekir." şeklinde karar verilmiştir.⁸⁰

Poliçe bedelinin kaynağı "bedeli nakit veya emtia olarak alınan" veya "bedeli bir hesaba mahsup edilen" ibareleri gibi amaçlanan manayı karşılayan bir ibarenin ilavesiyle belirlenir. Poliçede "emtia olarak alınan" ibaresinin bulunmasından, bedelinin bir miktar emtia bedelinden ibaret olduğu anlaşılıp adı geçen emtiayı bir hak sahibi çıkıp aldığı anda, poliçenin keşidecisiyle alıcısı arasındaki satışın hükmü yerine getirilirse de, bu hususun poliçeye hiçbir etkisi olmaz.⁸¹

Kanunun ibaresinden anlaşıldığına göre poliçe bedelinin gayrimenkul bedelinden veya kirasından kaynaklanması poliçenin hükmüne hâlel getirmez. Keşideci poliçeyi kendi namına tanzim eder; yani hem keşideci hem de alıcı sıfatını

⁷⁹ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 28-29.

⁸⁰ **A.e.**, s. 29.

⁸¹ **A.e.**, s. 30.

taşırsa bu takdirde "bedeli kendi borcumdur" gibi bir tabir kullanılmalıdır.⁸²

"Filan hesaba mahsup edilen" ibaresi, keşidecinin alıcıya olan borcundan dolayı poliçenin içerdiği parayı, hesaptan düştüğünü ima eder. Mücerret "bedeli alınan" şeklinde bir ibare ile kaynağın açıklanmaması durumunda, bu senet poliçe hükmünü taşıyamaz.⁸³

2.5.1.1.7. Alıcının (lehdar) İsmi

Poliçede belirtilen parayı alacak kimsenin isminin, senet içinde yazılması ve açıklanması gereklidir. Örneğin "İşbu poliçe senedi gösterildiğinde bedeli nakden alınan" şu kadar lirayı Ahmet Efendi'ye veya emrine ödeyiniz" şeklinde paranın verileceği kişinin isminin açıklanması gerekir. Parasının kime verileceğini gösterilmeyen poliçenin, hükmünün olmaması gerekir.⁸⁴

Alıcı poliçeyi ciro ederse, poliçenin hamili kim olursa olsun muhatap tarafından paranın hamile verilebilmesi için poliçe parasının ödeneceği belirtilen kişinin ismi ile beraber "veya emrine" kelimelerinin veya bu manayı ifade eder diğer bir ibarenin yazılması da gerekir. "Filan şahıs" veya "emrine", "filan şirket" veya "havale edeceği kimseye" gibi.⁸⁵

2.5.1.1.8. Ödeme Emri

Poliçede, paranın ödenmesi gereken kişinin isminden sonra "veya emrine" ibaresinin eklenmesi, kanunda aranan tanzim şartlarından bir diğeridir. Poliçe yönteminin oluşturulması, poliçe senedinin elden ele dolaşması amacına yönelik olduğundan, bu özellik ancak "veya emrine" ibaresinin ilave edilmesiyle mümkün olur. Bu ibare eklenmeden yalnız "filana ödeyiniz" şeklinde yazılırsa hukukçuların çoğunun görüşüne göre, bu türlü bir senedin elden ele dolaşması mümkün olmayacağından poliçe hükmünü taşıması da mümkün olmaz. Fakat bu türlü senetlere adi borç senedi gözüyle bakılması gerekir. Bir kısım hukukçulara göre ise böyle bir ödeme emrini taşıyan senet, poliçenin asıl konulma sebebi olan para naklini içerdiğinden, tedavül edemese de poliçe hükmünü taşır. "Filan kişiye veya emrine

---

⁸² Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 680.

⁸³ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 30.

⁸⁴ **A.e.**, s. 30.

⁸⁵ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 681.

ödeyiniz" ibaresinin yerine "hâmiline ödeyiniz" ibaresini içeren senet, asla poliçe hükmünü taşıyamaz.⁸⁶

Poliçedeki paranın ödeneceği kişi, keşide eden ve muhatabın dışında bir üçüncü şahıs olup muhatabın emrine ödeme emri yazılamaz. Ancak muhatap ve alıcı (lehdar) sıfatları bir kişide birleşmişse, örneğin hem muhatap, hem de alıcı olarak bir kişinin vekili olursa bu durumda poliçenin ödeme emri, o kişinin adına düzenlenebilir. "Emrine" ibaresi yerine "iradesine" veya "göstereceği adama" ibareleri gibi amaçlanan manayı ifade eden bir ibarenin yazılması, kanunda istenen şartı yerine getirir.⁸⁷

2.5.1.1.9. İmza

Poliçe, senedi keşide eden kişinin imzasını da içermelidir. Her ne kadar bu şart kanunda açık olarak zikredilmemiş ise de, imza edilmeyen veya mühürlenmeyen hiçbir senedin hükmü olamayacağından, poliçelerde imza veya mührün gerekliliği çok açıktır. Yalnız tüccarlar arasında mühründen ziyade imzaya itibar olunmaktadır. Bilinmeyen ve meşhur olmayan imza veya mühür sahibinin kim olduğunun anlaşılması için ikametgahı ile sıfatının da yazılması uygun olur.⁸⁸

Avrupa'da yazı yazmasını bilmeyen ve kendi imzasını atamayan kimse, poliçeyi notere düzenlettirirdi. Ancak Osmanlı Devleti'nde mühür kullanılması yaygın olduğundan, yazı yazmasını bilmeyenler poliçeyi mühürleyerek bu şartı yerine getirirler.⁸⁹

2.5.1.1.10. Damga Pulu Yapıştırılması

17 Aralık 1882 tarihinde çıkarılan Damga Vergisi Kanunu hükümlerine göre taahhüdü içeren her türlü senet, poliçe ve emre veya hamiline yazılı bonolar ve çek tüccarca alınıp verilen ve diğer kişiler arasında yapılan bütün senetler, yükler ve sigorta senetleri velhasıl Osmanlı Devleti meclis ve mahkemelerinde ihtiyaç duyulduğunda gösterilecek bütün senetler damga vergisine tabi tutulmuştur.⁹⁰

---

⁸⁶ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s.32.

⁸⁷ **A.e.**, s.33-34.

⁸⁸ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 683.

⁸⁹ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 34.

⁹⁰ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 684.

Damga vergisi, damgalama ve damga pulu yapıştırılmak üzere iki şekilde uygulanır. Damga vergisi miktarları, maktu ve nisbi olarak belirlenir. Poliçeler, nisbî damga vergisine tabi olan senetlerdendir. Poliçelere, içerdikleri paranın miktarına göre, keşideci tarafından pul yapıştırılmalıdır.⁹¹ Yabancı devletler üzerine çekilen poliçelerden binde yarım hesabıyla nisbî vergiye göre vergi uygulaması yapılır. Yabancı devletlerden çekilip Osmanlı Devleti'nde tedavülde olacak poliçelerde, binde ¼ nisbî vergi uygulanır.⁹²

Tablo 2.1: Ticarî Senetlerle İlgili Damga Pulu Tutarları (1895).

Senet /Poliçe Tutarı (Kuruş)	Damga Pulu (Kuruş)
1-100	0,25
101-1.000	0,5
1.001-2.000	1
2.001-10.000 (Her 2.000 kuruş için)	1
10.001-100.000 (Her 5.000 kuruş için)	2,5
100.000 Üstü (Her 10.000 kuruş için)	5

Kaynak: Ahmed Reşid, Hukuk-ı Ticaret, İstanbul 1311, s. 686.

Belirli bir kıymet ve meblağ üzerine yapılmış olan emre muharrer veya âdi bütün senetler, nisbî vergiye tabidir. Ancak 24 Eylül 1887 tarihli Temyiz Mahkemesi kararına göre, bir senedin aslına pul yapıştırıldığında ikinci nüsha sadece maktu vergiye tabi olur. İki veya daha fazla nüsha olarak düzenlenen senetlerden yalnız tedavülde olan nüshalar için damga vergisi alınır. Bir işleme bağlı olarak senede çeşitli meblağlar konulursa, asıl senedin parasına nispeten damga vergisi alınır.⁹³

2.5.1.2. Poliçeye Konulan Seçimlik Şartlar

Poliçe senedine konulması zorunlu olmamakla birlikte, yazıldığında hükmüne zarar vermeyen bazı seçimlik konular vardır.

2.5.1.2.1. "İhtarnameye Uygun Olarak" veya "Başkaca Bildirildiği Şekilde" Kaydı

Keşidecinin, keşide edeceği poliçe ve şartlarıyla ilgili olarak, önceden muhataba haber vermesi şart olmayıp muhatabın haberi olmaksızın da poliçe keşide

⁹¹ A.e., s. 684-687.

⁹² E. İrfan, **Mecmua-i Kavânîn ve Nizâmât**, İstanbul, Cemal Efendi Matbaası, 1316, s. 185-186.

⁹³ A.e.,s. 187-188

etmesi mümkündür. Çünkü muhatap, poliçeyi kabul edip etmemek hususunda özgürdür. Ancak muhatap, kabul etmezse tüccarlar arasında keşidecinin itibarına hanel geleceğinden, keşidecinin kendi itibarını korumak için haber vermeksizin keşide etmiş olduğu poliçeye ihtiyaten "bu poliçe için başkaca mektup yazdım. Mektubun içeriğine uygun olarak poliçe parasının, ödenmesini rica ederim" manasına gelecek bir ibare yazar. Dolayısıyla keşidecinin, poliçede yazılı paranın, ödenme şeklini gösteren bir mektup yazarak muhataba göndermesi tüccarlar arasında teamül haline gelmiştir.⁹⁴

2.5.1.2.2. "İhtarsız" veya "Başkaca Haber Verilmeksizin" Kaydı

Keşideci ile muhatap arasında, poliçe keşidesi ve şartları önceden kararlaştırılmış ve poliçe keşide edilmişse, başkaca ihtar gerek olmadan ve haber vermeden kararlaştırılan şartlara uygun olarak poliçenin kabulüyle parasının ödenmesi için bu şekilde şartlar konulabilir.⁹⁵

2.5.1.2.3. "Masrafsız İade" veya Bu Manayı İfade Edecek Bir Kayıt

Muhataap, poliçeyi kabul etmediği takdirde, hamil keşideciyi protesto edip zarar - ziyan talep ve dava edebilir. Tüccarların, protesto edilmeleri itibarlarına hanel getireceğinden keşideci, hem itibarını korumak, hem de protestodan kaynaklanacak ödeme masraflarına katlanmamak üzere muhatap poliçesini kabul etmezse, protesto edilmemesi için keşideci tarafından poliçeye, "masrafsız iade" veya bu anlamda bir ibare ilave edebilir. Cirantalar tarafından da bu şekilde bir kayıt ilave edilebilir. Böyle bir poliçe hamili, muhataptan "kabul etmiyorum" cevabını aldığıında zikredilen şartı koyan cirantadan başka, poliçeyi ciro eden diğer cirantalar ile keşideciye karşı usul ve kanun dairesinde protesto işlemini yerine getirmesi gerekir. Bu kaydın yazılmasındaki amaç, poliçe kabul edilmezse protesto edilmeksizin iadesini talep ve beyandan ibaret olmakla birlikte, hamil istediği takdirde, yine de protesto edebilir.⁹⁶

2.5.1.2.4. "Kefaletsiz" veya "Sorumsuz" Kaydı

Ticaret Kanunnamesi'nin 76 ve 97'nci maddeleri hükümlerine göre, keşideci

⁹⁴ Ahmed Reşid, a.g.e., s. 689.

⁹⁵ A.e., s. 689.

⁹⁶ A.e., s. 690-691.

ve cirantalar poliçenin muhatap tarafından kabulüyle paranın vadesi girdiğinde ödenmesi için hamile karşı birbirine kefildirler.

Şayet muhatap poliçeyi kabul ve parasını ödemezse, hamil keşideci ve cirantaların her birine müracaat edebileceğinden, keşideci ile cirantalar, kefalet hükmüne göre oluşacak sorumluluktan kurtulmak için poliçeye koyacakları imzanın üzerine "kefaletsiz" yahut "sorumsuz" şeklinde bir kayıt ilave edebilirler. Zikredilen kayıt, keşideci veya cirantalardan hangisi tarafından yazılırsa, yalnız onun hakkında hüküm ifade edip ondan önceki cirantalar ile keşideci, bu şarttan yararlanarak kefalet hükmünden kurtulamazlar.⁹⁷

2.5.1.2.5. Poliçelerin Birden Fazla Nüsha Olarak Düzenlenebilmesi

Poliçenin içeriğini tayin ve tarif eden Kanunnâme'nin 70'inci maddesinin son fıkrasında "... ancak bir, iki, üç, dört ve bundan ziyâde nüshası olur ise onu dahi zikrederek kaçınıcı olduğunu beyan etmek lazımdır." şeklindeki ifade, poliçelerin sadece bir nüsha olarak düzenlenebileceği gibi istenildiği takdirde, birden fazla nüsha olarak da tanzim edilebileceğini ortaya koymaktadır. Ancak adı geçen madde, birden fazla düzenlenen poliçelerin, her birisinin üzerine kaçınıcı nüsha ise onun yazılmasını da şart koşmaktadır. Poliçenin kaçınıcı nüsha olduğunu, birisi ödendikten sonra diğerlerinin hükümsüz tutulacağını her bir poliçede açık olarak yazmak gerekir. Bu gerekliliği Kanunnâme-i Ticaret'in 104'üncü maddesi ortaya koymaktadır: "Poliçenin te'diyesi ikinci ve üçüncü ve dördüncü ve sâir her kangı nüshasıyla icrâ olunur ise mu'teber olup ancak te'diye olunan nüshada diğer nüshaların hükmü lağv olunduğu muharrer olmak lâzımdır."

Poliçenin birden fazla nüsha olarak düzenlenmesi ve keşidecinin her birine imza atması iki sebepten dolayı uygun bulunmuştur:⁹⁸

- Poliçenin hamili elindeki senedi zayi ederse, diğer nüshasını göstererek bedelini zamanında tahsil etme imkânına kavuşur. Her ne şekilde olursa olsun poliçeyi zayi eden şahsın, yeniden poliçe almak üzere keşideciye müracaat etmek ve bunun için vakit kaybetmekten

⁹⁷ A.e., s. 691-692.

⁹⁸ Bekir Behlül, a.g.e., s. 105-106.

kurtulmasını sağlar. Bu durum Kanunnâme-i Ticaret'in 107'inci maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir: "Kabul olunmamış poliçe kâğıdı zâyi oldukda ikinci ve üçüncü ve dördüncü ve sâir nüshalarının biriyle meblağın taleb etmeye sahibinin salâhiyeti derkârdır."

- Hamil ile muhatap veya hamil ile keşideci aynı yerde ikamet etmediklerinden, birbirlerine verecekleri senetleri ulaştırarak vasıtalar da sınırlı olduğundan, hangi nüsha önceden ulaşır ise onunla işlemi tamamlamak mümkün olur. Bu da ticarete istenilen hızı sağlar.

Bunlardan başka birden fazla nüsha olarak düzenlenen poliçenin şöyle bir faydası daha vardır: Keşideci kendi emrine olarak birden fazla nüsha üzerine keşide ettiği poliçeyi, başkasına ciro edebilmeyi temin etmek için öncelikle, bir nüshasını muhataba gönderip kabul ettirir. Bu şekilde emniyet altına aldığı poliçenin, yanında bulunan diğer nüshasını ciro ederek başkasına satar.⁹⁹

Poliçe metninde, kaçınıcı nüsha olduğunun belirtilmesi, birisi ödendikten sonra diğer nüshaların hükümsüz kalmasıyla mükerrer yapılacak ödemelerin önüne geçmeyi temin eder. Eğer bir poliçe birden fazla düzenlenmiş ve senet metninde kaçınıcı nüsha olduğu ve birisi ödendikten sonra diğerlerinin hükümsüz kalacağı açıklanmamışsa, muhatap da her birini ayrı ayrı ödemişse, bir defadan fazla yapılan ödeme için keşideci sorumlu olur. Bu durumda muhatap fazla yaptığı ödemeler için keşideciye rücu eder.¹⁰⁰

Poliçe, birden fazla nüsha olarak düzenlenirse, bütün nüshalarının harfiyen birbirine uygun olması gerekir.¹⁰¹

2.5.1.3. Zuhûl ve İhmal ile Tasnî

Poliçeye seçimlik şartlardan birini koymamak, poliçenin hükmünü değiştirmez. Ancak zorunlu şartlardan birisinin poliçede bulunmaması, poliçe hükmünü bozar. Zorunlu şartlardan bazılarının bulunmaması, poliçeyi adi senet hükmüne düşürürken bazılarının bulunmaması senet olma hükmünü tamamen ortadan kaldırır. Bir senedin mükemmel bir poliçe olabilmesi için zorunlu şartların

⁹⁹ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 693.

¹⁰⁰ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 106-107.

¹⁰¹ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 695.

tamamının bulunması gerekir. Zorunlu şartlardan birisinin bulunmaması durumunda, poliçe, zuhûl veya tasni hükümlerine tabi olur.¹⁰²

2.5.1.3.1. Zuhûl ve İhmal

Poliçe senedinin yazılmasında, zorunlu şartlardan biri veya birkaçının poliçe senedine konulmasının sehven unutulmasıdır. Zuhûl ve ihmalin hükümleri, poliçe senedine yazılması zorunlu olduğu halde unutilan şartlara göre farklılık göstermektedir.¹⁰³

2.5.1.3.1.1. Poliçenin Hükümsüz Hâle Gelmesi

Poliçede iki unsurun eksikliği senedi tamamen hükümsüz hâle getirir.¹⁰⁴

Poliçe Parası: Poliçe parası yazılmayan kâğıda poliçe denilemeyeceği gibi para yerine ticarî mal gibi başka bir şey yazılsa, böyle bir kâğıda da poliçe adı verilmez. Zira böyle bir şart ve kayıt poliçenin oluşturulmasındaki amaca aykırıdır.

İmza veya Mühür: İmza veya mühür senetlerin ruhudur. Çünkü her türlü senedin yürürlükte olabilmesi, imza yahut özel mühürle onaylanmasına bağlıdır.

2.5.1.3.1.2. Poliçenin Adi Senede Dönüşmesi

Poliçede bulunması gereken aşağıda belirtilen zorunlu şartlardan birisinin eksik olması, senedi, adi senet hükmüne sokar.¹⁰⁵

Tarih: Poliçeye, yıl, ay, gün şeklinde tanzim edildiği tarih yazılmadığı takdirde, bu senet poliçe niteliğini kaybeder. Hamil, bu durumda ancak keşideciye rücu edebilir. Böylece senet adi senet seviyesine düşer.

Muhatap: Poliçede parayı ödeyecek kişinin isminin bulunmaması, bu senedi adi senet haline getirir. Bu durumda hâmil, parayı almak için yalnızca keşideciye müracaat edebilir.

Ödeme Tarihi: Poliçede bedelin ödeneceği zaman yazılmaz veya kapalı bir şekilde yazılırsa, bu senet poliçe vasfını kaybeder ve adi senet seviyesine düşer.

¹⁰² Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 116-118.

¹⁰³ **A.e.**, s. 118-119.

¹⁰⁴ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 697.

¹⁰⁵ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 120-123.

2.5.1.3.1.3. Poliçedeki Eksikliğin Hamilin İspatıyla Giderilmesi

Poliçedeki zorunlu şartlardan ikisinin eksikliği, hamilin iddiasıyla giderilebilir:

Poliçede, Ödenecek Paranın Kaynağının Belirtilmemesi: Bedelinin meydana geliş sebebi yazılmayan veya "bedeli alınmıştır" gibi kapalı bir şekilde yazılan poliçeler, kanuni şartları tamamen taşımazsa da, Fransa temyiz mahkemesince verilmiş olan kararlara göre bu eksiklik poliçenin sıfat ve mahiyetini, iadesi mümkün olmayan bir şekilde ortadan kaldırmaz. Poliçede, bedelin meydana geliş sebebi ispat edilirse, bu senede "mükemmel poliçe" nazarıyla bakılması gerekir.

¹⁰⁶

Poliçe Parasının Kime Ödeneceği: Alıcının ismi sehven yazılmayan poliçe, muhatap tarafından kabul edilecek olsa bile bedelinin kime ödeneceği bilinemez. Bu durumda senedin bedelinin kendisine ödeneceğini, hamilin ispat etmesi gerekir.¹⁰⁷

2.5.1.3.2. Tasnî (Uydurma)

Poliçede bulunması zorunlu şartlardan birisinin veya bir kaçının kasıtlı bir şekilde gerçeğe aykırı olarak yazılması, tasnî yani uydurma poliçe olarak adlandırılmasına neden olur. Gerçeğe aykırı durumlardan bir kısmı poliçeyi, tamamen hükümsüz hâle getirirken bir kısmı da adi senet haline getirir.¹⁰⁸

2.5.1.3.2.1. Sıfat

Poliçenin miktar ve itibarı artırılmak gibi bir düşünceyle keşideci veya alıcı veyahut muhatabın sıfatı, gerçeğe uygun olmayan bir şekilde yazılan poliçeler, gerçeğe aykırı sıfatla ayıplı hâle gelmiş olur: Örneğin keşideci veya muhatabın, küçük tüccar olduğu hâlde, isminin büyük bir tüccara benzerliğinden yararlanılıp gerçek sıfatı yazılmayarak yalancı bir sıfat yazılması gibi.¹⁰⁹

2.5.1.3.2.2. İsim

Keşideci, çektiği poliçenin imza yerinde, kendi ismini yazacağı yerde, başka

¹⁰⁶ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 699-700.

¹⁰⁷ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 124-125.

¹⁰⁸ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s.35.

¹⁰⁹ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 707-708.

bir kimsenin veya kendisinin ismini, uydurduğu bir isim ile değiştirmesidir. Alıcının veya muhatabın isminin gerçeğe aykırı olarak yazılması da, poliçeyi aynı şekilde ayıplı hâle getirir.¹¹⁰

2.5.1.3.2.3. Yer

Poliçenin, zorunlu şartlarının başında, keşide yeri ile ödeme yerinin farklı yerler olması gelmektedir. Bu sebeple bir yerde ikamet eden tüccar, aynı yerdeki memlekette ikamet eden bir tüccara poliçe çekemez. Bu yasağı delmek için poliçe senedinde keşide yerinin dışında bir yer ismi yazılırsa, poliçe uydurma yer ayıbıyla ayıplı hâle gelir.¹¹¹

Poliçe keşidesinde şart olan yer farklılığı mecburiyetinden kurtulmak için, örneğin Fatih civarında meşhur Karaman Çarşısı'nda oturan bir tüccara hitaben poliçe keşide edip de muhatabın Karaman şehrinde ikamet ettiğini beyan etse, yani muhatap Konya'ya bağlı Karaman şehrinde ikamet etmiş gibi poliçede gerçeğe aykırı beyanda bulursa, böyle bir poliçe gerçeğe aykırı yer beyanından dolayı ayıplı olur.¹¹²

Gerçeğe aykırı olan poliçenin adi senet gibi sayılacağı 72'inci maddenin son fıkrasında yer alıyorsa da, bu durum kesin olmayıp kural olarak iki şart ile sınırlandırılmıştır:¹¹³

- Gerçeğe aykırı beyan, poliçeyi sıfat ve mahiyetinden düşürmeye yetecek derecede olmalıdır.
- Gerçeğe aykırı beyan, poliçeyi adi senet derecesinden de düşürecek mertebede olmalıdır.

2.5.1.3. Zuhûl ve Tasnî Ayıplarının Sonuçları

Zuhûl ve tasnî ayıpları bazı sonuçlar meydana getirir:¹¹⁴

- Ayıplı poliçeye imza atanlar, birbirlerine müteselsil kefil sayılmazlar.
- Keşideci, muhataba poliçeyi kabul ettirip ödettirmeye mecbur

¹¹⁰ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s.35-36.

¹¹¹ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 125-126.

¹¹² Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 708.

¹¹³ **A.e.**, s. 708-709.

¹¹⁴ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 130.

değildir.

- Hamil, protesto usulüne uymamış olsa bile keşideciye rücu hakkı düşmez.
- Ayıplı poliçenin parası, adi işlemde kaynaklanmış ise ticarî sentlerden sayılmaz.
- Ayıplı poliçelerle ilgili davaların, zamanaşımı Mecelle hükümlerine tabi olur.

2.5.2. Kabul (K. T. m. 76-86)

Kanunnâme-i Ticaret'in 76'ıncı maddesinden 86'ıncı maddesine kadar maddeler poliçenin kabulüyle ilgili hükümleri içerir.

Poliçenin muhatap tarafından kabul edilmesi, vadesi girdiğinde, belirlenen yerde parasının ödeneceğini taahhüt ve beyan etmek demektir (K.T. m. 79). Bu durumda poliçenin güvenli bir şekilde ve kolayca ciro edilebilmesi sağlanmış olur. Poliçenin vadesi girip de parasını talep etmeden önce, muhataba gösterilerek kabulünü talep etmek hamilin görevidir ve bu davranış öncelikle kendisine fayda sağlar. Poliçenin kabulünden dolayı keşideci ve cirantaların taahhütleri, kısmen yerine getirilmiş olur. Muhatap da kabul ettiği poliçe parasını karşılamak için yeterli zaman elde eder.¹¹⁵

Keşideci poliçesini, muhataba kabul ettirmek zorunda olup cirantalar da bu mecburiyette keşideciyle ortaklırlar. Poliçeyi muhatap kabul etmediği takdirde, bu durumdan doğacak zararlardan keşideci ile cirantalar müteselsilen birbirlerine kefildirler (K. T. m. 76).

Hamil, poliçenin vadesinin girmesinden önce poliçeye kabul için göstermek zorunda değildir. Poliçenin vadesi girdiğinde poliçeyi muhataba göstererek 24 saat içinde ödemesini talep etme hakkı vardır. Ancak ödeme talebinden önce kabul şartı ilave edilmişse veya poliçenin vadesi ibrazından belirli bir süre sonraya şart edilmişse veya poliçe parasının muhatabın ikametgâhından başka bir yerde ödeneceği poliçeye yazılmışsa, böyle durumlarda hamilin poliçeyi muhataba kabul ettirmek veya ondan ret cevabı almak üzere mutlaka muhataba müracaat etmek

---

¹¹⁵ Ahmed Reşid, a.g.e., s. 719.

zorunluluğu vardır.¹¹⁶

Muhatap, kendisine kabul için gösterilen poliçeyi 24 saat içinde kabul edip etmeyeceğini bildirmelidir. Poliçe, kabul için muhataba bırakılmış ise 24 saat sonunda, -kabul etsin veya etmesin- ibraz eden kişiye iade edilmelidir. İade etmezse bu husustan doğacak zarar-zıyan kendisine ait olur. Muhatap poliçeyi, vekâlet yoluyla başkasına da kabul ettirebilir.¹¹⁷

Poliçe, muhataba gösterildiğinde "kabul etmem" cevabını verirse bu takdirde poliçeyi keşide edene iade edilmesi gerekir. Eğer muhatap poliçeyi kabul ederse, vadesi dolduğunda geciktirmeksizin parasını ödemesi gerekir. Kabul eden muhatap iflas ederse, poliçe diğer borçlarıyla aynı hukuki statüye sahip olur. Muhatap iflas etmediği halde özür beyan ederek ödemede muhalefet ederse, mahkemeye gidildiğinde poliçe bedelinin tamamının tahsil edilmesi gerekir. Yine de ödemekten kaçınırsa hapsedilerek ödemesi sağlanır.¹¹⁸

2.5.2.1. Kabulün Yazılı Olması (K. T. m. 80)

Kanunname-i Ticaret'in 80'inci maddesi poliçe kabulünün nasıl olacağını ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Buna göre;

"Poliçe kabulü imza ile tasdik olunmak ve makbulümdür tabiriyle beyan kılınmak ve ibrazından sonra bir veya müteaddid gün veyahut bir veya müteaddid mah vadesi var ise kabulü tarihini tasrih etmek lâzım gelip kabul olunduğu gün yazılmamış ise poliçenin tarihinden itibaren vadesi hulûlünde akçesi verilmek lâzımdır."

Poliçenin kabulünün kesin olarak yazılı olması gerekir. Muhatapın poliçe üzerine "makbulümdür" ibaresini veya bu ibarenin yerine, aynı anlama gelen başka tabir yazarak imzalaması şarttır. Örneğin "kabul ettim" gibi. Muhatap kabul yazısını imzasıyla onaylamazsa, poliçe hükümsüz hâle gelir.¹¹⁹

Poliçenin vadesi, ibrazından belirli bir zaman sonra şeklinde belirlenmişse, kabul tarihinin açık olarak yazılması gerekir. Eğer bu tarih yazılmazsa, poliçe geçerli

¹¹⁶ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s.48-49.

¹¹⁷ **A.e.**, s.50-51.

¹¹⁸ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 657-658.

¹¹⁹ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 153-154.

olup vade tarihi, keşide tarihinden itibaren hesaplanır.¹²⁰

2.5.2.2. Kabul Yazısının Poliçe Senedi Dışında Bir Kâğıda Yazılması

Kabul yazısının, poliçe kâğıdından başka bir kâğıt üzerine yazılıp yazılmayacağı ihtilafli bir konudur. Bu ihtilaf, kanunda bu konuda açıklık bulunmamasından kaynaklanmıştır. Aynı bir kâğıda yazılamayacağı görüşünde olan hukukçular, poliçe kefalet senedi demek olan avalın, ayrı bir kâğıt üzerine yazılabileceği hükmünden hareket etmişlerdir. Çünkü kanun avalın ayrı bir kâğıt üzerine yazılabileceğine açık bir şekilde dile getirmiştir. Kanunnâme, kabul yazısının da ayrı bir kâğıda yazılabileceğine hükmetseydi, bu durum kanuna yazılırdı. Kanunnâme-i Ticaret'te bu konuda açıklık bulunmaması, kabul ibaresinin ayrı bir kâğıda yazılamayacağını gösterir. Karşıt görüşte olan hukukçular ise kabul ibaresinin başka kâğıda yazılmayacağı uygun görülseydi, kanunun bu yasaklamayı açık olarak dile getirmesi gerekirdi. Böyle bir yasak bulunmadığına göre kabul ibaresi başka bir kâğıda yazılabilir. Bu görüşte olanlar gerekçe olarak şunu ileri sürmektedirler: Poliçe hamili ile muhatabın ikâmetgahlarının farklı yerlerde olması ve hamilin senedi göndermeyi tehlikeli bulması durumunda, hamil muhataba mektupla müracaat ederek, muhatabın kabulünü ayrı bir kâğıt üzerine alır. İkinci görüşte olanlara göre poliçenin kabul edilmesi, bazı sakıncaları beraberinde getirir. İlk olarak poliçenin kanunda aranan şartları taşıyıp taşımadığının incelenmesi muhatabın görevidir. Muhatap görmediği bir poliçeyi inceleyemez. İkinci sakınca poliçenin sahte olma ihtimalidir. Poliçenin sahte olup olmadığı ancak poliçeyi görmekle anlaşılacak bir durumdur. Bir diğer sakınca da muhatabın poliçeyi görmemesinden dolayı, ödemeyi kimin adına yapacağını anlamamasıdır.¹²¹

2.5.2.3. Kabulün Şarta Bağlanması

Muhatap poliçeyi şarta bağlamadan kabul etmelidir. Örneğin "vadenin girmesinden önce keşideci tarafıma şu kadar kuruş göndermesi şartıyla makbulümdür" veya "şu kadar gün sonra ödenmek üzere makbulümdür" veya "bedeli filan çeşit paradan verilmesi kaydıyla makbulümdür" şeklinde muhatap poliçeyi şarta

¹²⁰ Yanko Vitinos, a.g.e., İstanbul 1296, s. 51.

¹²¹ Bekir Behlül, a.g.e., s. 156-159; Yanko Vitinos, a.g.e., s. 51-53.

bağlayamaz. Poliçeyi bu şekilde bir şarta bağlarsa poliçeyi kabul etmemiş sayılır. Böylece hamil, hukuki haklarını icraya koyma hakkı elde eder. Hamilin rızasıyla muhatap böyle bir şart koyarsa, bu şart sadece hamile karşı hüküm ifade eder. Şartın eklenmesinden sonra poliçeye sahip olanlar, yani ciro yoluyla elde edenler için eğer şart, poliçe üzerine kendileri ciro etmeden önce yazılmışsa, onlar için de hüküm ifade eder. Eğer şart, başka bir kâğıt üzerine yazılmış ve kendilerinin bu durumdan haberi yoksa onlar için hüküm ifade etmez.¹²²

Özetlemek gerekirse hamilin rızası olmadan poliçenin kabulü şarta bağlanamaz. Bağlandığı takdirde bu kabulün kanunen hükmü olmaz. Ancak kanunda belirtilen bir şart konursa geçerli olur. Kanunun şart konusunda izin verdiği iki türlü durum vardır: İlki poliçe parasının bir miktarının muhatap tarafından kabul edilmesidir. Örneğin muhatap kendisine gösterilen 1.000 liralık meblağın "yalnız 500 lirası makbulümdür" şeklinde kabul etse, bu kabul geçerli olur. Ancak hamilin kabul edilmeyen kısım için protesto çekmesi görevidir.¹²³ Bu durum K. T.'in 82'nci maddesinde "Poliçenin kabulü bir şarta merbut olmak câiz olmayıp ancak poliçede muayyen mebâliğin yalnız bir miktarına münhasır olmak tecvîz olunur ise de yine baki kalacak mebâliğ için protesto etmek hâmilinin vazife-i zimmetidir" şeklinde dile getirilmiştir.

Kanunun kabul için izin verdiği bir diğer şart ise, muhatabın hamilden alacağı bulunduğu takdirde ödeyeceği bedeli alacağına takas etmek için poliçenin kabulünde "kendime ödemek şartıyla kabul ettim" şeklinde ödemeyi kendisine şart etmesidir. Hamilin muhataba olan borcunun miktarı, poliçe parasının miktarından az olursa, borç takas edildikten sonra kalan kısmın muhatap tarafından hamile ödenmesi gerekir. Ödeme gerçekleşmezse hamilin protesto etmesi gerekir.¹²⁴

2.5.2.4. Poliçenin Muhatap Tarafından Kabul Edilmesinin Hükümleri

Muhatabın poliçeyi kabul etmesi bazı sonuçlar doğurur:¹²⁵

- Poliçenin kabulünden önce asıl borçlu keşideci iken kabulden sonra

---

¹²² Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 53.

¹²³ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 162.

¹²⁴ **A.e.**, s. 163-164.

¹²⁵ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 55-56.

asıl borçlu muhatap olup poliçenin keşidecisiyle cirantaları müteselsil kefalet ile muhatabın kefilî haline gelirler. Muhatap poliçeyi kabul ettikten sonra vazgeçemez. Fakat poliçe hamilinin cebir ve tehdit veya bir hilesi ile kabul ettirilmiş ise kabulden vazgeçebilir. Yukarıda sayılan yollardan biriyle hamil tarafından kabul ettirilen poliçe, ciro ile başkasına devredilirse muhatap bu kişiye karşı poliçe parasını ödemekle yükümlüdür. Poliçe parasını ödedikten sonra cebir, tehdit veya hile ile kabul ettiren kişiye rücu ederek zararını dava yoluyla talep edebilir.

- Poliçenin kabulü, muhatapta bulunan karşılığı elinde tutma ve muhataba poliçe parasını ödeme yetkisi verir.

2.5.2.5. Poliçenin Aracı Vasıtasıyla Kabulü (K. T. m. 84-86)

Muhatabın poliçeyi kabul etmemesi üzerine protesto edilmiş bir poliçenin keşidecisinin veya cirantalardan birisinin itibarını kurtarmak amacıyla poliçe ilişkisindeki kişilerden başka birisinin poliçe bedelini ödemeyi kabul etmesine, aracı vasıtasıyla kabul denilir. Bu konu K. T. 84'üncü maddede şu şekilde ifade edilmektedir:

"Bu poliçenin adem-i kabulüne dâir protesto olduğu hâlde poliçeyi çekmiş veyahut zahrına vaz'-ı imzâ birle havâlesini kabul etmiş olanların birine itibaren tavassut edecek başka bir kimse tarafından kabulü câiz olup ancak tavassut keyfiyeti protesto kağıdında zikrolunmak ve mutavassıt tarafından imzâ kılınmak lâzımdır."

Aracı vasıtasıyla kabulün geçerli olması aşağıdaki şartların varlığına bağlıdır:¹²⁶

- Böyle bir kabulün olabilmesi için öncelikle muhatabın poliçeyi kabul etmemesi ve protesto belgesiyle de bu durumun onaylanması gerekir.
- Aracılık yoluyla poliçeyi kabul eden kişinin, durumu protesto belgesinde belirtmesi.
- Aracılık yoluyla kabul eden kişinin, kabulünü imzasıyla tasdik etmesi.
- Kabul eden kişinin poliçeyi kimin adına aracılık yoluyla kabul

¹²⁶ Bekir Behlül, a.g.e., s. 174-177.

etmişse, durumu geciktirmeksizin ona bildirmesi. K. T. m. 85: "Mutavassıt olan kimse her kim için tavassut etmiş ise bilâ-imhâl tavassutunu ona ihbâr etmeye mecburdur."

Poliçeyi reddeden muhatap, cirantalardan birisine borcu bulunduğu veya cirantalardan birisine güvendiği takdirde muhatap poliçeyi ciranta için aracılık yoluyla kabul edebilir. Muhatap, bu durumda aracılık yoluyla kabul ettiği cirantadan keşideci arasındaki kişilere rücu edebilir. Muhatap sıfatıyla kabul etmişse sadece keşideciye rücu edebilir.¹²⁷

K. T. 86'ıncı maddeye göre muhatap tarafından kabul edilmeyen poliçeyi, bir başka kişinin aracılık yoluyla kabul etmesi, poliçe hamilinin keşideci ve cirantalara rücu hakkını ortadan kaldırmaz.

Poliçede aracılık yoluyla kabul sonucunda şu hükümler meydana gelir:¹²⁸

- Aracı olan poliçe parasının ödenmesine kefil olur.
- Aracılık yoluyla kabul ettiği kişi ve ondan önceki kişilere müracaat ederek verdiği parayı isteme hakkı olur.

2.5.3. Poliçenin Ödeme Zamanı (K. T. m. 87-92)

Kanunnâme-i Ticaret'in 87'inci maddesinde poliçenin vadesi için yedi farklı süre belirlenebileceğini ortaya koymuştur:

"Poliçe kâğıdı ibrâz olduğu anda veyahut ibrâzı gününden itibaren bir ve müte'addid yevm ve mâhtan sonra veya tarihi gününden bede' ile bir ve müte'addid yevm ve mâhtan sonra ve gerek beher şehrin yevm-i mu'ayyeninde ve panayır misillü bir vakt-i ma'rûf ve mahsusta te'diye olunmak üzere keşide kılınır."

- Poliçe gösterildiği anda,
- Poliçenin gösterilmesinden bir gün veya belirli bir gün sonra,
- Poliçenin gösterilmesinden bir ay veya belirli bir ay sonra,
- Keşide tarihinden bir gün veya belirli bir gün sonra,
- Keşide tarihinden bir ay veya belirli bir ay sonra,
- Bir ayın belirli bir gününde,

¹²⁷ Yanko Vitinos, a.g.e., s. 58-59.

¹²⁸ A.e., s. 61.

- Panayı benzeri tarihi bilinen bir zamanda.

Poliçelere gün ve ay hesabıyla veya ibraz edildiği anda şeklinde bir süre belirlenmişse muhatap, ister panayı mahallinde olsun ister başka bir yerde bulunsun, belirlenen sürenin girmesiyle poliçe parasının ödemesi gerekir. Poliçede yazılı ayın Hicri, Rumi veya Miladi olarak hesaplandığına dair bir açıklık bulunmazsa keşidecinin hal, vasıf, örf ve âdetine uygun olarak biri seçilir. Poliçe parasının ödeme zamanının, kanunda gösterilen 7 şekilden birine göre yazılmasından amaç, bu konuda çıkabilecek anlaşmazlıkları engellemektir.¹²⁹

2.5.4. Ciro (K. T. m. 93-96)

Bir ticarî senedin sahiplik ve mülkiyetinin başka bir kişiye nakli için senet sahibi tarafından senedin arkasına yazılan ibare ile devredilmesi, ciro olarak adlandırılır.¹³⁰ Ciro poliçenin tamamlayıcı bir unsuru olup ticarî işlemlerde istenilen hızı sağlar.

Cironun henüz kullanılmadığı zamanlarda poliçenin sağladığı fayda pek sınırlı idi. Örneğin bir poliçeyi 91 gün vade ile keşide eden bir kimse, muhatabın bulunduğu yerde kendisine veya emredeceği bir üçüncü şahsa, poliçe parasını ödemesi için tam 91 gün beklemesi gerekiyordu. Bu sürede hamilin paraya ihtiyacı bulunduğundan çözüm olarak poliçe başkasına ciro edilmeye başlandı. Böylece ciro sayesinde, zikredilen süre zarfında birkaç elden ve bazen de birkaç memleketten dolaşıp gelen poliçe parası, en son hamil tarafından muhataptan tahsil edilir. Hız noktasından bakıldığında ciro, poliçeyi sürekli işlevsel bir konumda tutar.¹³¹

Poliçenin mülkiyetinin, devir ve havale yoluyla intikal edeceğini Kanunname-i Ticaret'in 93'üncü maddesi ortaya koymuştur: "Poliçenin istishâb ve temellüğü devir ve havâle tarikiyle birbirine intikâl eder."

2.5.4.1. Cironun Çeşitleri

Ciro, bazı şartlara uyularak ticarî senetlerin arkasına yazılır. Şartların tam veya eksik olmasına göre ciro üç türdür:¹³²

¹²⁹ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 740, 744 ve 746.

¹³⁰ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 64.

¹³¹ Mehmed Aziz Giridi, **a.g.e.**, s. 6.

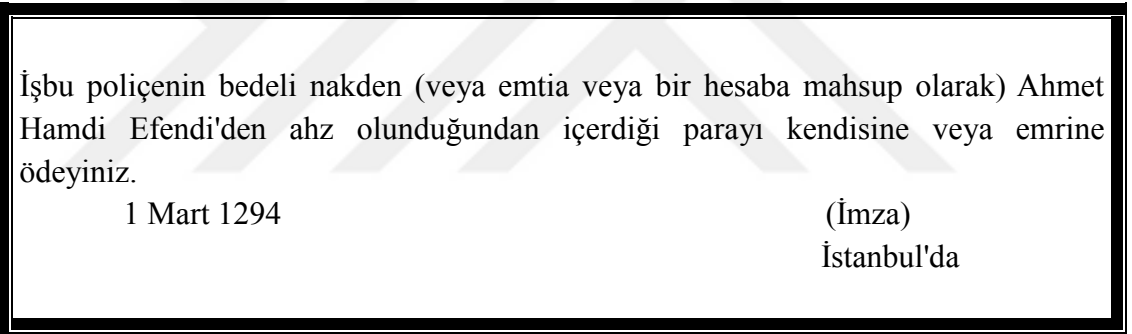
¹³² Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 191.

- **Muntazam Ciro:** Kanunnâme'de belirtilen şartlara uygun yazılan ciro.
- **Muntazam Olmayan Ciro:** Kanundaki şartları tam olarak taşımayan, bazı eksiklikler bulunan ciro.
- **Beyaz Ciro:** Yalnızca imza ile yapılan ciro.

2.5.4.2. Cironun Şartları

Kanunnâme'nin 94'üncü maddesi cironun yapılış şekil ve şartlarını şöyle ortaya koymaktadır: "Poliçe tahvilleri üzerinde devir ve havalenin tarihi olmak ve poliçenin meblağı ahz olunduğunu beyân etmek ve her kimin uhdesine geçmiş ise onun ismini zikr eylemek lâzımdır."

Şekil 2.7: Poliçe Cirusu Örneği (1294 / 1878).

Kaynak: Yanko Vitinos, Şerh-i Kanun-ı Ticaret, İstanbul 1296, s. 65.

Buna göre kanunun aradığı ve aşağıda belirtilen üç şartın ciroda belirtilmesi gerekir.¹³³

- **Ciro Tarihi:** Ciroya tarih konulmaması durumunda iflas etmek üzere olan tüccarın elindeki poliçeleri ciro yoluyla başkalarına satarak iflasını ilan ettiği tarihten önceki bir zamanda ciro etmiş olduğunu iddia ettiğinde, gerçeğin anlaşılması için birçok inceleme yapılması gerekecek ve alacaklılar da zarar görmüş olacaktır. Bundan dolayı suiistimalleri önlemek için de ciro tarihinin yazılması gereklidir. Ciroya sonradan tarih koymak, Kanunnâme-i Ticaret'in 96'ıncı maddesiyle yasaklanmıştır. Ayrıca bu yasağı delenlerin evrakta

¹³³ Ahmed Reşid, a.g.e., s. 752-755.

sahtekârlık suçunu işleyecekleri de aynı madde de dile getirilmiştir.

- **Police Bedelinin Alındığının İfade Edilmesi:** Police keşide edilirken tanzim şartlarından olan bu şartın ciranta tarafından belirtilmesi gerekir. Çünkü ciranta hamile karşı, keşideci rolündedir.
- **Ciro Edilen Kişinin İsmine Yazılması:** Giro edilen kişinin isminin yazılması zorunludur. Çünkü giro edilen kişi, hamil konumuna geçmektedir.
- **Cirantanın İsmi ve İmzası:** Kanunda belirtilmemekle birlikte dördüncü şart olarak giro eden kişinin, cironun altına imzalaması veya mühürlemesi sayılabilir. Çünkü her taahhüdün itibar görmesi için taahhüdün imzalanması veya mühürlenmesi gereklidir. Dolayısıyla cirantanın police hamiline karşı kefaletinin devam etmesi için isim ve imzasının bilinmesi zorunludur. Hamil, muhataptan istediğini alamadığı takdirde cirantaya rücu etmesi gerekeceğinden isminin ve imzasının ciroda bulunması gereklidir.¹³⁴

Yukarıda belirtilen şartları taşıyan giro, muntazam cirodur.

Police'nin karşılığı muhatapta bulunursa keşidecinin iflasından sonra yapılacak cirolar da geçerli sayılır. Eğer muhatapta karşılık mevcut değilse yapılan giro da geçersiz olur.¹³⁵

2.5.4.3. Cironun Police Kâğıdından Başka Kâğıda Yazılması

Kanunnâme-i Ticaret'in 94'üncü maddesinde cironun police kâğıdı üzerine yazılması gerektiği ifade ediliyorsa da, police birden fazla nüsha olarak düzenlenirse hangi nüshanın üzerine yazılacağı veya police kâğıdında giro işlemi yazacak yer kalmaması durumunda nasıl giro yapılacağı problem teşkil etmekteydi. Birden fazla nüsha olarak düzenlenen poliçelerde birisi seçilerek onun üzerine giro işlemi yapılır.

Police kâğıdında giro işlemi yapacak yer kalmamışsa poliçeye, daha önce kullanılmamış temiz bir kâğıt yapıştırılarak giro işlemi bu kâğıt üzerinde gerçekleştirilir. Fakat ciroyu içeren yazı veya imzanın bir kısmının poliçeye, diğer

¹³⁴ Bekir Behlül, a.g.e., s. 195.

¹³⁵ Yanko Vitinos, a.g.e., s. 67-68.

kısının eklenen kâğıda gelecek şekilde yazılması, tüccarlar arasında teamül haline gelmiştir. Bu şekilde poliçeye yapıştirılan kâğıda, Fransızca kökenli "alonj/allonge" ismi verilmiştir.¹³⁶

2.5.4.4. Muntazam Olmayan Cironun Sonuçları

Ciro tarihi, poliçe bedelinin alındığını gösterir ifade ile ciro edilen kişinin isminin belirtilmesi şeklindeki ciroda bulunması gereken şartlardan biri veya birden fazlası eksik olursa, bu durum ciroyu muntazam olmayan ciro haline sokar. Muntazam olmayan ciro vekâletname hükmünde olmakla birlikte hamili tarafından düzgün bir ciro ile üçüncü şahsa devredilebilir. Vekâletname hükmünde olan muntazam olmayan cirodan aşağıdaki sonuçlar meydana gelir.¹³⁷

- Muntazam olmayan bir ciro ile devredilen poliçe, cirantanın malı sayılıp hamil yalnız parayı almak üzere cirantanın vekili sayılacağından, poliçe parasını aldığı anda cirantaya teslim etmesi gerekir.
- Muntazam olmayan cironun hamili, adi vekil olduğundan müvekkili, ciranta parasının alınmasından önce senedi geri alabilir.
- Cirantaya borç verenler poliçenin ödemesine mahsus olup muhatabın elinde bulunan parayı el koyabilirler.
- Muhatabın, cirantadan alacağı olduğu takdirde alacağını poliçenin parasıyla takas edebilir. Muntazam olmayan cironun hamili buna engel olamaz.
- Muhatabın poliçeyi ödememesi üzerine hamil, kendi cirantasından önce olan cirantalarla keşideciye rücu edebilirse de bu rücu da vekil sıfatıyla mümkün olabilir.
- Cirantanın iflas etmesi halinde borç verenler poliçeyi hamilin elinden alıp iflas masasına dahil edebilirler.
- Muntazam olmayan cironun sahibi keşideci olup poliçenin karşılığını muhataba göndermemiş ise muhatap poliçeyi kabul etmiş olsa bile poliçe parasını ödemekten kaçınabilir.

¹³⁶ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 759.

¹³⁷ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 69-70.

2.5.5. Poliçede Müteselsil Kefalet (K. T. m. 97)

Ticarî işlemlerin güvenliğini artırarak poliçe gibi senetlerin dolaşımını kolaylaştırmak ve ticareti genişletmek amacıyla poliçede müteselsil kefalet kabul edilmiştir. Kanunnâme-i Ticaret'in 97'inci maddesinde bu durum şöyle dile getirilmiştir: "Poliçe kâğıdını imza ve kabul etmiş ve gerek devir ve havâlesini deruhde eylemiş olanların cümlesi hâмили indinde birbirine mütekeffil olmak üzere addolunur." Poliçe senedini imza eden kişiler, birbirlerine kefil olduklarını beyana gerek kalmaksızın, kanundan doğan zorunluluk nedeniyle kabul etmiş sayılırlar ve her biri poliçe bedelinin tamamına kefilirdirler.

Poliçe parası, muhatap tarafından ödenmediği takdirde hamil dilerse keşideci, kabul etmiş muhatap ve cirantaların hepsine birden veya her birine ayrı ayrı başvurarak poliçenin bedelini talep ve dava edebilir. Ancak hamilin usulen muhataba müracaat etmesi gerekir. Çünkü poliçe, bedeli muhatap tarafından ödenmek üzere keşide edilir. Hamilin talebi üzerine poliçede imzası olanlardan birisi bedeli öderse, o da kendisinden önce imza eden kimseye rücu edebilir.¹³⁸

Müteselsil kefalet iki kısma ayrılır:¹³⁹

- **Mutlak Müteselsil Kefalet:** Bu şekilde kefil olanlar kayıtsız şartsız birbirlerinin borçlarına kefil olduklarından her biri borcun tamamından sorumludur. Dolayısıyla birisi hakkında verilecek hüküm diğerlerini de bağlar.
- **Kayıta Bağlanmış Müteselsil Kefalet:** Bu çeşit kefiller, Mecelle'nin 647'inci maddesine göre birbirlerine ayrı ayrı kefil olacaklarından her biri borcun tamamını talep edebilirler. Ancak bunlar birbirlerinin borçlarına da kefil olmayıp yalnız bir borca kefalet hususunda ilişkileri vardır. Dolayısıyla biri hakkında verilen hüküm diğerlerini bağlamaz. Poliçe için uygulanan kefalet bu çeşit kefalettir. Poliçede hamil, cirantaların birkaçına birden başvurmak istediğinde her birine ayrı ayrı protesto çekmesi ve dava açması gerekir. Yani birisine müracaat etmekle diğerine müracaat etmiş sayılmaz.

¹³⁸ Bekir Behlül, a.g.e., s. 233-234.

¹³⁹ Ahmed Reşid, a.g.e., s. 766-767.

Police işlemlerinde müteselsil kefalet olmasaydı, muhatap poliçeyi kabul etmez veya kabul ettikten sonra poliçe parasını ödemekten kaçınır veya malî güçsüzlüğü tahakkuk ederse hamilin, poliçeyi kimden almış ise ona müracaat etmeye hakkı olup diğerlerine başvuramaması gerekirdi. Hâlbuki Kanunnâme-i Ticaret poliçeye imza koyanları, beyana gerek olmadan birbirlerinin borçlarına da kefil saymıştır. Ancak imza koyanların sorumlulukları birbirinden farklıdır. Poliçenin asıl borçlusu keşideci olduğundan, hamil, cirantalar ve muhataba karşı sorumlu olur. Poliçeyi ciro eden kişi, hamile karşı borç yüzünden, hamil de başkasına ciro ederse ikinci hamile karşı da kefalet yönünden sorumlu olur. Giro eden kişi kendisinden öncekilere karşı sorumlu olmayıp yalnız kendisinden sonrakilere karşı sorumlu olur. Muhatap ise poliçeyi kabul ettiği zaman borcu ödemeyi taahhüt etmiş olur. Fakat muhatabın keşidecede alacağı olması gerekir. Keşideciye borcu olmayan kabul etmiş muhatap poliçe parasını ödemekten kaçınırsa, bu durumda muhatabın sorumluluğu borçtan kaynaklanmayıp kefaletten kaynaklanır. Sonuç olarak poliçeye imza koyanların sorumluluğunun tahakkuk etmesi için bazı şartların yerine getirilmesi gerekir.¹⁴⁰

- Muhatabın sorumlu olması için poliçeyi kabul etmesi gerekir.
- Keşideci ve cirantaların sorumlu olmaları için öncelikle hamilin usulüne göre poliçeyi muhataba göstererek kabul ettirmesi ve poliçe parasını ödemesini talep etmesi gerekir. Bu durumda muhatap poliçeyi kabul etmez veya ettikten sonra parayı ödemezse kanunda belirtilen süre içinde protesto etmesi gerekir. Eğer zamanında protesto etmezse sadece keşideciye müracaat hakkı olur.
- Cirantaların her biri yalnızca kendilerinden sonra gelen kişilere karşı sorumludur.

2.5.6. Aval / Dış Kefalet (K. T. m. 98-99)

Police işlemine dahil olmadığı halde poliçe parasının ödenmesini sağlayan poliçeye imza koyanlar dışında bir kişinin kefaletine aval adı verilir. Kanunnâme-i Ticaret'in 98'inci maddesinde dış kefalet açık bir şekilde şöyle ifade edilmiştir:

---

¹⁴⁰ A.e., s. 769-770.

"Her bir poliçenin te'diyesi kabul ve havâle tarikiyle icrâ olunagelmekte ise de hîn-i havâlede havâle olunan kimse akçeyi verecek adama itimâd edemediği takdirce aval ta'bir olunur ihtiyaten hâricden bir kefil taleb ve ahzına muktedir olabilir."

Aval verici, cirantalar gibi kefil olduğu poliçe parasının tamamına kefil olur. Ancak cirantanın kefaleti borcundan kaynaklandığı halde, aval vericinin kefaleti mücerret kefil olmasından ileri gelmektedir. Yani cirantanın sorumluluğu satış sözleşmesinden, aval verenin sorumluluğu ise kefalet sözleşmesinden meydana gelmektedir. Aval veren kimse poliçede imzası bulunanlardan hangisi için kefil olmuşsa yalnız o kişi için sorumlu olur.¹⁴¹ Aval veren kefaletinden dolayı poliçe parasını ödemeye mecbur kalırsa, avalı kim için vermişse ona ve ondan önce poliçeye imza koyanlara rücu edebilir.¹⁴²

Aval kefaleti poliçe senedi üzerine yazılabileceği gibi ayrı bir senede de yazılabilir. Poliçe senedi üzerine "aval yoluyla kefilim" gibi bir ibare yazıldıktan sonra imzalanır. Aval kefaleti poliçe senedinden başka bir kâğıda yazılacaksa bu kâğıdın üst tarafına poliçenin bir sureti çıkarılarak alt tarafına da "sureti yukarıya aynen nakledilen poliçenin ödemesine kefil olduğumu gösteren işbu senet imza edildi" şeklinde yazılır ve avalı verici tarafından imzalanır. Zikredilen kâğıda poliçe sureti yazılmadan yalnız aval ibaresinin yazılarak imzalanması da yeterlidir. Aval kefaleti, bir poliçeyi ciro yoluyla satın alacak kişinin cirantasına ve ondan önce imza edenlere güveni olmadığında verilir. Aval kefaletinin başka bir senede bağlanması ise hamilin hukukunu güvence altına almakla birlikte ciranta ve diğer imza sahiplerinin itibarını artırır.¹⁴³

2.5.7. Poliçe Parasının Ödenmesi (K. T. m. 100-114)

Genellikle borçlar, ödeme, aklama, borç yenileme, takas ve mahsup, borçlu ve borç veren sıfatlarının bir kişide birleşmesi ile sona erer ve zaman aşımı ile de dava hakkı düşer. Poliçenin hamili, poliçenin sahibi sayılır ve kendisine kadar olan cirolarla malik olduğunu ispat eder.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 235-237.

¹⁴² Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 73.

¹⁴³ **A.e.**, s. 74.

¹⁴⁴ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 777.

2.5.7.1. Vade Girmeden Bedelin Ödenmesi

Kanunname-i Ticaret'in 103'üncü maddesine göre, poliçenin hamili vadesinden önce parasını almak için zorlanamaz. Poliçenin bedeli, senet metninde belirlenen sürede ödenmesi gerekir. Vade girmeden muhatap poliçe parasını ödemek isterse, hamil parayı alabilir. Ancak poliçe bedelini alan kimse poliçenin gerçek sahibi değilse ve poliçeyi hırsızlık, gasp, tehdit veya başka bir yolla ele geçirmiş olup bu durum mahkemede ispat edilirse muhatap sorumluluktan kurtulamaz.¹⁴⁵ Çünkü poliçe adi senet değildir. Adi senetlerde borçlu istediği zaman ödeme yaparak borcundan kurtulabilir. Dolayısıyla muhatabın tamamen borçtan kurtulabilmesi için poliçe parasını vade girdiğinde ödemesi gerekir.¹⁴⁶

2.5.7.2. Muhatabın Ödeme İsteyen Hamili Araştırması

Poliçe parasını ödeyen kimse borçtan kurtulmak için ödeme yaptığı kişinin gerçek hamil olup olmadığını, eğer hamilin vekiline ödeme yapıyorsa kanuni olarak vekâletin geçerli olup olmadığını araştırarak ödeme yapmalıdır.¹⁴⁷ Çünkü poliçe senedinin ödemesi malik olan hamile veya hamilin vekiline yapılır. Hamil de ciro silsilesiyle senedin maliki olduğunu ispat eder.¹⁴⁸ Ancak muhatap, poliçenin hamilin eline nasıl geçtiğini, hamilin ticarî durumunu veya cirantalar arasında hile veya fesat meydana gelip gelmediğini araştırma yükümlülüğü altında değildir. Muhatap zikredilen sakıncaları araştırmadan hamile veya vekiline ödeme yaparak borcundan kurtulmuş olur. Bu konuları araştırma yükümlülüğü olsaydı, poliçede amaçlanan hız ve kolaylığa eksiklik getirir ve bu da poliçenin itibarına zarar vermiş olurdu.¹⁴⁹

2.5.7.3. Vade Girdiğinde Ödeme Talebi

Hamil, poliçe parasını mutlaka muhataptan talep etmelidir. Muhatabın kabul etmemesi üzerine aracılık yoluyla başka birisi kabul etmiş olsa bile yine de vade sona erdiğinde, hamil poliçe parasını bir kere muhataptan istemelidir. Muhatap ödemekten

¹⁴⁵ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 247-248.

¹⁴⁶ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 780.

¹⁴⁷ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 77.

¹⁴⁸ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 252.

¹⁴⁹ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 781-782.

kaçırırsa hamil, cirantalara ve keşideciye müracaat etme hakkını kazanır.¹⁵⁰

Poliçe bir nüsha olarak düzenlenmişse, vadesi girdiği zaman ibraz edildiğinde poliçe parasının ödenmesi gerekir. Poliçe birden fazla nüsha olarak düzenlenmişse hangi nüsha ile işlem yapılmışsa yapılan işlem geçerlidir. Ancak ödeme hangi nüshayla yapılmışsa o nüshanın üzerine diğer nüshaların hükümsüz olduğu yazılmalıdır. Ayrıca muhatap ödeme yaptığı nüsha kaçınıcı nüsha olursa olsun kabul edip imzaladığı nüshayı geri almazsa borcundan aklanamaz.¹⁵¹ Esasen hangi nüsha gösterilmişse onu kabul edip parasını ödemek ve bu nüshayı geri almak, muhatap için daha iyidir.

2.5.7.4. Poliçe Zayi Olduğunda Ödeme Talebi

Poliçe zayilerinde ödeme istenmesi için üç durum ortaya çıkar:¹⁵²

- Poliçenin Muhataba Gösterilmeden Zayi Olması: Tek nüsha olarak düzenlenmiş poliçeyi zayi eden kişi, vadesi girmeden önce keşideciye müracaat eder. Eğer hamil poliçe senedini ciro yoluyla almış ise cirantasına başvurur. Keşideciye durum ihbar edilerek poliçenin yeni bir nüshası talep edilir. Keşideci yeni bir nüsha yazıp imzalayarak ilk hamile verir. İlk hamilden son hamile silsile yoluyla yeni poliçe nüshası ulaştırılır. Düzenlenen poliçe, zayi olan poliçe aynı olması gerekir. Ayrıca durumun muhataba da bildirilmesi gerekir.
- Muhataba ibraz edilen ve kabul edilmeyen poliçe, vadesi sona ermeden zayi olursa diğer nüshalarından birini göstererek bedelini muhataptan ister. Fakat poliçe tek nüsha olarak düzenlenmiş ise yukarıda izah edildiği şekilde ikinci bir nüsha tedarik ederek ödeme ister. Ancak ikinci nüshayı düzenletmeye zaman kalmamışsa, tüccar ise zorunlu olarak tuttuğu defterlerle poliçenin maliki olduğunu ispat eder. Eğer tüccar değilse başka delillerle poliçenin sahibi olduğunu ispat edebilir.
- Poliçenin kabul edilen nüshası zayi olursa, bu poliçenin bedelinin

¹⁵⁰ Yanko Vitinos, a.g.e., s. 77.

¹⁵¹ Kanunnâme-i Ticaret, m. 104-105..

¹⁵² Bekir Behlül, a.g.e., s. 264-270.

ödenmesi problemlidir. Ancak Kanunnâme-i Ticaret bu problemlere çözüm olmak üzere 108'inci madde ile hüküm altına almıştır. Buna göre, kabul edilmiş poliçe zayi olduğunda yerel ticaret mahkemesinin kararı olmadıkça ve poliçe parasının verileceği kişi kefil göstermedikçe diğer nüshalardan hiç birisiyle ödeme yapılamaz.¹⁵³

2.5.7.5. Poliçe Parasının Bir Kısımının Ödenmesi

Kanunnâme-i Ticaret'in 113'üncü maddesine göre, poliçe parasından bir kısmının ödenmesi halinde, bu miktar poliçeyi keşide ve havale edenlerin borçlarından düşülerek geri kalan miktar için poliçeyi protesto etmek hamilin görevidir. Dolayısıyla muhatap kısmi ödeme teklif ettiğinde hamilin ödenen miktarı kabul etmesi gerekir.¹⁵⁴ Çünkü keşideci ve cirantaların hamile karşı sorumlulukları, muhatapın ödemekten kaçındığı miktar kadardır. Örneğin muhatap 1.000 liralık bir poliçenin yarısını kabul etmediği, ancak diğer yarısını kabul ederek ödemek istediğinde, hamilin bu ödemeyi reddederek poliçe parasının tamamı için protesto çekerse ve bu arada muhatap da iflasını ilan ederse, hamil sadece poliçe parasının yarısı için keşideci ile cirantalara rücu edebilir. Çünkü muhatapın verdiği halde hamilin kabul etmediği kısım, keşideci ve cirantalar açısından sorumlulukları dışına çıkmış olur.¹⁵⁵

2.5.7.6. Poliçede Ödenecek Paranın Cinsi

Poliçede ödenecek paranın cinsi açıklanmış ise o para cinsinden ödeme yapılması gerekeceği Kanunnâme-i Ticaret'in 100'üncü maddesinde şöyle ifade edilmiştir. "Poliçe kâğıdı işâret eylediği meskûkât ile te'diye olunmak lâzımdır."

Poliçe parası, Osmanlı lirası, İngiliz altını, Fransız altını, gümüş mecdiye veya başka para ile ödenmesi şart edilmişse, poliçe bedelinin yazılı olan sikkeden ödenmesi gerekir. Yani Osmanlı altını yerine Fransız altını veya gümüş mecdiye ile

---

¹⁵³ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 84-85; "Zâyi olan poliçe kabul olunmuş deyu işâret olunmuş ise ikinci ve üçüncü ve dördüncü ve sâir nüshalarının biriyle meblağının tahsili mücerred ticârethânenin emir ve tenbihi ile kefâlet i'tâsına tavakkuf eder.", Kanunnâme-i Ticaret, m. 108.

¹⁵⁴ "Poliçe akçesinden ale'l-hesâb verilen mebâlig poliçeyi keşide ve havâle edenlerin zimmetlerinden tenzil olunup baki kalan akçesi için poliçeyi protesto ettirmek hâmilin vazife-i zimmetidir.", **Kanunnâme-i Ticaret**, m. 113.

¹⁵⁵ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 249-251.

ödeme yapılamaz. Ancak poliçede ödeme yapılacak bölgenin örfüne aykırı olmamak kaydıyla poliçede belirtilen sikkenin birimlerinden de ödeme yapılabilir. Örneğin poliçede yazılı olan bir yüzlük Osmanlı altını yerine dört çeyrek Osmanlı altını ile de ödeme yapılabilir.¹⁵⁶

Poliçede ödeme yapılacak para cinsinin yazılmaması bir problem teşkil etmektedir. Çünkü bu hususta Kanunnâme-i Ticaret'te bir açıklama bulunmamaktadır. Bu durumda Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin para ile ilgili genel hükümleri uygulanacaktır. Örneğin bir poliçede şu kadar kuruş diye beyan edildiği takdirde, ödeme bakır sikke veya kaime olarak yapılabilir. Çünkü Mecelle'nin 1339'uncu maddesi, bakır veya kaimenin örf hukukuna göre nakit hükmünde olduğunu dile getirmektedir. Poliçe parası yabancı para birimi olarak belirtilmişse hukukçuların çoğunluğunun görüşüne göre yazılı olan para biriminden başka parayla ödeme yapılamaz. Bu durum hukuken sözleşmelere konulan şartlarla bağlı olmakla da uyumaktadır. Ayrıca Kanunnâme-i Ticaret'in 100'üncü maddesi hükmüyle de uygunluk arz etmektedir. Bazı hukukçulara göre poliçe ödemesinin yapılacağı yerde, poliçede belirtilen para cinsinin bulunmaması veya çok az bulunması durumlarında yerel sikkeyle ödeme yapılabilir. Ancak yabancı para ile yerel para arasında değer farkı bulunuyorsa bu farkın dikkate alınarak ödeme yapılması gereklidir.¹⁵⁷

Poliçe parasının ödemesi hakkındaki hükümler, adi senetlerin ödemesi hakkındaki hükümlerle mukayese edilemez. Adi senetten dolayı borçlu olan kişi borç verenin rızası olmadıkça borcun bir kısmını ödeyemez. Borçlu, borcun bir miktarını verip borç veren reddetse kefil, ödeme teklif edilen kısmın sorumluluğundan yine de kurtulamaz. Kefalet borcun tamamını kapsamaya devam eder.¹⁵⁸

2.5.7.7. Poliçede Ödemenin Yasaklanması

Kanunnâme-i Ticaret'in 102'inci maddesinde¹⁵⁹ poliçenin vadesi geldiğinde birisi tarafından ödemesinin yasaklanmasından bahsediyor ise de, bu yasaklamanın kim tarafından ve nasıl yapılacağı hususunda bir açıklama bulunmamaktadır. Bu

¹⁵⁶ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 778-779.

¹⁵⁷ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s.80-81.

¹⁵⁸ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 251.

¹⁵⁹ "Bir poliçeyi vadesinde bir taraftan men ve tenbih olunmadığı hâlde te'diye eden kimse bi'l-küllüye beri'ü'z-zimme olur", Kanunnâme-i Ticaret, m. 102.

konuda Usul-i Muhâkemât-ı Hukukiye Kanunu'nun 274'üncü maddesinde, bir kişinin poliçenin muhatabına "filan kişinin iflas etmesi üzerine iflas işlerine bakmak üzere tayin edildiğimden elinizdeki poliçenin bedelini ödemekten sizi men ederim" veya "filan adam tarafından size hitaben keşide edilen şu tarihli ismime yazılı bir adet poliçenin sahibi ve hamili olduğum halde, poliçeyi zayi ettiğimden size ibraz edilir ise bedelini ödemekten sizi men ederim" şeklindeki ibarelerden birini içeren bir mektup yazarak poliçenin ödenmesini yasaklayabilir.¹⁶⁰ Muhataba yapılan bu ödeme yasaklamasının, iki konuda olabileceği Kanunnâme-i Ticaret 106'ıncı maddesinde belirtilmiştir. Buna göre ödeme yasağı konulacak iki durum:¹⁶¹

- Poliçe senedinin zâyi olması.
- Hamilin iflas etmesi.

2.5.7.8. Aracılık Yoluyla Ödeme (K. T. m. 115-116)

Muhatabın ödememesi sebebiyle protesto edilen poliçenin, poliçede imzası bulunmayan dışardan birisi tarafından keşideci veya cirantalardan birinin itibarını kurtarmak için yapılan ödemedir.¹⁶²

Aracılık yoluyla ödeme için aşağıdaki şartlara riayet etmek gerekir.¹⁶³

- **Poliçe Parasının Ödenmediğinin Protesto ile Tasdiki (K. T. m. 115-120):** Aracılık yoluyla ödeme yapacak kişi hamil yerine geçeceğinden poliçe parasını talep edebilmek üzere keşideci ve cirantalara müracaat edebilmek için müracaat haklarının protesto ile korunmuş olması gerekir.
- **Poliçe Bedelinin Aracılık Yoluyla Ödenmesinin Protesto Metninde veya Ekinde Gösterilmesi (K. T. m. 115):** Poliçe bedelinin aracılık yoluyla ödenmesi protestonun yapıldığı anda meydana gelirse protesto metninde, protestonun düzenlenmesinden sonra meydana gelirse

¹⁶⁰ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 256-260.

¹⁶¹ "Poliçenin te'diyesine muhâlefet câiz olmayıp meğer ki poliçe kâğıdı zâyi olmuş veyahut hâmilinin iflâsı zuhur etmiş ola.", Kanunnâme-i Ticaret, m. 106.

¹⁶² Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 89; "Protesto olmuş poliçenin akçesi, poliçeyi çekmiş veya havâlesini kabul etmiş olanların birine hürmeten ahar bir şahıs tarafından tavassutan edâ olunabilir; ancak tavassut ve te'diye keyfiyetleri protesto kâğıdının ibâresinde veyahut zeylinde tasrih olunmak lâzımdır.", **Kanunnâme-i Ticaret**, m. 115.

¹⁶³ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 804-807.

protestonun ekinde açıklanmalıdır. Çünkü protestoname ile aracılık yoluyla ödemenin rücu edilecek kişilere tebliğ edilmesi gerekir.

- **Aracılık Yoluyla Ödeme Yapan Kişinin, Ödemeyi Daha Önce Taahhüt Etmiş Kişilerden Olmaması:** Poliçeyi kabul etmiş muhatabın aracılık yoluyla ödeme yapması geçerli değildir. Çünkü poliçe parasının ödenmesini zaten taahhüt etmiş durumdaydı. Ancak poliçeyi kabul etmeyen muhatap, ödeme taahhüdünde bulunmadığından, bu durumda aracılık yoluyla ödeme yapması geçerli olur.

Aracılık yoluyla ödeme yapan kişi, keşidecinin itibarını kurtarmak için ödeme yapmışsa cirantaların tamamı ile poliçeye imza koyan diğer kişileri de aklamış olur. Çünkü aracılık yoluyla ödeme yapan kimse, keşidecinin borç vereni konumuna geçtiğinden cirantalara karşı bir hakkı kalmaz. Eğer ödemeyi cirantalardan birisi için yapmışsa, o cirantadan önce imza koymuş olan cirantalar ile keşideciye başvuru hakkı olur. Aracılıkla ödeme yapan kişi, aracılık yaptığı kişiyi belirtmemişse poliçede imza sahibi olan kişilerin tamamı için aracılık yaptığına hükmedilir.¹⁶⁴

2.5.8. Poliçe Hamilinin Hak ve Görevleri (K. T. m. 117-129)

Poliçe hamilinin, poliçe vadesinde ödeme istemek, muhatap ödemediği takdirde protesto çekmek, protestoyu poliçede sorumlu olan keşideci ve cirantalara haber vermek ve protesto tarihinden itibaren 15 gün içinde dava açmak gibi temel görevleri bulunmaktadır.

2.5.8.1. Vade Sonunda Ödeme Talep Etmek

Poliçe senedinin metninde yazılı vadenin dolduğu gün muhataptan bedelin ödenmesini istemek hamilin görevidir.¹⁶⁵ İbrahimde veya ibrazından belirli gün sonra vadeli poliçeyi muhataba göstermek ve bedelini talep etmek üzere hamilin en fazla beklemesi gereken süre Kanunnâme-i Ticaret'in 117'inci maddesinde belirlenmiştir. Buna göre:

¹⁶⁴ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 90-92.

¹⁶⁵ "Poliçenin hâmilî va'desi hulûl ettiğî gün poliçenin akçesinin te'diyesini istemek lâzımdır.", **Kanunnâme-i Ticaret**, m. 118.

- Avrupa'nın kara ve ada devletleriyle Afrika'nın kuzey sahillerinden çekilen veya Osmanlı Devleti'nden zikredilen yerlere çekilen poliçeler için 6 ay.
- Ümit Burnu da dahil Afrika'nın güney sahilleri, Amerika ile Hindistan'ın kara ve deniz memleketleri ile benzeri uzak memleketlerden çekilen veya Osmanlı Devleti'nden adı geçen yerlere çekilen poliçeler için 1 yıl.
- Savaş zamanlarında yukarıdaki iki maddede adı geçen süreler iki kat olarak uygulanır.

Hamil, sözkonusu sürelerin bitiminden sonra poliçe senedini ibraz ederse, cirantalara rücu hakkı düşer. Keşideci zamanında poliçenin karşılığını keşideciye göndermiş ise ona karşı da rücu hakkı düşmüş olur.¹⁶⁶

2.5.8.2. Ödememe Protestosu Çekmek

Poliçe parası ödenmediği takdirde vadenin girdiği günden sonra 24 saat içinde hamilin ödememe protestosu çekerek onaylatması gerekir. Tatil gününe rast gelmesi durumunda tatilden sonraki 24 saat içinde protesto çekilir.¹⁶⁷ Çekilen protesto keşideci ile cirantalara tebliğ edilir.

Hamil daha önce muhatabın kabul etmemesi nedeniyle kabul etmeme protestosu çekmiş olsa bile yine de ödememe protestosu çekmesi gereklidir. Muhatabın ölümü halinde de mirasçılar nezdinde ödememe protestosu düzenlemek gerekir. Çünkü mirasçıların ödemediği kaçınması muhatabın ödemediği kaçınması gibidir. Ayrıca muhatabın iflası halinde de ödememe protestosu çekilmelidir. Ancak vadenin dolmasından önce muhatap iflas etmişse, protesto için vadenin girmesi beklenmez. Bu durumda hamilin hemen protesto tanzim etmesi gerekir. Çünkü hamil, durumu sorumlulara haber vermek ve alacağını güvence altına almak için gerekli kişilere başvurmak zorundadır. İflas durumunda vadeden önce ödememe protestosu çekilebilirken dava açma süreleri protestodan itibaren hesaplanmaz. Kanunnâme-i Ticaret'in 122'inci maddesinde belirtildiği üzere dava süreleri, poliçe

¹⁶⁶ Bekir Behlül, a.g.e., s. 292-293.

¹⁶⁷ Kanunnâme-i Ticaret, m. 119.

vadesinin girdiği günden itibaren hesaplanır.¹⁶⁸

2.5.8.3. Protesto Belgesini Sorumlulara Tebliğ Etmek

Poliçe hâmilinin yükümlü olduğu görevlerden birisi de muhatabın ödemekten kaçınması üzerine çektiği protesto belgesini, poliçe parasının ödenmesine kefil olan keşideci ile cirantalara ve eğer poliçede aracılık yoluyla kabul eden ve aval bulunuyorsa, onlara da tebliğ etmektir. Kanunnâme-i Ticaret'in 122'inci maddesinde "Poliçenin hâmilisi yalnızca poliçeyi kendisine ferâgat etmiş kimse aleyhinde iddiaya tasaddî eder ise protestosunu buna ilân etmek..." şeklinde geçen "ilân" kelimesi "tebliğ" anlamındadır. Protesto belgesi tebliğ edilen keşideci veya cirantalardan birisi tarafından, poliçe bedeli, protesto masraflarıyla birlikte hamile verilirse dava açmaya gerek kalmaz.¹⁶⁹

2.5.8.4. Dava Açmak

Hamil, protesto tarihinden itibaren 15 gün içerisinde poliçede sorumlu kişiler aleyhine dava açmalıdır. Poliçenin keşidecisi, cirantaları ve kabul etmiş muhatabı ile bunların kefilleri yani poliçede imzası bulunanlar, müteselsil kefalet ile birbirlerine kefil olduklarından poliçe hamili, isterse her birine ayrı ayrı veya hepsine birden müracaat edebilir; yani dava açabilir. Hamil, imza sahiplerinden sadece birinin aleyhine dava açtığı takdirde, bu kişinin ikametgâhı ticaret mahkemesinde dava açması gerekir. Poliçede imzası bulunanların tamamına dava açarsa, davalılardan herhangi birisinin ikametgâhı mahkemesinde dava açmakta serbesttir.¹⁷⁰

Yukarıda belirtilen 15 günlük süre, Osmanlı Devleti'nin ada olmayan kara parçalarından çekilen poliçeler için geçerlidir. Osmanlı Devleti'nden çekilen ve aşağıdaki yerlerde ödenmesi şart koşulduğu halde ödenmeyen poliçeler için protesto tarihinden itibaren dava açma süreleri, Kanunnâme-i Ticaret'in 123'üncü maddesi, şöyle belirlemiştir:

- Osmanlı Devleti'nde ada olmayan kara parçaları için 15 gün
- Kıbrıs, Girit ve benzeri Akdeniz'deki adaları 2 ay

¹⁶⁸ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 95.

¹⁶⁹ Bekir Behlül, **a.g.e.**, s. 300, 301 ve 303.

¹⁷⁰ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 96.

- Mısır ve İskenderiye ve civarındaki beldeleri 4 ay
- Tunus, Trablusgarp ve Cezayir 5 ay
- Avrupa ülkeleri 4 ay
- Afrika ve Hindistan 1 yıl
- Savaş zamanlarında yukarıda belirtilen süreler iki kat olarak uygulanır.

Yukarıda adı geçen yerlerden çekilip Osmanlı Devleti'nin ada olmayan bir kara parçasında ödenmesi şart koşulduğu halde ödenmeyen poliçeler için de, yukarıda belirtilen süreler içinde dava açılması gerekir. Mesela Hindistan'dan çekilip de İstanbul'da ödenmesi şart şart koşulduğu halde ödenmeyen poliçe için bir yıl içinde dava açılmalıdır.¹⁷¹

Adi davalar için uzun yıllar sonra dava açılabilmesine rağmen poliçe ile ilgili davaların kısa tutulmasının sebebi, ticarî işlerin özellikle de poliçe işlemlerinin hızlı bir şekilde görülmesi gerekliliğidir.¹⁷²

Hamil, kanuni veya özel olarak belirlenen sürelerde poliçeyi muhataba göstermez ya da muhatabın poliçe parasını ödememesi üzerine protesto tanzim edip tebliğ etmez ve dava açmazsa, hakkında aşağıdaki hükümler carî olur.¹⁷³

- Cirantalara müracaat edemez ve onlar hakkında dava açamaz (K. T. m. 125).
- Keşideci, poliçenin karşılığını vadesi girdiğinde muhataba gönderdiğini ispat ederse, keşideciye de dava açamaz (K. T. m. 127).
- Keşideci ve cirantalara dava açılmazsa, bu kişilerin kefillerine açılacak davalar da dinlenmez.
- Keşideci ve cirantalar ile kefilleri ve aracılık yoluyla kabul edenler aleyhine kanunen dava açmak yetkisini elde edemeyen hamil, sadece muhatap aleyhine dava açabilir (K. T. m. 127).

Hâmilin kanunî süreler içinde açtığı dava üzerine poliçe parasını ödemek

¹⁷¹ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 825.

¹⁷² Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 99.

¹⁷³ Ahmed Reşid, **a.g.e.**, s. 826-828.

zorunda kalan ciranta, hâmilin yerine geçerek kendisinden önceki cirantalarla keşideciye toplu olarak veya tek tek rücu etme hakkını kazanır. Ancak bu hakkını yukarıda zikredilen sürelerle uygun olarak kullanması gerekir. Cirantanın dava açma süresi, kendisinin hamilin açtığı davaya katıldığı tarihten itibaren hesaplanır. Aval veren veya aracılık yoluyla kabul eden kişiler, poliçe parasını ödemek zorunda kalırsa, kefil veya kabul ettikleri kişiler ile onların kefillerine rücu hakları olur.¹⁷⁴

2.5.9. Protesto (K. T. m. 130-133 / K. T. Zeyli m. 84-90)

Protesto, Latince "protestare" fiilinden türeyen bu kelime "açık olarak beyan etmek, bildirmek, uyararak" anlamlarına gelmektedir. Türk Hukuku'nda protesto etmek, tazminat isteği, menfi ve müspet edimin yerine getirilmesini talep etmek, karşı tarafından taleplerinin reddedilmesi ve benzeri amaçlarla tek taraflı irade beyanıdır.¹⁷⁵ Terim olarak protesto, bir kimsenin haklarına haksız yere müdahale edildiğinde, hak sahibinin müdahale eden kişiden haklarını dava etmesine veya ortak sözleşmeli bir işlemde, bir tarafın sözleşmeye aykırı olarak ve zarar oluşturacak bir hareketle bulunmasıyla diğer tarafın oluşan zararı etraflıca beyan ederek hakkını bir iddiayla ortaya koymasına denilir.¹⁷⁶

Protesto, resmî bir senet olup bir poliçe kabul veya ödenmemesi durumunda, protesto eden kişi tarafından poliçenin anaparası, faizi, masrafları ile oluşacak zararın talep olunacağını ihtar eden onaylanmış belgedir. Poliçede protesto iki durumda ortaya çıkar:¹⁷⁷

- Kabul etmeme
- Ödememe

Poliçenin kabul edilmemesinden veya ödenmemesinden dolayı yapılacak protesto, muhatabın ikamet ettiği yerdeki deâvi kalemi veya ticaret mahkemesi kanalıyla hamil veya vekili tarafından yapılır. Deavi kalemi veya ticaret mahkemesinin bulunmadığı yerlerde mahalli hükümet tarafından protesto işlemleri tasdik edilir. 1879 yılında adliye teşkilatında yapılan değişiklikler ve kabul edilen

¹⁷⁴ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 102-103.

¹⁷⁵ Mustafa Sencer Kara, "Haksız Protesto", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XX, Yıl 2016, Sayı 2, s. 171.

¹⁷⁶ Hüseyin Galip, **a.g.e.**, s. 66.

¹⁷⁷ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 106.

kanunlar gereğince idari işler ile adli işler birbirinden ayrılmıştır. Bu tarihten itibaren adliyeyle ilgili işlere mülkiye memurları müdahaleden men olunmuşlardır. 1879 yılında Mukavelat Muharrirleri Kanunu ve Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesiyle Noterlik kurumunun kuruluşundan itibaren protestolar noterlik kanalıyla, noterlik bulunmayan yerlerde bidayet mahkemesi başkanının seçeceği mahkeme kâtipleri tarafından yapılmaya başlanmıştır. Protesto, sadece muhataba çekilecekse, onun ikametgâhının bulunduğu yer, eğer hem muhatap hem de ciranta ile aracılık yoluyla kabul edene çekilecekse ve ikametgâhları aynı yerde ise o yer, ikametgâhları farklı ise muhatabın ikametgâhının bulunduğu yerdeki mukavelat muharriri veya bidayet mahkemesi kâtibine başvurularak protesto çekilir.¹⁷⁸

Kabul edilmeme veya ödenmeme durumunda çekilecek protesto kâğıdında bulunması gereken ibare ve unsurlar Kanunnâme-i Ticaret'in 131'inci maddesinde ifade edilmiştir:

- Poliçenin kelime kelime aynen ibaresi
- Yapılan ciolarla poliçe önceden kabul edilmişse kabul ibaresi
- Poliçe parasının talep edildiği kişilerin yani muhatap ile varsa ihtiyati muhatap, aracılık yoluyla kabul eden ve dış kefilin isimleri ile onlara müracaat edildiğini gösterir ibare
- Poliçe parasını ödeyecek kimsenin talep anında ikametgahında bulunup bulunmadığı hakkında bilgi
- Poliçenin kabul edilmemesinin veya ödenmemesinin sebebinin yazılması

Protesto çekilmesi gereken durumlar, muhatabın kabul etmemesi veya poliçe parasını ödememesine göre iki farklı şekil arz eder.

2.5.9.1. Kabul Etmeme Protestosu

Muhatabın kabul etmemesi üzerine, hamilin keşideci ve cirantalara olan hakkını koruyabilmesi için, kabul etmeme protestosu çekmesi gerekir. Bu

---

¹⁷⁸ Ahmed Reşid, Avramaki Papadopolos, a.g.e., s. 816-817.

protestonun çekilebilmesi için gerekli şartlar:¹⁷⁹

- Öncelikle poliçenin vadesine kadar, kabul için muhataba gösterilmesi ve muhatabın poliçeyi tamamen veya kısmen kabul etmemesi
- Kabul için muhataba gösterilen poliçe için 24 saat beklenmesi. (Daha önce muhatap kesin cevap verirse 24 saat bekleme gerektirmez.)
- Muhatabın, kabul için poliçenin gösterilmesinden önce iflas etmesi
- Muhatap, kabulden sonra iflas etmişse, hamilin kabul edilmemiş gibi kabul etmeme protestosu çekmesi
- Muhatap ölmüşse mirasçılarının, poliçeyi kısmen veya tamamen kabul etmemesi

Muhatabın kabul etmemesi durumunda, hamil sorumlulara hemen müracaat edemez; vadenin girmesine kadar beklemesi gerekir. Yine de hamil bu süre içinde, keşideci ve cirantalardan teminat isteyebilir. Süre dolduğunda hamil, protestoyu tebliğ ettirmek kaydıyla keşideci ve cirantaların her birine ayrı ayrı veya hepsine birden müracaat edebilir.¹⁸⁰

2.5.9.2. Ödememe Protestosu

Poliçe ister kabul edilsin ister kabul edilmesin vadesi girdiğinde poliçe senedini muhataba göstererek bedelini talep etmek hamilin hakkı ve görevidir.

Ödememe protestosu, muhatabın kısmen veya tamamen ödemenin reddedilmesi durumunda düzenlenir. Ödememe protestosu düzenlenmesi için gerekli şartlar:¹⁸¹

- Vade girdiğinde ödeme talep edildiği halde, ödeme yapılmaması (Kabul etmeme protestosu çekilmiş olsa bile vade girdiğinde ödeme talep edilmesi ve bu talebe olumsuz cevap verilmesi)
- Vade girdiğinde ödeme talebine karşılık kısmî ödeme yapılması
- Vade girip ödeme talep edildiğinde ödeme yapılmayınca veya kısmi ödeme yapılınca vadenin ertesi günü tam veya kısmî ödememe protestosu çekilmesi

¹⁷⁹ Kazım, **Ticaret-i Berriye Kanunnâmesi Şerhi**, İstanbul, Kaspar Matbaası, 1315, s. 310-312.

¹⁸⁰ Nurkut İnan, **a.g.e.**, s. 836.

¹⁸¹ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 98-99.

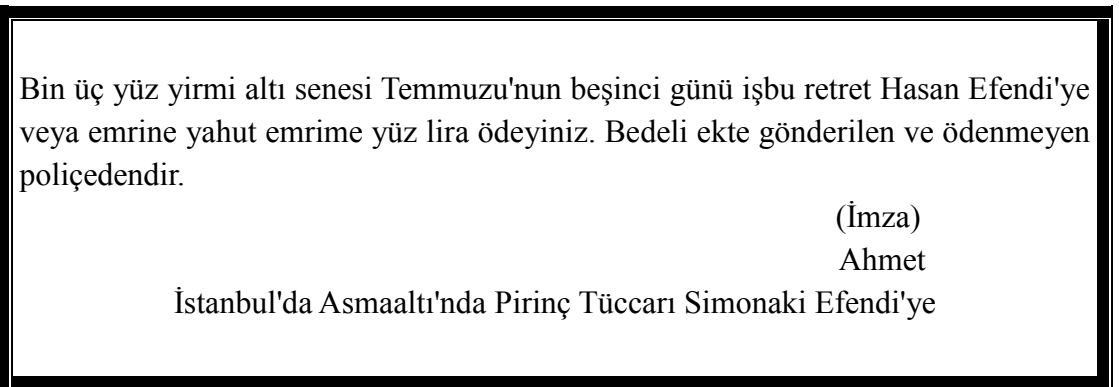
Ödememe protestosunun düzenlenip sorumlulara tebliğ edilmesi ile hamil, sorumlulara başvurarak poliçe bedeli ile masrafları isteme hakkı elde eder. Hamil, düzenlediği protestoyu sorumlulara tebliğ ettirmesi de gereklidir. Hamil, poliçe bedeli ve masrafları elde etmek için Kanunnâme-i Ticaret'te belirtilen süreler içinde dava açmak zorundadır.¹⁸² Bu süreler "Dava Açmak" başlığı altında yukarıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.5.10. Rekambiyo (K.T. m. 130-133 / T.K.Z. m. 84-90)

Rekambiyo, kelime olarak yeni kambiyo veya kambiyo iadesi anlamındadır. Terim anlamı ise Kanunnâme-i Ticaret'in 134'üncü maddesinde şöyle tarif edilmiştir: "Bir poliçe muhataba ulaşır kabul edilmediğinde, protesto usulünün icra edilmesinin dışında başvuracağı yol poliçe hamilinin, poliçe parasını poliçeyi kendisine gönderen kişi üzerine tekrar poliçe etmesidir." Daha açık bir ifadeyle poliçenin kabul edilmemesinden dolayı poliçe hamilinin, kendisinden önceki cirantalar veya keşideci üzerine tekrar poliçe keşide etmesi, yani çektiği poliçede muhatap kısmına keşideci veya cirantalardan birisini yazmasıdır.

Rekambiyo, retret olarak da isimlendirilir. Retret, poliçe hamilinin, ödenmeyen senet bedeli, faiz ve sair masraflardan oluşan parayı içeren yeni bir poliçeyi, keşideci, cirantalar veya diğer sorumlulardan biri üzerine ikinci bir poliçe olarak çekmesidir.¹⁸³

Şekil 2.8: Poliçelerde Yapılan Retret Örneği (1328 / 1912).

Kaynak: Mehmed Celaledin, Hukuk-ı Ticaret Dersleri, İstanbul 1328, C. 1, s.486.

¹⁸² Nurkut İnan, a.g.e., s. 837-838.

¹⁸³ Nihat İnal, a.g.e., s. 817.

Kanunnâme Ticaret'e göre geçerli bir retretin olabilmesi gereken şartlar:¹⁸⁴

- Ödenmemesi sebebiyle protestosu yapılmış poliçe.
- Protesto belgesi veya tasdikli sureti.
- İade hesabı diye bilinen masraf pusulası.

Sorumlulardan birisi üzerine retret düzenleyen hamil, kanunda belirtilen süreler içerisinde dava hakkını kullanmazsa retret ödenmediği takdirde, poliçeye kefil olanlara başvuru hakkı kalmaz. Bu nedenle retret düzenleyen hamilin rücu haklarını kaybetmemesi için ayrıca kanuni süreler içerisinde dava haklarını kullanması gerekir. Eğer retret kabul edilip parası ödenirse açtığı davaya devam etmeye gerek kalmaz. Retret kabul edilip ödenmezse davasına devam ederek mahkeme yoluyla hakkını alır. Retret düzenlenirken bedel olarak bir iade hesabı oluşturulup retretin içeriği belirlenir. İade hesabında şu unsurlar bulunur:¹⁸⁵

- Protesto edilmiş poliçe parası
- Protesto masrafı
- Komisyon ve dellaliye
- Damga vergisi
- Posta masrafı
- Rekambiyo farkı
- Poliçe parası ve masraflarının kanunî faizi

Poliçe, faiz uygulanmayan ticarî senetlerden olmakla birlikte vadenin sona ermesiyle ödeme yapılmaması üzerine senedin bu imtiyazı düşer ve Kanunnâme-i Ticaret'in 141'inci maddesine uygun olarak protestonun çekildiği günden itibaren faiz hesaplanarak poliçe parasına eklenir.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Mehmed Celaleddin, **a.g.e.**, C. 1, s. 484.

¹⁸⁵ Ahmed Reşid, Avramaki Papadopolos, **a.g.e.**, s. 827-828; **138'inci Madde:** "İşbu îade hesabında evvela protesto olunmuş poliçenin re'sülmâlî sâniyen protesto masârıfı ve komisyon ve dellâliye ve damga resmi ve mektûb nakliyesi misillü bazı mukannen masârıfı sâlisen üzerine retret veçhile poliçe çekilmiş kimsenin ismi ve her ne fiatla alınmış ise kambiyanın rayici keyfiyetleri mastûr olup kambiyo simsarı tarafından ve bu misillü simsar bulunmadığı yerlerde iki nefer tacir canibinden tasdik olunmak lâzımdır ve protesto olunmuş poliçe temessükü ve gerek protesto kâğıdı veyahut protesto kâğıdının bir kıt'a musaddak sureti beraberce irsâl olunup ancak aksine poliçe cirantaların biri üzerine çekilir ise te'diyesi lâzım gelen mahalden an asıl çekildiği mahalle varınca kambiyanın rayicini mübeyyin ber-vech-i bâlâ bir kıt'a şehâdetnâme dahi beraberce irsâl olunur.", **Kanunnâme-i Ticaret**, m. 138.

¹⁸⁶ "Te'diye olunmamış poliçenin güzêştesi protesto gününden itibaren hesâb olunur."; **Kanunnâme-i Ticaret**, m. 141.

İade hesabı, her türlü hileden uzak olması için tüccarlar arasındaki ticarî işlemler ile sarraflık işlemlerine aracılık eden kambiyo simsarı, bu türlü simsarların bulunmadığı yerlerde iki tüccar tarafından tasdik ettirilir.¹⁸⁷

Hamil tarafından keşide edilen retreti ödeyen ciranta da kendisinden önceki cirantalardan birisine veya keşideciye, başka bir retret keşide edebilir. Retreti ödeyen diğer cirantalar da aynı yolu takip ederek retret keşide ederek müracaat haklarını kullanabilirler. Retret düzenleyen hamil veya cirantalar, bu yola kanunî olarak bir defa başvurabilirler. Rekambiyo farkının, kanuni olarak birden fazla talep edilmesi mümkün olmadığından, hamil dışında retret düzenleyen cirantalar, hamilin iade hesabıyla talep ettiği meblağın dışında para talep edemezler.¹⁸⁸

2.5.11. Poliçede Sahtelik

Muhataba gösterilen poliçe senedinin altındaki imza veya mühür keşidecinin yerine onu taklit eden birine ait olursa bu senet sahte bir senettir. Hamilin sahtelikten haberi olmaması şartıyla muhatabın sahte poliçeyi fark ettiği zamana göre üç farklı durum ortaya çıkar:

- Poliçeyi kabul etmeden, muhatabın sahteliği fark etmesi durumunda, senedin kabulüne muhalefet eder.
- Kabul edilip imzalandıktan sonra, muhatap tarafından poliçenin sahteliğinin anlaşılması ile muhatap poliçe parasını ödemek zorunda kalır.
- Poliçe parası ödendikten sonra sahteliği anlaşılması ile muhatap ödediği parayı geri alamaz.

Sahtekârlık hamilden kaynaklanmış veya hamilin sahtelikten haberi olmuş ise muhatabın poliçeyi kabul etmek, bedelini ödemekten kaçınmaya hakkı vardır.

Ceza Kanunnâmesi'nin 155'inci maddesine göre sahtekârlık yapanlar ve sahte evrakı bilerek kullananlar, 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezasına çarptırılırlar.¹⁸⁹

Poliçe sahte olmamakla birlikte sonradan senet üzerinde miktar konusunda tahrifat yapılırsa, üç farklı durum ortaya çıkabilir (Kanunnâme-i Ticaret m. 97):

¹⁸⁷ Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 114.

¹⁸⁸ Mehmed Celaleddin, **a.g.e.**, C. 1, s. 486.

¹⁸⁹ **Ceza Kanunnâmesi**, Düstur 1. Tertip, 4. Cilt, m. 155, 17 Z. 1278 / 15 Haziran 1862.

- Muhatap tahrifatı kabulden önce fark ederse, poliçenin asıl miktarını kabul ederek gerisini reddeder.
- Poliçenin kabulünden sonra tahrifat, muhatap tarafından anlaşılırsa senet metnindeki miktarı ödemek zorunda kalır.
- Poliçe parasını ödedikten sonra tahrifat anlaşılırsa, ödenen para geri alınamaz.

2.5.12. Zamanaşımı

Zamanaşımı, kanunun belirlediği sürenin geçmesiyle, bir hakkın talep ve dava edilmesinin düşmesidir. Zamanaşımı için gereken sürenin geçmesinden sonra suçlu olan kişi suçunu ikrar etse bile suçlanmasına kanunî bir sebep kalmaz. Zamanaşımı kuralı, şer'î mahkemelerde uygulandığı gibi bütün medeni devlet kanunlarında da vardır. Ancak her devlette, farklı zamanaşımı süreleri bulunmaktadır.¹⁹⁰

Mecelle-i Ahkam-ı Adliye'nin 1660'ıncı maddesine göre borçla ilgili davalar 15 yıl, vakıf mallarına ait davalar 36 yıl geçmekle zamanaşımına uğrar ve artık dava olunamaz. Kanunnâme-i Ticaret'in 146'ncı maddesine göre poliçe ile ilgili davalar, tüccar tarafından imza edilen veya tüccar olmayan kimseler tarafından ticarî işlere dair düzenlenen emre yazılı senetlere ait davalar, protesto tarihinden, problem mahkemeye intikal etmişse, mahkemede en son yapılan işlem tarihinden itibaren 5 yıl geçmekle dava açılma süresi sona ermiş olur. Poliçe olma senedini kaybedip adi senet haline gelen senet için de 15 yıllık zamanaşımı uygulanır.¹⁹¹

Poliçe ve emre yazılı senetlerin zamanaşımının başlangıcı ile ilgili durumlar şöyledir:¹⁹²

- Poliçe veya emre yazılı senet, vadesinde protesto edilmişse, protesto tarihinden
- Şayet protesto yapılmamışsa, vadenin 1 gün sonrasında
- İbrâzında veya ibrazından bir süre sonra ödenmek üzere keşide edilen poliçenin zamanaşımı, Avrupa'nın kara ve ada devletleriyle Afrika'nın

¹⁹⁰ Mehmed Celaleddin, **a.g.e.**, C. 1, s. 504.

¹⁹¹ Ahmed Reşid, Avramaki Papadopolos, **a.g.e.**, s. 851-852; Yanko Vitinos, **a.g.e.**, s. 130-131.

¹⁹² Mehmed Celaleddin, **a.g.e.**, C. 1, s. 509.

kuzey sahillere çekilen veya Osmanlı Devleti'nden zikredilen yerlere çekilen poliçeler için 6 ay; Ümit Burnu da dahil Afrika'nın güney sahilleri, Amerika ile Hindistan'ın kara ve deniz memleketleri ile benzeri uzak memleketlerden çekilen veya Osmanlı Devleti'nden adı geçen yerlere çekilen poliçeler için 1 yıl; savaş zamanında, 6 aylık ve 1 yıllık sürelerin iki katı sürenin

Sona erdiği tarihten itibaren, 5 yıl geçmekle dava açma süreleri sona erer.

2.6. Osmanlı Devleti'nde Ticarî Davaların Görüldüğü Yerler

Osmanlı Devleti'nin başlangıcından itibaren yasama, yürütme ve yargı fonksiyonları padişahın uhdesindeydi. Ancak padişah yargı fonksiyonunu, tayin ettiği kadılar eliyle yerine getirirdi. Osmanlı Devleti'nde ilk padişah olan Osman Gazi'nin yargılama görevini yerine getirmek üzere kadılar tayin ettiği bilinmektedir. I. Murat zamanında, kadıların tayininden sorumlu olmak üzere Kazaskerlik kurumu oluşturulmuştur. Osmanlı toprakları genişleyince kazaskerlik kurumu, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği şeklinde iki kısma ayrılmıştır.¹⁹³

Osmanlı Devleti kaza adı verilen yargılama çevrelerine, iki yıllığına kadılar tayin etmekteydi. 16. yüzyıla kadar kadıları sadece kazaskerler tayin ederken, bu yüzyıldan itibaren ilmiye sınıfının başı haline gelen Şeyhülislamlık, bazı üst rütbeli kadıları tayin etme yetkisine sahip olmuştur. Merkezden tayin edilen kadılar, yazışmalarını doğrudan devlet merkeziyle yaparlardı. Kadılar mahkemelerde İslam hukukuna göre hüküm verirlerdi. Verilen hükümlere karşı yapılan itirazlar, devlet merkezinde Divan-ı Hümâyûn'da görülürdü. Divan-ı Hümâyûn'da yapılan değerlendirmede, hukuka aykırılık görülürse, ya davaya kendisi bakarak sonuçlandırır, ya da yargılamanın yeniden yapılması için davanın daha önce görüldüğü mahkemeye veya başka bir yerel mahkemeye gönderirdi. Divan-ı Hümâyûn'un kararına karşı da padişaha başvurma hakkı bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebaası, kişisel durumlarıyla ilgili, yani kişi, aile ve miras hukukuyla ilgili davalarına ruhani meclislerinde baktırırlardı. Yabancılar da kendi

---

¹⁹³ Ekrem Buğra Ekinci, **Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2004, s. 23-24.

aralarındaki davaları, konsolosluklarında çözüme kavuştururlardı.¹⁹⁴

2.6.1. Tanzimat'tan Önce Ticarî Davaların Görüldüğü Yerler

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat'a kadar, önemli değişiklikler olmakla birlikte ticarî davalar, şer'î mahkemeler ile Divan-ı Hümâyûn'da görülürdü. Yabancı devletlere verilen kapitülasyonlarla birlikte iki tarafı da yabancı olan davalar konsolosluk mahkemelerinde görülmeye başlandı.

2.6.1.1. Şer'î Mahkemeler

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadar genel olarak her türlü anlaşmazlığın çözüm yeri, şer'î mahkemeler idi. Dolayısıyla ticarî davalar da şer'î mahkemelerde görülürdü. Hâkimler, ticarî davalarda daha çok ticarî işlemlerde geçerli olan örf ve gelenekleri dikkate alarak karar vermekteydi.¹⁹⁵ Dolayısıyla poliçe ile ilgili yargılamalar da şer'î mahkemelerde yapılmaktaydı.

Dava Örneği 1: Osmanlı uyruğu Müslümanlar arasında görülen poliçe davası:¹⁹⁶

Dava Konusu: Yeniçeri 91. Cemaat'ine mensup Musli Beşe bin Mustafa ve arkadaşlarının Azak Kalesi'ndeki ortak evleri, Hâcı İvaz Beşe bin Abdullah tarafından satılmış ve bedeli teslim edilmiştir. Satış bedeli, poliçe yoluyla el-Hac Ahmed üzerine havale edilmiştir. Şer'î bir mahkeme olan İstanbul Bâb

¹⁹⁴ Ekinci, **a.g.e.**, s. 24-25.

¹⁹⁵ M. Macit Kenanoğlu, **Osmanlı Ticaret Hukuku**, İstanbul, Lotus Yayınevi, 2005, s. 24.

¹⁹⁶ Sabri Atay ve diğerleri (Haz.), **İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi, 46 Numaralı Sicil**, Hüküm No: 697, İSAM yayınları, İstanbul 2011, C. 19, s. 569; "Hüccetin Transkripsiyonu: Dergâh-ı âlî yeniçerilerinin doksan bir cemâ'atine mahsûs oda ahâlisinden odabaşı Musli Beşe b. Mustafa ve imâm Hüseyin Efendi ve nâzır el-Hâc Osman b. Sinan ve Ömer Beşe b. Mehmed ve Halil Beşe [b.] İbrahim ve başkorusu Dayıoğlu Mustafa Beşe nâm kimesneler meclis-i şer'-i şerif-i enverde mahmiye-i İstanbul'da Çelebioğlu mahallesinde sâkin el-Hâc Ahmed b. Bayram tarafından ikrâr-ı âti'l-beyâmı tasdîke vekil-i şer'isi olan el-Hâc ( ) b. Abdullah mahzarında her biri ikrâr ve takrîr-i kelâm edip hâlâ Azak muhâfazasında olan el-Hâc İvaz Beşe b. Abdullah bundan akdem tarafımızdan vekâleten Azak'da vâki' kışla ta'bir olunur beynimizde ma'lûm menzilizimizi âhara beş yüz on guruşa bey' ve kabz-ı semen ettiğinden sonra semen-i mezbûru poliçe tarikiyle merkûm el-Hâc Ahmed üzerine bizi mektûbuyla havâle ve her birimiz kabûl etmişidi hâlâ müvekkil-i mezbûr el-Hâc Ahmed ber veç-i muharrer havâle olunan meblağ-ı mezbûrun dört yüz gurusunu bize edâ ve teslîm ben dahi yedinden ahz u kabz eyledik dediklerinde gibbe't-tasdîki'l-vicâhî mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Şuhûdü'l-hâl

İbrahim Çelebi b. Mehmed Çelebi Hüseyin b. Hüseyin b. Ve gayruhüm
Ahmed b. İdris. Mustafa Mehmed mine'l-huzzâr
Fi'l-yevmi's-sâbi' ve'l-ışrîn min şehri Ramazâni'l-mübârek li sene seb'a ve tis'in ve elf."

Mahkemesi'nde görülen poliçe davasında, iki taraf da Osmanlı tebaası ve Müslüman idi.

Hüküm: Satış bedellerinden poliçe edilen ve vekillerinde kalan para, İstanbul Bâb Mahkemesi'nde 17 Ağustos 1686 tarihinde yapılan yargılama sonucunda ödenmiştir.

Dava Örneği 2: Osmanlı uyruğu olan Müslüman ve gayrimüslimler arasındaki poliçe davası:¹⁹⁷

Dava Konusu: Mora adasına bağlı Kalavrite Kazası köylerinden Kertesi isimli köy sâkinlerinden Şalso'nun oğlu Ali Çelebi, yine aynı köyden Lerendo oğlu Dimitri'ye 220 esedi kuruş borç verip karşılığında kardeşi Yani tarafından ödenmek üzere poliçe almıştır.

Hüküm: Ali Çelebi, Yani'ye gösterdiği poliçe bedelinin tamamını kendisinden aldığını mahkeme huzurunda ifade etmiştir.

Dava Örneği 3: Osmanlı ve İngiliz uyruklu olan kişiler arasındaki poliçe davası:¹⁹⁸

Dava Konusu: İstanbul Bâb Mahkemesi'nde 31 Aralık 1663 tarihinde görülen davada, taraflardan birisi Osmanlı tebaası Tüccar İvaz veled-i Pirî iken diğer taraf İngiliz tebaasından müste'men tüccar Forenton veled-i Cani idi. İvaz, Venedik'te tüccar olan Covan veled-i İston'a toplam 2.600 riyali kuruş borç verip karşılığında kendisinden imza ve mührünü içeren 2.600 riyallik poliçe almıştır. İvaz poliçe yoluyla İstanbul'da bulunan Forenton üzerine havale edilen poliçeyi, İstanbul'da kendisine gösterdiğinde, Forenton poliçeyi kabul etmiş ve poliçe bedelinden 260 riyali kuruşu ödemiştir. Geri kalan ve ödenmeyen 2.340 kuruş davada talep edilmiştir. Ancak Forenton, İvaz'ın yukarıda zikredilen iddialarının tamamını inkar etmiş ve İngiliz müste'menlere verilen ahidnâme ve fetva gereğince, borç için hüccet-i şer'îye olması gerektiğini ifade etmiştir.

Hüküm: İngilizlere verilen ayrıcalıklardan dolayı, mahkemede şahit

---

¹⁹⁷ Talip Mert, Rifat Günalan (Haz.), **İstanbul Kadı Sicilleri Eyüp Mahkemesi, 82 Numaralı Sicil**, Hüküm No: 174, İSAM yayınları, İstanbul 2011, C. 29, s. 149.

¹⁹⁸ Rasim Erol ve diğerleri (Haz.), **İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi, 12 Numaralı Sicil**, Hüküm No: 1216, İSAM yayınları, İstanbul 2010, C. 16, s. 893.

gösterilemeyeceği vurgulanmış ve İvaz dava hususunda çekişmeden men edilmiştir.

Netice olarak Osmanlı tebaası bir kişi ile İngiliz vatandaşı olan kişi arasındaki dava, İngilizlere verilen ayrıcalıklar dikkate alınarak şer'î mahkemede görülmüştür.

2.6.1.2. Divan-ı Hümâyûn Yargılamaları

Osmanlı Devleti'nde "yüksek nitelikli toplantı, kurul, organ" anlamlarına gelen Divan-ı Hümâyûn, devlet merkezinde devletin en yüksek makam sahiplerinden oluşan ve padişah adına karar veren bir kurul idi. 16. yüzyıldan itibaren padişahattan sonra en önemli organ haline geldi ve bu durum 17. yüzyıl sonlarına kadar devam etti. 18. yüzyıl ortalarından itibaren Veziriazam dairesinin genişlemesiyle önemi azalmaya başladı. Nitekim 16. yüzyılda haftada 4-5 gün toplanırken, 17. yüzyılda toplantı sayısı haftada 2 kereye inmiş ve 18. yüzyılda toplantı sayıları daha da azalmıştır. Divan-ı Hümâyûn'un idari ve siyasi yetkilerinin yanında adlî yetkileri de çok önemli idi. Herkes Divan-ı Hümâyûn'a yazı ile şikâyetle bulunabilir veya şikâyetini bizzat yapabiliyordu. Bu şekilde ilk derece mahkemesi gibi çalışıp karar vermekle birlikte kadılar tarafından karara bağlanan davalar da Divan'a taşınabiliyordu. Yerel mahkemelerde verilen bu tür kararlar, Divan'a geldiğinde incelenerek, ya onanır, ya da bozularak yeni hüküm tesisi için ilgili kadıya veya başka bir kadıya gönderilir, ya da bozulan hükümle ilgili Divan-ı Hümayun bizzat karar verirdi.¹⁹⁹

Dava Örneği 1: Divan-ı Hümâyûn'da alacak şikâyetiyle ilgili 2 Temmuz 1657 tarihli dava.²⁰⁰

Dava Konusu: Hesab-ı Atik Teberdârı Hacı Mustafa'nın İzmir'de ikamet eden Hacı Hasan'da 2.500 kuruş alacağı bulunmaktaydı. Hacı Hasan, İstanbul üzerine borcunu poliçe keşide ederek senet verdiğiğinde, poliçe bedeli İstanbul'da tahsil edilememiş; hatta poliçe işinin hile olduğu anlaşılmıştı. Dolayısıyla iki yıl geçmesine rağmen tahsil edemediği alacağını, tahsil edebilmek için Divan-ı Hümâyûn'da dava açmıştı.

Hüküm: Divan-ı Hümâyûn konuyla ilgili alacağın, İzmir'de mahkeme yoluyla alınması, eğer Hacı Hasan burada da borcunu ödemekten kaçınırsa, Divan-ı

¹⁹⁹ Ahmet Mumcu, "Divan-ı Hümâyûn", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C. 9, s. 430-432.

²⁰⁰ **A.DVNS.MHM.d.**, 96/65, 20 Ramazan 1067 / 2 Temmuz 1657.

Hümâyûn'a getirtilmesi yönünde karar vermiştir.

Dava Örneği 2: Divan-ı Hümâyûn'dan verilen (temyiz kararı niteliğindeki) 8 Nisan 1701 tarihli hüküm:²⁰¹

Dava Konusu: Monas ve Avahiye isimli Yahudiler Divan-ı Hümâyûn'a dilekçe takdim ederek Sahak'tan şikâyetçi oldular. Verdikleri dilekçeye göre; Monas ve Avahiye'nin, Ömer'e borçları bulunmaktaydı. Zikredilen iki Yahudi, Ömer'in Sahak'a verdiği poliçeden dolayı iki yıl önce, Sahak'a 1.300 kuruş ödemişlerdi. Kendisine borçları olmamasına rağmen bununla yetinmeyen Sahak, kendilerine rahatsızlık verdiği için adı geçen Yahudiler, dava açıp çekişmeden men edilmesi hususunda hüccet-i şer'îye almışlardı. Sahak ise başka mahkemelerde, yeniden dava açıp tekrar çekişmeye neden olmuştur. Sahak'ın iddiasını ispat için Rumeli Kazaskeri Seyit Ali Efendi huzuruna getirdiği şahitlerin, reddedilen ve mahkemede şahitlikleri kabul edilmeyen kişiler olduğu anlaşılmış ve bu durum, adı geçen kazasker tarafından hüküm altına alınarak ilâm edilmiştir.

Hüküm: Yukarıdaki açıklamalara dayanılarak Divan-ı Hümâyûn'a getirilen bu davayla ilgili olarak, 8 Nisan 1701 tarihinde Sahak, Yahudilerle olan çekişmesinden men edilmiştir.

2.6.1.3. Yabancı Devlet Vatandaşlarına Verilen Yargılama Ayrıcalıkları

Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile ilişkilerinin artması ve bazı faktörlerin etkisi ile Avrupa devletlerine bazı imtiyazlar verilmiştir. Bu imtiyazlardan bir kısmı vatandaşlarının yargılamada korunması amacını taşımaktaydı.

2.6.1.3.1 Osmanlı Tebaası ile Yabancılar Arasındaki Hukuk ve Ticaret Davaları

Mahkemelerde yargılama sırasında tercüman bulundurulmasının şart koşulması, kapitülasyonlardaki önemli maddeler arasındaydı. Getirilen ayrıcalıklardan birisi de dava konusunu oluşturan para miktarının, belirli bir sınırı aşması durumunda davanın taşrada görülememesiydi. Yabancı devletler bu tür

²⁰¹ A.DVNS.ŞKT.d, 33, sayfa 101, hüküm 441; 29 Şevval 1112 / 8 Nisan 1701.

davaları, İstanbul'a taşıyarak vatandaşlarını yargılama açısından daha güvenli bir duruma getirmişlerdir.

2.6.1.3.1.1. Mahkemede Tercüman Bulundurulma Zorunluluğu

Osmanlı tebaası ile yabancılar arasındaki davalar, tercüman hazır bulundurularak şer'î mahkemede kadı tarafından görülmesi gerekirdi. Bu bağlamda bazı devletlere 17. yüzyıldan itibaren bu konuda ayrıcalıklar tanınmıştır.²⁰²

- 1675 yılında İngilizlere verilen kapitülasyona göre "İngiltere uyruğunda olanların Osmanlı Devleti'ndeki davaları ve hukuki işleri, tercümanları veya vekilleri hazır bulunmadıkça görülemez".
- 1740 tarihli Fransız kapitülasyonuna göre "Fransa tüccarı ile Osmanlı uyruğundan birisinin anlaşmazlığı sebebiyle mahkemeye gidildiğinde, Fransızın tercümanları hazır bulunmadıkça -tercümanın mahkemeye gelme konusunu suiistimal etmemesi şartıyla- dava görülemez".
- 1761'deki Prusya kapitülasyonuna göre "Prusyalının Osmanlı Devleti'nde hukuki bir problemi meydana geldiğinde elçileri, konsolosları veya vekilleri marifetiyle ve tercümanları aracılığıyla davaları görülür".
- 1783 tarihli Rusya kapitülasyonununun 63'üncü maddesine göre "Osmanlı Devleti'nde Rusya tüccarından biriyle anlaşmazlık meydana gelmesi sebebiyle dava açıldığında, Rusya tercümanı hazır bulunmadıkça -tercümanın mahkemeye gelme konusunu suiistimal etmemesi şartıyla- dava görülemez".

Nitekim Tanzimat'ın biraz öncesine kadar bir Osmanlı ile yabancı arasında meydana gelen davalar tercüman hazır bulunduğu halde şer'î mahkemelerde görülmüştür. Bir diğer ifadeyle eski teamül üzere bu türlü tarafları karışık davalar, kadı tarafından çözüme kavuşturulmaya devam edilmiştir.²⁰³

²⁰² Halil Cemaleddin, Hrnt Asador, **Ecânibin Memâlik-i Osmaniye'de Hâiz Oldukları İmtiyâzât-ı Adliye**, Dersaadet, Hukuk Matbaası, 1331, s. 70-71.

²⁰³ A.e., s. 72.

2.6.1.3.1.2. Yerel Mahkemelere Getirilen Para Miktarı Sınırı

Osmanlı uyruğu ile yabancı devlet vatandaşları arasındaki davalardan, dava konusu 4.000 akçeyi geçenlerin, Divan-ı Hümayun'da veya İstanbul'daki mahkemelerde görüleceğine dair de bazı ülke kapitülasyonlarında şartlar bulunmaktaydı. Bazı ülkelerle yapılan kapitülasyonlarda ise 3.000 akçe veya 500 kuruş sınır olarak kabul edilmişti (Tablo 2.2).

Tablo 2.2: Kapitülasyonlara Göre Dava Konusu, Belirlenen Para Miktarını Geçen Davaların Görüleceği Mahkemeler (1675-1838).

Devlet İsmi	Kapitülasyon Tarihi	Para Miktarı Sınırı	Davanın Görüleceği Yer
İngiltere	1675	4.000 akçe	İstanbul
Avusturya	1718	3.000 akçe	İstanbul
İsveç	1737	4.000 akçe	İstanbul
Fransa	1740	4.000 akçe	İstanbul'da Divan-ı Hümayun
Danimarka	1756	4.000 akçe	İstanbul
Rusya	1783	4.000 akçe	İstanbul'da Divan-ı Hümayun
Sardunya	1823	4.000 akçe	İstanbul
Amerika	1830	500 kuruş	İstanbul
Toskana	1833	3.000 akçe	İstanbul
Belçika	1838	500 kuruş	İstanbul'da Bâbîâli

Kaynak: Halil Cemalettin, Hrant Asador, Ecânibin Memâlik-i Osmaniye'de Hâiz Oldukları İmtiyâzât-ı Adliye, Dersaadet 1331, s. 71-72; Belkıs Konan, Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu, Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 176-177.

Yabancılar, belirlenen matrahın üzerindeki davalarda, kendilerini sağlama alma düşüncelerini devletlerinin Osmanlı Devleti ile yaptığı kapitülasyon antlaşmalarına yansıtılmışlar ve taşrada yapılması gereken yargılamaları, İstanbul'a taşımışlardır. İstanbul'a nakledilen bu davalar, Divan-ı Hümayûn, Bâbîâli veya Kazasker tarafından karara bağlanacağı anlaşılmaktadır. 17. yüzyılın ortalarından itibaren Divan-ı Hümayûn toplantıları da sadrazam konağında, diğer adıyla "Paşa Kapısı"nda yapılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla 18. yüzyıldan itibaren Bâbîâli'de "huzur duruşması" adıyla yabancılarla ilişkin davalar, istinafen görülmüştür.²⁰⁴

²⁰⁴ Belkıs Konan, "Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Ü. SBE, Ankara 2006, s. 177.

2.6.1.3.1.3. Osmanlılar ile Yabancılar Arasındaki Ticarî Davalar (19'uncu Yüzyıl Başından Tanzimat'a Kadar)

Avrupa'yla ticarî ilişkilerin artması, problemlerin de artmasına ve davaların çoğalmasına sebep olmuştur. Problemlerde ortak bir yol bulmak için 19. yüzyılın başından itibaren Osmanlı tebaası ile yabancılar arasında meydana gelen ticarî davalar, Osmanlı ve yabancı tüccarlardan oluşan karma komisyonlarda görülmeye başlandı. Gümrük emininin başkanlığında oluşturulan bu komisyonlar, daha ziyade örf ve ticarî adetlere göre vâkıf ve ticarî davaları görmeye alışkın kişilerden oluşuyordu. Davalar çoğunlukla Avrupa'da yürürlükte olan yöntem ve kurallara göre çözüme kavuşturulduğundan, yabancıların komisyonlara üye olarak kabul edilmesi uygun bulunmuştu. Tanzimat Fermanı'nın ilanından bir yıl sonra, 1840 yılında ticaret davalarına bakmak üzere, Ticaret Nezareti'ne bağlı İstanbul'da bir ticaret meclisi oluşturuldu.²⁰⁵

2.6.1.3.2. Yabancıların Kendi Aralarındaki Hukuk ve Ticaret Davaları

Osmanlı Devleti'nde yabancıların kendi aralarındaki davalarda, yargı yerleri farklılık göstermiştir. Yabancıların aynı devlet vatandaşı olup olmaması da yargılamada belirleyici bir faktör olmuştur.

Osmanlı Devleti'ndeki konsoloslar, yargılamaları iki şekilde icra etmişlerdir.²⁰⁶

1. Fransa, Belçika, Almanya, Avusturya ve Macaristan devletleri konsolosları, vatandaşlarının bütün anlaşmazlıklarını çözme hususunda görevlendirilmişlerdir.

2. İngiltere, İtalya ve Yunanistan gibi bazı devlet konsolosları, uyrukları arasındaki ihtilafların büyük bir kısmını, görmeye yetkiliydi.

Davalının ikametgâhının bulunduğu yerdeki konsolos mahkemesi, davayı görmeye yetkilidir.

²⁰⁵ Halil Cemaleddin, Hrant Asador, **a.g.e.**, s. 74.

²⁰⁶ **A.e.**, s. 171.

2.6.1.3.2.1. Hukuk ve Ticaret Davalarında Yabancıların Aynı Devlet Vatandaşı Olması

Avrupalı birçok devletin vatandaşlarının Osmanlı Devleti'ndeki anlaşmazlıklarının çözüm yeri, muhtelif tarihlerde birçoğuna verilen kapitülasyonlarla konsolosluk mahkemeleri olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda en erken ayrıcalık tanınan devletler, Venedik ve Cenevizliler idi.²⁰⁷

Tablo 2.3: Aynı Devlet Vatandaşlarının Davalarının Görüleceği Mahkemeler (1675-1823).

Devlet İsmi	Kapitülasyon Tarihi	Davanın Görüleceği Yer	Uygulanacak Hukuk
İngiltere	1675	Elçilik veya konsoloslukları	İngiliz kanun ve adetleri
Avusturya	1718	Elçilik veya konsolosluklar	Avusturya adetleri ve senet
İsveç	1737	Elçilik veya konsoloslukları	İsveç kanun ve adetleri
Fransa	1740	Elçilik veya konsoloslukları	Fransız kanun ve adetleri
Danimarka	1756	Elçilik veya konsoloslukları	Danimarka kanun ve adetleri
Prusya	1761	Elçilik veya konsoloslukları	Prusya kanun ve adetleri
Rusya	1783	Elçilik veya konsoloslukları	Rusya kanun ve adetleri
Sardunya	1823	Elçilik veya konsoloslukları	Sardunya kanun ve adetleri

Kaynak: Belkis Konan, Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu, Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 138-139.

Avrupalı devletler, konsolosluklarında kendi vatandaşlarına ait davaların çözümünde, kendi ülkelerinin kanun ve adetlerini uygulamışlardı (Tablo 2.3).

2.6.1.3.2.2. Hukuk ve Ticaret Davalarında Yabancıların Farklı Devlet Vatandaşı Olması

İki farklı yabancı ülke vatandaşları arasındaki anlaşmazlıklarda genellikle iki yöntem uygulanmıştır.²⁰⁸

1. Bazı ülkelerin kabul ettiği kapitülasyona göre, davalının ikamet ettiği yerdeki konsoloslukta davanın görülmesi uygun bulunmuştur. Tarafları farklı devlet tabiiyetine sahip kişilerin davalarına en erken verilen kapitülasyon bu konuda olmuştur. Bu husustaki davaları elçiler çözümlenmiştir. Ancak büyükelçilerin işleri yoğunlaşınca, bu konuda konsoloslar yetkilendirilmiştir.

²⁰⁷ Belkis Konan, a.g.t., s. 138.

²⁰⁸ Halil Cemaleddin, Hrant Asador, a.g.e., s. 203-205.

2. 1820 yılında Fransa, İngiltere, Rusya ve Avusturya büyükelçileri arasında şifahi olarak kararlaştırılan ve İstanbul'daki diğer büyükelçiler tarafından da kabul edilen sözleşmeye göre, karma adli komisyonlar kuruldu. Bu komisyonlar ikisi davalının, biri davacının büyükelçiliğinden seçilen üç üyeden oluşuyordu. Daimi olmayan bu komisyonlar, her dava için ayrıca meydana getirilirdi. Bu yöntem 1864 yılına kadar devam etti.

2.6.2. Tanzimat'tan Sonra Ticarî Davaların Görüldüğü Yerler

Ticaret mahkemesinin öncüsü sayılabilecek ticaret meclisleri, 19. yüzyılın başlarında oluşturulmuş ve faaliyetlerine 1840 yılına kadar devam etmişlerdi.²⁰⁹ II. Mahmut döneminde ticarî konulardaki anlaşmazlıklar kısmen esnaf birlikleri, kısmen de İhtisap Nezareti'nde çözülmeye başlandı. Avrupalı ülkelerle yapılan ticaret antlaşmaları ve nihayet 1838'de İngilizlerle yapılan Baltalimanı Ticaret Anlaşması ile ticarî ilişkiler, hem yurt içinde, hem de Avrupa'yla daha büyük bir ivme kazanmıştı. Ticaret geliştikçe tüccar sayısı artmış ve buna paralel olarak problemler de fazlalaşmıştı. Bunun üzerine 1838'de Hariciye Nezareti'ne bağlı ve Hariciye Nezareti müsteşarının başkanlığında 5 kişiden oluşan Meclis-i Umur-ı Nafia kuruldu. Bu meclise ticarî davaları görme yetkisi verildi.²¹⁰

2.6.2.1. İlk Ticaret Mahkemeleri (1840-1860)

1839'da kurulan Ticaret Nezareti'ne bağlı olmak üzere 1 Ocak 1840 tarihinde, tüccarların ticarî davaları ve ticaretle ilgili işlemlerin görülmesi için İstanbul'da Ticarethane'de Ticaret Mahkemesi kuruldu. Ancak davaların görülme usulüyle ilgili geçici kurallar belirlenmişti. Her pazartesi günü saat 06.00'da yargılamaya başlanması kararlaştırılmıştır. Mübaşirlerin, gelen dilekçeleri Salı günü kaydettirmesi gerekiyordu. Perşembe günü bitirilemeyen davaların, bir sonraki hafta ivedilikle bitirilmesi esası benimsenmişti. Poliçe ve senet davaları, zaman aşımına uğrama ihtimaline karşı öne alınabilmekteydi. Ancak diğer davalar açısından öncelik sırasına dikkat edilirdi. Kural olarak günde en fazla 12 davaya bakılabilmekteydi. Mahkeme,

---

²⁰⁹ Ekinci, a.g.e., s. 100.

²¹⁰ Gülnihal Bozkurt, **Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2010, s. 155.

heyetten oluştuğu için kararlarda çoğunluk görüşü aranmaktaydı. Heyette davanın lehinde ve aleyhindeki oylarda eşitlik olması durumunda, başkanın bulunduğu tarafın görüşüne göre karar verilirdi. Ticarî davaların görülmesinde şer'î mahkemelere başvurulması gerekli görüldüğünde, Meclis-i Umûr-ı Nafia müftüsünün bilgisine müracaat edilirdi. Yargılama günlerinde Ticaret Nezareti müsteşarının, önemli davalarda Meclis-i Umûr-ı Nafia üyelerinden uygun görülenlerin çağırılması usulen kabul edilmiştir. Mahkeme kararları en geç 15 gün içinde ilgisine tebliğ edilirdi.²¹¹

Ticaret mahkemesinden verilen kararların tekrar dava konusu yapılamayacağı karara bağlandı. Mahkeme kararları, ticarî gelenekler ile Avrupa hukukuna göre veriliyordu. 1840 yılında sarraflar arasındaki anlaşmazlıklara bakmak üzere Maliye Nezareti'nde Meclis-i Muhasebe, deniz ticaretinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü için liman reisinin başkanlığında özel bir meclis oluşturuldu. 1847 yılında Ticaret Mahkemesi, ticaret nazırı veya yardımcısının başkanlığında 7 Osmanlı ile Osmanlı Devleti'nde ikamet eden 7 yabancı devlet vatandaşından oluşan karma ticaret mahkemesi haline geldi.²¹² 19 Ocak 1848 tarihinde çıkarılan nizamname ile ticaret mahkemelerinde davaların görülme usulü daha belirgin hâle getirilmiştir. Bu düzenlemeyle ticaret nazırı, ticaret mahkemesinin başkanı hâline gelmiştir. Nâzırın mahkemede bulunmadığı durumlarda, ticaret nâzır yardımcısı kendisine vekâlet etmekteydi. Mahkemede ticaret nazırı ve yardımcısının dışında hükümle ilgili görüş belirtecek 14 üye daha bulunmaktaydı. Adı geçen 14 kişinin 7'si Osmanlı tebaasından olan, geri kalan 7'si ise büyükelçilikler tarafından seçilen ve isimleri Ticaret Nezareti Ceridesi'ne kaydedilen müste'men tüccarlardan oluşturulmaktaydı. Yapılacak mahkemede, yedişer kişiden oluşan iki taraftan herhangi birisinden, bir üye hazır bulunmazsa, başkan tarafından diğer taraftan da bir üye mahkeme heyetinden çıkarılır. Ancak bir tarafta bulunabilecek eksik üye sayısı, en fazla iki olduğunda bu çözüm yoluna başvurulabilir. Sonuç itibarıyla mahkeme heyetindeki üye sayısı 10 kişinin altına düştüğünde, davanın görülmesi başka bir güne ertelenir. Mahkemede hükümler oy çokluğuyla verilir. Oylarda eşitlik bulunması halinde, başkanın bulunduğu tarafın görüşü kabul edilmiş olur.²¹³ İzmir, Beyrut, Selanik ve Kahire gibi

---

²¹¹ Kenanoğlu, a.g.e., s. 25-27.

²¹² Bozkurt, a.g.e., s. 156.

²¹³ Kenanoğlu, a.g.e., s. 33-34.

ticarî yönden gelişmiş şehirlerde de 1849 yılında karma ticaret mahkemeleri kuruldu. 1850 yılında yürürlüğe giren Kanunname-i Ticaret, ticaret mahkemesi kararlarındaki ticarî geleneklerin oluşturduğu keyfiliği azalttı.²¹⁴

Ticaret Mahkemelerinde Görülecek Davalar Şunlardı:²¹⁵

- Avrupa ve hayriye tüccarlarının ticarî anlaşmazlıkları
- Yabancı tüccarlarla Osmanlı tüccarları arasındaki ticarî anlaşmazlıklar
- Poliçe alış-verişine dair davalar²¹⁶

2.6.2.2. Kanunla Kurulan Ticaret Mahkemeleri (1860'tan sonra)

1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı ile Müslüman ve gayrimüslim bütün Osmanlı tebaasının kanun önünde eşit olduğu daha kesin bir şekilde ifade edilmiştir. Bu ferman ile Osmanlı uyruğu olan Müslüman ve gayrimüslimlerin ticaret, hukuk ve cezaya ilişkin bütün davalarının, karma mahkemelere sevk edileceği vurgulanmıştır. Islahat Fermanı Osmanlı Devleti'ndeki yargılama hukuku ile ilgili önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu bağlamda 1859 yılında İstanbul'da uygulanmak üzere ceza muhakeme usulüne dair bir nizamname çıkarılmış ve bu nizamnameye dayanılarak "nizamiye mahkemeleri"nin kurulmaları yolunda büyük bir adım atılmıştır. Ceza ve ticaret kanunlarına göre yapılacak yargılama sürelerinin kısaltılması ve hızlı bir yargılama sisteminin kurulması kararlaştırılmıştır.²¹⁷

Bu cümleden olarak 30 Nisan 1860 tarihinde, Fransız Ticaret Kanunu'nun dördüncü bölümü, tercüme edilip 1850 yılında yürürlüğe giren Kanunname-i Ticaret'e zeyl yapılarak çıkarılan kanunla Ticaret mahkemeleri kuruldu.²¹⁸

2.6.2.2.1. Ticaret Mahkemelerinin Yapısı

1860 yılında oluşturulan ticaret mahkemeleri, iki meclisten oluşmaktaydı. Bu meclislerden biri kara ticaret işleri, diğeri de deniz ticaret işleriyle ilgili ihtilaflara

---

²¹⁴ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 156.

²¹⁵ Kenanoğlu, **a.g.e.**, s. 27-28.

²¹⁶ BOA. C.BLD, 109/5407; 28 L. 1255 / 4 Ocak 1840.

²¹⁷ Musa Gümüş, "Anayasal ve Meşrûti Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi", **Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi**, Ankara 2008, sayı 47, s. 224-225

²¹⁸ Ekinci, **a.g.e.**, s. 105.

bakmaktaydı.²¹⁹

Ticaret mahkemesi meclisleri, bir başkan, iki daimi ve dört geçici üyeden oluşmaktaydı. Ayrıca ticaret mahkemelerinde birer ikinci başkan bulunurdu. Birinci başkanın bulunmadığı durumlarda ikinci başkan onun görevini üstlenmekteydi. Birinci ve ikinci başkan mahkemede bulunmazsa üyelere en kıdemlisi mahkemeye başkanlık etmekteydi.²²⁰

Ticaret mahkemesinin başkan ve üyeleri, maaş karşılığında görevlerini yapmaktaydılar. Mahkeme üyeleri, başka bir memurluğa tayinleri yapılmadıkça veya istifaları kabul edilmedikçe veya cinayet ve kabahat cinsinden bir hüküm giymedikçe görevlerinden ayrılamazlardı.²²¹

Geçici üyelerin görev süresi, bir yılla sınırlı idi. Görev sürelerinin sonunda muvafakat etmeleri durumunda, ikinci sene için tekrar seçilebilmekteydiler. Üçüncü defa seçilebilmeleri için bir yıl görevlerine ara vermeleri şarttı.²²²

Geçici üyelere, maaş verilmeyip fahri memur sayılmaktaydılar. Bu kişilerin kanunî bir mazereti bulunması halinde, görev yaptıkları mahkeme tarafından onaylanmadıkça istifaları kabul edilmezdi. Geçici üyelere birinin, iflas etmesi veya kabahat veya cinayet cinsinden bir suç ile mahkûm olması veya mülkiye memurluğuna tayin edilmesi durumunda görevinden ayrılmış sayılırdı. Bu durumda seçilme şartlarını taşıyan bir kimse, onun yerine seçilirdi. Vefat, istifa veya başka bir sebepten dolayı geçici üyelere birinin yeri boşalması durumunda, seçilecek kişi ayrılanın kalan zamanı için seçilmiş sayılırdı.²²³

Her ticaret mahkemesinde bir başkâtip ile sayısı ihtiyaca göre belirlenen kâtip, tercüman ve kefilli mübaşirler görev yapmaktaydı.²²⁴

Mahkeme başkanları, daimi ve geçici üyeleri ile kâtip ve tercümanları, göreve başlamadan önce, İstanbul'da Meclis-i Vâlâ'da, taşrada en üst makamdaki mahalli

---

²¹⁹ **Ticaret Kanunnâme-i Hümayûnu'na Zeyil (T.K.Z.)**, Düstur 1. Tertip, C. 1, s. 445-465, Madde 4; 9 Şevvâl 1276 / 30 Nisan 1860.

²²⁰ **T.K.Z.**, m. 8, 9 ve 12.

²²¹ **T.K.Z.**, m. 11.

²²² **T.K.Z.**, m. 18 ve 19.

²²³ **T.K.Z.**, m. 17, 20 ve 21.

²²⁴ **T.K.Z.**, m. 23.

hükümet görevlisinin hazır bulunduğu memleket meclisinde, yemin ederek göreve başlardı.²²⁵

2.6.2.2.2. Ticaret Mahkemesi Heyetinde Aranılan Vasıflar

Ticaret mahkemelerinin daimi ve geçici üyelerinde bazı nitelikler aranırdı. Ticaret mahkemelerinin başkan ve üyeleri, liyakatli ve ticaret kanunu ile yöntemlerini bilen kişiler arasından Ticaret Nezareti'nin teklifi ve padişahın iradesi ile tayin edilirdi.²²⁶

Ticaret mahkemesi görev yapan geçici üyelerde, aşağıdaki şartların bulunması gerekliydi :²²⁷

- En az 30 yaşında olmak
- Son beş sene sürekli, namusuyla ticaret yapmış olmak
- Geçici üyenin iflas etmemiş veya iflas etmişse tekrar ticarî itibarının iade edilmiş olması
- Hiçbir şekilde cinayet veya kabahat cinsinden bir suçtan hüküm giymemiş olmak.

Mülkiye memurluğu ile ticaret mahkemesi memurluğunun, bir kişinin şahsında birleşmesi yasaktı. Üçüncü dereceye kadar akraba olan kişiler, aynı mahkemede görev yapamazlardı.²²⁸

2.6.2.2.3. Ticaret Mahkemelerinin İşleyişi

Ticaret mahkemeleri, dava çözümlmek için günde 5 saat çalışırlardı. Mahkeme başkanları, ayda bir defa mahkemenin çalışacağı günler ile açılış ve kapanış saatlerini belirleyip ilan ederlerdi.²²⁹

Ticaret mahkemesine havale edilen bütün dava dilekçeleri, sıra numarasına göre mahkeme kaleminde bulunan özel deftere kaydedilirdi. Bu kayıt, tarafların isim, şöhret, uyruk ve ikametgâhlarını; dilekçeyi getiren mübaşirlerin isim, şöhret ve bağlı buldukları dairenin ismini; davanın konusu ile kaydın tarihini içermekteydi. Kayıt

---

²²⁵ T.K.Z., m. 26.

²²⁶ T.K.Z., m. 10.

²²⁷ T.K.Z., m. 15.

²²⁸ T.K.Z., m. 6 ve 7.

²²⁹ T.K.Z., m. 40.

numarası ile tarihi, dava dilekçesinin arkasına da yazılırdı. Zikredilen kayıtlar yapılmadıkça, mahkemece davanın görülmesine başlanmazdı. Dava dilekçesini alan mübaşir, havale tarihinden itibaren en geç 24 saat içinde dilekçeyi kaydettirmek zorundaydı. Bu konuda mübaşirin kusuru bulunması hâlinde, birincisinde uyarılıp ikincisinde meslekten çıkarılırdı.²³⁰

Davacı ve davalı tarafından kalem odalarına teslim edilen bütün senet ve diğer evraklar, özel deftere kaydedilip sahiplerine, başkâtip tarafından birer makbuz verilirdi.²³¹

Tercümanlar, mahkemelerde yazılı olarak yaptıkları tercümelerin altını imzalarlardı. Tercümeler aslına uygun bulunmazsa, tercümanlar zarar ve ziyandan sorumlu tutulurlardı.²³²

Ticaret mahkemelerinin görevine dâhil olan bir konunun, kanunen uygun olan başka bir sebeple ticaret mahkemelerinden birinden diğerine nakil ve havalesi, davacı veya davalı tarafından istenmedikçe veya isteseler de dilekçeleri yargılamaya başlamadan önce mahkemeye verilmedikçe, davanın başka mahkemeye nakline izin verilmezdi.²³³

Ticaret mahkemelerinin görevine girmeyen bir dava açıldığında, -davanın yargılanmasına başlanmış olunsun veya olunmasın- davacı veya davalının, davalarını ticaret mahkemesinden geri çekmeye yetkileri bulunmaktaydı. Taraflar talep etmeseler bile ticaret mahkemesi, davanın görevi dışında olduğunu beyan ederek gereken yere havalesini yapabilmekteydi.²³⁴

İlam mazbataları, kâtipler tarafından kaleme alınıp düzeltilerek sırasına göre numara verildikten sonra, özel deftere kaydedilirlerdi. İlam evrakının alt kısmı başkan, üye ve kâtip tarafından imzalanıp mühürlenirdi.²³⁵

Yargılama sırasında davalı ve davacılar, daimi ve geçici üyelerin hiçbirisiyle hiçbir şekilde konuşamazlardı.²³⁶

---

²³⁰ T.K.Z., m. 45, 46 ve 47.

²³¹ T.K.Z., m. 62.

²³² T.K.Z., m. 74.

²³³ T.K.Z., m. 38.

²³⁴ T.K.Z., m. 37.

²³⁵ T.K.Z., m. 56.

²³⁶ T.K.Z., m. 50.

2.6.2.2.4. Ticaret Mahkemelerinde Görülecek Davalar

Ticaret mahkemelerinde görülecek davalar, asıl olarak iki kurala dayandırılmaktaydı. Birincisi taraflar tüccar olsun veya olmasın, Ticaret Kanunu'nda ticarî işlerden sayılan işlemlerden doğan ihtilaflardı. İkincisi ise tüccarların ticarî işlemlerinden olmamakla birlikte, ticarî amaçla yapılıp yapılmadığı açık olmayan anlaşmazlıklardı. Ayrıca tüccarların adamları aleyhine açılan davalar ile iflasa dair iddialar da ticaret mahkemelerinde çözüme kavuşturulurdu.²³⁷ Buna göre;

1. Kara ticareti olarak kabul edilen ihtilaflar şunlardı:²³⁸

- Kazanç veya ticaret amacıyla başkasına satılmak veya kiraya verilmek için eşya ve erzak alış veriş
- Ticaret için yapılan fabrika faaliyetleri
- Komisyonculuk
- Kredi işleri
- Deniz, nehir ve göllerde eşya nakli
- Bir kimseye veya yere zahire, mal ve eşya verme taahhüdü
- Ticaret için başkalarının işini görmek
- Müzayede ile satılacak her türlü eşya için yer tahsisi ve o yerlerle ilgili işlemler
- Tiyatro ve benzeri halk için seyir yerleri açmak sanatı
- Kambiyo, sarraflık ve simsarlık işleri
- Bankalarla ilgili bütün işlemler
- Tüccar, esnaf ve sarraf arasında alınıp satılan tahviller ile meydana gelen bütün taahhütler
- Kişiler arasında alınıp satılan poliçe senetleri veya bir yerden başka bir yere gönderilen paralara dair verilen ve bir şahsın emrine veya ibraz edene ödenmek üzere yazılan bono ve tahviller

2. Deniz ticareti olarak kabul edilen ihtilaflar:²³⁹

- Gemi inşaatına dair taahhütler

²³⁷ Abdurrahman Talat, *Zeyl-i Sak*, İstanbul, Mahmut Bey Matbaası, 1302, c. 1, s. 225.

²³⁸ T.K.Z., m. 28.

²³⁹ T.K.Z., m. 29.

- Yurt içi ve yurt dışında gemi taşımacılığı için yapılan gemi alım satımları
- Deniz yoluyla mal ve eşya nakli
- Gemi için alet, zahire ve sair malzeme alım satımı
- Gemi navlunu ile gemi kiralama ve kiraya verme
- Gemi veya taşıdığı yüklerle ilgili borç alıp verme işlemleri
- Gemi sigortaları
- Deniz ticareti ile ilgili diğer sözleşme ve senetler
- Gemi tayfasının ücretlerine dair sözleşmeler
- Gemi tüccarlarının hizmeti için tayfaların taahhütleri

3. Tüccarın ticaret işlerinde istihdam ettikleri direktör, yazıcı, tahsildar ve sair adam ve hizmetkârları aleyhinde, tüccarın işlerinden dolayı açılacak davalar²⁴⁰

4. Davalı ve davacıların tüccar, sarraf ve esnaf olup olmadıkları veya aralarında ticaret şirketi bulunup bulunmadığı hususlarındaki ihtilaflar²⁴¹

5. İflasla ilgili bütün konular²⁴²

6. Sarraflar ile sarraflar veya sarraflar ile tüccar olmayan kişiler arasında alınıp verilen senetlerle ilgili ihtilaflar²⁴³

7. Bir tüccarın imzaladığı tahvilde, ticarî işleriyle ilgili olmadığı hususu belirtilmemişse, işlem kendi ticarî faaliyeti için yapılmış sayılacağından, bu tahvil nedeniyle oluşacak anlaşmazlıklar²⁴⁴

2.6.2.2.5. Poliçeyle İlgili Protesto Usulü

Poliçeyle ilgili protesto, hamil veya vekilinin mahkemeye vereceği dilekçeyle yerine getirilirdi. Bir poliçenin kabul edilmemesinden veya ödenmemesinden dolayı gerekli olan protesto, üzerine çekildiği kişinin ikamet ettiği yerdeki ticaret mahkemesi, kalem odası veya ticaret konsolosluğu tarafından icra edilirdi. Ticaret mahkemesi veya ticaret konsolosluğu bulunmayan yerlerde protesto, yerel hükümet

²⁴⁰ T.K.Z., m. 31.

²⁴¹ T.K.Z., m. 32.

²⁴² T.K.Z., m. 33.

²⁴³ T.K.Z., m. 34.

²⁴⁴ T.K.Z., m. 35.

tarafından kararlaştırılan şartlara uygun olarak yerine getirilirdi.²⁴⁵

Protesto, poliçe kimin üzerine çekilmiş ise onun veya poliçede gerektiğinde poliçe bedelini ödemek üzere belirtilen kişinin veya aracılık yoluyla poliçeyi kabul etmiş olan üçüncü şahsın, ikamet ettiği yerde, bir nüsha olarak düzenlenir ve taraflara birer onaylanmış sureti gönderilirdi.²⁴⁶

1879 yılından itibaren poliçe protestoları, mukavelat muharrirliği, yani noterlik kurumu kanalıyla yapılmaya başlanmıştır. Ancak noter bulunmayan yerlerde bidayet mahkemesi başkanının seçeceği mahkeme kâtipleri, protestoları yapmaya yetkili kılınmışlardır.²⁴⁷

2.6.2.3. Ticaret Davalarında Temyiz Yeri: Dersaadet İstinaf Divanı (1860'tan Sonra)

Ticaret mahkemelerinde verilen hüküm aleyhinde meydana gelecek şikâyetin mercii olmak üzere İstanbul'da Ticarethane'de, bir "İstinaf Divanı" kurulmuştur. Şikâyet, istinaf şartlarına uygun bulunduğu takdirde, hüküm değerlendirilerek dava yeni baştan görülürdü.²⁴⁸

İstinaf Divanı, Ticaret Nazırı'nın başkanlığında 3 daimi, 5 geçici üyeden oluşurdu. İstinaf Divanı'nın başkan ve üyeleri Ticaret Nezareti'nin teklifi ve padişahın onayı ile atanırdı. Atanacak kişiler, liyakatlılar arasından ticaret kanunu ve yöntemlerini bilen kişiler arasından seçilirdi. Ticaret mahkemesinin başkan ve üyeleri, uygun bir maaş ile görevlendirilirdi. İstifaları kabul edilmedikçe veya cinayet ve kabahat cinsinden bir hüküm giymedikçe veya başka bir memurluğa tayin edilmedikçe görevlerinden ayrılamazlardı. Birinci ve ikinci başkan mahkemede bulunmadığı durumlarda, üyelere en kıdemlisi mahkemeye başkanlık ederdi.²⁴⁹

İstinaf Divanı'nın geçici üyeleri, ticaret mahkemelerinde geçici azalıkta bulunmuş ve memuriyetini iyi bir şekilde yerine getirmiş, namuslu, mahkemeden iyi halini gösterir belge almış, itibarlı tüccarlardan seçilirdi. Geçici üyeler, Dersaadet Ticaret Mahkemesi ve Ticaret Nezareti tarafından seçilip padişah onayıyla tayin

---

²⁴⁵ T.K.Z., m. 84 ve 86.

²⁴⁶ T.K.Z., m. 88.

²⁴⁷ Ahmed Reşid, Avramaki Papadopolos, a.g.e., s. 816-817.

²⁴⁸ T.K.Z., m. 75.

²⁴⁹ T.K.Z., m. 76 ve 77.

edilirlerdi. Ticaret Mahkemesi geçici üyeleri için yukarıda zikredilen vasıflar ve özellikler, İstinaf Divanı geçici üyeleri için de aranırđı.²⁵⁰

İstinaf Divanı'nda bir tercüman, bir başkâtip ile gerektiği kadar kâtip ve mübaşir istihdam edilirdi.²⁵¹ İstinaf Divanı başkanı ile üyelerin yarısından bir fazlası hazır bulunmadıkça, hiçbir dava hakkında karar verilemezdi.²⁵²

---

²⁵⁰ T.K.Z., m. 78 ve 79.

²⁵¹ T.K.Z., m. 80.

²⁵² T.K.Z., m. 82.

III. BÖLÜM

POLİÇENİN OSMANLI EKONOMİSİNDEKİ İŞLEVLERİ

Osmanlı'da poliçe kullanımını daha iyi anlamak için Osmanlı'da ticaret ve devlet gelirlerinin ana hatlarıyla irdelenmesi yararlı olacaktır.

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi, Karadeniz ve Ege'de Osmanlı kontrolünün sağlanması, coğrafi keşifleri tetikleyen faktörlerden birisi oldu. Müslüman Ortadoğu ile Hristiyan Avrupa arasında siyasi - dini mücadeleye rağmen ticarete işbirliği de arttı.¹

Osmanlı Devleti'nin 15. ve 16. yüzyıllardaki dış ticaretinin toplam üretime oranı, 19. yüzyıla karşılaştırıldığında çok daha sınırlı idi. Uzun mesafeli ticaret daha çok, yükte hafif pahada ağır ürünlere dayanmaktaydı. Dış ticareti önemsiz kılan bir faktör de, Osmanlı Devleti'nin geniş coğrafyasında, oldukça gelişmiş bir iş bölümünün bulunması ve loncalar için gerekli olan hammaddelerin ülke içinden karşılanması idi. Ayrıca bu dönemde Osmanlı dış ticareti, daha çok Doğu Akdeniz, Doğu Avrupa ve Orta Doğu bölgelerine yapılırken, Orta ve Batı Avrupa'ya yapılan ticaret sınırlı kalmaktaydı.²

Osmanlı'nın kapitalist dünya ekonomisine eklenmesi, önce Levant bölgesi diye bilinen ve Osmanlı egemenliğinde bulunan Doğu Akdeniz, Ege ve Karadeniz ticaret bölgesinde gerçekleşmiştir. İngilizler 1600'de "İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası"nı, Hollandalılar da 1602'de "Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyası"nı kurdular. İlk Osmanlı tüccarı, 1580'de Londra'ya mal almaya gitti. İngiltere, 17. yüzyılda Osmanlı'ya çelik, kalay, barut gibi stratejik maddeleri gönderiyordu. İngilizlerle olduğu gibi Hollanda ile de ticaret hızla gelişti.³

18. yüzyıl başlarında dünya ticareti, sınırlı bir durumdaydı. Osmanlı ticareti ise Doğu'dan gelen yüksek değere sahip lüks malların özellikle ipekliler ile kendi

---

¹ Halil İncalcık, "Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret", **Doğu - Batı Dergisi**, İstanbul 2003, s. 60.

² Şevket Pamuk, **Osmanlı - Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2007, s. 67-68.

³ İncalcık, **a.g.e.**, s. 79-80.

üretimi olan tiftik ve pamuk ipliğine dayanıyorken, zikredilen yüzyılda Osmanlı ihracatı hububat, ham pamuk, yün, tütün ve deri gibi işlenmemiş ürünlere kaydı. Osmanlılar da, Batı Avrupa'nın Yeni Dünya ve Doğu Asya'daki sömürgelerinden daha fazla mal almaya başladılar. Avrupa ve Hindistan'dan büyük miktarlarda tekstil ürünleri de ithal ettiler. Bu olumsuz gidişe rağmen 18. yüzyıl sonuna gelindiğinde, bazı araştırmacılara göre, Osmanlı Devleti ticaret dengesi hâlâ pozitif yöndeydi. Ticaretteki bu olumsuz gidişte 18. yüzyıl boyunca yapılan savaşlardan Osmanlı Devleti'nin genelde yenik çıkmasının, bu nedenle yapılan savaş harcamalarının ve uğranılan üretim ve pazar kaybının da büyük etkisi bulunmaktaydı.⁴

3.1. Osmanlı Devleti'nde 19'uncu Yüzyılda Ticaret

Dünya ticaretinde 18. ve 19. yüzyıllar, büyük bir genişlemenin olduğu bir dönem olarak göze çarpmaktadır. 19. yüzyılın ilk yarısında ulaşımda, buharlı gemiler ve demiryolları ile sağlanan iyileşmelere paralel olarak Osmanlı Devleti'nde de bu tür gelişmelerin yaşanması, Osmanlı ticaretinin gelişmesine büyük katkı sağladı. Bu bağlamda inşa edilen demiryolları, büyük limanlar ve rıhtımlar, ticaretin gelişmesinde önemli birer faktör oldular.⁵

Sanayi devrimi sonrasında, 19. yüzyılın başlarından itibaren taşradaki ayan isyanları, Balkanlardaki bağımsızlık hareketleri ve Avrupa'nın artan gücü karşısında Osmanlı Devleti birçok reformu uygulamaya koymak zorunda kaldı. Bu reformlar, toplumsal ve ekonomik yapıyı hızla dönüştürerek farklı yapılar meydana getirdi.⁶ Reformlarda İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya ve Mısır'ın örnek alındığı, fakat Avusturya modelinin daha fazla tercih edildiği ifade edilebilir.

II. Mahmut'un başı çektiği yenileşme hareketlerinde merkeziyetçi bir yapı oluşturulması hedeflenmiştir. Bu merkeziyetçilik, kısaca devlet bürokrasisini şubelere ayırmak ve gelir-giderleri tek elde toplayarak mali kontrolü sağlamak şeklinde açıklanabilir.⁷ Böylece devletin askeri ve siyasi etkinliği arttı. Avrupa'dan

⁴ Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2011, s. 191-193.

⁵ **A.e.**, s. 190-191.

⁶ Şevket Pamuk, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 4.

⁷ Aziz Tekdemir, "Ticaret Nezâreti'nin Kuruluşu ve İdari Birimleri", **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e**

yeni teknolojiler alındı. Osmanlı Devleti'nin dünya ekonomisine açılma süreci, daha çok Avrupalı devletlerin Osmanlı bürokrasisiyle uzlaşması ve zaman zaman da baskılarıyla gerçekleşti. Osmanlı Devleti'nde yabancıların doğrudan yatırım yapmalarına Islahat Fermanı'yla 1856'da, arazi satın almalarına ise 1867 yılında izin verildi.⁸

Tablo 3.1: Osmanlı Devleti'nin İhracatına İlişkin Tahminî İstatistikler (1840-1912)

Yıl	Yıllık İhracat (Milyon Sterlin)	Nüfus (Milyon)	Kişi Başına Düşen İhracat (Sterlin)
1840-42	2,8	12,8	0,22
1880-82	15,2	20,2	0,76
1910-12	26,9	25,4	1,06

Kaynak: Şevket Pamuk, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme, İstanbul 2008, s. 79.

1840-42 tarihlerinden 1910-12 tarihlerine gelindiğinde Osmanlı Devleti nüfusu yaklaşık iki katına çıkarken 2,8 milyon sterlin olan ihracat ise 9,5 kattan fazla artarak 26,9 milyon sterline yükselmişti. Aynı dönemde 0,22 sterlin olan kişi başına düşen ihracat, ancak 5 kata yakın artarak 1,06 sterline çıkabilmişti (Tablo 3.1). Aynı dönemde ithalat ise 12 kat artış göstermiştir. İthalattaki artışa rağmen dış ticaretin Kırım Savaşı'na kadar dengede olduğu, savaştan sonra ise dış ticaret açığının fazlaştığı anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin ithalatında 1830'lu yıllarda birinci sırada Rusya yer alırken, 1880'li yıllara gelindiğinde İngiltere birinci sıraya yükselmiş, İngiltere'yi Fransa ve Avusturya takip etmiştir. Osmanlı ithalatında 1830-32 tarihlerinde İngiltere, Fransa, Almanya ve Avusturya'nın payı %49 iken 1850 yıllarında bu oran %63'e, 1860'ta %71'e çıkmıştır. Rusya'nın payı aynı dönemde, %31'den %12'ye gerilemiştir.⁹

Avrupa'da 19. yüzyıl boyunca üretimdeki artışlar, tüketim malları fiyatlarını düşürmüştü. Bu yüzyıl boyunca çeşitliliği artan ve fiyatları düşen ürünler, Osmanlı ekonomisine değişik kanallardan dâhil oldu. Dünyadaki değişim, artan ithalat ve ticaret, Osmanlı limanlarını ve çevresindeki toplum yaşamını etkilemeye başladı ve

Esnaf ve Ticaret, Ed.: Fatmagül Demirel, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, s. 43-44.

⁸ Pamuk, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme**, s. 5-7.

⁹ Nevin Coşar, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tüketim Alışkanlıkları", **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esnaf ve Ticaret**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, s. 201-203.

yeni tüketim alışkanlıkları bu şekilde Osmanlı toplumuna aktarıldı. Ayrıca buharlı gemiler ve demiryolları ile ulaşım imkânlarının gelişmesi, Avrupalıların Osmanlı şehirlerini ziyaretleri bir hayli arttı. Ayrıca Avrupalı yabancı sermaye sahiplerinin Osmanlı Devleti'nde yatırım yapması, şirketler kurması sonucunda istihdamda kullanılan Avrupalı sayısı arttı. Böylece tüketim alışkanlıklarının değişmesi, Osmanlı devletine gelen ürün sayısının, dolayısıyla da ithalatın artmasını sağladı.¹⁰ Ticaretin artması, paranın transferinde farklı yöntemlerin kullanılmasına ve özellikle poliçe kullanımının artmasına sebep olmuştur.

3.2. Nakit Para Nakli ve Poliçe Masrafları

Paranın bir yerden başka bir yere taşınması, tarih boyunca masraf ve emek gerektirmiştir. Para nakli masrafları, zamana bağlı olarak değiştiği gibi, kara veya deniz yoluyla taşınmasına göre de farklılık göstermiştir.

Paranın bir yerden başka bir yere taşınmasını sağlayan araçların en önemlilerinden birisi de poliçedir. Poliçenin iskonto bedeli veya komisyon denilen bir masrafı vardı. Yurtdışına çekilen poliçelerin kur farkından kaynaklanan masrafları da önemli bir yekûn tutmaktaydı.

3.2.1. Nakit Para Nakli

Osmanlı Devleti'nde ilk paranın Osman Bey zamanında basıldığı ileri sürülüyorsa da, çoğu tarihçiler, Orhan Bey adına kestirilen akçenin ilk Osmanlı parası olduğu görüşündedir. Tahta geçen her padişah kendi adına para bastırırdı. Osmanlı paralarının yanında yabancı paralar da, tedavüldeydi. Osmanlı Devleti'nde yerli ve yabancı birçok paranın kullanımda olması, paralar arasında fiyat farkları meydana getirmiştir. 19. yüzyıl ortalarına kadar artarak devam eden bu karışık durum için Tanzimat ile birlikte bazı düzenlemeler yapıldı.¹¹ Düzenlemelere ilave olarak 1840'ta ilk kâğıt para kaime çıkarılmış, zaman zaman problem teşkil eden kaimeler, tedavülden kaldırılmak istenmişti.¹² Ancak 1863 yılında merkez bankası fonksiyonu kazandırılan Osmanlı Bankası, banknot ihraç imtiyazı ile banknot ihraç etmeye

---

¹⁰ A.e., s. 208.

¹¹ Ali Akyıldız, "Para", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2007, C. 34, s. 164-165.

¹² Ali Akyıldız, "Kaime", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, C. 24, s. 213.

başlamıştır.¹³ Dolayısıyla bu dönemde de madeni paralar, önemini korumaya devam etmiştir.

Büyük meblağlarda madeni paraların bir yerden başka bir yere taşınması, birçok zorlukları ve problemleri içinde barındırmıştır. Osmanlı'da taşıma işlemlerinde denizlerde ve taşımaya uygun nehirlerde gemilerden yararlanılmaktaydı. Kara taşımacılığında ise genel olarak deve, at, katır, eşek gibi hayvanlar ile at ve öküzlerin çektiği arabalar kullanılmaktaydı.¹⁴

Tablo 3.2: Osmanlı Devleti'nde Yük Hayvanları ile Arabaların Çektiği Asgari ve Azami Yük Hadleri

Yük Cinsi	Yük Kapasitesi (İstanbul Kilesi)	Yük Kapasitesi (kg)
Deve Yüğü	7-10	179,6-256,5
At Yüğü	4-5,5	102,5-141
Katır Yüğü	4-5,5	102,5-141
Eşek Yüğü	-	60-80
Araba Yüğü	-	260-1.000
Deniz Gemisi Yüğü (Ortalama)	-	100-360 ton
Nehir Gemisi Yüğü (Ortalama)	-	6,7-8,2 ton

Kaynak: Ömer İşbilir, "Yük", TDK İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2013, C. 44, s. 48.

Osmanlı Devleti, madeni paranın nakli için zaman zaman düzenlemeler yapmıştır. Bu bağlamda 30 Aralık 1852 tarihinde Meclis-i Vâlâ'da hazırlanan metne dayanılarak çıkarılan padişah fermanıyla madeni paraların taşınması için bir düzenleme yapılmıştır. Düzenlemede 1852 yılından önceki durum hakkında da bilgi verilmekteydi. Buna göre:¹⁵

1852 Yılında Nakit Paranın Taşınması ile İlgili Yapılan Düzenleme

- Tahsilatı yapılan devlet gelirlerinin müdürler tarafından kazalardan tabi oldukları sancak mal sandıklarına gönderilmelerinde bazı masraflar söz konusuydu. Nakit paralar kazalardan sancaklara atlarla taşınıyordu. Nakit paraların 15.000 kuruşu, bir at yüğü sayılıyordu.

¹³ Kaya Bayraktar, "Osmanlı Bankasının Merkez Bankası Fonksiyonu (1863-1875)", **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, 2011, C. 3, s. 92; http://www.sobiad.org/eJournals/dergi_ebd/index.html, Erişim Tarihi: 20.01.2017.

¹⁴ Ömer İşbilir, "Yük", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2013, C. 44, s. 47.

¹⁵ **İ.MVL**, 258/9639; 18 Ra. 1269 / 30 Aralık 1852.

Her atın bir saati için ikişer kuruş ücret takdir edilmişti. Ayrıca atları kullananların her birisine, yedişer saat için yemek ve yol masrafı olarak 10 kuruş verilmesi kararlaştırılmıştı. Ancak 1852 sonlarına geldiğinde uygulanan bu tarifelerin değişmesi gerekliliği hâsıl olmuştu.

- Kazalardan sancak mal sandıklarına, mal sandıklarından İstanbul'a gönderilecek 5'lik, 6'lık ve yarımlik cinsinin 25.000 kuruşu bir at yükü olarak kabul edilmiştir.
- Yeni sikkelerden mecidiye ve altının hafif olması nedeniyle kıyye hesabına göre, 5'liğin bir at yükü ağırlığı esas alınmıştır.
- Refakat edecek zaptiyeler için yemek ve yol masrafının, masraf defterlerine kaydedilmemesi esas getirilmiştir.
- Zaptiyelerin azlığı veya başka bir hizmette bulunmaları sebebiyle, kaza müdürlerinin adamlarından veya başka kimselerden birisinin para nakline refakat için kullanılmaları halinde, kişi başına günlük beşer kuruş verilmesi uygun bulunmuştur.
- Her atın bir saati için ikişer kuruş ücret takdir edilmiştir.

Tablo 3.3: Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Bazı Para Çeşitleri (19. yüzyıl)

Para Cinsi	İtibarî Değeri (Kuruş)	Ağırlık (gr.)	Çap (mm)
Beşlik	5	15,8	39
Beşlik (100'lük)	2,5		
Beşlik (40'lık)	1		
Beşlik (20'lik)	0,5		
Beşlik (10'luk)	0,25		
Altılık	6	12,55	38
Altılık (Üçlük)	3	6,35	33
Altılık (60'lık)	1,5	2,95	28

Kaynak: İbrahim Artuk, "Beşlik", TDK İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1992, C. 6, s. 7; İbrahim Artuk, "Altılık", TDK İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1989, C. 2, s. 532.

Osmanlı Devleti'nde paraların ağırlıkları cinslerine göre değişmekteydi. 19. yüzyılda basılan para çeşitlerinde de artış görülmekteydi. Beşlikler 1829'da hazineyi sıkıntıdan kurtarmak için çıkarıldı. Beşliğin ayrıca onluk, yirmilik, kırkılık ve yüzlük

olmak üzere dört farklı çeşidi daha piyasaya sürüldü.¹⁶ 1833 yılında basılan altılık ise itibar olarak da 6 kuruş değerindeydi. Altılığın itibari değeri de 3 kuruş olan üçlük, itibari değeri 1,5 kuruş olan 60'lık olmak üzere iki çeşidi daha çıkarılmıştı.¹⁷

1866 yılında Kütahya Mal Sandığı'ndan Bursa İpek Fabrikası'na gönderilen toplam 650.000 kuruşun 12 farklı çeşitte olması oldukça dikkat çekiciydi. Sim Mecidiye'nin yanında yüzlük 5'lik, üçlük 6'lık, yarımlik, beşlik ve altılık gibi kuruş çeşitleri de bulunmaktaydı. Bu paranın içinde memduhiye, mecidiye, fındık, İstanbul ve Mısır altını gibi altın para çeşitleri de bulunmaktaydı (Tablo 3.4).

Tablo 3.4: Kütahya Mal Sandığı'ndan Bursa İpek Fabrikası'na Gelen Nakit Para (1866)

Paranın Cinsi	11 Mayıs 1282 (Kuruş)	28 Mayıs 1282 (Kuruş)	5 Haziran 1282 (Kuruş)	7 Temmuz 1282 (Kuruş)
Mecidiye (Sim)	29.125	13.500		40.000
Yarımlik	6.275	19.000	7.000	44.000
Altılık		9.900	18.000	16.500
Altılık (Üçlük)	10.800			
Beşlik				45.000
Beşlik (100'lük)	28.800	32.600	75.000	
Memduhiye Altını (758 adet)				15.160
İstanbul Altını (35 adet)				980
Mısır Altını (15 adet)				360
Fındık Altını (150 adet)				1.472,5
Mecidiye Altını (15 adet çeyrek)				1.527,5
Boyerolu'nun Fabrikaya teslim				135.000
Bilecik Emvalinden				100.000
Toplam	75.000	75.000	100.000	400.000

Kaynak: HH.HRK, 20/22; 7 Temmuz 1282 / 19 Temmuz 1866.

Böylece Bursa İpek Fabrikası'nın 1866 yılında para ihtiyacı, Kütahya Mal Sandığı'ndan karşılandı. Adı geçen para, Mayıs'ta iki, Haziran ve Temmuz'da birer posta olmak üzere dört defada Bursa'ya gönderildi. (Tablo 3.4).

¹⁶ İbrahim Artuk, "Beşlik", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, C. 6, s. 7.

¹⁷ İbrahim Artuk, "Altılık", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1989, C. 2, s. 532.

Adı geçen 650.000 kuruşu getirmek üzere Raif Bey görevlendirilmiş ve paralar 11 at ile taşınmıştı. Paraları paketleme, at ücreti ve taşıma işini yapan Raif Bey'e verilen miktarla birlikte toplam nakil masrafı 3.000 kuruş olarak tahakkuk etmişti. Masraflar taşınan paraların, %0,46'sına karşılık gelmişti (Tablo 3.5).

Nakit para nakliye masrafları, gönderilen paranın İstanbul'a uzaklık gibi nedenlerle de farklılık göstermekteydi. Örneğin 1866 yılında Niş'ten gönderilecek 900.000 kuruşun nakit olarak gönderilmesi durumunda hesaplanan masrafları, 14.350 kuruş idi. Bu da anaparanın %1,59'una karşılık gelmekteydi.¹⁸

Tablo 3.5: Bursa İpek Fabrikası'na Kütahya Mal Sandığı'ndan Gönderilen Paranın Nakil Masrafları (1866)

Masrafın Cinsi	Kullanılan Eşya veya Hayvan (Adet)	Birim Fiyat (Kuruş)	Toplam Tutar (Kuruş)
At ücreti	11	75	825
Urgan	126	2,5	315
Torba	44	3	132
Bendiye (Bağlama) Ücreti			110
Memur Raif Efendi'ye verilen			1.618
Toplam			3.000

Kaynak: HH.HRK, 20/22; 7 Temmuz 1282 / 19 Temmuz 1866.

1867 yılında İslimye'den poliçe ile gönderilen 855.015 kuruşun nakit gönderilmesi halinde masrafları 6.848 kuruş olarak hesaplanmıştır. Bu nakit para nakliyesi masrafı, gönderilen para miktarının, %0,80'ine karşılık gelmekteydi.¹⁹

3.2.2 Poliçe Masrafları

Osmanlı Devleti, 19. yüzyıl öncesinde poliçe masrafı şeklinde bir ödeme yapmamaktaydı. 1800 yılında Danimarka konsolosunun Korfu'da bulunan Donanma-yı Hümâyûn komutanına verdiği poliçe bedelinin, akçe başı ve poliçe masraflarıyla ödenmesi talep edildiğinde Başmuhasebe'de durum araştırılarak kayıtlara bakılmış ve poliçeler için masraf ve başka bir şekilde ilave ödeme yapıldığına dair bir kayıt bulunamamıştır. Bunun üzerine böyle bir ödeme yapılamayacağına karar

¹⁸ İ.MVL, 1077/64; 27 Ra. 1283 / 9 Ağustos 1866.

¹⁹ MVL, 1035/118; 19 M. 1284 / 23 Mayıs 1867.

verilmiştir.²⁰

Poliçenin yaygınlaşması ile 19. yüzyılda iskonto ve masraf şeklinde poliçe bedeline ek olarak para alınmaya başlandı. Bu bağlamda poliçenin iskonto, nakliye masrafları ve sair bazı masrafları bulunmaktaydı. Bu masrafların en önemlisi iskonto idi. İskonto, komisyon veya poliçe başı olarak da adlandırılmıştır. Osmanlı belgelerinde iskonto kelimesi "Yüzde üç iskonto ile kaime verileceği, kabul edilmediği takdirde poliçenin iadesi"²¹, şeklinde geçerken, komisyon ve poliçe başı terimleri ise "... hazineye gönderilmesi tertip edilen 1.278.400 kuruşun yüzde bir komisyon poliçe başı ile Gülbenkyan marifetiyle poliçe olarak gönderilmesi ve poliçe başı olan 12.784 kuruşun Maliye Nezâreti akçe nakliyesi tertibinden mahsubu..."²² şeklinde geçmektedir.

Senetlerin iskontosu, poliçe, bono ve diğer ticarî senetlerin para ile satın alınması demektir. Şöyle ki senetleri itibarî olan değerde alıp gerçek kıymetini nakit olarak ödemek demektir. Vadeli veya başka yerde ödenecek her çeşit senetlerin iki tane belirlenmiş değeri bulunmaktaydı. Biri senedin üzerinde yazılı olan itibarî kıymeti, diğeri ise gerçek kıymeti idi. Gerçek kıymet, senedin itibarî kıymetinden mahallî masraf faizi (kambiyo) ve komisyonu düşüldükten sonra geriye kalan net paradır. Mesela 3 ay vadeli olarak düzenlenmiş 1.000 adet gümüş mecdiye itibarî

---

²⁰ "İzzetli defterdâr efendi,

Mukaddem tarafınıza havâle olunduğu üzere hasbe'l-hâl i'tâsını tanzim eyleyesiz deyu buyruldu.

Fî 25 Ra. Sene 1215;

Danimarka Maslahatgüzârının Bâbîâlî'ye takdim eylediği bir kıt'a tahrir kağıdı mefhumunda bundan akdem Korfa'da olan Donanma-yı Hümâyûn Başbuğu Abdulkadir Bey'e verilen 30.000 kuruşun kaide-i tüccar üzere akçe başı ve poliçe masârîfi olarak 3.300 kuruş masarîfinin i'tâ buyrulması bundan akdem istid'â olunmuş iken cevâb verilmediği beyanıyla meblağ-ı mezbûrun i'tâsı hususunu istid'â eder meblağ-ı mezbûr 3.300 kuruşun te'diyesi muktezâ-yı maslahattan olmakla i'tâsı telhis olunmak bâbında sâdır olan fermân-ı âlileri mucibince derkenâra havâle olundukda mûmâ-ileyh Abdülkâdir Bey'in Danimarka konsolosundan istikrâz eylediği otuz bin kuruşun umûr-ı seferiye için irâde-i cedid hazinesine müretteb sihâm mu'accelâtı akçesinden i'tâsı için 1214 senesi Zilhiccesi'nde tezkire ve suret verilmiş olup ancak **bu makûle akçe başı ve poliçe masârîfi deyu cânib-i mirîden nesne verildiğinin kaydı bulunmadığı** Başmuhasebe'den derkenâr olunmuştur. Bu husus maslahatgüzâr-ı mûmâ-ileyh tarafından bundan akdem dahi bâ-tahrir istid'â olundukda cânib-i mirîden bu makûle akçe başı ve poliçe masârîfi verildiğinin misli mesbûk olmadığından kat'-ı nazar kavâ'id-i mer'îye-i mîriyenin mugâyiri olmakla iktizasına göre izzetli reisülküttâb efendi bendeleri ma'rifetiyle cevâb verilme lâzım geleceği 1214 senesi evâsıt-ı Zilhiccesi'nde diğerk tahrir-i çâkerî ile huzur-ı âlilerine arz olunmuş olduğu ma'lûm-ı devletleri buyruldukdaki her ne veçhile emr ü irâde-i aliyeleri buyurulur ise emr ü fermân devletli saadetli sultanım hazretlerindedir."; **C.HR**, 53/2606; 25 Ra. 1215 / 16 Ağustos 1800.

²¹ **C.ML**, 3233; 1 M. 1270 / 4 Ekim 1853.

²² **ŞD**, 355/43, 5 S. 1312 / 8 Ağustos 1894.

kıymetindeki senedin vadesi sona erdiğinde, dönemin yıllık %12 hesabıyla üç aylık faizi olan 30 mecrediye indirildikten sonra gerçek değeri 970 mecrediye olur. Benzeri piyasalarda ödenmek üzere keşide olunan poliçeler hakkında da aynı işlem yapılırdı. Yani mahallinden gönderilip tahsil edilmek için komisyon ve mahalli masraflar (kambiyo) itibarî kıymetinden düşülerek geriye kalan net rakam, gerçek kıymeti olarak kabul edilirdi.²³

Osmanlı Devleti'nde ilk tespit edilebilen komisyon oranı 1834 yılına ait olup %0,53 idi. Bu tarihten 1843 yılına kadar komisyon oranları yatay bir seyir izleyerek yaklaşık 0,50 olarak gerçekleşmişti (Tablo 3.7, 3.9 ve 3.11).

Tablo 3.6: Osmanlı Devleti'nde Yurt İçinde Uygulanan İskonto veya Komisyon Oranları (1852-1894)

Tarih	Ortalama İskonto veya Komisyon Oranı %	Poliçe Adedi
1852	2,86%	1
1852	2,89%	1
1852	2,93%	2
1852	2,96%	1
1852	2,97%	3
1852	2,98%	3
1852	2,99%	17
1852	3,06%	1
1852	5,34%	1
1852-1853	3,00%	455
1852-1853	3,01%	5
1853	2,84%	1
1853	3	
1854	3	
1866	1,91	
1867	2,5	
1894	1	

Kaynak: MAD, 11035; C.ML, 3233; ŞD, 355/43; İ.MVL, 304/12492; MVL, 1035/118 ve İ.MVL, 1077/64.

²³ M. İskender, **Rehber-i Ticaret**, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1300 / 1884, s. 51-52.

Para ihtiyacının fazlaştığı 1850'lerin başlarında poliçe iskonto oranları da hızla yükseldi. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve poliçe iskontolarını içeren bir defterde yaklaşık 491 poliçe bulunmaktaydı.²⁴ Miladi 1852 ve 1853 yıllarına ait bu kayıtlar incelendiğinde 455 poliçeye %3 iskonto uygulandığı görülmektedir. Geri kalan poliçelerden en düşük komisyon alınan bir poliçe %2,86 idi. Diğerleri de %3'e yakın iskonto oranlarından oluşmaktaydı. Sadece bir poliçedeki iskonto oranı %5,34 olarak uygulanmıştı (Tablo 3.6).

Komisyon oranlarının hızlı bir şekilde yükselmesinden devleti yönetenler de şikâyetçi olmaktaydı. Bu bağlamda 1853 yılı sonlarına doğru, hazine tertiplerinin çoğunun poliçe olarak gönderildiğinden yakını olarak nakit olarak ödenmesi istenmekteydi. Hatta poliçelerde %3'ten fazla iskonto yapılması hazinenin yararına olmadığından poliçe konusu, Maliye Nezareti tamimiyle yasaklanmıştı. Yine de devlet merkezine birçok yerden yapılan tahsilatların nakit yerine poliçe olarak gönderildiği haber verilmekteydi. Ancak bu dönemde iskontonun artması nedeniyle yapılan tahsilatların nakit olarak gönderilmesi, eğer tahsilatın poliçe olarak gönderilmesi bir zorunluluktan kaynaklanmakta ise nedeninin bir mazbatayla bildirilmesi emredilmekteydi.²⁵

Bununla birlikte 1854 yılında Musul Vilayeti'nden gönderilen ve %3 hesabıyla 3.000 kuruş verilen poliçe başı, miktar olarak fazla bulunmuş; ancak Musul'un İstanbul'a uzaklığı sebebiyle başkalarına örnek olmamak üzere bir defalık bu poliçenin mahsubunun yapılmasına izin verilmiştir.²⁶

Zaman ilerledikçe poliçeye karşı takınılan bu katı tutum terkedilmekle birlikte poliçe başı ile nakit para nakliyesi masrafları arasında karşılaştırma yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 1865 yılında bazı vilayet ve sancaklardan hazineye gönderilen poliçeler için verilen 161.840 kuruş poliçe başının hazinece mahsubu istenmiştir. Ancak zikredilen poliçe bedellerinin nakit olarak gönderilmesi halinde nakit paranın nakliye ve bendiye masraflarının, poliçe başı ile karşılaştırıldığında 39.000 kuruş daha az olduğu anlaşılmıştır. Neticede Meclis-i Vükela, bu farkın

²⁴ MAD.d, 11035; 1 Mart - 28 Şubat 1268 / 13 Mart 1852-12 Mart 1853.

²⁵ C.ML, 3233; 1 M. 1270 / 4 Ekim 1853.

²⁶ İ.MVL, 304/12492; 1 Ş. 1270 / 29 Nisan 1854.

İlgililerden tahsil edilmesine karar vermiştir.²⁷

Bazen mal sandıklarında para olmaması da, paraların poliçe olarak gönderilmesinin sebeplerinden biri olmuştur. Bank-ı Osmanî'nin Rumi 1280 tarihli alacağıının, Niş Sancağı'ndan talep edilmesi ve mal sandığında yeterli para olmaması nedeniyle poliçe ile gönderilmesi kabul edilmiştir. Poliçeyle gönderilen paranın bir hayli fazla olmasından ve Niş'te 900.000 kuruşluk poliçe verecek tüccar bulunmamasından dolayı poliçe iskontosu ile ilgili rekabet sağlanamamıştır. Bu nedenle zikredilen para için %1,91 oranında, 17.250 kuruşluk poliçe başı verilmiştir.²⁸

1867 yılında da bu tartışmalara devam edilmiştir. İslimye Sancağı'ndan poliçe olarak gönderilen 855.015 kuruştan alınan 21.395 kuruş ve %2,5'luk iskonto veya poliçe başı, yine nakit para olarak gönderilmesi halinde yapılacak masraflarla karşılaştırılmış ve fazla bulunmuştur. Buna göre adı geçen paranın nakit olarak gönderilmesi için verilmesi gereken yük hayvanı ve diğer masrafların, 6.848 kuruş olduğu, bu durumda iskontonun 14.547 kuruş fazla olduğu anlaşılmıştır. Hatta sonradan vapurla gönderilen 100.000 kuruş için bendiye, vapur, araba ve diğer masrafların 825 kuruş tuttuğundan bu hesaba göre 855.015 kuruşun nakliye masrafları 7.053 kuruş olarak hesaplanmış ve yine poliçe başına göre, yaklaşık 14.000 kuruş avantajlı olduğu görülmüştür. Ancak bu dönemde devlet tahsilatlarının vapurla gönderilmesi yasaklandığından ve posta ile gönderilmesi de yol tehlikelerinden dolayı sakıncalı bulunduğundan zikredilen poliçe başının, hazinece mahsubunun yapılması kararlaştırılmıştır.²⁹

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde poliçeyle ilgili komisyon oranlarının azalarak %1 seviyelerine gerilemiştir. Komisyon veya diğer bir tabirle poliçe başı bedelleri, hazinenin "para nakliyesi tertibi"nden mahsup edilmiştir.³⁰

Avrupa'ya çekilen poliçelerde komisyon oranları yurt içindeki oranlardan farklılık arz etmekteydi. İngiltere üzerine çekilen poliçeler incelendiğinde iskonto oranlarının, Osmanlı Devleti içinde çekilen poliçelerin yaklaşık iki katı olduğu

²⁷ MVL, 1032/4; 6 R. 1282 / 28 Ağustos 1865.

²⁸ İ.MVL, 1077/64; 27 Ra. 1283 / 9 Ağustos 1866.

²⁹ MVL, 1035/118; 19 M. 1284 / 23 Mayıs 1867.

³⁰ ŞD, 355/43; 3 M. 1312 / 7 Temmuz 1894.

müşahede edilmiştir (Tablo 3.7).

Tablo 3.7: İngiltere'ye Çekilen Poliçelerde Komisyon Oranları ile Poliçe Masrafları (1834-1839)

Tarih	Poliçe Miktarı (Kuruş)	Yurtdışı Komisyon (Kuruş)	Yurtdışı Komisyon (Ortalama%)	İstanbul Komisyon (Kuruş)	İstanbul Komisyon Ortalama%	Diğer Masraf (Kuruş)	Diğer Masraf %
1834-1835	6.671.699	35.494	0,57%	34.052	0,51%	114.539	1,79%
1835	4.297.096,6	21.300	0,50%	22.496	0,52%	83.045	1,93%
1836	4.774.855,6	22.980	0,48%	22.962	0,48%	54.942	1,15%
1837	65.296,5	643,5	0,98%			2.143,5	3,28%
1839	64.690	647	1,00%			2.033	3,14%

Kaynak: D.DRB.MH, 545/4 ve 599/36; C.HR, 2171; HAT, 527/25883A.

1834 yılından 1836 yılına kadar İngiltere'ye keşide edilen poliçelerin yurt dışı komisyonu %0,50'ler civarındayken yurt içi komisyonları da benzer şekilde gerçekleşmiştir. 1837 ve 1839 yıllarında komisyon tek rakam olarak %0,98 ve %1 olarak verilmiştir. Ancak yurt dışı ve yurt içi oranlarının yarı yarıya olduğu dikkate alındığında, ortalama olarak iskontonun %0,50 civarında olduğu anlaşılmıştır (Tablo 3.7).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yurt içindeki komisyon artışları, benzer şekilde yurt dışı poliçe komisyonlarında da meydana gelmiştir. 1851, 1852 ve 1853 yıllarında İngiltere'nin Londra şehrine çekilen poliçeler bir hayli yüklü miktarlarda gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki iskonto, diğer bir deyişle komisyon, ortalama olarak %4,70'ler seviyesinde gerçekleşmiştir. Yurt içi komisyonun zikredilen oranın yaklaşık yarısı olduğu düşünüldüğünde, o dönemde %3'ler civarında gerçekleşen yurt içi komisyonun altında kaldığı ifade edilebilir (Tablo 3.8).

İngiltere'ye çekilen poliçelerde komisyon bedelinin yanında poliçeyle ilgili İngiltere'de verilen mektup masrafı, dellaliye bedeli, damga vergisi, harç, faiz ve poliçe zararı, İstanbul'da verilen dellaliye ve hammaliye bedeli gibi ilave masraflar da bulunmaktaydı. Bu masraflar komisyon oranlarından daha yüksek oranlarda gerçekleşmekteydi. 1834'te masraflar %1,79 iken 1835 ve 1836'da %1,93 ve %1,15 seviyelerinde idi. Takip eden 1837 ve 1839 yıllarında poliçeyle ilgili masraflar, %3'ün üzerine çıkarak, komisyon oranlarının yaklaşık üç katını aşmıştır (Tablo 3.7). Bu durum poliçenin gerçek değerini bir hayli düşürmekteydi.

Tablo 3.8: Londra'ya Çekilen Poliçelerde Komisyon Oranları (1851-1853)

Tarih	Ortalama Komisyon %
Nisan 1851	5,5
Mayıs 1851	4,5
Haziran 1851	4,5
Temmuz 1851	5
Ağustos 1851	4
Eylül 1851	5
Ekim 1851	5
Kasım 1851	5
Aralık 1851	7
Ocak 1852	4
Şubat 1852	4
Mart 1852	5
Nisan 1852	6
Mayıs 1852	5
Haziran 1852	5,5
Temmuz 1852	5
Ağustos 1852	4,5
Eylül 1852	5
Ekim 1852	4
Kasım 1852	4
Ocak 1853	4
Mart 1853	3

Kaynak: MAD.d, 12495; 12496 ve 12499 numaralı defterler.

Avrupa'ya çekilen poliçelerin önemli bir kısmı da Fransa üzerine çekilmekteydi. İngiltere'ye keşide edilen poliçelerde olduğu gibi Paris'e çekilen poliçelerde de yurt dışı ve yurt içi olmak üzere iki komisyon alınmaktaydı. 1834 yılında Paris'te alınan komisyon %1,31 iken İstanbul'da alınan komisyon %0,50 idi. 1835 yılından 1843 yılına kadar 1837 yılı hariç, yurt içi ve yurt dışı komisyon yaklaşık olarak %1 seviyesinde idi (Tablo 3.9).

1851-52 yıllarına gelindiğinde yurt içinde yükselen komisyon oranları, Marsilya üzerine çekilen poliçelerde de kendini göstermiştir. Bu dönemde komisyon oranı ortalama 4,27 seviyesinde bulunmaktaydı (Tablo 3.10).

Tablo 3.9: Paris Üzerine Çekilen Poliçelerde Komisyon Oranları ile Poliçe Masrafları (1834-1843)

Tarih	Poliçe Miktarı (Kuruş)	Yurtdışı Komisyon (Kuruş)	Yurtdışı Komisyon Ortalama %	İstanbul Komisyon (Kuruş)	İstanbul Komisyon Ortalama %	Diğer Masraf (Kuruş)	Diğer Masraf %
1834-1835	33.469	440	1,31%	167	0,50%	85	0,25%
1835	857.464,6	4.280	0,49%	4.424	0,51%	16.092	1,87%
1837	26.338	171	0,65%			2.731	10,37%
1839	16.500	165	1,00%			85	0,52%
1840	69.643	696	0,98%			2.640,9	5,92
1841	4.494.4	45	1,00%			210,6	4,69%
1843	1.318	13	0,99%			109	8,27%

Kaynak: C.AS, 1191/53202; C.DH, 108/5369; C.HR, 145/7203; C.HR, 90/4461; C.MF, 14/681; C.MF, 152/7588; C.MF, 44/2188; D.DRB.MH, 545/4.

Paris üzerine çekilen poliçelerde Paris'te faiz ve zarar, İstanbul'da dellaliye ve hammaliye gibi poliçe masrafları alınmaktaydı. 1835-43 döneminde poliçe komisyonları, genel olarak düzenli ve yatay bir seyir izlerken poliçe masrafları farklılık göstermekteydi. 1835 yılında poliçe masrafları %1,87 iken 1837'de %10,37, 1839'da %0,52 gibi oldukça farklı oranlarda gerçekleşmiştir. Poliçe masrafları 1840, 1841 ve 1843 yıllarında da oldukça yüksek ve farklı miktarlarda meydana gelmiştir. Böylece masraflar komisyon oranının yaklaşık 10 katına ulaşmıştır (Tablo 3.9).

Tablo 3.10: Marsilya Üzerine Çekilen Poliçelerde Komisyon Oranları (1851-1852)

Tarih	Ortalama Komisyon %
1851.07	4,5
1851.09	4
1851.10	4,5
1851.11	4
1851.12	4,5
1852.01	4,5
1852.02	4
1852.03	4,5
1852.04	4

Kaynak: MAD.d, 12497 ve 12498 numaralı defterler.

Viyana veya Beç üzerine çekilen poliçelerde yurt içi ve yurt dışı komisyon oranları, farklılık göstermiştir. 1834 yılında yurt içi komisyon %0,50 iken yurt dışı

komisyon %0,84 olarak alınmıştır. 1835 ve 1836 yıllarında yurt içi komisyon oranı yine %0,50 iken yurt dışı komisyon sırasıyla %0,76 ve %0,61 olarak gerçekleşmiştir. Poliçe masrafları ise 1834 yılında komisyon oranının altında kalırken diğer yıllar birbirinden farklı ve yüksek oranlara ulaşmıştır (Tablo 3.11).

Tablo 3.11: Viyana / Beç Üzerine Çekilen Poliçelerde Komisyon Oranları ile Poliçe Masrafları (1834-1841)

Tarih	Poliçe Miktarı (Kuruş)	Yurtdışı Komisyon (Kuruş)	Yurtdışı Komisyon Ortalama%	İstanbul Komisyon (Kuruş)	İstanbul Komisyon Ortalama%	Diğer Masraf (Kuruş)	Diğer Masraf %
1834-1835	3.371.226,7	28.187	0,84%	16.733	0,50%	23.012	0,68%
1835	16.789.229,5	126.989	0,76%	83.946	0,50%	728.882	4,34%
1836	23.929.583	146.049	0,61%	119.648	0,50%	962.989,1	4,02%
1837	56.196,4	561,96	1%			1.787,5	3,18%
1841	3.560	36	1,01%			344	9,66%

Kaynak: D.DRB.MH, 545/4 ve 599/36; C.HR, 53/2650 ve HAT, 527/25883A.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadar madeni para kullanılmıştır. Tanzimat'tan sonra kâğıt para basımı gerçekleştirilmiş; ancak madeni paranın kullanımı genel olarak devam etmiştir. Bu paraların gerektiğinde bir yerden başka yere gönderilmesi için yol tehlikeleri ve masraflarını göğüslemek gerekmekteydi. Yani parayı taşımanın da masrafları bulunmaktaydı. 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında nakit parayı taşıma masrafları %0,5 ile %1,5 arasında değişkenlik göstermekteydi. Mesafenin uzunluğu ve tehlikelerde masraf tutarlarını etkilemekteydi.

Poliçelerden 19. yüzyılın başlarında komisyon veya başka adlarla herhangi bir masraf alınmamaktaydı. Ancak kullanımın yaygınlaşmasıyla poliçeden, komisyon ve farklı adlarla masraf alınmaya başlandı. 1830'lu yıllarda poliçe komisyonu yaklaşık olarak yurt içi %0,5 yurtdışı %1 seviyelerindeyken 1850'li yıllarda hızlı bir şekilde yükselmiş ve yurt içi yaklaşık %3, yurt dışı yaklaşık %4,5-5,5 düzeyine yükselmişti. 1855 yılından sonra poliçe komisyon oranları yavaş yavaş düşmeye başlamıştı. Komisyon artışlarına rağmen poliçe kullanımı yaygınlaşmaya devam etmişti. Çünkü poliçenin masrafları olduğu gibi nakit para taşımanın bir masrafı bulunmaktaydı.

3.3. Poliçe Kullanımında Rol Oynayan Görevliler

Devlet gelirlerinin merkeze aktarılmasında, tahsilat yetkisi verilen vali, mutasarrıf, mütesellim, tahsildar, voyvoda gibi devlet görevlilerinin yanında, sarraf, kapı kethüdası, kapı çukadarı, tatar, tüccar ve poliçeciler de rol almaktaydı.

3.3.1. Vali

Osmanlı idari sisteminin en büyük yönetim birimlerinden birisi olan eyalet, askeri yetkileri de olan vali tarafından yönetilirdi. Padişahı temsil eden vali, çok geniş yetkilerle donatılmıştı. Bulunduğu eyalette, şer'î yargı dışında, devlet gücünü elinde bulunduran yöneticiydi.³¹ 17. yüzyılın sonlarından itibaren mukataa sistemi, malikâne şeklinde kayd-ı hayat şartıyla verilmeye başlandı. Bu durum 19. yüzyıl ortalarına kadar devam etti. Devlet ölen malikâncilerden devlete dönen mukataaları, satışa çıkarmayarak hazinenin kontrolünde tutmaya başladı. 1811 yılından itibaren bölgenin valisi veya sancakbeyine iltizama verilmeye başlandı. Amaç mahalli ayan ve eşrafın etkisini azaltarak, devletin otoritesini artırmaktı.³²

Valiler tahsil ettikleri gelirleri, devlet merkezine nakit veya poliçe yoluyla göndermekteydiler. Poliçeleri ya bizzat kendileri, ya da kendi eyaletlerindeki tüccarlar aracılığıyla İstanbul'daki sarraf ve tüccarlar üzerine çekmekteydiler.³³

3.3.2. Mutasarrıf

Osmanlı idari teşkilatında eyalet veya vilayetler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler köylere ayrılmıştır. Sancak, diğer adıyla livaları, idari ve askeri yetkilerle donatılan sancakbeyi, diğer adıyla mutasarrıflar yönetirdi. Tanzimat sonrasında bu yöneticiliğin askeri yönünü ifade eden sancakbeyliği yetkileri kaldırılarak sadece idari yetkiler verilen mutasarrıf ismi

³¹ Muzaffer Sencer, "Tanzimat'a Kadar Osmanlı Yönetim Sistemi", **Ankara, Amme İdaresi Dergisi**, 1984, C. 17, sayı 2, s. 27.

³² Mehmet Genç, "İltizam", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2000, C. 22, s. 156-157.

³³ "İâne-i tazmin-i ticâret olmak üzere Trabzon ve Canik ve Karahisar-ı Şarki Sancaklarından Trabzon Valisi Devletli Osman Paşa Hazretleri ma'rifetiyle tertib ve tanzim olunan akçeden gayr-ı ez irsâlât kusur kalan 140.475 kuruşun 29.000 kuruşu müşârun-ileyh Osman Paşa Hazretleri tarafından vârid olarak bâ-tezkire Darbhâne-i Âmire'ye vârid olan poliçesi"; **DRB.MH**, 456/39; 9 Ş. 1246 / 23.01.1831.

kullanılmaya başlandı.³⁴

1852 yılında bir fermanla vali ve mutasarrıfların yetkileri yeniden düzenlendi. 1858 yılında yayımlanan talimatname ile yetkileri genişletildi. Sancak veya mutasarrıflık idaresinin, daha net çizgilerle belirlenerek kurumsallaşması, 1864 yılında çıkarılan "Vilayet Nizamnâmesi" ile gerçekleşti. Mutasarrıflık içindeki belediyelerin teftişi de mutasarrıf görevleri arasındaydı. Sancak bütçesinin hazırlanması, sancaktaki kamuya ait her türlü inşaat ve tamirata nezaret edilmesi de mutasarrıfın görevleri arasındaydı.³⁵ Ayrıca bazı devlet gelirlerinin, poliçe veya nakit olarak merkeze gönderilmesini de temin etmekteydiler.³⁶

3.3.3. Defterdar

Kelime anlamıyla defter tutan memur anlamına gelen defterdar, Osmanlı Devleti'nde mali işlerin başındaki memura verilen addır. Fatih Sultan Mehmet'in yazdırdığı kanunnâmesinde "Malımın vekili, defterdârımdır" şeklinde tanımlanmıştır.³⁷ Devletin büyüyüp gelişmesiyle defterdar sayısı ikiye çıkmış ve biri Rumeli, diğeri Anadolu'daki mali işlere bakmaya başlamıştır. 16. yüzyılda defterdarlıkların sayısı artsa da, aynı yüzyıl sonlarında sayı üçe indirilmiş ve iki yüzyıl kadar bu durum devam ettirilmiştir. Eyaletlerdeki mali işler, eyalet defterdarı veya kenar defterdarı ismi verilen görevliler tarafından yerine getirilmekteydi.³⁸

Kamu tahsilatı yapma yetkisi verilen eyalet defterdarları da, devlet gelirlerini İstanbul'a nakit olarak gönderdikleri gibi poliçe yoluyla da göndermekteydiler. Örneğin Maliye Nezâreti'nden Basra Defterdarlığı'na verilen bir emir yazısında, 200.000 kuruşun hızlı bir şekilde poliçe yoluyla gönderilmesi istenmekteydi.³⁹

Bazen defterdarların elinden poliçe keşide etme yetkisi alınmaktaydı. Örneğin 1842 yılında bir defterdar, "Defterdârın itibarını zedelememek için bu defalık

³⁴ Midhat Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lûgati**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1986, s. 230.

³⁵ Ali Fuat Örenç, "Mutasarrıf", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2006, C. 31, s. 377-378.

³⁶ "Edirne civârında mîrî çayırı ve Cisirustafapaşa'da kâin orman-ı matlab vesairenin 240 senesi hâsılâtına mahsuben sâbık Çirmen Sancağı Mutasarrıfı Vezir-i Mükerrer Aliş Paşa Hazretleri tarafından vârid olan poliçenin mikdârı; **D.DRB.MH**, 452/5, 1 C. 1246 / 17.11.1830.

³⁷ Mehmet Zeki Pakalın, **Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983, C. 1, s. 412.

³⁸ Mubahat S. Kütükoğlu, "Defterdar", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C. 9, s. 95-96.

³⁹ **BEO**, 703/52671, 25 Ca. 1313 / 13.11.1895.

poliçelerinin, kabul edildiği ve bundan böyle izinsiz poliçe keşide etmemesi" hususunda uyarılmıştı.⁴⁰

3.3.4. Mütesellim

Teslim edilen şeyi alan, kabul eden anlamına gelen mütesellim, Osmanlı Devleti'nde çeşitli idari görevliler için kullanılmış bir terimdir. Mütesellimler, vezir, beylerbeyi, sancak beyi gibi yüksek rütbeli askerler tarafından tayin edilmişlerdir.⁴¹ Beylerbeyi ve sancakbeyleri, sefere gittiklerinde görev bölgeleriyle ilgili olarak onların yerine bakar, vergileri toplarlardı. Zaman zaman voyvoda olarak da isimlendirilmişlerdir. Mütesellimlik 16. yüzyılın sonlarından Tanzimat'a kadar varlığını sürdürmüştür.⁴²

Mütesellimler topladıkları gelirleri genellikle poliçe yoluyla İstanbul'a göndermekteydiler. "Îâne-i tazmin-i ticâret olmak üzere Adana Mütesellimi Hacı Ali Bey ma'rifetiyle Adana Sancağı'nın vücûh ve zî-kudretlerinden tertib olunan 28.000 kuruşa mahsuben bu def'a ale'l-hesâb olarak 20.500 kuruş tahsil olunarak mîr-i mûmâ-ileyh tarafından bâ-tahrirât vürûd eden poliçenin mikdârı, fî 12 N. Sene 1246 (24 Şubat 1831)" Örnekte Adana Sancağı'nda mütesellim olan Hacı Ali Bey topladığı geliri, İstanbul'da Astarçılar Hanı'nda ikamet eden Tüccar Nevşehirli Yovanoğlu Vasiloz üzerine 51 günlük poliçe keşide ederek Darphane Hazinesi'ne göndermiştir.⁴³

3.3.5. Voyvoda

Slavca asker anlamındaki "voy" ile sürmek anlamındaki "voda"dan oluşan voyvoda "asker süren" anlamına gelmektedir. Terim olarak bir yerin komutanı ve idarecisi anlamında kullanılmıştır. Bu kelime daha çok Eflak, Boğdan ve Erdel beylerine verilen bir unvan olmuştur.⁴⁴ Mali terim olarak, vergi gelirine sahip kimselerin vekili olarak vergi tahsil eden kimse anlamındadır. Mütesellim ve muhassıl gibi tımar, zeamet has gelirlerin tahsilinde görev yaptığı gibi, onlardan farklı olarak devlet hazinesine ait vergiler ile vakıf gelirlerinin tahsilini de

⁴⁰ A. MKT, 3/2; 25 C. 1258 / 3 Ağustos 1842.

⁴¹ Erol Özvar, "Voyvoda", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2013, C. 43, s. 130.

⁴² Yücel Özkaya, "Mütesellimlik", TDK İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2006, C. 32, s. 203.

⁴³ DRB.MH, 457/5, 12 N. 1246 / 24.02.1831.

⁴⁴ Mihai Maxim, "Voyvoda", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2013, C. 43, s. 128.

üstlenmekteydiler. 15. yüzyılda uygulanmaya başlanan voyvodalık, 16. yüzyılda yaygınlık kazanmış ve vergi gelirlerinin tahsilinde önemli bir kurum niteliğini kazanmıştır. Anadolu ve Rumeli'de 16 ve 17. yüzyıllarda büyük aşiretlerin vergilerini tahsil eden mültezimler de voyvoda olarak isimlendiriliyorlardı. Kale askerlerinin mevaciplerini zamanında göndermek, istenilen yerlere gıda ve hayvan tedarik etmek, 18. yüzyılın ortalarından itibaren asker sevk etmek de görevleri arasındaydı. 19. yüzyıl başlarında kaza ve kasaba ölçeğinde de görev yaptılar. Tanzimat döneminde yapılan düzenlemeler, kazaların organizasyonu ve iltizamın kaldırılması, voyvodalık kurumunu işlevsiz hâle getirmiştir. Kaza müdürlerinin, voyvodaların yaptığı görevlerin birçoğunu yapması, voyvodalığın tarihe karışmasına neden olmuştur.⁴⁵

Voyvodalar da 19. yüzyılda tahsil ettikleri gelirleri devlet merkezine nakit veya poliçe yoluyla transfer etmekteydiler. "Ceyb-i Hümâyûn-ı Mülûkâne Hazinesi'nden mazbut Tokat Voyvodalığı Mukataası hissesinin 1244 senesi bedel-i iltizamına mahsuben hâlâ Tokat Voyvodası Mehmed Safi Efendi tarafından bahadırât Darbhâne-i Âmire'ye vârid olan poliçenin mikdârı; 7 Receb sene 1245." Örnekte 1244 yılına ait Tokat Voyvodalığı Mukataası iltizam bedeli olan 34.215 kuruş, Tokat Voyvodası Mehmet Safi Efendi tarafından, İstanbul'da Büyük Yeni Han'da ikamet Hoca Artin Bazergan üzerine çekilen 31 gün vadeli dört poliçe ile yine aynı handa bulunan Goncagüloğlu Mağdisi Kırkor üzerine çekilen 31 gün vadeli bir poliçe ile Darphane-i Amire'ye gönderilmiştir.⁴⁶

3.3.6. Muhassıl

Muhassıl, devlete ait vergileri tahsil eden memur anlamına gelmektedir. Anadolu Selçuklularında da görülen muhassıllar, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren cizye, oşür, âdet-i ağnâm, seferiye, hazariye, salariye, bedel-i nüzül, avârız, ispençe ve benzeri vergilerin tarh ve tahsilini yapmışlardır. Klasik dönemde genellikle yerel unsurlardan seçilen muhassıllar, sonraları daha çok bölgelerinde nüfuzlu kişiler arasından seçilmeye başlandı. Bu da yerel idarede yeni sosyal bir sınıfın oluşmasında etkili oldu. 17. yüzyıldan itibaren kendilerine idarî yetkiler de verildi. 18. yüzyıldan itibaren muhassıllıklar, daha çok yerli ailelerin eline geçti.

⁴⁵ Özvar, a.g.e., C. 43, s. 129-130.

⁴⁶ D.DRB.MH, 434/38; 7 Recep 1245 / 02.01.1830.

Mütesellimler gibi birçok yolsuzluklara karışıklarına dair şikâyetler arttı. 19. yüzyıl başlarında sancakların çoğu, muhassıllık şeklinde idare edilmeye başlandı.⁴⁷

1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle mali düzenlemelerin en önemlilerinden biri olarak muhassıllık teşkilatı ele alındı. Çünkü yeni düzenlemede vergilerin, doğrudan doğruya devlet adına tahsil edilmesi hedeflenmişti. 1840 yılında Bosna, Arnavutluk, Trabzon, Van, Erzurum, Kars dışında kalan ve pilot bölge seçilen Anadolu ve Rumeli'nin tamamında uygulanmaya karar verildi. Mali sorunlara çözüm olarak kurulan yeni muhassıllık sistemi, iki yıllık uygulamadan sonra başarısızlığa uğrayarak 1842 yılında kaldırıldı. Yerine de defterdarlık ve müşirlik sistemi getirildi.⁴⁸

Devlet gelirlerini tahsil etme yetkisi verilen muhassıllar da, gelir bedellerini İstanbul'a nakit veya poliçe yoluyla göndermekteydiler. Yenice-i Karasu Kazası 1256 yılı vergisi bir kısmı poliçe, geri kalan kısmı kaime olarak gönderilmiş; ancak poliçelerden ikisi üzerine çekilen kişiler tarafından kabul edilmeyerek iade edilmiştir. İade edilen poliçelerdeki miktarı ya sağlam poliçe ile ya da nakit olarak göndermesi hususunda Drama muhassılına emir yazılmıştır.⁴⁹ Bu örnek de muhassılların poliçeyi yaygın olarak kullandığını göstermektedir.

3.3.7. Kapı Kethüdası

Kapı kethüdarları, vali, mutasarrıf, devlet daireleri ile patrikhanelerin Babiâli ve resmi dairelerdeki işlerini takip etmek üzere tayin edilirdiler. Eyalet kapı kethüdarları, valiler adına tam yetkili idiler. Onlar adına talep ve taahhütte bulunabilirlerdi. Osmanlı Devleti'nde kapı kethüdarları, 1863 yılına kadar vali ve mutasarrıflar tarafından atanır ve onların görev süresince memuriyette kalırlardı. 1863 yılından itibaren tayin ve azilleri, devlet tarafından yapılmaya başlandı. Patrikhane adına görev yapanlar dışında kalan kapı kethüdalıkları, 1908 yılında kaldırılmıştır.⁵⁰

⁴⁷ Ali Akyıldız, Yücel Özkaya, "Muhassıl", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2006, C. 31, s. 18-19.

⁴⁸ Ayla Efe, "Muhassıllık Teşkilatı", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Anadolu Üniversitesi SBE, Eskişehir 2002, s. 141-145.

⁴⁹ **C.ML**, 8765; 28 R. 1257 / 18.06.1841.

⁵⁰ Pakalın, **a.g.e.**, cilt 2, s. 172-173.

Vezirlik rütbesi verilen vali veya mutasarrıflar, İstanbul'da işlerini gördürmek üzere kendilerine kapı kethüdası tayin ettirmektedirler.⁵¹ Bu bağlamda bağlı buldukları vali, mutasarrıf gibi amirleri tarafından gönderilen poliçeleri, poliçe muhataplarına gösterip "kabul" imzası almak ve akabinde poliçe bedelini tahsil ederek ilgili devlet hazinesine teslim edip mahsup işlemlerini yapmak da görevleri arasındaydı.⁵²

3.3.8. Kapı Çukadarı

Ayak hizmetlerinde ve özellikle kâğıt getirip götürmek gibi posta işlerinde kullanılan adamlara verilen addır. Osmanlı Devleti'nde 1908 yılına kadar valilerle mutasarrıfların hükümet merkezinde kapı kethüdası ve çukadar ismiyle memurları bulunduğu gibi resmi dairelerin de kapı çukadarları bulunmaktaydı. Görevleri ayak hizmeti ve postacılıktı.⁵³

Vezirlik rütbesi bulunmayan yüksek kamu görevlilerinin İstanbul'daki işlerini görmek üzere çukadar veya kapı çukadarı isimli görevliler tayin edilirdi. Bağlı bulunduğu kamu görevlisinden gelen evrakların ilgili dairelere iletilmesi, ilgili dairelerden kendisine gönderilecek evrakların kamu görevlisine gönderilmesinin takibini yapmaktaydı. Takibi yapılan en önemli belgelerin başında poliçeler gelmekteydi.⁵⁴

3.3.9. Sarraf

Sarrafların başlıca faaliyeti para bozmak, korumak, nakletmek, kredi gibi işlerdi. Osmanlı Devleti'nde maden, darphane ve gümrüklerde yüksek kamu

⁵¹ "Mirimirân rütbesi ile Ohri Sancağı uhde-i bendegâneme inâyet ve ihsân buyurulmuş olup şimdiye kadar kapı kethüdası tayin ve tahsis buyurulmamış ise Asitane'de idare-i umûr-ı âcizi zimmında sâbika kethüda kâtibi saadetli Naşîd Bey bendeleri bu çâkerlerine kapı kethüda nasb ve tayin buyurulması ...", **C.DH**, 48/2399; 9 R. 1237 / 3 Ocak 1822.

⁵² "İâne-i tazmin-i ticaret olarak Kayseriye'den matlûb buyurulan 100.000 kuruşu hâlâ Kayseriye Sancağı Mutasarrıfı mirimirân-ı kiramdan saâdetli paşa hazretleri ma'rifetiyle bi't-tahsil paşa-yı mûmâ-ileyhin Kapı Kethüdası Mehmed Said Muhib Efendi Hazretleri tarafına poliçesi vârid olup tahsil olunarak mahsûb olunmak üzere Darphâne-i Âmire'ye verdiği poliçenin mikdârı ...", **D.DRB.MH**, 450/9; 22 R. 1246 / 10 Ekim 1830.

⁵³ Pakalın, **a.g.e.**, cilt 2, s. 171.

⁵⁴ "Maden-i Sim-i Sidre Kapsi Mukâtaas'nın 1244 senesi hâsılâtından olmak üzere sâbikan maden-i mezbûr emini dergâh-ı âli kapıcı başlarından Ömer Ağa'nın Kapı Çukadarı İsmail Efendi'nin Darbhâne-i Âmire'ye teslim eylediği poliçenin mikdârı ...", **D.DRB.MH**, 440/22; 7 Za. 1245 / 30 Nisan 1830.

görevlilerinin hizmetinde bulunmaktaydılar. Sarraflar birçok mali alanda faaliyette bulunuyorlardı. İltizam ve malikâne sisteminde kefalet ve finans temini yapmaktaydılar.⁵⁵

Osmanlı Devleti'nde bazı kamu kurumları ihtiyaçlarına binâen kendilerine sarraf tayin ediyorlardı.⁵⁶ Kamu görevlilerine de, özellikle mukataa ve iltizam ve sair bazı işlerinin görülmesi için sarraf atanmaktaydı.⁵⁷ Sarraflar genel olarak mukataa ve iltizâm bedellerini İstanbul'a poliçe yoluyla göndermekteydiler. Böylece poliçede muhatap kısmında gösterilen ve İstanbul'da parayı ödeyecek olan kişileri de sarraflar belirlemiş oluyordu. Sarraf Nevruzoğlu Artin'in gönderdiği iltizam bedeli "Ağzaz ve Kilis Mukâtaası'nın 240 senesi bedel-i iltizamına mahsûb olmak üzere Sarraf Nevruzoğlu Artin Bazergan'ın Darbhâne-i Âmire'ye verdiği poliçenin mikdârını mübeyyin defteri." bu konuda örnek gösterilebilir. Vadeleri farklı 3 poliçe şeklinde gönderilen bu poliçelerde, muhatap İstanbul'da Büyük Yeni Han'da Kazbanoğlu Fetole Bazergan idi.⁵⁸ Sarraflar sık sık poliçelerde muhatap kısmında yer almışlar ve poliçe parasını ödemişlerdir.⁵⁹

3.3.10. Tüccar

Osmanlı Devleti'nde tüccarlar genel olarak Müslüman, gayrimüslim ve müste'men tüccar olmak üzere üç grup idi. 19. yüzyıldan itibaren "Avrupa Tüccarı" ve "Beratlı Tüccar" sınıfları da eklenerek tüccar grupları beşe çıkmıştır.⁶⁰ Osmanlı ekonomisi üzerinde yerli ve yabancı tüccarların önemli bir etkisi bulunmaktaydı.

19. yüzyılda tüccarlar, poliçe alış verişinde de önemli aktörlerden idi. Tüccarlar poliçede keşideci, lehdâr veya muhatap vasıflarını taşımaktaydılar. 19. yüzyılın başlarında tereke müsaderesi sebebiyle Kandiye'den gönderilen bir poliçede

⁵⁵ Ömerül Faruk Bölükbaşı, "İstanbul Sarrafları (1691-1835)", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, İstanbul 2014, sayı 30, s. 19.

⁵⁶ "Ceyb-i Hümâyûn Sarrafi sâbık Yorgi ...", **HH. d.**, 15548; 11 Ş. 1236 / 14 Mayıs 1821.

⁵⁷ "Bu defa rütbe-i mir-i mirânî ile Ohri Sancağı uhdesine tevcih buyurulan Abbas Paşa bendeleri ... ve livâ-i mezkûrda vâki mukâtaât ve iltizâmât-ı sâirenin rü'yetine sarraf taifesinden münâsib birinin hizmetine tahsis buyurulmasını ...", **C.DH.**, 48/2399; 1 Za. 1237 / 20 Temmuz 1822.

⁵⁸ **D.DRB.MH.**, 462/53; 25 Z. 1246 / 6 Haziran 1831.

⁵⁹ "... İstanbul Yeni Han'da Sarraf Agop ...", **D. BŞM.d.**, 6965, s. 3; 29 R. 1216 / 8 Eylül 1801; "... İstanbul Büyük Yeni Han'da Sarraf Arslanoğlu ...", **EV.d.**, 19919, s. 9a; 2 Ca. 1283 / 12 Eylül 1866.

⁶⁰ Reyhan Şahin Allahverdi, "XVIII. Yüzyılda Edirne'de Ticaret Yapan Fransız Tüccar ve Hukukî Statüleri", **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 2, Sayı 4, s. 168.

muhatap olarak "İstanbul Asmaaltı'nda, Kandiye Tüccarlarından Veli Efendioğlu Habib Ağa" şeklinde geçmekteydi.⁶¹ Trabzon'dan çekilen bir başka poliçede ise "Tüccar Haçador" keşideci olarak yer almaktaydı.⁶²

3.3.11. Poliçeci

Poliçeciler poliçe alış verişiyle uğraşır halka borç olmak üzere poliçe keşide etmekteydiler.⁶³ Poliçecilerin alış verişleri poliçe usulüne uygun olarak rıza ile komisyon almak, tahvil ve rehin ile faizli para vermektense ibaret idi. Poliçeci olmak isteyen kimseler, kâhyaları aracılığıyla güçlü bir kefile bağlanıp belirlenen vergisini ödedikten sonra kendilerine ruhsat belgesi verilmekte ve böylece bürosunu açarak faaliyete başlamaktaydı.⁶⁴

Poliçeciler de poliçe keşide ettikleri gibi, poliçede muhatap ve lehdar konumunda da bulunmaktaydılar. Örneğin 4 Şubat 1840 tarihli poliçede muhatap kısmında İstanbul Yıldız Hanı'nda faaliyet gösteren Poliçeci Ohan yer almaktaydı.⁶⁵

3.3.12. Tatar

Osmanlı'da at veya araba ile görevini yerine getiren posta görevlisine tatar denilmekteydi.⁶⁶ Tatar anlamında "ulak" kelimesi de kullanılmaktaydı. Ocak olarak kabul edildikleri için "ocak tatarları" olarak da adlandırılmaktaydılar. Önemli görevleri yerine getiren tatarlar için İstanbul'da tatar teşkilatı meydana getirilmişti. Tatarların konaklama, at değiştirme ve sair ihtiyaçlarının karşılanması için Rumeli ve Anadolu taraflarına giden muhtelif yol güzergâhlarında menzilhaneler kurulmuştu.⁶⁷

Tatarlar, İstanbul'dan aldıkları fermanları ilgili yere götürür ve halkı toplayarak okuturlardı. Taşrada bulunan vezirler, devlet merkezine göndermek istedikleri belge ve paraları da tatarlar aracılığıyla iletirlerdi.⁶⁸ Tatarlar para ve

⁶¹ **D.DRB.d**, 677, s. 14; 1 C. 1231 / 28 Nisan 1816.

⁶² **HH.d**, 6898, s. 4; 4 Haziran 1300 / 1884.

⁶³ **A.DVN**, 40/76; 25 Za. 1264 / 23 Ekim 1848.

⁶⁴ **C.BLD**, 109/5407, 28 L. 1255 / 4 Ocak 1840.

⁶⁵ **MAD.d**, 8201, s. 31; 30 Za. 1255 / 4 Şubat 1840.

⁶⁶ İnal, **a.g.e.**, s. 933.

⁶⁷ Pakalın, **a.g.e.**, C. 3, s. 420-421.

⁶⁸ Pakalın, **a.g.e.**, C. 3, s. 421.

belgenin yanında kaftan⁶⁹, altın⁷⁰, poliçe⁷¹ ve benzeri ihtiyaç duyulan belge, eşya ve ticarî senetleri de nakletmekteydiler.

3.4. Osmanlı Ekonomisinde Poliçe Kullanımı

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın başından itibaren iç ve dış ticarete poliçe kullanımı artış göstermekteydi. Küreselleşmenin artması ve liberal ekonomi politikasının uygulanması, özellikle dış ticarete poliçeyi yaygınlaştırdı.

3.4.1. Gelirlerin Devlet Merkezine Transferinde Poliçe Kullanımı

Vilayet veya sancaklarda yapılan harcamalar ve toplanan gelirler, gelir-gider şeklinde mahsup edilerek, geriye kalan gelirler nakit veya poliçe yoluyla devlet merkezine gönderilirdi. 1916 yılında yayımlanan "Bütçe" isimli kitabında İbrahim Fazıl, gelirlerin devlet merkezine transferini şöyle açıklamaktaydı: Osmanlı Devleti'nde, taşradan devlet merkezine gelirlerin transferi üç yolla yapılırdı. İlki parayı bizzat kara veya deniz yoluyla nakletmekten ibaretti. İkinci yol poliçe keşide edilerek paranın transferinin sağlanmasıydı. Örneğin Halep defterdarı, tahsil ettiği gelirleri göndermek için İstanbul'da alacağı olan Halep'teki tüccarlara başvurur ve geliri içeren parayı kendilerine vererek, onlardan alacaklı kısmında Osmanlı hazinesi olmak üzere İstanbul'da bulunan alacaklı olduğu kişiler üzerine poliçe keşide ettirirdi. Defterdar aldığı poliçeleri İstanbul'a gönderir ve hazine de vadesi geldiğinde poliçeleri, muhatabı olan tüccarlardan tahsil ettirirdi. Bu şekilde gelir, hazineye ulaşmış oluyordu. Üçüncü yol ise bankalarla paranın havale edilmesiydi. Bu yöntemle göre mal müdürü geliri içeren parayı Osmanlı Bankası şubesine verir, banka şubesi de vilayetteki şubeye haber vererek muhasebeciye teslim edilmesini sağlardı.

⁶⁹ "Rumeli valisi ve seraskeri saadetli Reşid Paşa hazretleri tarafına gönderilecek hil'atlerin tahmili için yedi ve çifte tatar için dört ve müşârun-ileyhin sarrâfi kulları için üç ki Asitane-i saâdetten Atina'ya varınca cem'an 14 re's menzil bargirinin icâb eden ücretleri hesâb ve i'tâ ...", **C.DH**, 91/4506; 9 R. 1242 / 10 Kasım 1826.

⁷⁰ "... Bu def'a Tatar Aluş Ağa kulları yediyle vürüd eden nakden emânet altın ve bir kıt'a poliçe mucibince 102.900 kuruşa bâliğ ...", **C.DRB**, 39/1939; 1 Za. 1233 / 2 Eylül 1818.

⁷¹ "... Mukaddemâ Tatar Feyzi kullarıyla vârid olan 21.718 kuruş poliçenin ...", **C.DH**, 127/6324; 19 N. 1235 / 30 Haziran 1820; "Devletli evliya-yı ni'am-ı müşârun-ileyh (Yanya Sancağı Mutasarrıfı Ali Paşa) efendimiz hazretlerinin taraf-ı devletlerinden ceste ceste vürüd eden poliçeler ve hazine ber-vech-i âti beyandır... Veliyyüddin Paşa efendimiz hazretlerinin ma'rifetiyle tatar Murad yediyle vürüd eden poliçelerdir. 13 kıt'a ...", **C. DH**, 277/13819, 5 M. 1213 / 17 Haziran 1798.

Muhasebeci de parayı defterdara teslim eder, defterdar da merkeze gönderirdi.⁷²

Ancak tahsilat yetkisi verilen vali, mutasarrıf, defterdar, muhtesip, voyvoda gibi devlet görevlileri, İstanbul'daki tüccarlar üzerine bizzat kendileri de poliçe keşide etmekteydiler. Nitekim Çirmen Mutasarrıfı Hüseyin Paşa, 1831 yılında iane-i tazmin-i ticaret olarak tahsil ettiği 1.216.600 kuruşu, İstanbul Yeni Han'da bulunan Acioglu Hoca Artin ve Mercan üzerine 23 Mart 1831 tarihinde keşide ettiği poliçelerle İstanbul'a havale etmişti.⁷³

Osmanlı Devleti'nde poliçe kullanımını artıran, yerli ve yabancı aktörler bulunmaktaydı. Özellikle devlet gelirlerinin, merkeze transferinde birçok aktör yer almaktaydı. Osmanlı Arşiv kaynaklarının taranmasından elde edilen veriler, konuyu aydınlatacak niteliktedir. Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Maliye Nezareti (kuruluşu 1838) belge ve defterlerinin henüz tasnif aşamasında olması, bu fondan yararlanma imkânını ortadan kaldırdığı gözden uzak tutulmalıdır.

Poliçe ile ilgili kayıtlar, defter, belge şeklinde kaydedildiği gibi devlet hazinesi üzerine çekilen poliçeler de muhafaza edilmekteydi. 1846 yılında yapılan düzenlemeye göre nakit, poliçe, gelir ve giderlerle ilgili belgeler, deftere, gelirin cinsi, geldiği yer ve ait olduğu yılın kaydedilerek merkeze gönderilmesi esası getirilmişti.⁷⁴

Ancak bu tarihten önceki tarihlere ait defterlerin de benzer şekilde tutulduğu kayıtlardan anlaşılmıştır. Osmanlı arşivinde bulunan poliçelerin kaydedildiği defter ve belgeler, kayıtların yoğunlaştığı yıllar da dikkate alınarak incelenmiştir. İnceleme sonucunda istatistiki veriler oluşturmak için 1800-1900 yılları arasındaki yaklaşık onar yıllık ara ile 12 dönem esas alınmıştır. Hicri 1245 ve 1246 (1829-1831) yıllarına ait verilerin birbirleriyle ilişkili olmasından dolayı, sadece bu döneme ait iki yıllık

⁷² Yakup Akkuş, "Osmanlı Taşra Maliyesinde Reform: Merkez - Taşra Arasındaki İdari-Mali İlişkiler ve Vilayet Bütçeleri (1864-1913)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2011, s. 212, 218.

⁷³ "İâne-i tazmin-i ticaret olmak üzere Çirmen Sancağı'nın hâvi olduğu 24 kazanın vücûh ve zî-kudretlerinden tertib buyurulan on iki yük on altı bin yüz kuruş hâlâ livâ-i mezbûr mutasarrıfı vezir-i mükerrem atufetli Hüseyin Paşa Hazretleri ma'rifetiyle tahsil ve meblağ-ı mezbûr müşârun-ileyh hazretleri tarafından poliçe vechile Bâbiâli'ye irsâl olunmuş olduğu beyanıyla bâ-tezkire Bâbiâli'den Darbhane-i Âmire'ye vârid olan poliçe-i mezkûre mahallinden bi't-tahsil tazmin-i mezkûra mahsuben teslim-i Darbhane-i Âmire olunması için işbu defter tahrir olundu. ...", **D.DRB.MH**, 462/12; 9 L. 1246 / 23 Mart 1831.

⁷⁴ Akkuş, **a.g.e.**, s. 170.

veriler birlikte kullanılmıştır.

Tablo 3.12: Örnekleme Alınan Yıllara Göre Osmanlı Devleti'nde Poliçe Kullanımı (1801-1898)

Miladi Tarih	Hicri/Rumî Tarih	Poliçe Adedi	Poliçe Adedi Oran	Ortalama Poliçe Tutarı (Kuruş)	Ortalama Vade (Gün)	Poliçe Miktarı (Kuruş)	Poliçe Miktarının Toplama Oranı
1801-1802	1216 (R-Z)	187	4,26%	2.223	88	415.700	0,26%
1809-1810	1224 (M-Z)	120	2,73%	2.920	20	350.412	0,22%
1815-1816	1231 (M-Z)	603	13,74%	4.106	32	2.476.272	1,57%
1829-1830	1245 (M-Z)	128	2,92%	9.231	36	1.181.627	0,75%
1830-1831	1246 (M-Z)	330	7,52%	23.167	30	7.645.202	4,86%
1839-1840	1255 (M-Z)	403	9,18%	40.610,40	22	16.365.995	10,40%
1849-1850	1266 (M-Z)	978	22,29%	54.228,50	23,5	53.035.642,5	33,69%
1859-1860	1276 (M-Z)	477	10,87%	43.793,86	13	20.899.672	13,28%
1866-1868	1282 (H.), 1283 ve 1284 (Şu.)	647	14,74%	18.642,48	12	12.061.690	7,66%
1876-1877	1292 (Mart-Şubat)	310	7,06%	123.309,55	8	38.225.963	24,28%
1884-1885	1300 (Mart-Şubat)	106	2,42%	20.283,73	6	2.150.076	1,37%
1893-1898	1309 (Mart-Eylül) ile 1311-1314	99	2,26%	26.243,00	4	2.598.040	1,65%
Toplam		4388	100,00%			157.406.292	100,00%

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125 ve 677; EV.d, 19919; HH.d, 2181; 30383; ve 6898; MAD.d, 10876; 10929; 11125; 11790; 12005; 12005; 12097; 12276; 12278; 12279; 12302; 12465; 12885; 8135; 8245; ve 8401 numaralı defterler.

Buna göre sözü edilen 12 dönemde toplam olarak 157.406.292 kuruşluk gelir poliçe yoluyla devlet merkezi olan İstanbul'a aktarılmıştır. İlk dönem olan Hicri 1216 (1801-1802)'de toplam miktarın %0,26'sı kadar poliçe keşide edilmiştir. İkinci dönemde benzer bir şekilde toplamın %0,22'si kadar poliçe kullanılmıştır. Daha sonraki dönem olan 1231 (1815-1816) yılında önceki dönemlere göre kıyırından meydana gelerek toplama göre %1,57'lik poliçe çekilmiştir. 1246 (1830-1831) yılında toplamın %4,86'sı kadar, Tanzimat'ın ilanına denk gelen 1255 (1839-1840) yılında ise toplamın %10,40'ı kadar poliçe tedavül etmiştir. Hicri 1266 (1849-1850) yılında ise toplamın üçte biri, yani %33,69'u kadar poliçe keşide edilerek poliçe kullanımı en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Daha sonraki dönemlerdeki poliçe

kullanımı bu dönemin gerisinde kalmıştır (Tablo 3.12). Tanzimat sonrasını kapsayan ve yukarıda bahsedilen Maliye Nezareti kayıtlarının tasnife açık olmamasının, poliçe miktarının az görünmesine neden olduğunu dikkatlerden uzak tutmamak gerekir.

Poliçe miktarında olduğu gibi poliçe sayısında da 978 adetle 1266 (1849-1850) yılı en fazla poliçenin çekildiği dönem olmuştur. 2.223 kuruşla poliçe başına düşen miktarın en az olduğu dönem ilk dönem olmuştur. Daha sonraki dönemlerde poliçe başına düşen ortalama tutarlar, 1266 (1849-1850) yılı da dâhil sürekli artış göstermiş ve 1266 (1849-1850) döneminde keşide edilen poliçe başına ortalama 54.228,5 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemden sonra poliçe başına düşen miktarlar, dalgalı bir seyir izlemiştir. Poliçe başına en fazla düşen miktar, 1292 (1876-1877) rumi yılında 123.309,55 kuruşla en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Tablo 3.12).

Ulaşılan arşiv kayıtlarına göre, Hicri 1255 yılında, yani Miladi 1839-1840 yıllarında 16.365.995 kuruşluk gelir poliçe ile İstanbul'a aktarılmıştı. Bu miktar 1841-1842 yıllarındaki 562.911.000 kuruşluk devlet gelirlerinin yaklaşık %2,9'una karşılık gelmekteydi. Bir sonraki dönem olan Hicri 1266 yılında 53.035.642,5 kuruşluk devlet geliri İstanbul'a poliçe yoluyla ulaştırılmıştı. Bu miktar aynı döneme denk gelen Miladi 1849-1850 yılında elde edilen 710.000.000 kuruşluk devlet gelirinin %7,46'sına karşılık gelmekteydi. 1876-1877 yıllarında yani rumi 1292 yılında 38.225.963 kuruşluk devlet geliri poliçe ile İstanbul'a gönderilmişti. Bu miktarın aynı dönemdeki 2.202.747.000 kuruşluk devlet gelirleri içindeki yeri %1,73 idi (Tablo 3.12 ve 3.13).

Yukarıda zikredilen Rumî 1292 yılında poliçe ile İstanbul'a aktarılan tutarların toplam gelirlere oranı oldukça düşük görünmektedir. Ancak bu durumun özellikle Maliye Nezareti kayıtlarına ulaşamamasından kaynaklandığı göz ardı edilmemelidir. Devlet gelirlerinin merkeze transferinde poliçe kullanımının yerini daha sağlıklı anlamak için Rumî 1292 yılına ait MAD.d, 12885 numaralı defterdeki kayıtlara bakmak gerekir. Bu defterdeki devlet gelirlerine ait kayıtlarda poliçe veya nakit para ile merkeze gönderilen gelirler ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu defterde kayıtlı verilere göre Rumî 1292 yılında toplam 70.689.368 kuruşluk gelir İstanbul'a

nakledilmişti. Adı geçen miktarın 38.195.752 kuruşu poliçe ile 32.493.616 kuruşu nakit olarak transfer edilmişti. Dolayısıyla poliçe ile merkeze ulaştırılan gelirlerin oranı %54,03 olarak gerçekleşmişti.⁷⁵

Tablo 3.13: Osmanlı Bütçelerinde Devlet Gelir ve Giderleri (1841-1900)

Mali Yıllar	Gelirler (bin kuruş)	Giderler (bin kuruş)
1841-1842	562.911	567.074
1849-1850	710.000	788.894
1859-1860	1.161.376	1.367.198
1866-1867	1.558.566	1.679.594
1867-1868	1.597.994	1.868.318
1876-1877	2.202.747	2.572.624
1884-1885	1.576.903	2.153.427
1893-1894	1.829.990	2.142.220
1894-1895	1.865.663	2.041.097
1895-1896	1.832.588	2.095.263
1896-1897	1.829.105	2.301.040
1897-1898	1.851.133	1.844.935
1898-1899	1.812.658	1.909.052
1899-1900	1.882.932	2.017.648

Kaynak: Tevfik Güran, Resmî İstatistiklere Göre Osmanlı Toplum ve Ekonomisi, İstanbul 2017, s. 399-400.

Osmanlı Devleti'nde poliçe kullanımını gösteren genel çerçeveden sonra Osmanlı coğrafyasında poliçe kullanımını daha yakından görelim. 19. yüzyıldaki örneklem olarak alınan dönemlere göre Anadolu, Rumeli ve kısmen günümüzdeki Suriye ve Filistin bölgelerinde poliçe kullanımının yoğun olduğu müşahade edilmiştir (Tablo 3.14).

Örneklem alınan 12 dönem incelendiğinde, toplam 157.370.330 kuruşluk poliçe işlemlerinde, en az poliçe işleminin gerçekleştiği yerler Bağdat, Belgrat, Bosna, Cebel-i Lübnan, Maraş, Trablusgarp ve Van olup bu yerlerden aktarılan tutar, toplamın %0,49'u kadardı. Girit ve mülhakatı %0,16, Rumeli ve mülhakatı %0,25, Erzurum ve mülhakatı %0,35 ile poliçe işleminin az yapıldığı diğer yerlerdi (Tablo 3.14).

⁷⁵ MAD.d, 12885; Mart-Şubat 1292 / 13 Mart 1876 / 12 Mart 1877.

Tablo 3.14: Örnekleme Alınan Yıllara Göre Osmanlı Vilayetlerinde Poliçe Kullanımı (1801-1898)

Vilayet	Tarih (Hicri/Rumi)	Tarih (Miladi)	Poliçe Adedi	Poliçe Adedi Toplama Oranı	Poliçe Miktarı (Kuruş)	Miktarın Toplama Oranı %
Adana ve Mülhakâtı	1216-1311	1801-1895	237	5,41%	3.001.036	1,91%
Ankara ve Mülhakâtı	1216-1314	1801-1898	454	10,37%	7.831.100	4,98%
Aydın ve Mülhakâtı	1216-1292	1802-1877	402	9,18%	30.558.895	19,42%
Bolu ve Mülhakâtı	1216-1311	1801-1895	337	7,70%	10.227.906	6,50%
Cezayir-i Bahr-ı Sefid ve Mülhakâtı	1216-1293	1802-1876	85	1,94%	843.688,50	0,54%
Diyarbakır ve Mülhakâtı	1231-1311	1830-1895	31	0,71%	1.215.211	0,77%
Edirne ve Mülhakâtı	1224-1292	1809-1877	303	6,92%	18.139.509	11,53%
Erzurum ve Mülhakâtı	1216-1292	1801-1876	38	0,87%	552.817,48	0,35%
Girit ve Mülhakâtı	1231-1245	1816-1830	78	1,78%	254.714	0,16%
Halep ve Mülhakâtı	1216-1292	1801-1877	207	4,73%	4.133.700,86	2,63%
Hüdavendigar ve Mülhakâtı	1216-1292	1801-1877	411	9,39%	14.591.644,43	9,27%
Kıbrıs ve Mülhakâtı	1216-1292	1801-1876	84	1,92%	2.942.776,29	1,87%
Konya ve Mülhakâtı	1216-1311	1801-1895	319	7,28%	9.007.789,36	5,72%
Mamuretülaziz ve Mülhakâtı	1216-1292	1801-1877	38	0,87%	1.543.356,50	0,98%
Niş ve Mülhakâtı	1216-1292	1802-1876	61	1,39%	3.027.817,50	1,92%
Rumeli ve Mülhakâtı	1231-1284	1816-1868	37	0,84%	393.416	0,25%
Selanik ve Mülhakâtı	1216-1311	1801-1895	503	11,49%	23.589.434,92	14,99%
Silistre ve Mülhakâtı	1231-1292	1816-1876	79	1,80%	3.417.658	2,17%
Sivas ve Mülhakâtı	1216-1314	1801-1898	75	1,71%	1.223.002,50	0,78%
Şam ve Mülhakâtı	1216-1292	1801-1877	86	1,96%	3.306.417,55	2,10%
Trabzon ve Mülhakâtı	1224-1311	1810-1895	156	3,56%	4.903.461,87	3,12%
Üsküp ve Mülhakâtı	1230-1284	1815-1868	49	1,12%	2.384.081,82	1,51%
Vidin ve Mülhakâtı	1216-1292	1802-1876	59	1,35%	2.751.394,03	1,75%
Yanya ve Mülhakâtı	1216-1300	1801-1884	196	4,48%	6.755.755,82	4,29%
Diğer Yerler⁷⁶	1231-1312	1816-1897	54	1,23%	773.746	0,49%
Toplam	1216-1314	1801-1898	4379	100	157.370.330	100

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125 ve 677; EV.d, 19919; HH.d, 2181; 30383; ve 6898; MAD.d, 10876; 10929; 11125; 11790; 12005; 12005; 12097; 12276; 12278; 12279; 12302; 12465; 12885; 8135; 8245; ve 8401 numaralı defterler.

Örnekleme olarak alınan dönemler incelendiğinde, Aydın ve mülhakâtı, en fazla poliçe tutarının gönderildiği vilayet durumundaydı. Aydın'dan İstanbul'a çekilen

⁷⁶ Oldukça az poliçe çekilen Bağdat, Belgrat, Bosna, Cebel-i Lübnan, Maraş, Trablusgarp ve Van tabloda diğer satırında gösterilmiştir.

30.558.895 kuruşluk poliçelerin toplama oranı, %19,42 idi. Aynı dönemlerde tutarı 23.589.434 kuruş olarak gerçekleşen Selanik'ten İstanbul'a çekilen poliçelerin oranı %14,99 olup Aydın'dan sonra ikinci sırayı almıştı. Üçüncü sırada %11,53'lük poliçe tutarıyla Edirne gelmekteydi. Edirne'den İstanbul'a çekilen poliçelerin tutarı 18.139.509 kuruşa karşılık gelmekteydi. Yukarıdaki vilayetleri %9,27 ile Hüdavendigar, %6,5 ile Bolu takip etmekteydi. Hüdavendigar'dan 14.591.644 kuruşluk, Bolu'dan 10.227.906 kuruşluk poliçe keşidesi gerçekleşmişti (Tablo 3.14).

Poliçe işlem adetlerine göre değerlendirme yapıldığında en fazla işlemin yapıldığı il 503 adet ve %11,49'luk oran ile Selanik Vilayeti idi. İşlem adedine göre ikinci sırada, %10,37'lik işlem oranıyla Ankara yer almaktaydı. Ankara'yı %9,39 ile Hüdavendigar, %9,18 ile Aydın, %7,7 ile Bolu, %7,28 ile Konya ve %6,92 ile Edirne izlemekteydi (Tablo 3.14).

Toplam poliçe tutarının %61,71'i Aydın, Selanik, Edirne, Hüdavendigar ve Bolu vilayetlerine aitti (Tablo 3.14).

Vilayetlerdeki devlet gelirleri, öşür, pamuk, cihat, ağnam, zeytinyağı, sabun, taze meyve ve sebze vergisi gibi vergiler ile mukataa, tereke ve benzeri gelir kalemlerinden oluşmaktaydı. Adı geçen gelirler nakit veya poliçe yoluyla devlet merkezine gönderilmekteydi. 19. yüzyılın sonlarına doğru az da olsa posta havalesi, bono, çek gibi nakil yolları da devreye girmişti.

Nitekim Ankara Valisi Mehmet Nurullah Paşa,⁷⁷ topladığı devlet gelirlerini, keşide ettiği 35.546,5 kuruş tutarındaki 12 poliçe ile tatar eliyle sarrafı Oseb'e göndermişti. Bu poliçelerin içerdiği paranın dayandığı gelirleri de gönderdiği mektupta ayrıntılarıyla belirtmişti. Buna göre gelirler şöyle sıralanmıştı:⁷⁸

- Damga hasılâtı 11.775,5 kuruş (9 Şubat-13 Mart 1826)
- Tabanlı Mukataası Malı 4.879 kuruş (1241-1826 yılı)
- İltizam Bedeli 10.180 kuruş (1241-1826 yılı)
- Limni Reayalarına Borç 5.340 kuruş
- Çubukabad Kadısının Aylığı 3.272 kuruş
- Tabanlı Niyabeti için 100 kuruş

Örneklemlen alan yıllar esas alınarak tespit edilen verilere göre her vilayet için poliçe parasının kaynağını teşkil eden gelir çeşitleriyle ilgili bir panorama çizilmesi hedeflenmiştir. Yani bahsedilen vergi ve gelir çeşitleriyle ilgili kesin verilere dayalı istatistikler sunulması amaç edinilmemiş; buna karşın her vilayetten ne tür vergi ve

⁷⁷ C. DH, 99/4913; 15 M. 1242 / 19 Ağustos 1826.

⁷⁸ C. DH, 97/4824; 7 Ş. 1241 / 17 Mart 1826.

gelirlerin poliçeyle devlet merkezine transfer edildiğini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Ayrıca devlet merkezine gelen vilayet poliçelerinin işlem gördüğü hanlar ile ön plana çıkan hanların ortaya konulması hedeflenmiştir.

3.4.1.1. Adana ve Mülhakatı

Adana poliçeleri, -çoğunluğu Adana merkez olmak üzere- Adana merkez, Tarsus ve Sis'ten çekilmişti.⁷⁹ Adet-i ağnam ve ihtisap mukataası, Adana'da elde edilen gelirler içinde %52,3'lük büyük bir yer işgal etmekteydi. Poliçeyle gönderilen gelirlerin %31,63'lük önemli bir kısmının çeşidi belirtilmemişti. Poliçe tutarı yönünden üçüncü sırada %8,97 ile tereke gelirleri bulunmaktaydı. İsmi belirtilmeyen diğer vergilerle menzil ref'i, mukataa gelirleri, penbe vergisi, iâne-i tazmin-i ticaret ve cihad vergisi de dikkati çeken diğer vergi çeşitleri idi (Tablo 3.15).

Tablo 3.15: Adana'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelir Çeşitleri (1802-1895)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Poliçenin Geldiği Yer	Keşide Tarihi (Miladi)
Adet-i Ağnam ve İhtisap Mukataası	17	7,14%	1.582.458	52,30%	Adana, Sis	1816, 1876, 1895
Belirtilmeyen	54	22,69%	957.045	31,63%	Adana	1866, 1867, 1868, 1895
Cihad vergisi	1	0,42%	13.230,5	0,44%	Adana	1831
İane-i Tazmin-i Ticaret	1	0,42%	20.500	0,68%	Adana	1831
Menzil Refi	2	0,84%	43.500	1,44%	Adana	1830
Mukataa	22	9,24%	30.145	1,00%	Adana	1802, 1830
Penbe Vergisi	13	5,46%	27.000	0,89%	Adana	1831
Tereke	121	50,84%	271.426	8,97%	Adana, Tarsus	1816, 1831
Vergi ve Diğer Hasılat	7	2,94%	80.371,5	2,66%	Adana	1849, 1850, 1859
Toplam	238	100%	3.025.675,8	100%		1802-1895

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 30383, MAD.d, 12465; 12005; 12005; 8401; 12276; 10929 ve 12885 numaralı defterler.

Poliçe işlem adedi bakımından terekeyle ilgili poliçelerin 121 adetle %50,84'lük bir orana sahip olduğu görülmektedir. Hâlbuki tereke, tutar açısından %8,97'lik orana sahipti. Bunun nedeni tereke ile ilgili poliçelerin 1816 ve 1831 tarihlerinde, yani 19. yüzyılın başlarında keşide edilmesidir (Tablo 3.15).

⁷⁹ D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 30383, MAD.d, 12465; 12005; 12005; 8401; 12276; 10929 ve 12885 numaralı defterler.

Tablo 3.16: Adana'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1802-1895)

Police Ödeme Adresi	Police Adedi	Police Adedinin Toplama Oranı	Polichenin Geldiği Yer	Police Keşide Tarihi
Astarcı Hanı (İstanbul)	2	0,88%	Adana	1868
İstanbul'da Mercan Han (İstanbul)	2	0,88%	Adana	1802
Zindan Kapısı'nda Şalcı Sokağı'nda şerbethane'de (İstanbul)	2	0,88%	Adana	1816
Yıldız Hanı (İstanbul)	2	0,88%	Adana	1866
Eminönü'nde Arpacılar içinde (İstanbul)	3	1,33%	Adana	1816
Yolgeçen Hanı (İstanbul)	3	1,33%	Adana	1802, 1816, 1859
Gümrük civarı (Bahçekapı'da)	4	1,77%	Adana	1868
İmameli Han (İstanbul)	4	1,77%	Adana	1867, 1868
Büyük Zağferancı Han (İstanbul)	4	1,77%	Adana	1802, 1816
Valide Han (İstanbul)	4	1,77%	Adana	1849
Matyo Hanında	5	2,21%	Adana	1867
Küçük Han (İstanbul)	6	2,65%	Adana	1816
Diğer Yer ve Hanlar⁸⁰	8	3,54%	Adana va Tarsus	1802, 1816, 1831, 1849, 1867, 1895
Ali Paşa Hanı (İstanbul)	8	3,54%	Adana	1868
Gebeciler Han (İstanbul)	8	3,54%	Adana	1816, 1850
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	8	3,54%	Adana	1831, 1868, 1876
İstanbul	10	4,42%	Adana	1816, 1830, 1895
Mustafa Paşa Hanı (İstanbul)	12	5,31%	Adana	1867, 1868
Valide Hanı (İstanbul)	13	5,75%	Adana	1866, 1867
Kilit Han (İstanbul)	14	6,19%	Adana	1816
Astarcılar Han (İstanbul)	16	7,08%	Adana, Sis	1802, 1816, 1830, 1831
Küçük Zağferancı Hanı (İstanbul Uzunçarşı başında)	41	18,14%	Adana	1816, 1831
Çukur Han (İstanbul)	47	20,80%	Adana	1802, 1816, 1831
Toplam	226	100,00%		1802-1895

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 30383, MAD.d, 12465; 12005; 12005; 8401; 12276; 10929 ve 12885 numaralı defterler.

Benzer bir durum penbe vergisi için de geçerlidir. Police tutarı %0,89 olan ve 1831 yılında keşide edilen penbe vergisinin, police işlem adedi açısından oranı ise %5,46'dır (Tablo 3.15). Bu nedenle tablodaki veriler değerlendirilirken tarih, tutar ve işlem adedi birlikte incelenmelidir.

Adana'dan gönderilen poliçelerden %3,54'ü muhatabın bulunduğu hanı

⁸⁰ Birer işlemin yapıldığı han ve yerler, diğer satırında gösterilmiştir. Buna göre birer işlemin yapıldığı İstanbul'da Taş, Bodrum, Burdur ve Kumrulu hanları ve Kapan-ı Dakik ile Galata'da Kamanto Han ve Perşembe Pazarı.

belirtilmeyen, %4,42'si de muhatap yerinde sadece İstanbul yazan poliçelerden oluşmaktaydı. Adana'dan çekilen 220 poliçeden 47'sinin, yani %20,8'inin işlem gördüğü yer, Çukur Han idi. İkinci olarak Adana'dan çekilen 41 poliçenin işlem gördüğü han, İstanbul'da Uzunçarşı başında Küçük Zağferancı Han olarak dikkati çekmekteydi. İstanbul'daki Astarçılar Han 16 işlemle, Kilit Han 14 işlemle, Valide Han 13 işlemle ve Mustafa Paşa Han 12 işlemle yukarıda zikredilen hanları takip etmekteydi (Tablo 3.16).

3.4.1.2. Ankara ve Mülhakatı

Ankara poliçeleri, Ankara ve ona bağlı olan Çankırı, Bozok, Kayseri, Kırşehir, Çorum ve Yozgat'tan keşide edilmişti.⁸¹

Poliçelerin dayandığı gelir kalemleri, ağnam, cizye, emval, ihtisap, öşür vergileri ile bakaya, tımar, cebelü, iane-i tazmin-i ticaret, iltizam, kale binaları, mukataa, takvim-i vekayi bedellerinden ve sair vergilerden oluşmaktaydı (Tablo 3.17).

Gelir kalemlerinden cinsi belirtilmeyen gelirlerin poliçe tutarı yönünden oranı %34,32, poliçe işlem adedi yönünden %38,77 gibi yüksek oranlarda gerçekleşmişti. Ağnam, cizye, emval, ihtisap, öşür vergileri ile diğer vergilerin tutar olarak oranı %51,07, poliçe işlem adedi açısından oranı ise %34,57 ile gelirler içinde en yüksek paya sahipti. Diğer gelirler içinde bakaya %11,16 ile ön plana çıkmaktaydı. İşlem sayısı bakımından bakaya ile ilgili, %2,64 ile 12 işlem yapılmıştı (Tablo 3.17).

Osmanlı döneminde Ankara ekonomisinde tarım başlıca gelir kaynaklarından dı. 19. yüzyılın ikinci yarısında tarımdan elde edilen ürünler, genel olarak buğday, arpa, çavdar, burçak, yulaf, darı, mercimek, nohut, mısır, bakla gibi tahıllar ile üzüm, soğan, patatesi, haşhaş, muhtelif yaş ve kuru meyve ve benzeri ürünler idi. Ankara'ya tren yolunun gelişiyile tarım ürünlerinde artış olmuş ve Ankara'dan İstanbul'un

⁸¹ **D.BŞM.d.**, 6965; **D.DRB.d.**, 1125; **EV.d.**, 19919; **HH.d.**, 2181; 30383 ve 6898; **MAD.d.**, 10876; 10929; 11790; 12005; 12276; 12279; 12465; 12885; 8245 ve 8401 numaralı defterler.

yanında Londra ve Marsilya'ya da tarım ürünleri ihraç edilmiştir.⁸²

Tablo 3.17: Ankara'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1802-1895)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Tarihi (Miladi)
Ağnam Vergisi	12	2,64%	508.080	6,49%	1876, 1895
Bakaya	12	2,64%	874.150	11,16%	1850
Türü Belirtilmeyen Gelirler	176	38,77%	2.687.761	34,32%	1801, 1809, 1810, 1830, 1840, 1850, 1860, 1866, 1867, 1868, 1869, 1884, 1885, 1893, 1895, 1898
Cizye Vergisi	13	2,86%	11.800	0,15%	1809
Emval Vergisi	7	1,54%	696.312	8,89%	1850, 1859, 1860, 1876
İane-i Tazmin-i Ticaret	43	9,47%	125.250	1,60%	1830
İhtisap Vergisi	15	3,30%	213.851,5	2,73%	1831, 1850
İltizam Bedeli	7	1,54%	61.190	0,78%	1840
Kale Binaları Bedeli	6	1,32%	9.328	0,12%	1816
Menzil Refi	3	0,66%	11.100	0,14%	1829
Mukataa Bedeli	41	9,03%	50.082,5	0,64%	1801, 1802, 1809, 1810, 1830
Öşür Vergisi	36	7,93%	639.000	8,16%	1860
Takvim-i Vekayi Bedeli	1	0,22%	750	0,01%	1850
Tereke Bedeli	4	0,88%	10.296,5	0,13%	1801, 1850
Tımar ve Cebelü Bedeliyesi	4	0,88%	1.620,5	0,02%	1829, 1830, 1850
Vergi ve Diğer Hasılat	74	16,30%	1.930.528	24,65%	1849, 1850, 1859, 1860
Toplam	454	100 %	7.831.100	100%	1801-1895

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 2181; 30383 ve 6898; MAD.d, 10876; 10929; 11790; 12005; 12276; 12279; 12465; 12885; 8245 ve 8401 numaralı defterler.

Ankara'da hayvancılık da önemli gelir kalemlerindendi. Hayvancılık daha çok küçükbaş hayvancılığa dayanmaktaydı. Özellikle tiftik keçisi yetiştiriciliği çok önemli idi. 1891 verilerine göre Ankara'da, 2.366.471 koyun, 1.587.280 tiftik ve 611.222 kıl keçisi olmak üzere toplam 2.198.502 keçi bulunmaktaydı.⁸³

⁸² Asuman Koçak, "Salnamelere Göre Ankara Vilayeti (1871-1907), **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Ü. SBE, Ankara 2013, s. 155.

⁸³ A.e., s. 170.

Tablo 3.18: Ankara'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1895)

Police Ödeme Adresi	Police Adedi	Police Adedinin Toplama Oranı	Police Keşide Tarihi
Celal Bey Hanı	3	0,66%	1893
Galata	3	0,66%	1884, 1885, 1893
Hazinedar Han	3	0,66%	1809
Kumru Han	3	0,66%	1830
Piri Paşa Hanı	3	0,66%	1801
Şapçı Han	3	0,66%	1884, 1885
Yıldızlı Han	3	0,66%	1831, 1860, 1866
Giritli Mustafa Paşa Hanı	4	0,88%	1867, 1868
Kocamanoğlu Han	4	0,88%	1893, 1898
Şerif Paşa Han	4	0,88%	1860, 1885
Balık Pazarı (Bahçekapı)	5	1,10%	1860, 1884
Yeni Han	5	1,10%	1801, 1809, 1831, 1866
Nasuh Ağa Han	6	1,32%	1830, 1840
Nito hanı	6	1,32%	1898
Pastırmacılar Hanı	7	1,54%	1830
Büyük Yeni Han	9	1,98%	1866, 1867, 1884, 1893
Mestçiler Han	10	2,20%	1830
Ali Paşa Hanı	11	2,42%	1830, 1860, 1868
Çukur Han (Uzunçarşı)	11	2,42%	1809, 1860, 1867, 1868
Kilit Han	13	2,86%	1850
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	15	3,30%	1801, 1809, 1866, 1876, 1895
Mustafa Paşa Hanı	17	3,74%	1866, 1867
Aşır Efendi Hanı	19	4,19%	1884, 1885, 1893, 1895
Sümbüllü Han	22	4,85%	1809, 1816, 1850, 1860, 1866, 1867, 1868
Astarcılar Hanı (Uzunçarşı)	24	5,29%	1809, 1830, 1831, 1866, 1868, 1869, 1884
Diğer Yer ve Hanlar⁸⁴	42	9,25%	1801, 1809, 1829, 1830, 1850, 1866, 1868, 1884, 1885, 1893, 1895
Sofçular Hanı	47	10,35%	1809, 1810, 1819
Valide Han	62	13,66%	1802, 1809, 1816, 1829, 1830, 1831, 1840, 1850, 1859, 1860, 1866, 1867
İstanbul	90	19,82%	1849, 1850, 1859, 1860, 1895
Toplam	454	100,00%	1801-1895

Kaynak: Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 2181; 30383 ve 6898; MAD.d, 10876; 10929; 11790; 12005; 12276; 12279; 12465; 12885; 8245 ve 8401 numaralı defterler.

⁸⁴ Birer ve ikişer işlemin yapıldığı han ve yerler, diğer satırında gösterilmiştir. Buna göre İstanbul'da Amerika, Bodrum, Evliyazade, Geleğen, Kerpiç, Laz, Sepetçiler, Yorgaki, Aynalı, Gülbenkyan, Halil Paşa, Kuşakçılar, Mustafa Naili Paşa, Nafia ve Yolgeçen hanları ve Galata'da Büyük Halil Paşa Hanı ile İstanbul'da Bahçekapı, Cevahir Bedestanı, Çinici Ocağı, Mösyö Vitel Mağazası, Odun Kapısı, Uzunçarşı, Zindan Kapısı, Eminönü, Saraçhane ve Galata'da Perşembe Pazarı.

Poliçelerin muhatap kısmında yalnız İstanbul yazan poliçeler, 90 işlemle ve %19,82 en büyük grubu meydana getirmekteydi. İstanbul'daki Valide Han ise 62 işlemle en fazla işlemin yapıldığı han konumundaydı. %13,66'lık işlem oranına sahip Valide hanı, %10,35 ile Sofçular Han izlemekteydi (Tablo 3.18).

Birer ve ikişer işlemin yapıldığı toplam 30 yer ve hanın işlem hacmi %9,25 olarak gerçekleşmişti. Ankara poliçelerinin işlem gördüğü dikkati çeken diğer hanlar, %5,29 ile Uzunçarşı'da bulunan Astarçılar Han, %4,85 ile Sümbüllü Han, %4,19 ile Aşır Efendi Hanı idi (Tablo 3.18).

3.4.1.3. Aydın ve Mülhakatı

Aydın poliçelerinin keşide yeri, Aydın ve ona bağlı olan Saruhan, İzmir, Menteşe, Denizli, Mekri, Karaçay, Demirci, Bayındır ve Arpaz idi.⁸⁵

Tablo 3.19: Aydın'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1802-1877)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Poliçe Keşide Tarihi
Ağnam Vergisi	4	1,00%	1.619.604	5,30%	1830, 1876
Avarız ve Mukataa	4	1,00%	41.644	0,14%	1829, 1830
Bakaya	8	1,99%	43.022	0,14%	1850
Emval Vergisi	10	2,49%	5.592.888	18,30%	1860, 1876
İhtisap Vergisi	129	32,09%	6.140.616,5	20,09%	1830, 1831, 1838, 1839, 1840
Menzil refi	4	1,00%	4.507,50	0,01%	1816
Öşür Vergisi	3	0,75%	366.666	1,20%	1859, 1860
Takvim-i Vekayi Bedeli	1	0,25%	2.400	0,01%	1850
Taze Meyve ve Ham Pamuk Gümrüğü Vergisi	152	37,81%	6.011.965	19,67%	1839, 1840
Tereke Bedeli	9	2,24%	91.137	0,30%	1802, 1816, 1830
Umumi İane	6	1,49%	551.205	1,80%	1877
Vergi ve Diğer Hasılat	42	10,45%	7.958.571,5	26,04%	1849, 1850, 1860
Zeytinyağı ve Sabun Vergisi	13	3,23%	425.966,50	1,39%	1839, 1840
Cinsi Belirtilmeyen Gelirler	17	4,23%	1.708.702	5,59%	1830, 1866, 1867, 1876
Toplam	402	100,00%	30.558.895	100,00%	1802-1877

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 677; EV.d, 19919; MAD.d, 10929; 8401;11125; 11790; 12005; 12005; 12276; 12302; 2465 ve 12885 numaralı defterler.

⁸⁵ D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 677; EV.d, 19919; MAD.d, 10929; 8401;11125; 11790; 12005; 12005; 12276; 12302; 2465; 12885 numaralı defterler.

Toplanan poliçeler, farklı gelirlerden oluşmakla birlikte %5,59 tutarındaki poliçelerin cinsi belirtilmemiştir. Geri kalan gelirlerin büyük bir kısmı vergi kalemlerinden oluşmaktaydı. Ağnam, emval, ihtisap, öşür, taze meyve ve ham pamuk gümrüğü, zeytinyağı ve sabun ile diğer vergiler %91,99'lük bir orana ulaşmıştı (Tablo 3.19).

Tablo 3.20: Aydın'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1802-1877)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Keşide Tarihi
Astarcı Han (İstanbul)	2	0,50%	1839, 1840
Çinili Han (İstanbul)	2	0,50%	1840
Darphane-i Amire	2	0,50%	1830
Yemiş İskelesi'nde Yeşildirek Dükkanı (İstanbul)	2	0,50%	1839
Yıldız Han (İstanbul)	3	0,75%	1840
İstanbul Duhan Gümrüğü	4	1,00%	1816
Sümbüllü Han (İstanbul)	5	1,24%	1829, 1831, 1839
Yeni Han (İstanbul)	5	1,24%	1816, 1830, 1839
Diğer Yer ve Hanlar⁸⁶	7	1,74%	1802, 1839, 1840, 1867
Banka-i Osmani	9	2,24%	1866, 1867
Valide Han (İstanbul)	9	2,24%	1816, 1830, 1831, 1839, 1840
Büyük Yeni Han (İstanbul)	11	2,74%	1830, 1839, 1860
Yemiş İskelesi (İstanbul)	14	3,48%	1831, 1839, 1840
Vezir Han (İstanbul)	17	4,23%	1838, 1839, 1840
Hanı Belirtilmeyen	35	8,71%	1802, 1816, 1830, 1839, 1840, 1876, 1877
İstanbul	62	15,42%	1839, 1840, 1849, 1850, 1860, 1866
Galata	213	52,99%	1830, 1831, 1839, 1859, 1866
Toplam	402	100%	1802-1877

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 677; EV.d, 19919; MAD.d, 10929; 8401;11125; 11790; 12005; 12005; 12276; 12302; 2465 ve 12885 numaralı defterler.

Bu vergiler içinde vergi olduğu belirtilmekle birlikte çeşidi belirtilmeyen vergilerin tutarı, %26,04'lük bir orana sahip olup, işlem adedi bakımından %10,45 oranında gerçekleşmişti. Bu vergileri takip eden ihtisap vergisi tutar olarak %20,09,

⁸⁶ Birer defa poliçe çekilen hanlar "diğer hanlar" satırında gösterilmiştir. Bunlar, İstanbul'da Değirmen Han, Halil Paşa Hanı, Hubar Han, Sebzebane ile Manisa Banka Şubesi ve İzmir.

işlem adedi açısından 129 işlemle ve %32,09'luk oranla daha dikkat çekici bir konuma sahipti. Taze meyve ve ham pamuk vergisi ise tutar olarak %19,67'lik oran ve 152 işleme ait %37,81'lik oran ile takip eden vergiydi. Bu vergi aynı zamanda Aydın'da taze meyve ve pamuk üretiminin önemli olduğunu göstermekteydi. Emval vergisi de tutar olarak %18,3 ile önemli orana sahip diğer bir vergi idi (Tablo 3.19).

Yukarıda zikredilen gelir kalemlerine ait poliçelerin çoğu Galata'da işlem görmüştü. Diğer bir deyişle poliçelerin muhatabının %52,99'unun bulunduğu yer Galata idi (Tablo 26). Avrupalı tüccarların veya Avrupa ile iş yapan tüccarların büyük bir kısmının, Galata'daki han ve mağazalardan işlerini idare ettiği bilinmekteydi. Nitekim 1839 yılında İzmir'den Galata'da ticaret yapan Avrupalı tüccarlar David Sorlana, Piere Veluci, Doran Anfrez ve Ceyan Felvani üzerine çekilen poliçeler bu durumu teyit etmekteydi.⁸⁷ Bu da Aydın ve özellikle İzmir'in Avrupa ticaretine eklenmesine işaret etmekteydi.

İstanbul'daki Vezir Han da 17 işlemle ve %4,23'lük oranla hanı belirtilmeyen poliçelerden sonra gelmekteydi. İstanbul'daki Yemiş İskelesi'ne çekilen 16 poliçe ile İstanbul Duhan Gümrüğü üzerine çekilen poliçeler de Aydın'ın Avrupa ticaretiyle ilişkisini göstermekteydi (Tablo 3.20).

Nitekim 18. yüzyıl ortalarından itibaren İzmir, Batı Avrupa ile ticarete önemli bir mesafe aldı. Dış ticaret büyüklüğünde Selanik ve İskenderiye'ye geride bırakarak Doğu Akdeniz'in en işlek limanı haline geldi. Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya yaptığı ihracatta, İzmir'in payı yaklaşık %40'ı buldu. Ankara'dan sof, Bursa'dan ipeğin de Avrupa'ya ihraç noktası oldu. Napolyon savaşları sırasında ithalat ve ihracatta düşüşler yaşansa da, ticaret 1815 sonrasında eski seviyesine yükseldi. 1840'larda Doğu Akdeniz'in en büyük limanı olma özelliğini korumaya devam etti. 19. yüzyılda İzmir ticaretinde Fransa'nın yerini İngiltere aldı. Bu dönemde Avusturya, Amerika Birleşik Devletleri, Prusya ve Rusya ile yapılan ticarete de önemli artışlar oldu. 1830-1880 arasında İzmir'den yapılan ihracat 4 kat, ithalat ise 7,5 kat artış gösterdi. 1830'larda üzüm, pamuk, zeytinyağı, incir ve sof önemli ihracat kalemleri iken 1870'lerde palamut, pamuk, üzüm, afyon, sünger, halı ve incir ihracatta başı çeken ürünler haline geldi. Sonuç olarak 19. yüzyılda Osmanlı

---

⁸⁷ MAD.d, 11790; 1255/1839.

dış ticaretinde İzmir'in yeri iyice sağlamlaşmış oldu.⁸⁸

3.4.1.4. Bolu ve Mülhakatı

Bolu poliçeleri, Bolu ve ona bağlı Kastamonu, Sinop, İzmit ve Viranşehir'den İstanbul üzerine keşide edilmişti.⁸⁹

Tablo 3.21: Bolu'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1896)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Sayısı	Poliçe Sayısının Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Orana	Poliçe Keşide Tarihi
Ağnam Vergisi	9	2,67%	526.000	5,14%	1876, 1895
Asker Aylığı	15	4,45%	36.000	0,35%	1829
Bakaya	14	4,15%	242.377,5	2,37%	1816, 1850, 1859
Cebelü Bedeliyesi	1	0,30%	3.500	0,03%	1830
Cizye Vergisi	1	0,30%	800	0,01%	1809
Emval Vergisi	26	7,72%	239.152	2,34%	1816, 1859, 1876
Hazine Tertibi	1	0,30%	81.000	0,79%	1876
Öşür Vergisi	11	3,26%	373.500	3,65%	1860
Peksimet Bedeli	1	0,30%	5.040	0,05%	1801
Takvim-i Vekayi Bedeli	2	0,59%	6.150	0,06%	1850
Tereke	39	11,57%	102.206	1,00%	1816
Umumi İlane	3	0,89%	125.000	1,22%	1877
Vergi ve Diğer Hasılat	122	36,2%	7.600.730,5	74,32%	1849, 1850, 1859, 1860
Türü Belirtilmeyen Gelirler	92	27,30%	886.450,00	8,67%	1816, 1866, 1867, 1868, 1869, 1876, 1893, 1895, 1896
Toplam	337	100,00%	10.227.906,00	100,00%	1801-1896

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 677; EV.d, 19919; HH.d, 30383;MAD.d, 8245; 10929; 11125; 12005; 12276 ve 12465 numaralı defterler.

İstanbul üzerine keşide edilen Bolu poliçeleri, ağırlıklı olarak ağnam, cizye, emval, öşür vergileri ile çeşidi belirtilmeyen diğer vergilerden oluşmaktaydı. Çeşidi belirtilmeyen vergilerin tutar olarak oranı %74,32'yi, 122 işlemle işlem adedi olarak %36,2'yi oluşturmaktaydı. Tutar olarak %8,67'yi çeşidi belirtilmeyen

⁸⁸ Alp Yücel Kaya, "19. Yüzyıl İzmir'inde Tüccarlar ve Esnaf veya Hacıağalar, Beyler ve Frenkler", Ed.: Fatmagül Demirel, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esnaf ve Ticaret**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 80-81.

⁸⁹ **D.BŞM.d**, 6965; **D.DRB.d**, 677; **EV.d**, 19919; **HH.d**, 30383; **MAD.d**, 8245; 10929; 11125; 12005; 12276 ve 12465 numaralı defterler.

gelirlerden başka %5,14 ağnam vergisi de, keşide edilen poliçelerin kaynağını oluşturan önemli gelirdendi (Tablo 3.21).

Tablo 3.22: Bolu'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1896)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Keşide Tarihi
Balkapanı	2	0,61%	1830, 1868
Büyük Yeni Han	2	0,61%	1893
Kilit Hanı (İstanbul)	2	0,61%	1816
Küçük Yeni Han (Çakmakçılar Yokuşu)	2	0,61%	1893
Mehmed Ali Paşa Han (Galata)	2	0,61%	1893
Musulluoğlu Hanı (İstanbul)	2	0,61%	1895
Terzibaşı Sokağı (İstanbul)	2	0,61%	1816
Yeni Han (İstanbul)	2	0,61%	1816
Yorgaki Hanı	2	0,61%	1893
Yorgiyadis Hanı	2	0,61%	1893
Astarcılar Hanı (İstanbul)	3	0,91%	1816, 1829
Gebeciler Han (Uzun Çarşı başında)	3	0,91%	1816
Hatap Kapısı'nda 30 Numaralı Mağaza	3	0,91%	1893, 1895
Sandal Bedestanı (İstanbul)	3	0,91%	1816
Celal Bey Hanı	4	1,22%	1893
Valide Han (İstanbul)	4	1,22%	1816, 1860
Bahçekapı	5	1,52%	1893, 1895
Kocamanoğlu Han (Bahçekapı)	6	1,82%	1893, 1895, 1896
Sümbüllü Han (İstanbul)	13	3,95%	1829, 1868, 1869
Diğer Yer ve Hanlar⁹⁰	15	4,56%	1816, 1830, 1859, 1860, 1866, 1867, 1868, 1893
Çukur Han (Uzun Çarşı başında)	19	5,78%	1816
Hanı Belirtilmeyen	20	6,08%	1801, 1809, 1859, 1860, 1867, 1868, 1876, 1877
Küçük Zağferancı Han (Uzunçarşı)	21	6,38%	1816
Şerif Paşa Hanı	38	11,55%	1866, 1867, 1868
İstanbul	152	46,20%	1816, 1829, 1849, 1850, 1859, 1860
Toplam	329	100,00%	1801-1895

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 677; EV.d, 19919; HH.d, 30383; MAD.d, 8245; 10929; 11125; 12005; 12276 ve 12465 numaralı defterler.

Muhatabın adresi olarak sadece İstanbul gösterilen 152 işlemin dışında, en

⁹⁰ Birer poliçe işlemi gerçekleştirilen yerler, diğer satırında birleştirilmiştir. Bu yerler İstanbul'da Asmaaltı, Aziz Han, Balık Pazarı, Kantarcılar, Kantolu Han, Örucüler, Papazoğlu Han, Selanikli Han, Sofçular Han, Sultan Odaları, Tarakçı Han, Taşçılar, Yıldızlı Han, Zağferancı Han ile Üsküdar.

fazla işlem yapılan han 38 işlem ve %11,55'lik oranla Şerif Paşa Hanı idi. İstanbul Uzunçarşı'da Küçük Zağferancı Han 21 işlem ve Çukur Han 19 işlemle en fazla işlem yapılan diğer hanlar idi (Tablo 3.22).

3.4.1.5. Cezayir-i Bahr-ı Sefid ve Mülhakatı

Cezayir-i Bahr-ı Sefid poliçeleri, Midilli, Bozcaada, Yunda, Sakız, Ağrıboz, Rodos, Limni ve İnebahtı'dan İstanbul'a çekilmişti.⁹¹

Tablo 3.23: Cezayir-i Bahr-ı Sefid'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1895)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Poliçe Keşide Tarihi
Barut Bedeli	1	1,05%	3.160	0,37%	1850
Cizye Vergisi	13	13,68%	193.415,5	22,92%	1849, 1850
Emval Vergisi	1	1,05%	41.640	4,94%	1860
Kale Binaları Bedeli	5	5,26%	35.000	4,15%	1816
Kitap Bedeli	1	1,05%	357	0,04%	1876
Öşür Vergisi	8	8,42%	84.503	10,02%	1850, 1860
Takvim-i Vekayi Bedeli	11	11,58%	2.550	0,30%	1850
Türü Belirtilmeyen Gelirler	23	24,21%	114.035,5	13,52%	1802, 1815, 1866, 1867, 1868, 1893
Vergi ve Diğer Hasılat	31	32,63%	272.832	32,34%	1850, 1859, 1860
Zeytinyağı ve Sabun Vergisi	1	1,05%	96.196	11,40%	1839
Toplam	95	100%	843.688,50	100%	1802-1893

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; EV.d, 19919; HH.d, 30383; MAD.d, 10929; 11125; 11790; 12097; 12276; 12278; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Poliçelerin kaynağını oluşturan gelirler, büyük oranda vergi kalemlerine dayanıyordu. Türü belirtilmeyen gelirlerin tutarı 114.035,5 kuruş ve toplam gelirler içindeki %13,52'lik orana sahipti. Emval, öşür, cizye, zeytinyağı ve sabun vergileri ile türü belirtilmeyen diğer vergiler %81,8 ile tutar olarak gelirlerin önemli bir kısmını oluşturmaktaydı. Türü belirtilmeyen vergiler, tutar olarak %32,34 ile en fazla gelirin bulunduğu vergilerdi. Tutar olarak ikinci sırada %22,92 ile cizye vergisi

⁹¹ D.BŞM.d, 6965; EV.d, 19919; HH.d, 30383; MAD.d, 10929; 11125; 11790; 12097; 12276; 12278; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

bulunmaktaydı. Cizye vergisinin yüksekliği, gayrimüslim nüfusun da adalarda yüksek olduğuna işaret etmekteydi. Zeytinyağı ve sabun vergisi de %11,4 ile üçüncü sırada yer almaktaydı. Bu veri adalarda zeytinyağı ve sabun üretimini göstermekteydi. Öşür vergisi de tutar olarak %10,02 ile kayda değer bir oranda gerçekleşmişti (Tablo 3.23).

Tablo 3.24: Cezayir-i Bahr-ı Sefid'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1802-1893)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Sayısı	Poliçe Sayısı Oranı	Poliçe Keşide Tarihi
Valide Han (İstanbul)	2	2,35%	1816
Hanı Belirtilmeyen	3	3,53%	1816, 1868, 1876
Halil Paşa Hanı (Galata)	5	5,88%	1850, 1868
Kurşunlu Han (Galata)	6	7,06%	1850
Galata	7	8,24%	1839, 1850, 1893
Mumhane İskelesi (İstanbul)	8	9,41%	1850
Diğer Yer ve Hanlar⁹²	9	10,59%	1802, 1816, 1850, 1860, 1867, 1868
Limon İskelesi (İstanbul)	20	23,53%	1850, 1866, 1867, 1869
İstanbul	25	29,41%	1815, 1849, 1850, 1859, 1860,
Toplam	85	100,00%	1802-1893

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; EV.d, 19919; HH.d, 30383; MAD.d, 10929; 11125; 11790; 12097; 12276; 12278; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Cezayir-i Bahr-ı Sefid poliçelerinin İstanbul'da işlem gördüğü yerlerin muhatap kısmında yalnızca İstanbul yazanlar dışında, en fazla işlemin gerçekleştiği yer, 20 işlem ve %23,53'lük oranla İstanbul Limon İskelesi idi (Tablo 3.24). Limon İskelesi'nde ticaret yapanların bir kısmı, Sakızlı Yorgi, Sakız tüccarı Melkon gibi Cezayir-i Bahr-ı Sefid adalarından olan tüccarlar, bir kısmı da Antoni Fenala, Costonyani gibi Avrupalı tüccarlar olarak dikkati çekmekteydi.⁹³ İstanbul'da başka bir iskele olan Mumhane İskelesi de, adı geçen vilayet poliçelerinin %9,41'inin işlem gördüğü yerdi. Galata ve Galata'daki Kurşunlu ve Halil Paşa Hanlarında ise toplamda poliçelerin %21,18'i işlem görmüştü (Tablo 3.24). Mumhane İskelesi'nde ödenen poliçelerin muhatapları içinde Tüccar Antonali, Vangel Rakas, Tüccar Brasimos,

⁹² Birer poliçe işlemi gerçekleştirilen yerler, diğer satırında birleştirilmiştir. Bu yerler İstanbul'da Büyük Yeni Han, Hubar Han, Laz Han, Mermerciler, Sumbül Han, Yağ İskelesi, Yemiş İskelesi, Zincirli Han ve Galata'da Perşembe Pazarı.

⁹³ EV.d, 19919-1866; MAD.d, 12097-1850.

Tüccar Penapi gibi Avrupalı tüccarların çokluğu dikkati çekmekteydi.⁹⁴ Galata ve Galata'daki hanlarda işlem gören poliçelerde muhatap olan yani poliçe parasını ödeyecek kişiler arasında, yerli tüccarların yanında Tüccar Kapori, Tüccar Befer, Tüccar Alion, Tüccar Rambano, Fransız Tüccarı Lika gibi önemli miktarda Avrupalı tüccarlar da bulunmaktaydı.⁹⁵ İstanbul ve Galata'da işlem gören Cezayir-i Bahr-ı Sefid poliçelerinde, önemli miktarda Avrupalı tüccarın yer alması, bu bölge ticaretinin Avrupa ile ilişkisini göstermektedir.

3.4.1.6. Diyarbakır ve Mülhakatı

Diyarbakır poliçeleri, Diyarbakır, Mardin ve Siirt'ten İstanbul'a keşide edilmişti.⁹⁶ Diyarbakır'dan çekilen poliçelerin kaynağı olan gelir kalemlerinden, türü belirtilmeyen %10,81'lik gelirler dışında, %78,46 ile vergi gelirleri başı çekmekteydi. Tüm gelirler içinde ağnam vergisi %67,35 ile çok büyük bir orana sahipti. Bu veri Diyarbakır'da hayvancılığın çok önemli olduğunu göstermektedir. Emval vergisi de %10,71 ile önemli bir vergi kalemiydi (Tablo 3.25).

Tablo 3.25: Diyarbakır'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1816-1895)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Orana	Poliçe Keşide Tarihi
Ağnam Vergisi	16	51,61%	818.431	67,35%	1876, 1895
Avarız Bedeli	2	6,45%	7.614	0,63%	1816
Emval Vergisi	4	12,90%	130.042	10,70%	1876
Harcırah Bedeli	1	3,23%	10.000	0,82%	1876
İane Bedeli	1	3,23%	33.870	2,79%	1876
Kahve Vergisi	1	3,23%	5.000	0,41%	1816
Tereke Bedeli	2	6,45%	78.854	6,49%	1816
Türü Belirtilmeyen Gelirler	4	12,90%	131.400	10,81%	1876, 1893
Toplam	31	100,00%	1.215.211	100,00%	1816-1895

Kaynak: D.DRB.d, 677; HH.d, 30383; MAD.d, 12465; 12302 ve 12885 numaralı defterler.

Diyarbakır'dan çekilen poliçelerin işlem gördüğü yer veya hanlar, genellikle gösterilmemişti. Nitekim 31 poliçe işlemine ait kayıtlarda, sadece İstanbul'daki Çukacılar, Astarıcılar ve Yıldızlı Hanlara ait üç kayıt bulunmaktaydı.⁹⁷

⁹⁴ MAD.d, 12097-1850.

⁹⁵ MAD.d, 11790-1839; MAD.d, 12276-1850; MAD.d, 12097-1850; MAD.d, 12278-1850.

⁹⁶ D.DRB.d, 677; HH.d, 30383; MAD.d, 12465; 12302 ve 12885 numaralı defterler.

⁹⁷ MAD.d, 12465-1816; D.DRB.d, 677-1816.

3.4.1.7. Edirne ve Mülhakatı

Edirne poliçeleri, Edirne, Cisriergene, Gelibolu, Çirmen, Dimetoka, Pınarhisar, Hayrabolu, Cisrimustafapaşa, Çatalca, Silivri, Bergos, Babayıatik, Kırkkilise, Filibe, Malkara, Saray, Vize, Keşan, Yanbolu, Tatarpazarı, Zağraicedid, Kızılağaç, İnöz, Firecik, Uzuncaabad-ı Hasköy, Tekfurdağı, Paşa ve Açıkanlık'tan İstanbul'a keşide edilmişti.⁹⁸ Edirne ve ona bağlı sancak ve kazalardan çekilen yerlerin bir hayli fazla olması, zikredilen yerlerde poliçe kullanımının yaygınlaştığına işaret etmekteydi.

Tablo 3.26: Edirne'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1809-1877)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Tarihi (Miladi/Yıl)
Amele Bedeli	1	0,27%	7.152	0,04%	1816
Bakaya	3	0,82%	44.328	0,24%	1840, 1850
Barut Bedeli	2	0,55%	640	0,00%	1850
Türü Belirtilmeyen Gelirler	49	13,46%	2.395.168	13,20%	1815, 1816, 1830, 1839, 1859, 1866, 1867, 1868, 1869, 1876
Bostan Ocağı ve Çiftlik Geliri	2	0,55%	107.221,5	0,59%	1831
Cebelü Bedeliyesi	1	0,27%	5.000,50	0,03%	1840
Hazine Tertibi	3	0,82%	806.670	4,45%	1876
İane-i Tazmin-i Ticaret	4	1,10%	1.239.100	6,83%	1830, 1831
İhtisap ve İltizam Bedeli	5	1,37%	232.838	1,28%	1831, 1840
Kale Binaları Bedeli	12	3,30%	92.000	0,51%	1816
Koru Geliri	2	0,55%	7.000	0,04%	1839
Maaş	7	1,92%	11.500	0,06%	1850
Menzil ödemesi	3	0,82%	57.100	0,31%	1829
Menzil Refi	1	0,27%	61.100	0,34%	1830
Mukataa	5	1,37%	41.750	0,23%	1809, 1816, 1831
Takvim-i Vekayi Bedeli	1	0,27%	750	0,00%	1850
Tereke (müsadere)	35	9,62%	91.076	0,50%	1830, 1831
Tımar Bedeli	61	16,76%	2.139	0,01%	1839
Umumi İane	17	4,67%	1.009.570	5,56%	1877
Vergi ve Diğer Hasılat	150	41,21%	11.933.408	65,77%	1816, 1849, 1850, 1859, 1860, 1876, 1877
Toplam	364	100%	18.145.511	100%	1809-1877

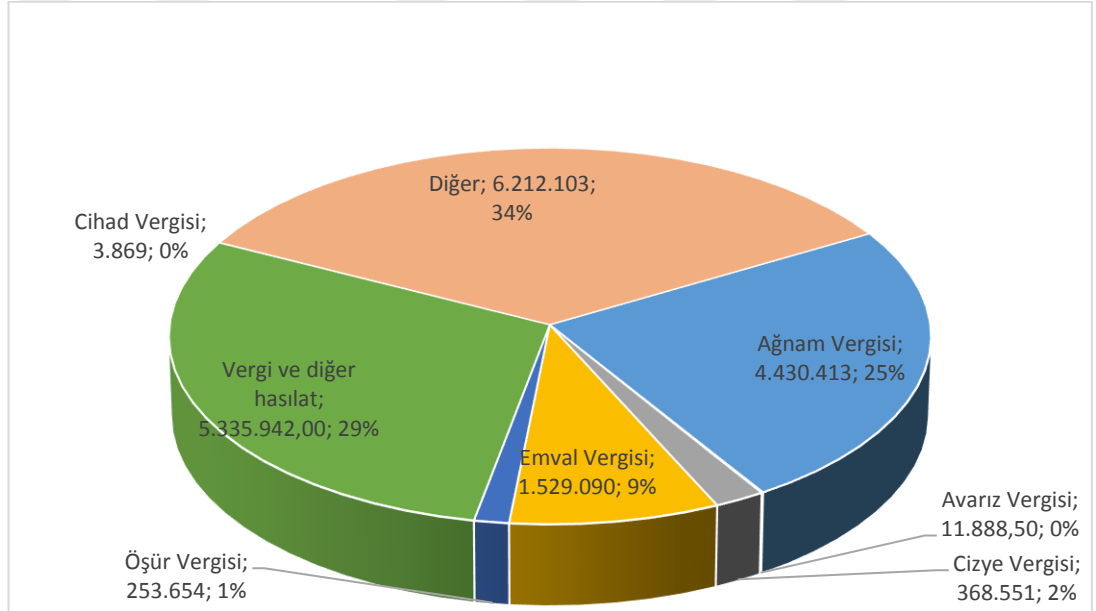
Kaynak: D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 2181; MAD.d, 8401; 10876; 10929; 11125; 11790; 12005; 12097; 12278; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

⁹⁸ D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 2181; MAD.d, 8401; 10876; 10929; 11125; 11790; 12005; 12097; 12278; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Edirne'de poliçelerin kaynağı olan gelirler, genellikle vergilerden oluşmaktaydı. Tutar açısından %13,2'lik kaydedilmeyen gelir türlerinin dışındaki gelirlerde en fazla olan %65,77 oranı ile vergi çeşitleri idi. İane-i tazmin-i ticaret %6,83 ile, umumi iane %5,56 ile, hazine tertibi %4,45 oranları ile yukarıdaki gelirleri takip etmekteydi (Tablo 3.26).

Edirne'den poliçe ile gönderilen vergi gelirleri içinde türü belirtilmeyen vergiler, %29'lık bir oranla 5.335.942 kuruş olarak gerçekleşmişti. Bu vergileri, %25 oranı ile ağnam vergisi, %9 oranı ile emval vergisi izlemekteydi (Grafik 3.1).

Grafik 3.1: Edirne'den İstanbul'a Poliçe ile Gönderilen Vergi Cinsleri ile Diğer Gelirlerin Tutar ve Oranları (1809-1877)

Kaynak: D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 2181; MAD.d, 8401; 10876; 10929; 11125; 11790; 12005; 12097; 12278; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Ağnam vergisi bütün gelirlerin dörtte biri gibi önemli bir miktarda gerçekleşmişti. Ağnam vergisinin yüksekliği, hayvancılığın Edirne'de en önemli gelir kaynaklarından birisi olduğunu göstermekteydi.

Edirne'den muhtelif gelir kalemlerine ait olarak keşide edilen poliçeler, İstanbul ve Galata'da birçok han ve yerde işlem görmüştü. Kayıtlarda poliçe ödeme yerine sadece İstanbul yazılan poliçeler, %29,7 oranı ile en büyük grubu oluşturmaktaydı. İşlem adedi 90 olan bu poliçelerin 70'i İstanbul'daki Rumeli Kumpanyası üzerine çekilmişti. Poliçe defterlerinde ödeme yerine hiçbir kayıt

yapılmayan poliçeler ise %28,38 ile yukarıdaki grubu izlemekteydi. Bu iki grubu Galata'daki Kamanto Han 22 işlem ve %7,26'lık oranla izlemekteydi. İstanbul'daki Hatap Kapısı %4,95 ile, Kapan-ı Dakik %4,29 ile, Küçük Yeni Han %3,96 ile Edirne poliçelerinin işlem gördüğü diğer önemli yerlerdi (Tablo 3.27).

Tablo 3.27: Edirne'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1816-1895)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Keşide Tarihi
Duhan Gümrüğü (İstanbul)	2	0,66%	1839
Galata	2	0,66%	1816, 1839
Hubyar Han (Galata)	2	0,66%	1867, 1869
Leblebiciler Han (İstanbul)	2	0,66%	1831
Yıldızlı Han (İstanbul)	2	0,66%	1816
Vezir Han (İstanbul)	3	0,99%	1809, 1816
Kapan-ı Asel (İstanbul)	4	1,32%	1816, 1830
Astarcılar Han (İstanbul)	4	1,32%	1816
Giritli Mustafa Paşa Hanı (Galata)	4	1,32%	1867, 1868
İstanbul Ağası Hanı	4	1,32%	1816
Yeni Han (İstanbul)	4	1,32%	1816, 1829
Zindan Kapısı (İstanbul)	4	1,32%	1816, 1830
Valide Han (İstanbul)	5	1,65%	1815, 1816, 1829, 1830
Diğer Yer ve Hanlar⁹⁹	7	2,31%	1816, 1839, 1850, 1859
Tophane	7	2,31%	1816
Büyük Yeni Han (İstanbul)	9	2,97%	1816, 1830, 1831
Küçük Yeni Han (İstanbul)	12	3,96%	1816, 1829, 1830, 1831, 1840
Kapan-ı Dakik (İstanbul)	13	4,29%	1830, 1831
Hatap Kapısı (İstanbul)	15	4,95%	1830, 1831
Kamanto Hanı (Galata)	22	7,26%	1866, 1867, 1868
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	86	28,38%	1815, 1840, 1876, 1877
İstanbul	90	29,70%	1816, 1830, 1840, 1849, 1850, 1859, 1860
Toplam	303	100%	1809-1869

Kaynak: D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 2181; MAD.d, 8401; 10876; 10929; 11125; 11790; 12005; 12097; 12278; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

⁹⁹ İstanbul'da Kaşıkçı Han, Laz Han, Rubiye Han, Sümbüllü Han ile İstanbul'da Ayazma Kapısı ve Yemiş Pazarı ve Galata'da Duhan Gümrüğü.

3.4.1.8. Erzurum ve Mülhakatı

Erzurum poliçeleri, Erzurum, Erzincan ve Kığı'dan İstanbul'a çekilmişti.¹⁰⁰

Tablo 3.28: Erzurum'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1876)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	1	2,63%	75.000,00	13,57%	1876
Emval Vergisi	1	2,63%	100.000,00	18,09%	1850
İane-i Tazmin-i Ticaret	1	2,63%	25.000,00	4,52%	1830
Miri mal	14	36,84%	21.303,50	3,85%	1802
Mukataa	2	5,26%	24.922,50	4,51%	1816, 1839
Öşür Vergisi	1	2,63%	12.806	2,32%	1860
Tereke	6	15,79%	27.500	4,97%	1802, 1815
Türü Belirtilmeyen Gelirler	12	31,58%	266.285,50	48,17%	1801, 1866, 1867, 1868, 1869
Toplam	38	100,00%	552.817,50	100,00%	1801-1876

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 6898 ve 30383; MAD.d, 11125; 11790; 12276; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Erzurum poliçelerinin içerdiği gelirler ağnam, emval, öşür gibi vergi kalemleri ile iane-i tazmin-i ticaret, miri mal, mukataa, tereke ve türü kaydedilmeyen gelir kalemlerinden oluşmaktaydı (Tablo 3.28).

Tablo 3.29: Erzurum'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1876)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Sayısı Oranı	Keşide Yılı
Gebeciler Han (İstanbul)	2	5,26%	1802
Küçük Yeni Han (İstanbul Kürkçüler'de)	2	5,26%	1868
Valide Han (İstanbul)	2	5,26%	1867, 1868
İstanbul	3	7,89%	1816, 1850, 1860
Sümbüllü Han (İstanbul Çakmakçılar)	3	7,89%	1867
Nasuh Ağa Han (İstanbul)	4	10,53%	1802, 1830
Yeni Han (İstanbul)	4	10,53%	1801, 1802
Çukur Han (İstanbul)	5	13,16%	1802
Küçük Zağferancı Han (İstanbul)	5	13,16%	1802
Diğer Hanlar¹⁰¹	8	21,05%	1802, 1815, 1839, 1866, 1867, 1868, 1869, 876
Toplam	38	100%	1801-1876

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 6898 ve 30383; MAD.d, 11125; 11790; 12276; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

¹⁰⁰ D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 6898 ve 30383; MAD.d, 11125; 11790; 12276; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

¹⁰¹ Ali Paşa, Büyük Yeni, Kürkçüler, Şerif Paşa, Yolgeçen, Zindan ve Vezir Hanları birer işlem yapılan diğer hanlardı.

Türü belirtilmeyen gelirler %48,17 ile en yüksek paya sahipti. Vergi kalemleri içinde %18,09 ile emval vergisi önemli bir oranda gerçekleşmişti. Ağnam vergisi ise %13,57 ile zikredilen gelirleri takip etmekteydi. Bu gelirlerden sonra %4,97 ile tereke, %4,52 ile iane-i tazmin-i ticaret, %4,51 ile mukataa gelmekteydi (Tablo 3.28)

Police işlem adedi 38 adetle sınırlı kalan Erzurum poliçeleri, %13,16'lık işlem adetleriyle İstanbul'da Çukur Han ve Küçük Zağferancı Han idi. Bu iki hanı 10,53'lük işlem adediyle yine İstanbul'da Yeni Han ile Nasuh Ağa Han izlemekteydi (Tablo 3.29).

3.4.1.9. Girit ve Mülhakatı

Girit poliçeleri, Girit, Hanya ve Kandiye'den İstanbul'a keşide edilmişti.¹⁰² Gelir kalemleri bakaya, mukataa, tereke geliri ile vergi ve diğer hasıllardan oluşmaktaydı. Müsadereden elde edilen tereke gelirleri %51,92 ile başı çekmekteydi. Mukataa gelirleri de %21,83'lük oranla ikinci sırayı almıştı. Zikredilen gelirleri %21,45 ile vergi ve diğer hasılları izlemekteydi (Tablo 3.30)

Tablo 3.30: Girit'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1816-1850)

Tahsilat Cinsi	Police Adedi	Police Adedinin Toplama Oranı	Police Tutarı (Kuruş)	Police Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Bakaya	1	1,28%	12.240	4,81%	1830
Mukataa	19	24,36%	55.597,5	21,83%	1816
Tereke (müsadere)	54	69,23%	132.250	51,92%	1816
Vergi ve diğer hasıllar	4	5,13%	54.626,5	21,45%	1850
Toplam	78	100%	254.714	100%	1816-1850

Kaynak: D.DRB.d, 677; MAD.d, 12005; 12276; 12302 ve 12465 numaralı defterler.

Girit poliçeleri, İstanbul'da suriçinde işlem görmüştü. Girit poliçelerinin en fazla işlem gördüğü yer, %37,18 ile Çukur Han olarak göze çarpmaktaydı. Asmaaltı'nda işlem gören poliçeler, 17,95 ile ikinci sırada yer almaktaydı. Ödeme yerine sadece İstanbul yazılan poliçelerin oranı, 15,38 olarak gerçekleşmişti (Tablo 3.31).

¹⁰² D.DRB.d, 677; MAD.d, 12005; 12276; 12302 ve 12465 numaralı defterler.

Tablo 3.31: Girit'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1816-1850)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Keşide Yılı
Değirmen Hanı (İstanbul)	2	2,56%	1816
Sulu Han (İstanbul)	2	2,56%	1816
Diğer Yer ve Hanlar¹⁰³	8	10,26%	1816, 1830, 1850
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	11	14,10%	1816
İstanbul	12	15,38%	1816
Asmaaltı (İstanbul)	14	17,95%	1816, 1850
Çukur Han (İstanbul)	29	37,18%	1816
Toplam	78	100%	1816-1850

Kaynak:. D.DRB.d, 677; MAD.d, 12005; 12276; 12302 ve 12465 numaralı defterler.

3.4.1.10. Halep ve Mülhakatı

Halep poliçeleri, Halep, Antep, Urfa, Antakya, Kilis ve Rakka'dan İstanbul'a keşide edilmişti.¹⁰⁴ Halep'ten gönderilen poliçelerin içerdiği gelirler ağnam, öşür, kahve, ihtisap, emval vergi ve diğer hasılat gibi vergi kalemleri ile bakaya, cizye, mukataa, cebelü ve tımar bedeli, iane-i tazmin-i ticaret, köylülerin borcu, menzil ref'i, mevacic, takvim-i vekâyi bedeli, tereke (müsadere), umumi iane, zimmet bedeli ve türü belirtilmeyen gelirlerden oluşmaktaydı (Tablo 3.32).

Vergi kalemlerinden oluşan gelirler, %60,68 ile birinci sırada gelmekteydi. Kayıtlarda türü belirtilmeyen gelirler, %17,75 oran ile ikinci sırayı almıştı. Bu gelirleri %7,75 ile cizye ve mukataa bedeli, %7,29 ile iane-i tazmin-i ticaret takip etmekteydi. Umumi iane %2,42 ile, müsadereye bağlı tereke bedeli %1,3 ile dikkati çeken diğer gelirlerdi (Tablo 3.32).

Tablo'da vergi ve diğer hasılat olarak verilen ve bütün gelirlerin yaklaşık %61'ini oluşturan vergi kalemlerine ayrıntılı bakıldığında, öşür vergisinin %28 ile ilk sırayı aldığı dikkati çekmekteydi. Öşür vergisinin yüksekliği Halep'te zirai üretimin çok önemli olduğunu göstermekteydi. Ağnam vergisi ise %23 ile ikinci sırayı alan önemli bir diğer vergi kalemiydi. Bu vergi de hayvancılığın bölge için önemine işaret etmekteydi. Sadece zikredilen bu iki vergi kalemi,

¹⁰³ İstanbul'da Balkapanı, Rüstem Paşa Camii, Yeni Köprü Karşısı ile Balkapanı, Papazoğlu, Rüstem Paşa ve Yeni Hanlar birer işlem yapılan yerler durumundaydı.

¹⁰⁴ **D.BŞM.d**, 6965; **D.DRB.d**, 677 ve 1125; **EV.d**, 19919; **MAD.d**, 8245; 8401;10929; 12005; 12005; 12276; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Halep'ten poliçe ile gönderilen gelirlerin %51'ini meydana getirmekteydi (Grafik 3.2). Halep'te vergi dışında da gelir kalemleri açısından bir hayli çeşitlilik olmasına rağmen halkın temel geçiminin tarım ve hayvancılığa bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.32: Halep'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1877)

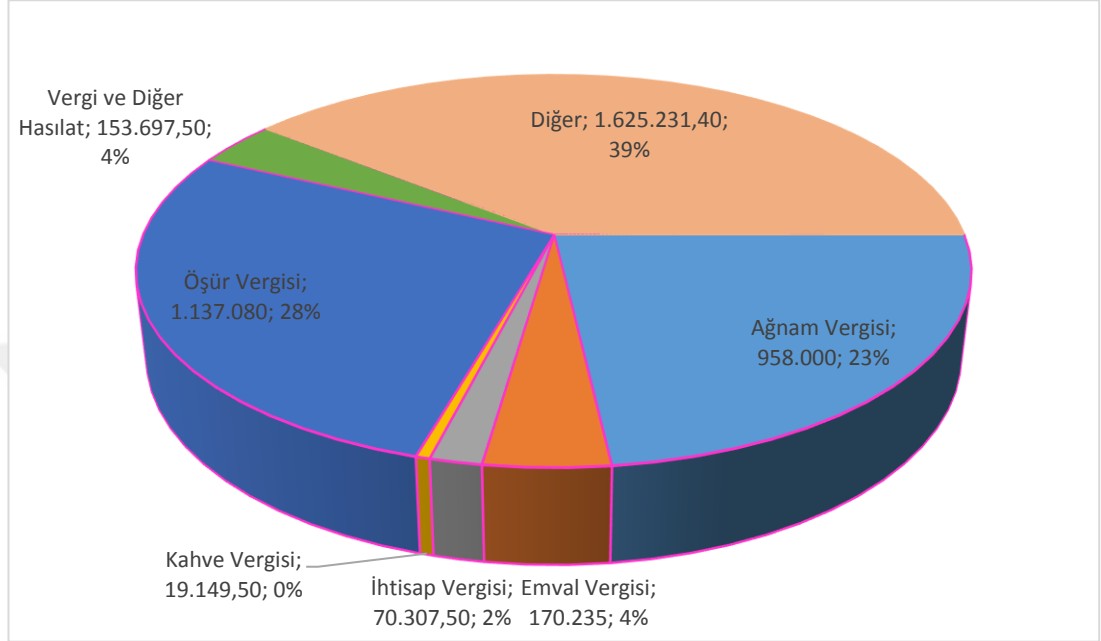
Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Bakaya	2	0,97%	12.064,5	0,29%	1829
Boyahane Mukataası	1	0,48%	4.255	0,10%	1801
Cebelü Bedelisi	4	1,93%	6.683	0,16%	1802, 1816
Cizye ve Mukataa	38	18,35%	320.273	7,75%	1801, 1802, 1816, 1829, 1830
İane-i Tazmin-i Ticaret	2	0,97%	301.350	7,29%	1830
Köylülerin Borcu	1	0,48%	190	0,00%	1802
Menzil Refi	3	1,45%	4.343,4	0,11%	1801
Mevacip	19	9,18%	50.500	1,22%	1802
Takvim-i Vekayi Bedeli	1	0,48%	15.450	0,37%	1850
Tereke (müsadere)	32	15,46%	53.554,5	1,30%	1816
Tımar Bedeli	1	0,48%	14.000	0,34%	1830
Türü Belirtilmeyen Gelirler	64	30,92%	733.890,5	17,75%	1801, 1815, 1816, 1866, 1867, 1868, 1869
Umumi İane	1	0,48%	100.000	2,42%	1877
Vergi ve Diğer Hasılat	36	17,39%	2.508.470	60,68%	1801, 1803, 1804, 1816, 1829, 1830, 1831, 1849, 1850, 1860, 1876
Zimmet Bedeli	2	0,97%	8.677	0,21%	1876
Toplam	207	100%	4.133.701,4	100%	1801-1877

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 677 ve 1125; EV.d, 19919; MAD.d, 8245; 8401;10929; 12005; 12005; 12276; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Ancak dokumacılık, 19. yüzyılın özellikle ilk yarısında, kumaş dokumacılığı Halep'in önde gelen gelir kalemlerindendi. Bu dönemde Halep'te yaklaşık 12.000 dokuma tezgâhı, 100 boyama atölyesi bulunmaktaydı. Halep'teki tezgâhlarda satan, altın ve gümüş sırmalı kumaşlar, ipekli kumaşlar, pamuklular, yünlü şallar, bezler ve Hint kumaşları imal edilmekteydi. Ticarî alternatiflerin çoğalmasıyla, Halep'te 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üretim gerilemeye, ekonomi zayıflamaya

başlamıştır.¹⁰⁵

Grafik 3.2: Halep'ten İstanbul'a Poliçe ile Gönderilen Vergi Cinsleri ile Diğer Gelirlerin Tutar ve Oranları (1801-1877)

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 677 ve 1125; EV.d, 19919; MAD.d, 8245; 8401;10929; 12005; 12005; 12276; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Halep poliçeleri Galata üzerine de çekilmekle birlikte çoğunlukla İstanbul Suriçi'nde işlem görmüştü. Ancak Halep Vilayeti'nden çekilen poliçelerin küçük bir kısmı İstanbul yerine İzmir ve Bursa üzerine çekilmişti. 19. yüzyılın başlarına ait bu poliçeler, İzmir'de Kızlar Ağası Hanı, Fazlı Han ve Eski Bostan olmak üzere yedi yere çekilmişti. Halep'ten Bursa'ya çekilen poliçeler, Sırmakeş Han ve İpek Han'da işlem görmüştü (Tablo 3.33). Bu durum Halep'te ticaretin de gelişmiş olduğunu ve İstanbul dışında İzmir ve Bursa ile de ekonomik ilişkilerin güçlü olduğunu göstermekteydi.

İstanbul'daki Yeni Han %21,53 ile Halep poliçelerinin en fazla işlem gördüğü yer konumundaydı. Ödeme yeri belirtilmeyen poliçeler, %13,4 ile Yeni Han'ı takip etmekteydi. 25 işlemin yapıldığı Sümbüllü Han, %11,96 ile üçüncü sırada yer almıştı. Galata'da işlem gören poliçeler, %7,18 ile dikkat çekici bir görünüm arz etmekteydi (Tablo 3.33).

¹⁰⁵ Kemal Hakan Tekin, "Osmanlı Hakimiyeti Döneminde Halep Şehrindeki Ticarî Yapılanma", **The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)**, https://www.jasstudies.com/Makaleler/1168205201_34tekinkemal%20hakan, S. 689-690, Erişim Tarihi: 20.01.2019.

Tablo 3.33: Halep'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1877)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Keşide Yılı
Kaşıklı Han (İstanbul)	2	0,96%	1802, 1803
Kızlar Ağası Hanı (İzmir)	2	0,96%	1801, 1802
Mercan Han (İstanbul)	2	0,96%	1802
Perşembe Pazarı (Galata)	2	0,96%	1849
Selanikli Hanı (İstanbul)	2	0,96%	1867
Sultan Odaları (İstanbul)	2	0,96%	1816
Uzun Çarşı (İstanbul)	2	0,96%	1866, 1867
Çukacı Han (İstanbul)	3	1,44%	1816
İzmir	3	1,44%	1802, 1816
Sırmakeş Han (Bursa)	3	1,44%	1802
Tahta Han (İstanbul)	3	1,44%	1802, 1816
Yıldızlı Han (İstanbul)	3	1,44%	1816, 1860
Yıldız Han (İstanbul)	3	1,44%	1867, 1868
Boncukçular Hanı (İstanbul)	4	1,91%	1816
Büyük Yeni Han (İstanbul)	4	1,91%	1829, 1830, 1831
Kayıklı Hanı (İstanbul)	4	1,91%	1816
Yolgeçen Hanı (İstanbul)	4	1,91%	1816
Astarcılar Han (İstanbul)	6	2,87%	1802, 1804, 1816
Küçük Yıldız Han (İstanbul)	6	2,87%	1867, 1868
Valide Han (İstanbul)	6	2,87%	1801, 1802, 1804
Gebeciler Hanı (İstanbul)	10	4,78%	1801, 1816, 1867
Diğer Yer ve Hanlar¹⁰⁶	11	5,26%	1801, 1802, 1815, 1816, 1831
İstanbul	11	5,26%	1801, 1816, 1829
Galata	13	6,22%	1816, 1829, 1830, 1849, 1850
Sümbüllü Han (İstanbul)	25	11,96%	1816, 1866, 1867, 1868
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	28	13,40%	1801, 1816, 1867, 1876, 1877
Yeni Han (İstanbul)	45	21,53%	1801, 1802, 1803, 1804, 1829, 1830, 1831, 1869
Toplam	209	100%	1801-1877

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 677 ve 1125; EV.d, 19919; MAD.d, 8245; 8401;10929; 12005; 12005; 12276; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

¹⁰⁶ Birer poliçe işleminin yapıldığı yerler, İstanbul'da Alaca Hamam Yakını, Badem Han, Küçük Yeni Han, Kürkçüler Han, Yarım Han, Eminönü, Beyoğlu ile İzmir'de Eski Bostan, Fazlı Han ve Bursa'da İpek Han.

3.4.1.11. Hüdavendigâr ve Mülhakatı

Hüdavendigâr poliçeleri, Hüdavendigâr, Ayvacık, Ayvalık, Bandırma, Biga, Bursa, Edincik, Edremit, Erdek, Eskişehir, Karahisar-ı Sahip, Karesi, Kızılcatusla, Kütahya ve Mihaliççık'tan İstanbul'a keşide edilmiştir.¹⁰⁷

Tablo 3.34: Hüdavendigâr'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1884)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	10	2,43%	270.230	1,85%	1801, 1816, 1876
Asker Bedeliyesi	2	0,49%	3.355	0,02%	1802
Emval Vergisi	16	3,89%	634.132	4,35%	1849, 1850, 1860, 1876
Gümrük Hasılatı	4	0,97%	93.420	0,64%	1840
İhtisap ve İpek Vergisi	18	4,38%	170.260,5	1,17%	1830, 1831
Kalyoncu Bedeli	1	0,24%	1.697	0,01%	1802
Mukataa	15	3,65%	69.617,5	0,48%	1809, 1816, 1830
Nüzül ve Avarız Vergisi	1	0,24%	4.751,5	0,03%	1829
Öşür Vergisi	11	2,68%	693.000	4,75%	1849, 1860
Şer'i Senet Bedeli	1	0,24%	10.577,5	0,07%	1850
Takvim-i Vekayi Bedeli	2	0,49%	7.500	0,05%	1850
Tereke Bedeli	6	1,46%	44.645	0,31%	1816, 1829
Umumi İane	2	0,49%	109.945	0,75%	1877
Vergi ve Diğer Hasılat	232	56,45%	9.868.100	67,62%	1849, 1850, 1859, 1860
Zeytinyağı ve Sabun Vergisi	1	0,24%	135.412	0,93%	1839
Türü Belirtilmeyen Gelirler	89	21,65%	2.475.501,5	16,96%	1809, 1815, 1816, 1866, 1867, 1868, 1876, 1884
Toplam	411	100%	14.592.144,5	100%	1801-1884

Kaynak: D.DRB.d, 677; EV.d, 19919; HH.d, 6898; MAD.d, 8401; 10876; 10929; 11125; 11790; 12005; 12276; 12302 ve 12885 numaralı defterler.

Hüdavendigâr poliçelerinin önemli bir kısmı, ağnam, emval, ihtisap, ipek, öşür, nüzül ve avarız vergileri ile türü belirtilmeyen vergi kalemlerinden oluşmaktaydı. Diğer gelirler ise asker bedeli, mukataa, kalyoncu bedeli, şer'î senet bedeli, takvim-i vekâyi bedeli, tereke bedeli, umumi iane ve türü belirtilmeyen

¹⁰⁷ D.DRB.d, 677; EV.d, 19919; HH.d, 6898; MAD.d, 8401; 10876; 10929; 11125; 11790; 12005; 12276; 12302 ve 12885 numaralı defterler.

gelirlerden meydana gelmekteydi (Tablo 3.34).

Tablo 3.35: Hüdavendigâr'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1884)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Keşide Yılı
Kamanto Han (Galata)	3	0,73%	1866, 1868
Kürkçü Han (İstanbul)	3	0,73%	1869, 1867
Yeni Han (İstanbul)	3	0,73%	1802, 1816, 1849
Halil Paşa Hanı (İstanbul)	4	0,97%	1850, 1860
Taş Han (İstanbul Bahçekapı)	4	0,97%	1868
Büyük Yeni Han (İstanbul)	5	1,22%	1816, 1850, 1859, 1866
Kumru Han (İstanbul)	5	1,22%	1859
Vezir Han (İstanbul)	5	1,22%	1816
Berko Paşa Hanı (İstanbul)	6	1,46%	1816
Beyoğlu	6	1,46%	1849, 1850
Hasköy (İstanbul)	6	1,46%	1849, 1850
Astarcılar Han (İstanbul Tülbentçiler İçinde)	7	1,70%	1816, 1850
Galata	7	1,70%	1839, 1849, 1850, 1860, 1867
İmameli Han (İstanbul)	7	1,70%	1850, 1866, 1868
Rubiye Hanı (Nuruosmaniye)	7	1,70%	1816, 1829, 1830, 1831, 1850
Sofçular Han (İstanbul)	7	1,70%	1829, 1830, 1831
Sümbüllü Han (İstanbul)	7	1,70%	1816, 1850, 1867
Ticaret Han (İstanbul)	7	1,70%	1860
Unkapanı (İstanbul)	7	1,70%	1868
Fincancılar Hanı (İstanbul)	13	3,16%	1801, 1866, 1867, 1868
Sandal Bedestanı (İstanbul)	14	3,41%	1809, 1815, 1816, 1830, 1831
Balkapanı (İstanbul)	20	4,87%	1849, 1850, 1860
Diğer Han ve Yerler¹⁰⁸	27	7,8%	1802, 1816, 1829, 1849, 1850, 1867, 1868, 1869
Valide Han (İstanbul)	23	5,60%	1816, 1830, 1850, 1859, 1867, 1868
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	31	7,54%	1802, 1816, 1840, 1849, 1850, 1867, 1876, 1884
Mumhane İskelesi (İstanbul)	50	12,17%	1849, 1850
İstanbul	122	29,68%	1815, 1840, 1849, 1850, 1859, 1860
Toplam	411	100%	1801-1884

Kaynak: D.DRB.d, 677; EV.d, 19919; HH.d, 6898; MAD.d, 8401; 10876; 10929; 11125; 11790; 12005; 12276; 12302 ve 12885 numaralı defterler.

Hüdavendigâr poliçelerinin %80,7'si vergi kalemlerinden oluşmuştu. Vergi kalemleri içinde, vergi ve hasılât olarak kaydedilenler, %67,62 oran ile en büyük

¹⁰⁸ İkişer işlem yapılan İstanbul'da Yıldız Han ile Gelgelöğlü odası, Karanlık Meyhane, Kumkapı ve Balat ile birer işlem yapılan İstanbul'da Bezci Han, Çinili Han, Kaşıkçılar Han, Mahmut Paşa Hanı, Menzil Han, Tahta Han, Tüccar Hanı, Aynalı Meyhanesi, Evkâf-ı Hümayûn Mektubî Odası, Fener Kapısı, Langa Civarı, Nefesli Meyhane, Revgan-ı Zeyt İskelesi, Sırmakeş, Şehremaneti Civarı, Zindan Kapısı ile Galata'da Demir Han, Hubyar Han, Bank-ı Osmanî, Mösyö Kamarat Mağazası ve Safçılar Başı.

bölümü meydana getirmişti. Bundan sonra %4,75 oranı ile öşür vergisi vergi gelirleri içinde ikinci sırada yer almıştı. Emval vergisi %4,35 ile zikredilen vergileri takip etmekteydi (Tablo 3.34)

Hüdavendigâr poliçeleri, genel olarak İstanbul Suriçi'nde işlem görmüştü. Kayıtlarda ödeme yerine sadece İstanbul yazılan poliçeler, 122 işlem ve %29,68'ini meydana getirmekteydi. Ödeme yeri bakımından en fazla işlem görülen ikinci yer, %12,17 ile İstanbul'da Mumhane İskelesi idi. Üçüncü sırayı alan ödeme yeri belirtilmeyen poliçeleri, %5,6 ile İstanbul'da Valide Han olarak dikkati çekmekteydi. Bursa poliçeleri, İstanbul'da Beyoğlu ve Hasköy'de de %1,46'şarlık işlem yapılmıştı. Bursa poliçeleriyle ilgili dikkat çekici başka bir durum da, Unkaparı, Sandal Bedestanı, Balkaparı, Mumhane İskelesi, Revgan-ı Zeyt İskelesi gibi ticarî piyasanın işlediği yerlerde yapılan işlemlerin yoğunluğuydu (Tablo 3.35).

3.4.1.12. Kıbrıs ve Mülhakatı

Kıbrıs poliçeleri, Kıbrıs ve Girne'den İstanbul'a keşide edilmişti.¹⁰⁹ Kıbrıs poliçelerinin içerdiği gelirler ağnam, avarız, emval, öşür gibi vergiler ile türü belirtilmeyen vergi kalemleri ve mukataa, müsadereye bağlı tereke bedellerinden oluşmaktaydı (Tablo 3.36).

Tablo 3.36: Kıbrıs'tan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1876)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	4	4,76%	959.129	32,48%	1876
Avarız Vergisi	1	1,19%	4.000	0,14%	1801
Türü Belirtilmeyen Gelirler	10	11,90%	765.295,29	25,92%	1866, 1867, 1868, 1876
Emval Vergisi	1	1,19%	25.000	0,85%	1876
Mukataa	4	4,76%	6.279,5	0,21%	1801
Öşür Vergisi	1	1,19%	34.715	1,18%	1860
Tereke (müsadere)	2	2,38%	137.969	4,67%	1830
Vergi ve Diğer Hasılat	61	72,62%	1.020.388,5	34,56%	1849, 1850
Toplam	84	100%	2.952.776,29	100%	1801-1876

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; EV.d, 19919; MAD.d, 10929; 12005; 12097; 12278 ve 12885 numaralı defterler.

¹⁰⁹ D.BŞM.d, 6965; EV.d, 19919; MAD.d, 10929; 12005; 12097; 12278 ve 12885 numaralı defterler.

Kıbrıs poliçelerinin %69,21'i vergi kalemlerinden meydana gelmekteydi. Türü belirtilmeyen vergiler, %34,56 ile başı çekmekteydi. Ağnam vergisi %32,48 gibi önemli bir miktarla ikinci sırayı almıştı. Müsadere yoluyla elde edilen tereke gelirleri ise %4,67 ile zikredilen vergileri izlemekteydi (Tablo 3.36). Ağnam vergisinin gelirlerin yaklaşık üçte birini oluşturması, hayvancılığın Kıbrıs için önemini göstermekteydi.

Tablo 3.37: Kıbrıs'tan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1876)

Police Ödeme Adresi	Police Adedi	Police Adedinin Toplama Oranı	Keşide Yılı
Asmaaltı (İstanbul)	1	1,18%	1850
Gürcüler Hanı (İstanbul)	1	1,18%	1850
İstanbul	1	1,18%	1860
Yeni Han (İstanbul)	1	1,18%	1801
Perşembe Pazarı (Galata)	4	4,71%	1850
Valide Han (İstanbul)	4	4,71%	1801
Gebeciler Han (İstanbul)	7	8,24%	1849, 1850
Bank-ı Osmanî	8	9,41%	1866, 1867, 1868
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	8	9,41%	1876
Galata	50	58,82%	1849, 1850
Toplam	85	100,00%	1801-1876

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; EV.d, 19919; MAD.d, 10929; 12005; 12097; 12278 ve 12885 numaralı defterler.

Kıbrıs poliçelerinin %63,53'ü dikkat çekici bir şekilde Galata'da işlem görmüştü (Tablo 3.37). Bu poliçelerin muhatap kısmında, Albahova Bazergan, Alyon, Anderya Toma Bazergan, Anderya Ziko Mala Bazergan, Andon Dimitri Sakilari Bazergan, Andon Gaberlo Sakilaridi Bazergan, Andonyo Gaberi Sakilari Bazergan, Antonyo Sakilaridi Bazergan, Baltazzi Bazergan, İliya Sava Bazergan, İspriz Yasirinodi, İspro Masevidi Bazergan, Kostandi Zaharof, Krisko Zenebo Bazergan, Luka Luka Handi Bazergan, Nikola Zento, Orod İmpalo Bazergan, Panayodi Kalyoncu, Salzani Bazergan, Tomaz Gordef Bazergan gibi Avrupalı tüccarların bulunması, Kıbrıs'ın Avrupa ile ticaretinin önemini göstermekteydi.¹¹⁰ Kıbrıs'tan Bank-ı Osmanî üzerine çekilen poliçeler, %9,41 olarak gerçekleşmişti. Gebeciler Hanı da %8,24 ile önemli bir işlem yeri idi (Tablo 3.37).

¹¹⁰ D.BŞM.d, 6965; MAD.d, 12005; MAD.d, 12097; MAD.d, 12278; MAD.d, 10929; EV.d, 19919; MAD.d, 12885.

3.4.1.13. Konya ve Mülhakatı

Konya poliçeleri, Konya, Aksaray, Akşehir, Alaiye, Beyşehir, Burdur, Esbkeşan, Hamid, İçel, Karaman, Niğde ve Teke'den İstanbul'a çekilmiştir.¹¹¹

Tablo 3.38: Konya'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1895)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	19	5,96%	1.245.158	13,82%	1860, 1876, 1877, 1895
Asker Bedelisi	3	0,94%	3.220	0,04%	1802
Avarız Vergisi	18	5,64%	10.552,5	0,12%	1801
Bakaya	11	3,45%	316.279,5	3,51%	1850
Belediye Varidatı	4	1,25%	30.000	0,33%	1876, 1877
Cebelü Bedelisi	2	0,63%	15.599	0,17%	1830
Cizye Vergisi	1	0,31%	540	0,01%	1850
Çiftlik Vergisi	2	0,63%	7.500	0,08%	1876
Damga Vergisi	1	0,31%	257	0,00%	1801
Emval Vergisi	23	7,21%	1.470.908	16,33%	1859, 1860, 1876
Türü Belirtilmeyen Gelirler	49	15,36%	623.067,86	6,92%	1860, 1866, 1867, 1868, 1869, 1876, 1877
İane-i Tazmin-i Ticaret	23	7,21%	161.550	1,79%	1830, 1831
Kale Binaları Bedeli	4	1,25%	3.092,5	0,03%	1816
Kışlakiye Vergisi	1	0,31%	8.000	0,09%	1876
Menzil Refi	7	2,19%	29.337	0,33%	1830, 1831
Mukataa	36	11,29%	18.793,5	0,21%	1809, 1816
Öşür Vergisi	12	3,76%	382.455	4,25%	1859, 1860, 1876, 1877
Protesto Harcı	1	0,31%	971	0,01%	1876
Şer'i Senet Bedeli	1	0,31%	5.180	0,06%	1849
Takvim-i Vekayi Bedeli	1	0,31%	11.550	0,13%	1850
Tereke	10	3,13%	30.463	0,34%	1816
Umumi İane	3	0,94%	163.000	1,81%	1877
Vergi ve Diğer Hasılat	86	26,96%	4.450.315,5	49,41%	1849, 1850, 1859, 1860, 1876
Zimmet	1	0,31%	20.000	0,22%	1876
Toplam	319	100%	9.007.789,36	100 %	1801-1895

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 2181 ve 30383; MAD.d, 8245; 10929; 11125; 12005; 12276; 12279; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

¹¹¹ D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 2181 ve 30383; MAD.d, 8245; 10929; 11125; 12005; 12276; 12279; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Konya poliçeleri, ağnam, avarız, cizye, çiftlik, damga, emval, kışlakiye, öşür vergileri ile sadece vergi olarak kaydedilen vergi kalemleri ve asker bedeliyesi, bakaya, belediye varidatı, cebelü bedeliyesi, iane-i tazmin-i ticaret, kale binaları bedeli, menzil refi, mukataa, protesto harcı, şer'i senet bedeli, takvim-i vekayi bedeli, tereke, umumi iane, zimmet ile türü belirtilmeyen gelirlerden meydana gelmekteydi (Tablo 3.38).

Vergi kalemleri, %84,11 ile gelirler içinde büyük bir paya sahipti. Vergiler içinde türü belirtilmeyen vergiler, tüm gelirlerin yaklaşık olarak yarısını oluşturmaktaydı. Bu vergileri %16,33 ile emval vergisi takip etmekteydi. Ağnam vergisi ise 13,82 ile üçüncü sırayı almıştı. Öşür vergisi de %4,25 ile dikkati çeken diğer bir vergi kalemiydi (Tablo 3.38). Ağnam vergisinin yüksekliği, Konya'da hayvancılığın önemli bir gelir kaynağı olduğunu ortaya koymaktaydı.

Poliçelerin ihtiva ettiği diğer gelirlerde, %6,92 ile en yüksek seviyede tereke gerçekleşmişti. Takvim-i Vekayi bedeli de, %4,25'lik bir orana sahipti. Şer'i senet beledi, %3,25 oranı ile, protesto harcı, %1,81 oranı ile zikredilen gelir kalemlerini izlemekteydi (Tablo 3.38).

Konya'dan keşide edilen poliçelerin, %22,57'lik en fazla işlem yapılanların ödeme yerine sadece İstanbul yazılmıştı. Ödeme yeri belirtilmeyenlerin oranı, %20,38 ile ikinci sırayı almaktaydı. İstanbul'da Gebeciler Han ise %12,85 ile ödeme yeri belirtilen poliçeler açısından ilk sırada yer almaktaydı. Adı geçen hanı, %11,91 ile İstanbul'da Astarıcılar Han, %6,27 ile yine İstanbul'da Valide Han takip etmekteydi (Tablo 3.39).

İstanbul'da Büyük Gümrük, Uzun Çarşı, Yeni Cami, Abacılar Çarşısı, Saray Meydanı, Tavuk Pazarı, Fincancı Mağazası, Zenneci Mağazası gibi farklı mekânlarda bulunan kişiler üzerine de poliçe çekilmişti. Konya poliçelerinde dikkati çeken bir husus da Galata üzerine hiçbir poliçe çekilmemiş olmasıydı (Tablo 3.39).

Ticaret yolları üzerinde olduğu için Konya'da tarımsal üretimin yanında ticaret de önemli bir yer tutmaktaydı. Ticarî niteliği olan ürünler İzmir, İstanbul veya Trabzon aracılığıyla ilgili yerlere gönderilmekteydi. Konya Vilayeti Adana, Antakya, Antep, Diyarbakır, Maraş, Mardin, Halep, Urfa, Şam, Ankara, Karahisar, Bursa,

İstanbul, Kütahya, İzmir, Manisalı tüccarların uğrak yeri idi.¹¹²

Tablo 3.39: Konya'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1876)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Keşide Tarihi/Yılı
Büyük Gümrük'te Bakkal (İstanbul)	2	0,63%	1816
Eminönü (İstanbul)	2	0,63%	1816, 1859
Uzun Çarşı (İstanbul)	2	0,63%	1801, 1809
Zağferan Hanı (İstanbul)	2	0,63%	1809
Yeni Cami	3	0,94%	1868, 1869
Büyük Yeni Han (İstanbul)	4	1,25%	1830, 1831
Yusufyan Hanı (İstanbul Fincancılar Yokuşu'nda)	6	1,88%	1868
Çukur Han (İstanbul)	7	2,19%	1801, 1809
Vezir Han (İstanbul)	7	2,19%	1859
Yıldızlı Han (İstanbul)	8	2,51%	1816, 1830, 1850, 1860
Diğer Yer ve Hanlar¹¹³	9	2,82%	1809, 1816, 1830, 1831, 1850, 1866, 1868
Bodrum Han (İstanbul Abacılar İçinde)	9	2,82%	1809
Sümbüllü Han (İstanbul)	9	2,82%	1831, 1859, 1860, 1867
Yolgeçen Hanı (İstanbul)	13	4,08%	1816, 1850, 1866, 1867, 1868
Valide Han (İstanbul)	20	6,27%	1802, 1816, 1830, 1831, 1850, 1860, 1866, 1867
Astarcılar Hanı (İstanbul)	38	11,91%	1801, 1809, 1816, 1830, 1831, 1850, 1859, 1860, 1866, 1867, 1869
Gebeciler Hanı (İstanbul)	41	12,85%	1801, 1809, 1830, 1859, 1860, 1868
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	65	20,38%	1802, 1876, 1877
İstanbul	72	22,57%	1809, 1830, 1849, 1850, 1859, 1860, 1895
Toplam	319	100%	1801-1895

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 2181 ve 30383; MAD.d, 8245; 10929; 11125; 12005; 12276; 12279; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

3.4.1.14. Mamuratülaziz ve Mülhakatı

Mamuratülaziz poliçeleri, Mamuratülaziz, Arapgir, Dersim, Elazığ, Harput, Malatya, Maraş'tan İstanbul'a keşide edilmişti.¹¹⁴ Mamuratülaziz poliçelerinin ihtiva ettiği gelirler, ağnam vergisi, emval vergisi, öşür vergisi ile mukataa ve türü

¹¹² Rümeyya Bilgili Kars, "18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'ya Gelen Tüccarların Ticarî Faaliyetleri", **Konya Kitabı XVI - Konya Ticaret Tarihi**, Konya, Konya Ticaret Odası Yayınları, 2018, C. 1, s. 330.

¹¹³ Birer poliçe işleminin yapıldığı yerler, İstanbul'da Abacılar Çarşısı, Abacılar Karşısında Fincancı Mağazası, Tavuk Pazarı, Zindan Kapısı dışında Zenneci Mağazası, Saray Meydanı, Çorapçı Han, Balıkpazarı'nda Nafia Han, Yeni Han ve Yıldız Han.

¹¹⁴ **D.BŞM.d**, 6965; **EV.d**, 19919; **MAD.d**, 10929; 11125; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

belirtilmeyen kalemlerden meydana gelmekteydi (Tablo 3.40).

Tablo 3.40: Mamuratülaziz'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1876)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	4	10,53%	230.951	14,96%	1860, 1876
Emval Vergisi	7	18,42%	212.997	13,80%	1860
Türü Belirtilmeyen Gelirler	15	39,47%	625.218	40,51%	1866, 1867, 1868, 1869, 1876
Mukataa	4	10,53%	24.190,5	1,57%	1801, 1816
Öşür Vergisi	8	21,05%	450.000	29,16%	1860, 1876
Toplam	38	100%	1.543.356,5	100%	1801-1876

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; EV.d, 19919; MAD.d, 10929; 11125; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Mamuratülaziz'den çekilen poliçelerin %40,51'inin kayıtlarda türü belirtilmemiştir. Türü belirtilen gelirler içinde %29,16 ile en yüksek oranda gerçekleşen öşür vergisiydi. Bu vergiyi %14,96 ile ağnam vergisi takip etmekteydi. Emval vergisi ise %13,8 ile üçüncü sırayı almıştı (Tablo 3.40). Öşür vergisinin yüksekliği ziraat üretimin gelirler içinde çok önemli bir yere sahip olduğunu göstermekteydi.

Tablo 3.41: Mamuratülaziz'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1876)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Keşide Tarihi/Yılı
Büyük Yeni Han (İstanbul)	1	2,63%	1867
Çukur Çeşme Han (İstanbul)	1	2,63%	1869
Vezir Han (İstanbul)	1	2,63%	1816
Küçük Yeni Han (İstanbul)	3	7,89%	1867, 1868
Yıldız Han (İstanbul)	3	7,89%	1860
Yeni Han (İstanbul)	3	7,89%	1801, 1866
Valide Han (İstanbul)	4	10,53%	1801, 1860
Çadırcı Han (İstanbul)	6	15,79%	1867, 1868, 1869
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	7	18,42%	1876
İstanbul	9	23,68%	1859, 1860
Toplam	38	100,00%	1801-1876

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; EV.d, 19919; MAD.d, 10929; 11125; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Poliçe işlemleri sınırlı olan Mamuratülaziz'den keşide edilen poliçelerinin

ödeme yeri olarak sadece İstanbul yazılanları %23,68 ile en yüksek oranda gerçekleşmişti. Ödeme yeri belirtilmeyenler, ikinci sırayı almıştı. Zikredilen yerleri İstanbul'da Çadırcı Han %15,79 ile izlemekteydi. Valide Han'daki poliçe işlemleri, %10,53 olarak gerçekleşmişti (Tablo 3.41).

3.4.1.15. Niş ve Mülhakatı

Niş poliçeleri, Niş, İzladı, Samako ve Sofya'dan İstanbul'a çekilmişti.¹¹⁵ Poliçelerin içerdiği gelirler, ağnam vergisi, cizye vergisi, emval vergisi ve türü belirtilmeyen vergiler ile iltizam bedeli, takvim-i vekayi bedeli, tereke ve türü belirtilmeyen gelirlerden meydana gelmekteydi (Tablo 3.42).

Tablo 3.42: Niş'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1802-1876)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	6	9,84%	978.332	32,31%	1859, 1876
Cizye Vergisi	5	8,20%	534.255	17,65%	1839, 1850
Emval Vergisi	2	3,28%	200.000	6,61%	1876
İltizam Bedeli	4	6,56%	175.000	5,78%	1839
Takvim-i Vekayi Bedeli	1	1,64%	2.400	0,08%	1850
Tereke (Sofya Eski Mütesseslimi Mehmet Ağa)	3	4,92%	9.700	0,32%	1802
Türü Belirtilmeyen Gelirler	10	16,39%	806.312,5	26,63%	1802, 1839, 1867
Vergi ve Diğer Hasılat	30	49,18%	321.518	10,62%	1849, 1850, 1860
Toplam	61	100%	3.027.517,5	100%	1802-1876

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; MAD.d, 10929; 11125; 11790; 12097; 12278 ve 12885 numaralı defterler.

Niş'ten en fazla poliçe %32,31 ile ağnam vergisinden keşide edilmişti. İkinci sırada %17,65 ile cizye vergisi bulunmaktaydı. Türü belirtilmeyen vergiler, 10,62 ile zikredilen vergileri takip etmekteydi (Tablo 3.42).

Vergi kalemleri dışında türü belirtilmeyen gelirler, %26,63 ile başı çekmekteydi. İltizam bedeli, %5,78 ile önemli miktarda gerçekleşen başka bir gelir kalemiydi (Tablo 3.42).

Niş poliçeleri, İstanbul Suriçi'nde işlem görmüştü. Poliçelerin büyük bir

¹¹⁵ D.BŞM.d, 6965; MAD.d, 10929; 11125; 11790; 12097; 12278 ve 12885 numaralı defterler.

kısımının ödeme yerine sadece İstanbul yazılmıştı. Bu guruptan sonra Büyük Yeni Han'da işlem gören poliçeler, %14,75 ile ikinci sırayı almıştı. Büyük Yeni Han'ı %8,2 ile ödeme yerini belirtilmeyen poliçeler, %4,92 ile Valide Han takip etmişti (Tablo 3.43).

Tablo 3.43: Niş'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1802-1876)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Keşide Tarihi Yılı
Çakmakçılar Yokuşu (İstanbul)	1	1,64%	1850
Çinili Han (İstanbul)	1	1,64%	1850
Giritli Mustafapaşa Hanı (İstanbul Çakmakçılar'da)	1	1,64%	1849
Galata	2	3,28%	1876
Yeni Han (İstanbul)	2	3,28%	1839
Valide Han (İstanbul)	3	4,92%	1839, 1867
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	5	8,20%	1802, 1839
Büyük Yeni Han (İstanbul)	9	14,75%	1839, 1850, 1859, 1876
İstanbul	37	60,66%	1802, 1839, 1849, 1850, 1860
Toplam	61	100%	1802-1876

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; MAD.d, 10929; 11125; 11790; 12097; 12278 ve 12885 numaralı defterler.

3.4.1.16. Rumeli Vilayeti ve Mülhakatı

Rumeli Eyaleti poliçeleri, Rumeli Eyaleti, Avlonya, Bihlişte, Dukakin, Görice, İlbasan, İskenderiye, Karadağ, Kesriye, Manastır, Ohri, Tikveş ve Ustrumca'dan İstanbul'a çekilmişti.¹¹⁶

Rumeli poliçelerinin içerdiği gelirler avarız, canavar, cizye ve ihtisap vergileri ile cebelü bedeliyesi, kale binaları bedeli, mukataa, takvim-i vekayi bedeli ve türü belirtilmeyen gelirlerden oluşmaktaydı (Tablo 3.44).

Poliçe parasının kaynağı olan gelirlerin %29,57'sinin türü belirtilmemişti. Geri kalanlar içinde en büyük gelir kalemi, %30,96 ile canavar vergisiydi. %17,8 ile ihtisap vergisi ise üçüncü sırada yer almıştı. Mukataa gelirleri de %13,04 ile önemli bir gelir kalemiydi (Tablo 3.44). Osmanlı'da domuz, çoğunlukla canavar olarak adlandırılmaktaydı. Genellikle Rumeli'de beslenmekte olan canavarlardan vergi

¹¹⁶ EV.d, 19919; MAD.d, ; 8401; 11790; 12005; 12097; 12302 ve 12465 numaralı defterler.

alınmaktaydı.¹¹⁷ Rumeli Vilayeti'nde canavar vergisinin gelir kalemleri içinde ilk sırayı alması, beslenen domuz sayısının yüksekliğine işaret etmekteydi.

Tablo 3.44: Rumeli Vilayeti'nden İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1816-1869)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Avarız Vergisi	1	2,70%	12.481	3,17%	1816
Canavar Vergisi	2	5,41%	121.789	30,96%	1839
Cebelü Bedeliyesi	1	2,70%	6.655	1,69%	1839
Cizye Vergisi	1	2,70%	1.110	0,28%	1850
Türü Belirtilmeyen Gelirler	16	43,24%	116.349	29,57%	1866, 1867, 1868
İhtisap Vergisi	5	13,51%	70.024	17,80%	1830, 1831, 1839
Kale Binaları Bedeli	3	8,11%	8.000	2,03%	1816
Mukataa	7	18,92%	51.308	13,04%	1816, 1829
Takvim-i Vekayi Bedeli	1	2,70%	5.700	1,45%	1850
Toplam	37	100%	393.416	100%	1816-1869

Kaynak: EV.d, 19919; MAD.d, ; 8401; 11790; 12005; 12097; 12302 ve 12465.

Rumeli Vilayeti poliçeleri, İstanbul ve Galata'da birbirine yakın oranlarda gerçekleşmiştir. Galata'daki Selanikli Han, %40,54 ile poliçe işlemleri açısından ilk sırayı almıştı. İkinci sırada yer alan han ise %27,03 ile İstanbul'da Sümbüllü Han idi. Yine İstanbul'da Yeni Han %13,51 ile zikredilen hanları takip etmekteydi (Tablo 3.45).

Tablo 3.45: Rumeli'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1816-1869)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Keşide Tarihi/Yılı
Galata	1	2,70%	1831
Malta Çarşısı (Galata)	1	2,70%	1830
Vezir Han (İstanbul)	1	2,70%	1816
Büyük Yeni Han (İstanbul)	2	5,41%	1850
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	2	5,41%	1816, 1867
Yeni Han (İstanbul)	5	13,51%	1829
Sümbüllü Han (İstanbul)	10	27,03%	1816, 1830, 1839
Selanikli Hanı (Galata)	15	40,54%	1866, 1867, 1868
Toplam	37	100,00%	1816-1869

Kaynak: EV.d, 19919; MAD.d, ; 8401; 11790; 12005; 12097; 12302 ve 12465.

¹¹⁷ Ali Rıza Gönüllü, "Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi (1920-1962)", SÜTAD (Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi), Konya-Güz 2015, sayı 38, s. 38.

3.4.1.17. Selanik ve Mülhakatı

Selanik Vilayeti poliçeleri, Selanik, Armiye, Avrathisarı, Beşliva, Çatalca, Çayağzı İskelesi, Çiroz, Demirhisar, Drama, Golos, Gümülcine, İstavroz, Katrin, Kavala, Menlik, Mora, Nevrekop, Pılatımana, Praveşte, Siroz, Tırhala, Yenice-i Karasu, Yenice-i Vardar, Yenişehir ve Yenişehir-i Fener'den İstanbul'a çekilmişti.¹¹⁸ Selanik Vilayeti'nden çekilen poliçelerin, vilayet geneline yayıldığı, kazaların çoğunda poliçe kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Selanik poliçelerinin içerdiği gelirlerin önemli bir bölümü, ağnam, canavar, cizye, emval, ihtisap, memlaha, öşür, panayır, zahire, zeytinyağı ve türü kaydedilmeyen vergilerden oluşmaktaydı. Geri kalan gelir kalemleri ise amele, at, cebelü, hayvan, iltizam, kale binaları, takvim-i vekâyi, tımar bedelleri ile bakaya, çiftlik hasılatı, harcırah, iane-i tazmin-i ticaret, maaş kesintisi, menzil ref'i, mukataa, nehir ve göl geliri, surre tahsisatı, umumi iane, türü belirtilmeyen gelirler ile emtia ve iskele gümrüğü gelirlerden meydana gelmişti (Tablo 3.46).

Vergi kalemlerine ait gelirler, %65,35 ile gelirlerin önemli bir bölümünü oluşturmuştu. Adı geçen vergiler içinde türü belirtilmeyen vergiler, %31,9 ile ilk sırada gelmekteydi. İkinci sırayı %21,2 ile ağnam vergisi almıştı. Cizye vergisi de %7,14 ile zikredilen vergileri takip etmekteydi. Ağnam vergisinin gelirlerin beşte birinden fazlasını oluşturması, hayvancılığın Selanik için önemli bir gelir kaynağı olduğunu göstermekteydi (Tablo 3.46).

Türü belirtilmeyen gelirler, diğer gelirler içinde en fazla gelirin olduğu kalemdi. Bu gelirleri %5,54 ile çiftlik hasılatı, %5,38 ile mukataa, %4,08 ile emtia ve iskele gümrüğü gelirleri takip etmekteydi. Poliçelerin içerdiği gelirlerin 31 farklı kaleme ait olması da dikkat çekiciydi (Tablo 3.46).

Selanik poliçeleri İstanbul Suriçi ve Galata üzerine keşide edilmişti. Ödeme yeri kaydedilmeyen yaklaşık %12'lik işlemler dışarıda bırakılırsa, geri kalan poliçelerin yaklaşık %60'ı İstanbul tarafında işlem görmüştü. Bu poliçelerin %22,47'sinin ödeme yerine sadece İstanbul yazılmıştı (Tablo 3.47).

¹¹⁸ **D.BŞM.d**, 6965; **D.DRB.d**, 1125 ve 677; **EV.d**, 19919; **HH.d**, 2181 ve 30383; **MAD.d**, 8135; 8245; 8401; 10929; 11125; 11790; 12005; 12005; 12097; 12278; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Tablo 3.46: Selanik'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1895)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	16	3,18%	5.001.429	21,20%	1839, 1850, 1876, 1895
Amele Bedeli	2	0,40%	131.166,5	0,56%	1816
Bakaya	16	3,18%	460.103	1,95%	1831, 1839, 1849, 1850
Bargir Bedeli	2	0,40%	5.000	0,02%	1816
Canavar Vergisi	3	0,60%	23.106	0,10%	1839, 1860
Cebelü Bedeliyesi	4	0,80%	32.432	0,14%	1830, 1839
Cizye Vergisi	12	2,39%	1.683.541,5	7,14%	1830, 1831, 1850
Çiftlik Hasılatı	20	3,98%	1.307.583	5,54%	1830, 1831
Emtia ve Iskele Gümrüğü Geliri	26	5,16%	951.550	4,08%	1831, 1839, 1840
Emval Vergisi	4	0,80%	143.213	0,61%	1816, 1859, 1860
Türü Belirtilmeyen Gelirler	120	23,86%	2.826.994,42	11,98%	1801, 1816, 1830, 1839, 1840, 1866, 1867, 1868, 1869, 1876
Harcırah	2	0,40%	11.110	0,05%	1876
Hayvan Bedeli	1	0,20%	17.711	0,08%	1830
İane-i Tazmin-i Ticaret	5	0,99%	183.910	0,78%	1830
İhtisap Vergisi	21	4,17%	562.132	2,38%	1831, 1839, 1840
İltizam Bedeli	3	0,60%	124.000	0,53%	1829
Kale Binaları Bedeli	32	6,36%	278.606	1,18%	1816
Maaş Kesintisi	1	0,20%	26.890	0,11%	1860
Memlaha Vergisi	4	0,80%	206.385	0,87%	1831, 1840
Menzil Refi	9	1,79%	54.958,5	0,23%	1829, 1830, 1831
Mukataa	55	10,93%	1.268.041	5,38%	1809, 1816, 1830, 1831, 1839, 1840
Nehir ve Göl Geliri	1	0,20%	50.000	0,21%	1839
Öşür Vergisi	2	0,40%	99.500	0,42%	1860
Panayır vergisi	2	0,40%	79.255	0,34%	1839
Surre Tahsisatı	2	0,40%	100.000	0,42%	1859
Takvim-i Vekayi Bedeli	2	0,40%	10.800	0,05%	1850
Timar Bedeli	4	0,80%	4.948	0,02%	1839
Umumi İane	3	0,60%	316.610	1,34%	1877
Vergi ve Diğer Hasılat	124	24,65%	7.526.067,5	31,90%	1849, 1850, 1859, 1860
Zahire Vergisi	3	0,60%	12.166	0,05%	1839
Zeytinyağı Vergisi	2	0,40%	80.226,5	0,34%	1839
Toplam	503	100%	23.589.434	100%	1801-1895

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125 ve 677; EV.d, 19919; HH.d, 2181 ve 30383; MAD.d, 8135; 8245; 8401; 10929; 11125; 11790; 12005; 12005; 12097; 12278; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Selanik poliçelerinde İstanbul'da ön plana çıkan han ise %14,51 ile Sümbüllü Han idi. İkinci sırayı %9,54 ile Büyük Yeni Han almıştı. Bu hanları %9,15 ile

Selanikli Han izlemekteydi (Tablo 3.47).

Tablo 3.47: Selanik'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1895)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Keşide Tarihi/Yılı
Çorabçı Hanı (İstanbul)	2	0,40%	1867
Çukacılar Hanı (İstanbul)	2	0,40%	1801
Duham Gümrüğü (İstanbul)	2	0,40%	1816
Komisyon Hanı (Galata)	2	0,40%	1868
Küçük Yeni Han (İstanbul)	2	0,40%	1816, 1860
Leblebiciler Hanı (İstanbul)	2	0,40%	1816
Zindan Kapısı (İstanbul)	2	0,40%	1816
Çukur Han (İstanbul)	3	0,60%	1801
Hasan Paşa Hanı (İstanbul)	3	0,60%	1816
Mustafa Paşa Hanı (İstanbul)	4	0,80%	1868
Davi Sadon Kumpanyası (Galata)	5	0,99%	1866, 1867, 1869
Hubar Han (İstanbul)	5	0,99%	1816, 1860
Diğer Yer ve Hanlar¹¹⁹	8	1,59%	1816, 1839, 1867, 168
Demir Han (Galata)	9	1,79%	1868, 1869
Valide Han (İstanbul)	14	2,78%	1816
Yeni Han (İstanbul)	26	5,17%	1829, 1830, 1831, 1840
Selanikli Hanı (İstanbul)	46	9,15%	1866
Büyük Yeni Han (İstanbul)	48	9,54%	1816, 1839, 1840
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	60	11,93%	1801-1895
Galata	72	14,31%	1816, 1830, 1831, 1839, 1850, 1860, 1866, 1867, 1868
Sümbüllü Han (İstanbul)	73	14,51%	1816, 1829, 1830, 1831, 1839, 1840
İstanbul	113	22,47%	1816, 1840, 1849, 1850, 1859, 1860, 1895
Toplam	503	100%	1801-1895

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125 ve 677; EV.d, 19919; HH.d, 2181 ve 30383; MAD.d, 8135; 8245; 8401; 10929; 11125; 11790; 12005; 12005; 12097; 12278; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Galata tarafına Selanik'ten çekilen poliçeler yaklaşık 18'lik bir orana ulaşmıştı. Galata'ya çekilen poliçelerin %14,31'inin tam adresi belirtilmemişti. Galata'daki Demir Han üzerine %1,79, Davi Sadon Kumpanyası üzerine çekilen

¹¹⁹ Birer işlem yapılan İstanbul'da Kumru, Lüleciler hanları ve yine İstanbul'da Asmaaltı, Tuzcular ile Galata'da Demirci, Şerif Paşa, Zarif Mustafa Paşa hanları ile Perşembe Pazarı.

poliçeler, %1 oranında gerçekleşmişti (Tablo 3.47).

Selanik'ten Davi Sadon Kumpanyası gibi Avrupalı şirketler, Samuel Tezaritez, Kamanto, İspandoni, Ardini, İsak Mayo, Fael Faton, Sibono Somon, De Petro Liverne, Aleksi de Sololo, Bako gibi birçok Avrupalı tüccar üzerine poliçeler çekilmesi, Selanik'in Avrupa ile ticarî ilişkilerinin güçlü olduğunu göstermektedir.¹²⁰

3.4.1.18. Silistre ve Mülhakatı

Silistre Vilayeti poliçeleri, Silistre, Ahyolu, Aydos, İbrail, Karınabad, Ruscuk, Silistre, Şumnu, Tuna ve Varna'dan İstanbul'a keşide edilmişti.¹²¹ Silistre poliçelerinin içerdiği para ağnam, cizye, emval, gümrük vergileri ve türü belirtilmeyen vergiler ile hatap tertibi, tereke ve türü kaydedilmeyen gelir kalemlerine dayanmaktaydı (Tablo 3.48).

Tablo 3.48: Silistre'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1816-1876)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	4	5,06%	845.450	24,74%	1816, 1876
Cizye Vergisi	3	3,80%	390.000	11,41%	1850
Emval Vergisi	1	1,27%	300.000	8,78%	1876
Türü Belirtilmeyen Gelirler	29	36,71%	557.739,5	16,32%	1816, 1859, 1866, 1867, 1868, 1869
Gümrük Vergisi	1	1,27%	15.806,5	0,46%	1839
Hatap Tertibi	9	11,39%	13.757	0,40%	1831
Tereke	15	18,99%	69.450	2,03%	1816
Vergi ve Diğer Hasılat	17	21,52%	1.225.455	35,86%	1850, 1859, 1860
Toplam	79	100%	3.417.658	100%	1816-1876

Kaynak: EV.d, 19919; MAD.d, 10876; 10929; 12005; 12097; 12278; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Poliçenin içerdiği gelirler içinde %81,25 ile vergi kalemlerinin payı oldukça büyük bir yere sahipti. Türü belirtilmeyen vergiler, %35,86 ile birinci sırada gelmekteydi. Bu vergileri %24,74 ile ağnam vergisi takip etmekteydi. Üçüncü sırada

¹²⁰ D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125 ve 677; EV.d, 19919; HH.d, 2181 ve 30383; MAD.d, 8135; 8245; 8401; 10929; 11125; 11790; 12005; 12005; 12097; 12278; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

¹²¹ EV.d, 19919; MAD.d, 10876; 10929; 12005; 12097; 12278; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

yer alan cizye vergisi de %11,41 oranında gerçekleşmişti (Tablo 3.48).

Tablo 3.49: Silistre'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1816-1869)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Keşide Tarihi/Yılı
Hubyar Han (Galata)	2	2,53%	1868
Aleksan Hanı (İstanbul Mahmutpaşa'da)	4	5,06%	1867
Yoğurtçu Sokağı (İstanbul)	4	5,06%	1831
Balkapanı (İstanbul)	5	6,33%	1831, 1867
Giritli Mustafa Paşa Hanı (Çakmakçılar Başında)	5	6,33%	1868, 1869
Hatap Kapısı (İstanbul)	8	10,13%	1816, 1831, 1839
Unkapanı (İstanbul)	9	11,39%	1816, 1831, 1868, 1869
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	10	12,66%	1816, 1867, 1876
Diğer Yer ve Hanlar¹²²	13	16,46%	1816, 1859, 1860, 1867, 1868
İstanbul	19	24,05%	1850, 1859
Toplam	79	100%	1816-1876

Kaynak: EV.d, 19919; MAD.d, 10876; 10929; 12005; 12097; 12278; 12302; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Silistre poliçeleri genel olarak İstanbul Suriçi'nde işlem görmüştü. Poliçelerin yaklaşık dörtte birinin işlem gördüğü yere sadece İstanbul yazılmıştı. Ödeme yeri belirtilmeyen işlemler, %12,66'lık oranda gerçekleşmişti. Unakapanı %11,39 ile, Hatap Kapısı %10,13 ile adı geçen yerleri izlemekteydi (Tablo 3.49).

3.4.1.19. Sivas ve Mülhakatı

Sivas Vilayeti poliçeleri, Sivas, Amasya, Divriği, Gümüşhacıköy, Koçgiri, Merzifon ve Tokat'tan İstanbul'a çekilmişti.¹²³

Sivas'tan çekilen poliçeler emval, ihtisap, öşür ve türü belirtilmeyen vergiler ile bakaya, cebelü bedeliyesi, iane-i tazmin-i ticaret, kale binaları bedeli, menzil ref'i, mukataa ve türü belirtilmeyen gelirleri içermekteydi (Tablo 3.50).

¹²² Birer poliçe işlemi gerçekleştirilen yerler İstanbul'da Baltacı Han, Büyük Yeni Han, İstanbul Ağası Han, Oskan Han, Silahtar Han, Valide Han, Vezir Han, Yıldızlı Han, Yeni Han, Yusufyan Han ve Asmaaltı ile Galata.

¹²³ **D.BŞM.d**, 6965; **D.DRB.d**, 1125; **EV.d**, 19919; **HH.d**, 30383; **MAD.d**, 8401; 10929; 11125; 11790; 12005; 12276; 12465 ve 12885 numaralı defterler..

Türü belirtilmeyen vergiler %56,53'lük vergiler içinde, %26,44'lük bir orana sahipti. Bu vergiyi %14,17 ile öşür vergisi takip etmekteydi. Emval vergisi de %10,27 ile üçüncü sırayı almıştı. Diğer gelirlerde %21,65'lik türü belirtilmeyen gelirler dışında, %8,18 ile bakaya gelirleri dikkati çekmekteydi (Tablo 3.50).

Genel olarak Sivas vilayeti'nde en fazla yetişen tarım ürünleri buğday ve arpaydı. Amasya ve Tokat sancaklarında ilave olarak önemli miktarda mısır da yetiştirilmekteydi. Sivas'ta üretilen ürünlerin büyük bir kısmı, komşu vilayetler ile İstanbul'a satılmaktaydı.¹²⁴

Tablo 3.50: Sivas'tan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1898)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Bakaya	1	1,33%	100.000	8,18%	1849
Cebelü Bedeliyesi	9	12,00%	7.742,5	0,63%	1801, 1830, 1839
Emval Vergisi	3	4,00%	125.575	10,27%	1850, 1860, 1876
Türü Belirtilmeyen Gelirler	8	10,67%	264.751	21,65%	1815, 1867, 1876, 1895, 1898
İane-i Tazmin-i Ticaret	10	13,33%	49.500	4,05%	1831
İhtisap Vergisi	9	12,00%	69.080,5	5,65%	1830, 1831
Kale Binaları Bedeli	17	22,67%	38.000	3,11%	1816
Menzil refi	1	1,33%	41.680	3,41%	1830
Mukataa	5	6,67%	29.977	2,45%	1802, 1816, 1830, 1831
Öşür Vergisi	6	8,00%	173.300	14,17%	1801, 1859, 1860, 1876
Vergi ve Diğer Hasılat	6	8,00%	323.396,5	26,44%	1802, 1849, 1850, 1860, 1850
Toplam	75	100%	1.223.002,5	100%	1801-1898

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 30383; MAD.d, 8401; 10929; 11125; 11790; 12005; 12276; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Sivas'tan keşide edilen poliçeler çoğunlukla İstanbul'da işlem görmüştü. En fazla işlemin yapıldığı yer, %14,67 ile İstanbul'da Yeni Han olarak göze çarpmaktaydı. İkinci sırada %13,33 ile ödeme yerine yalnız İstanbul yazılan poliçeler yer almıştı. Vezir Han ise %9,33 ile zikredilen yerleri takip etmişti. Galata bölgesine

¹²⁴ Nurettin Birol, "Halil Rıfat Paşa ve Dönemi İcraatları", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İnönü Ü. SBE, Malatya 1999, s. 52.

çekilen poliçeler, yaklaşık olarak %7 olarak gerçekleşmişti (Tablo 3.51).

Tablo 3.51: Sivas'tan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1898)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Keşide Tarihi/Yılı
Bodrum Han (İstanbul)	2	2,67%	1801
Galata	2	2,67%	1802
Küçük Zağferancı Han (İstanbul Uzun Çarşı Başında)	2	2,67%	1831
Tophane (Galata)	2	2,67%	1816, 1830
Kerpiç Han (İstanbul İrgat Pazarı)	3	4,00%	1830
Astarcılar Hanı (İstanbul)	4	5,33%	1815, 1816, 1831
Kumru Han (İstanbul)	4	5,33%	1815, 1816
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	4	5,33%	1876
Büyük Yeni Han (İstanbul)	5	6,67%	1831
Valide Han (İstanbul)	5	6,67%	1801, 1816, 1831
Leblebiciler Han (İstanbul)	6	8,00%	1802, 1830, 1831
Vezir Han (İstanbul)	7	9,33%	1839, 1859, 1860, 1867
Diğer Yer ve Hanlar¹²⁵	8	10,67%	1816, 1831, 1867, 1898
İstanbul	10	13,33%	1801, 1816, 1830, 1849, 1850, 1895, 1895
Yeni Han (İstanbul)	11	14,67%	1816, 1831
Toplam	75	100%	1801-1898

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 30383; MAD.d, 8401; 10929; 11125; 11790; 12005; 12276; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

3.4.1.20. Şam Vilayeti ve Mülhakatı

Şam Vilayeti poliçeleri, Şam, Gazze, Kudüs, Lazkiye, Remle, Sayda, Suriye, Trablusşam, Yafa ve Zor'dan İstanbul'a keşide edilmişti.¹²⁶

Şam Vilayeti poliçelerinin içerdiği gelirler ağnam, emval ve türü kaydedilmeye vergiler ile bakaya, cebelü bedeliyesi, gümrük malı, Haremeyn ikramiyesi, hasılat, iane-i tazmin-i ticaret, kaime bedeli, menzil ref'i, mukataa, türü belirtilmeyen gelirler, tımar ve zeamet bedelinden meydana gelmekteydi (Tablo 3.52).

¹²⁵ Birer poliçe işlemi gerçekleştirilen yerler İstanbul'da Büyük Zağferan Han, Kilit Han, Nasuh Ağa Han, Kocamanoğlu Han, Yıldızlı Han ve Çadırcılar ile Galata'da Perşembe Pazarı.

¹²⁶ **D.BŞM.d**, 6965, **D.DRB.d**, 1125 ve 677; **EV.d**, 19919; **HH.d**, 2181; **MAD.d**, 8245; 11125; 12005; 12005; 12276 ve 12885 numaralı defterler.

Vergi gelirleri %45 olarak gerçekleşirken bu gelirler içinde türü belirtilmeyen vergiler, %22,68'lik bir orana sahip olmuştu. Ağnam vergisi ise %16,23 ile zikredilen vergiyi takip etmekteydi. Diğer gelir kalemleri %55 ile yüksek bir düzeydeydi. Zikredilen kalemler içinde %25,94 seviyesinde gerçekleşen türü belirtilmeyen gelirler dışında, kaime bedeli %7,56 ile, mukataa gelirleri %6,07 ile ön plana çıkmaktaydı (Tablo 3.52).

Tablo 3.52: Şam Vilayeti'nden İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1877)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	5	5,81%	536.562	16,23%	1876
Bakaya	2	2,33%	32.812	0,99%	1831
Cebelü Bedeliyesi	2	2,33%	5.603	0,17%	1801
Emval Vergisi	1	1,16%	200.000	6,05%	1876
Türü Belirtilmeyen Gelirler	26	30,23%	857.553,55	25,94%	1802, 1866, 1867, 1868
Gümrük Malı	20	23,26%	102.620	3,10%	1830
Haremeyn İkramesi	2	2,33%	5.087	0,15%	1877
Hasılat	1	1,16%	35.000	1,06%	1849
İane-i Tazmin-i Ticaret	5	5,81%	168.521	5,10%	1830, 1831
Kaime Bedeli	1	1,16%	250.000	7,56%	876
Menzil Refi	1	1,16%	50.000	1,51%	1830
Mukataa	13	15,12%	200.567	6,07%	1801, 1809, 1816, 1830
Vergi	2	2,33%	750.000	22,68%	1860
Zeamet ve Tımar Bedeli	5	5,81%	112.092	3,39%	1829, 1830
Toplam	86	100%	3.306.417,55	100%	1801-1877

Kaynak: D.BŞM.d, 6965, D.DRB.d, 1125 ve 677; EV.d, 19919; HH.d, 2181; MAD.d, 8245; 11125; 12005; 12005; 12276 ve 12885 numaralı defterler.

Şam Vilayeti poliçeleri İstanbul Suriçi ve Galata bölgelerinde işlem görmüştü. Poliçelerin %37,21 gibi büyük bir kısmının ödeme yerine yalnızca İstanbul kaydı yapılmıştı. İstanbul poliçelerinde %5,81 ile Sümbüllü Han öne çıkmaktaydı (Tablo 3.53).

Galata üzerine keşide edilen poliçeler, yaklaşık %23 düzeyinde gerçekleşmişti. Galata üzerine çekilen poliçelerde %8,14 ile Demir Kapılı Han

dikkati çekmekteydi. Şam'dan Osmanlı Bankası üzerine de %2,33 oranında poliçe çekilmişti. Şam poliçelerinde dikkat çeken bir husus da, Şam'a bağlı Gazze, Remle ve Yafa'dan Ermeni ve Rum Manastırları üzerine poliçe çekilmiş olmasıydı (Tablo 3.53).

Tablo 3.53: Şam'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1877)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Keşide Tarihi/Yılı
Bank-ı Osmani	2	2,33%	1867, 1868
Büyük Yeni Han (İstanbul)	2	2,33%	1831
Yarım Han (İstanbul Mahmutpaşa)	2	2,33%	1816
Yeni Han (İstanbul)	2	2,33%	1801, 1829
Tahtalı Han (İstanbul)	4	4,65%	1801, 1802
Sümbüllü Han (İstanbul)	5	5,81%	1829, 1830
Diğer Yer ve Hanlar¹²⁷	6	6,98%	1802, 1809, 1849, 1868
Demir Kapılı Han (Galata)	7	8,14%	1867, 1868
Galata	12	13,95%	1816, 1830, 1831, 1866, 1867
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	12	13,95%	1802, 1829, 1876, 1877
İstanbul	32	37,21%	1801, 1802, 1816, 1830, 1866
Toplam	86	100%	1801-1877

Kaynak: D.BŞM.d, 6965, D.DRB.d, 1125 ve 677; EV.d, 19919; HH.d, 2181; MAD.d, 8245; 11125; 12005; 12005; 12276 ve 12885 numaralı defterler.

3.4.1.21. Trabzon Vilayeti ve Mülhakatı

Trabzon Vilayeti poliçeleri, Trabzon, Canik, Giresun, Gümüşhane, Karahisar-ı Şarki, Lazistan, Of, Ordu ve Samsun'dan İstanbul'a keşide edilmişti.¹²⁸

Trabzon poliçelerinin içerdiği gelirler ağnam, emval, ihtisap, öşür gibi vergiler ve türü belirtilmeyen vergiler ile cebelü bedeliyesi, gümrük tahsilatı, iane-i tazmin-i ticaret, şaphane mukataası, tereke bedeli ve türü belirtilmeyen gelir kalemlerinden meydana gelmekteydi (Tablo 3.54).

Vergi kalemlerinden türü kaydedilmeyen vergiler, %34,34'lük oran ile başı

¹²⁷ Birer poliçe işlemi gerçekleştirilen yerler İstanbul'da Astarıcılar Hanı, Vezir Han, Ermeni Manastırı, Rum Manastırı, Mübaya'a Odası ile Galata'da Selanikli Han.

¹²⁸ **D.DRB.d**, 1125; **EV.d**, 19919; **HH.d**, 2181; 6898 ve 30383; **MAD.d**, 10929; 11125; 11790; 12276 ve 12885 numaralı defterler.

çekmekteydi. Emval vergisi, %20,47 ile ikinci sırayı almıştı. Zikredilen vergileri, 9,66 ile ağnam vergisi izlemekteydi (Tablo 3.54).

Diğer gelir kalemlerinde türü belirtilmeyen gelirler, %30,7'lik bir oranda gerçekleşmişti. Trabzon poliçelerinde gümrük tahsilatı da %1,93 ile göze çarpmaktaydı (Tablo 3.54).

Tablo 3.54: Trabzon'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1810-1895)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	8	5,13%	473.557	9,66%	1860, 1876, 1895
Cebelü Bedeliyesi	1	0,64%	10.000	0,20%	1840
Emval Vergisi	11	7,05%	1.003.674	20,47%	1849, 1850, 1859, 1860, 1876
Türü Belirtilmeyen Gelirler	74	47,44%	1.505.427,87	30,70%	1850, 1866, 1867, 1868, 1869, 1884, 1885
Gümrük Tahsilatı	4	2,56%	94.540,5	1,93%	1839, 1850, 1860
İane-i Tazmin-i Ticaret	7	4,49%	72.017,5	1,47%	1830, 1831
İhtisap Vergisi	1	0,64%	37.065	0,76%	1839
Öşür Vergisi	1	0,64%	563	0,01%	1850
Şaphane Mukataası	1	0,64%	5.000	0,10%	1810
Tereke Bedeli	1	0,64%	17.708	0,36%	1876
Vergi ve Diğer Hasılat	47	30,13%	1.683.909	34,34%	1849, 1850, 1859, 1860
Toplam	156	100,00%	4.903.461,87	100%	1810-1895

Kaynak: D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 2181; 6898 ve 30383; MAD.d, 10929; 11125; 11790; 12276 ve 12885 numaralı defterler.

Trabzon poliçeleri çoğunlukla İstanbul Suriçi'nde işlem görmüştü. İstanbul'da işlem gören poliçelerin %40,38 gibi önemli bir kısmının ödeme yerine sadece İstanbul yazılmıştı. İstanbul Mercan'daki İmameli Han %9,62 ile ön plana çıkmaktaydı. Galata Kürkçüler başında bulunan Küçük Yeni Han, %8,33 ile üçüncü sırada yer almıştı. İstanbul'daki Cebel Attar Hanı, %7,69 ile dikkati çeken bir başka han idi (Tablo 3.55).

Trabzon poliçelerinin işlem gördüğü yerler arasında iskele, gümrük, kapan gibi ticarî hayatın daha hareketli olduğu yerlerin bulunması, Trabzon'da ticaretin çeşitliliğine işaret etmekteydi. Bu bağlamda İstanbul'da Asmaaltı, Balıkpazarı, duhan

gümrüğü, Hatap Kapısı, ırgat pazarı, Rüstem Paşa Camii civarı gibi yerlerdeki kişiler üzerine poliçe çekilmesi, bu durumu pekiştirmekteydi (Tablo 3.55).

Tablo 3.55: Trabzon'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1810-1895)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Keşide Tarihi/Yılı
Asma Altı (İstanbul)	2	1,28%	1884
Küçük Han (İstanbul Kürkçüler Başı)	2	1,28%	1868
Küçük Yıldız Hanı (İstanbul)	2	1,28%	1867, 1868
Sümbüllü Han (İstanbul)	2	1,28%	1868
Yeni Han (İstanbul Hasırcılar'da)	2	1,28%	1830, 1840
Şapçı Han (İstanbul Eminönü)	3	1,92%	1884
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	6	3,85%	1810, 1876
Şerif Paşa Han (İstanbul)	7	4,49%	1866, 1867, 1868
Baltacı Han (İstanbul Mahmutpaşa'da)	10	6,41%	1839, 1884
Cebel Attar Hanı (İstanbul Asmaaltı)	12	7,69%	1884
Küçük Yeni Han (Galata'da Kürkçüler Başında)	13	8,33%	1859, 1866, 1867, 1868, 1869
İmamelî Han (İstanbul Mercan'da)	15	9,62%	1867, 1884, 1885
Diğer Yer ve Hanlar¹²⁹	17	10,90%	1830, 1831, 1839, 1859, 1860, 1866, 1868, 1884, 1885
İstanbul	63	40,38%	1831, 1849, 1850, 1859, 1860, 1895
Toplam	156	100%	1810-1895

Kaynak: D.DRB.d, 1125; EV.d, 19919; HH.d, 2181; 6898 ve 30383; MAD.d, 10929; 11125; 11790; 12276 ve 12885 numaralı defterler.

3.4.1.22. Üsküp Vilayeti ve Mülhakatı

Üsküp Vilayeti poliçeleri, Üsküp, İştîp, İvranya, Köstendil, Pirlepe, Prizren ve Vulçitrın'dan İstanbul'a çekilmişti.¹³⁰ Üsküp poliçeleri ağnam, cizye, emval, ihtisap, öşür, tapu vergileri ve türü kaydedilmeyen vergiler ile amele bedeli, iane, mukataa, takvim-i vekâyi bedeli ve türü belirtilmeyen gelirlerden oluşmaktaydı (Tablo 3.56).

Vergi kalemleri, %94,61 ile gelirlerin büyük bir bölümünü meydana getirmişti. Cizye vergisi, %55,11 ile ilk sırayı almıştı. Cizye vergisini %18,49 ile emval vergisi takip etmekteydi. Türü belirtilmeyen vergiler %8,72 ile üçüncü, ağnam

¹²⁹ Birer işlem yapılan İstanbul'da Alaca Han, Celal Bey Hanı, Lüleci Han, Şişeci Han, Valide Han, Yıldızlı Han, Yıldız Han, Balık Pazarı, Duhan Gümrüğü, Hacıçebiler, Hasır İskeleyi, Hasırcılar, Hatap Kapısı, Irgat Pazarı, Rüstem Paşa Camii Civarı ile Galata'da Demir Han.

¹³⁰ EV.d, 19919; MAD.d, 8245; 10876; 10929; 11125; 11790; 12097; 12278; 12302 ve 12465 numaralı defterler.

vergesi %7,44 ile dördüncü sırada idi (Tablo 3.56). Cizye vergisinin bütün gelirlerin yarısından fazlasını oluşturması, Üsküp'te gayrimüslim nüfusun yoğun olduğunu göstermekteydi.

Tablo 3.56: Üsküp'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1815-1868)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	3	6,12%	177.350	7,44%	1859
Amele Bedeli	1	2,04%	2.500	0,10%	1816
Cizye Vergisi	11	22,45%	1.313.905,5	55,11%	1816, 1850
Emval Vergisi	6	12,24%	440.743	18,49%	1859, 1860
Türü Belirtilmeyen Gelirler	5	10,20%	61.999,82	2,60%	1815, 1867, 1868
İane	1	2,04%	5.000	0,21%	1860
İhtisap Vergisi	5	10,20%	65.661	2,75%	1839
Mukataa	1	2,04%	57.541	2,41%	1830
Öşür Vergisi	1	2,04%	50.000	2,10%	1859
Takvim-i Vekayi Bedeli	1	2,04%	1.390	0,06%	1850
Tapu vergisi	1	2,04%	13,00	0,00%	1850
Vergi ve Diğer Hasılat	13	26,53%	207.978,5	8,72%	1850
Toplam	49	100%	2.384.081,82	100%	1815-1868

Kaynak: EV.d, 19919; MAD.d, 8245; 10876; 10929; 11125; 11790; 12097; 12278; 12302 ve 12465 numaralı defterler.

Üsküp poliçeleri İstanbul Suriçi ve Galata bölgesinde muhtelif yer ve hanlarda işlem görmüştü (Tablo 3.57).

Tablo 3.57: Üsküp'ten İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1815-1868)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Keşide Tarihi/Yılı
Galata	1	2,04%	1867
Selanikli Hanı (Galata)	1	2,04%	1867
Valide Han (İstanbul)	1	2,04%	1816
Vezir Han (İstanbul)	1	2,04%	1815
Yıldız Han (İstanbul)	1	2,04%	1860
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	1	2,04%	1816
Hobyar Han (Perşembe Pazarı)	2	4,08%	1867, 1868
Sümbüllü Han (İstanbul)	6	12,24%	1816, 1839
İstanbul	35	71,43%	1830, 1850, 1859, 1860
Toplam	49	100,00%	1815-1868

Kaynak: EV.d, 19919; MAD.d, 8245; 10876; 10929; 11125; 11790; 12097; 12278; 12302 ve 12465 numaralı defterler.

3.4.1.23. Vidin Vilayeti ve Mülhakatı

Vidin Vilayeti poliçeleri, Vidin, Fethülislam, İslimye, Niğbolu, Ruscuk ve Tırnova'dan İstanbul'a keşide edilmişti.¹³¹

Vidin poliçeleri ağnam, cizye, emval, öşür vergileri ve türü belirtilmeyen vergiler ile bakaya, cebelü bedeliyesi, mukataa ve türü kaydedilmeyen gelirleri içermekteydi (Tablo 3.58).

Tablo 3.58: Vidin'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1802-1876)

Tahsilat Cinsi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Tutarı (Kuruş)	Poliçe Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	1	1,69%	60.000	2,18%	1876
Bakaya	1	1,69%	61.500	2,24%	1850
Cebelü Bedeliyesi	1	1,69%	1.695	0,06%	1802
Cizye Vergisi	2	3,39%	378.681,5	13,76%	1850
Emval Vergisi	7	11,86%	333.508	12,12%	1850, 1859, 1860, 1876
Türü Belirtilmeyen Gelirler	9	15,25%	114.068,53	4,15%	1866, 1867, 1868
Mukataa	1	1,69%	15.000	0,55%	1816
Öşür Vergisi	4	6,78%	794.812	28,89%	1859, 1860
Vergi ve Diğer Hasılat	33	55,93%	992.129	36,06%	1850, 1859, 1860
Toplam	59	100%	2.751.394,03	100%	1802-1876

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 677; EV.d, 19919; MAD.d, 10929; 11125; 12097; 12278 ve 12885 numaralı defterler.

Gelirlerin büyük bir kısmını oluşturan vergiler %93 olarak gerçekleşmişti. Türü belirtilmeyen vergiler %36 ile ilk sırada yer almıştı. Zikredilen vergileri öşür vergisi, %28,89 ile takip etmekteydi. Üçüncü sırada olan cizye vergisi ise %13,76'lık bir orana sahipti. Emval vergisi de %12,12'lik oran ile dikkati çekmekteydi (Tablo 3.58).

Vidin poliçelerinin muhatap kısmında, genel olarak İstanbul Suriçi tarafında bulunan kişiler yer almaktaydı. Ancak poliçelerin %74,58'nin ödeme adresine sadece İstanbul yazılmıştı. İstanbul'da Balkapanı %13,56 ile ikinci sırada işlem yapılan yer konumundaydı. Galata'daki Kamanto İki Han'da ise %5,08'lik işlem yapılmıştı

¹³¹ D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 677; EV.d, 19919; MAD.d, 10929; 11125; 12097; 12278 ve 12885 numaralı defterler.

(Tablo 3.59).

Tablo 3.59: Vidin'den İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1802-1876)

Police Ödeme Adresi	Police Adedi	Police Adedinin Toplama Oranı	Keşide Tarihi/Yılı
Kurşunlu Han (İstanbul)	1	1,69%	1859
Valide Han (İstanbul)	1	1,69%	1816
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	2	3,39%	1876
Kamanto İki Han (Galata)	3	5,08%	1868
Bal Kapanı (İstanbul)	8	13,56%	1802, 1859, 1866, 1867, 1868
İstanbul	44	74,58%	1850, 1859, 1860
Toplam	59	100%	1802-1876

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; D.DRB.d, 677; EV.d, 19919; MAD.d, 10929; 11125; 12097; 12278 ve 12885 numaralı defterler.

3.4.1.24. Yanya Vilayeti ve Mülhakatı

Yanya Vilayeti poliçeleri, Yanya, Avlonya, Berat, Delvine, Ergiri, Leskovik, Narda, Preveze ve Viranşehir'den İstanbul'a keşide edilmişti.¹³²

Tablo 3.60: Yanya'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İçerdiği Gelirler (1801-1884)

Tahsilat Cinsi	Police Adedi	Police Adedinin Toplama Oranı	Police Tutarı (Kuruş)	Police Tutarının Toplama Oranı	Keşide Yılı (Miladi)
Ağnam Vergisi	5	2,55%	335.622	4,97%	1859, 1876
Canavar vergisi	1	0,51%	7.800	0,12%	1839
Cebelü Bedeliyesi	1	0,51%	31.179	0,46%	1839
Cizye Vergisi	18	9,18%	1.223.230	18,11%	1801, 1830, 1850
Çiftlik Bedeli	1	0,51%	1.300	0,02%	1859
Emval Vergisi	19	9,69%	1.137.597	16,84%	1859, 1860, 1876
Türü Belirtilmeyen Gelirler	50	25,51%	591.446,32	8,75%	1850, 1860, 1866, 1867, 1868, 1869, 1884, 1809, 1815
Kale Binaları Bedeli	9	4,59%	40.000	0,59%	1816
Mukataa	7	3,57%	298.843,5	4,42%	1809, 1839
Öşür Vergisi	24	12,24%	2.131.769	31,55%	1860
Tereke	2	1,02%	3.500	0,05%	1801
Vergi ve Diğer Hasılat	59	30,10%	953.469	14,11%	1849, 1850, 1859, 1860
Toplam	196	100%	6.755.755,82	100%	1801-1884

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; EV.d, 19919; HH.d, 2181 ve 6898; MAD.d, 10929; 11125; 11790; 12005; 12097; 12278; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

¹³² D.BŞM.d, 6965; EV.d, 19919; HH.d, 2181 ve 6898; MAD.d, 10929; 11125; 11790; 12005; 12097; 12278; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Yanya poliçeleri ağnam, canavar, cizye, emval, öşür vergileri ve türü kaydedilmeyen diğer vergiler ile cebelü bedeliyesi, çiftlik bedeli, kale binaları bedeli, mukataa, tereke ve türü belirtilmeyen gelir kalemlerini kapsamaktaydı (Tablo 3.60).

Öşür vergisi %31,55 ile poliçelerin içerdiği gelirlere birinci sırada idi. Cizye vergisi, %18,11 ile öşür vergisini izlemekteydi. Emval vergisi ise %16,84 ile üçüncü sırada yer almıştı (Tablo 3.60). Öşür vergisinin yüksek oranda gerçekleşmesi, Yanya'da tarımın en önemli gelir kaynaklarından biri olduğuna işaret etmekteydi.

Tablo 3.61: Yanya'dan İstanbul'a Çekilen Poliçelerin İşlem Gördüğü Yerler (1801-1884)

Poliçe Ödeme Adresi	Poliçe Adedi	Poliçe Adedinin Toplama Oranı	Poliçe Keşide Tarihi/Yılı
Sümbüllü Han (İstanbul)	1	0,51%	1816
Yıldız Han (İstanbul Mahmutpaşa)	1	0,51%	1868
Arslan Han (İstanbul Balık Pazarı)	2	1,02%	1884
Yeni Cami (İstanbul)	2	1,02%	1884
Büyük Yeni Han (İstanbul)	3	1,53%	1839
Ödeme Yeri Belirtilmeyen	5	2,55%	1876
Galata	6	3,06%	1860, 1884
Mehmed Ali Paşa Hanı (Galata)	6	3,06%	1884
Valide Han (İstanbul)	6	3,06%	1816
Selanikli Hanı (Galata)	8	4,08%	1866, 1867, 1868, 1869
Hubar Han (İstanbul)	16	8,16%	1859, 1860
Yeni Han (İstanbul)	18	9,18%	1801, 1809, 1815, 1816, 1830, 1859
Balık Pazarı (İstanbul)	23	11,73%	1860, 1884
İstanbul	99	50,51%	1849, 1850, 1859, 1860
Toplam	196	100,00%	1801-1884

Kaynak: D.BŞM.d, 6965; EV.d, 19919; HH.d, 2181 ve 6898; MAD.d, 10929; 11125; 11790; 12005; 12097; 12278; 12465 ve 12885 numaralı defterler.

Yanya poliçeleri, İstanbul Suriçi ve Galata'da işlem görmüştü. Büyük bir kısmı İstanbul'da işlem gören poliçelerin %50,51'lik kısmının ödeme adresine yalnızca İstanbul kaydedilmişti. İstanbul'da Balıkpazarı, %11,73 ile ikinci sırada idi. Yeni Han %9,18 ile üçüncü, Hubar Han %8,16 ile dördüncü sırada yer almıştı. Galata bölgesinde ise %6'lık işlem gerçekleşmişti (Tablo 3.61).

IV. BÖLÜM

AVRUPA İLE İLİŞKİLERDE POLİÇE KULLANIMI

18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin dış ticaretinde poliçe kullanımını oldukça önemli hâle gelmişti. Bu konuda İstanbul en önemli kent durumundaydı. Avrupa'ya kazancını transfer etmek isteyen tüccarlar, ortakları emrine poliçe çekmekteydiler. Bu bağlamda Fransız tüccarlar, daha çok İstanbul - Marsilya arasında işlem yapmaktaydılar. İstanbul'daki tüccar Marsilya'da bulunan borçlusu üzerine; Marsilya'daki tüccar da İstanbul'daki borçlusu üzerine poliçe çekmekteydi. 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Londra, Trieste, Napoli, Venedik, Livorno, Amsterdam, Viyana gibi birçok Avrupa kenti, Osmanlı Devleti için poliçe kullanımı açısından önemli hâle geldi. Birçok tüccar Osmanlı Devleti ile adı geçen şehirler arasında karmaşık ve kârlı işlemler gerçekleştirmekteydi. Örneğin 1789'da Viyana'dan İzmir'e ticaret için 220 altın gönderen bir tüccarın altınları, 3 altın kârla burada satılarak alınan para, poliçe yoluyla Viyana'ya gönderilmiş ve o poliçe de Viyana'da yine kârla satılmıştı. Bütün bu işlemler bir ayda gerçekleştirilmişti. İşte bu yeni imkânlar özellikle İstanbul'da poliçe ve kambiyo piyasasının oluşmasını sağlıyordu.¹

4.1. Poliçe Kullanımının Yaygınlaşması

19. yüzyılın başlarına gelindiğinde, Avrupa'ya yapılan ticaretin artışıyla birlikte poliçe kullanımının olağan hâle geldiği ve kullanımında da artış olduğu birçok belgeden anlaşılmaktadır:

-1800 yılında İstanbul'da Küçük Yeni Han'da dükkânı bulunan ve daha çok Avrupa ile ticaret yapan Antoni Kozerini ve Prasinho Zarahani İngiltere, Hollanda, Livorno ve Avrupa'da daha başka birçok yer ile ticaret yapmaktaydılar. Ancak Avrupa'daki karışıklıklar ve savaşlar sebebiyle iki-üç yıldır işleri bozulmuş ve Avrupa'ya gönderdikleri bazı ticarî mallar satılamayıp gönderildikleri yerlerde kalmışlardı. Bundan dolayı bazı mallarının da Avrupa'ya gitmesi gecikmişti. Bazen

---

¹ Eldem, "Poliçe Tedavülü ve Kambiyo Kurları", s. 1675-1676.

de Avrupa üzerine çekilen poliçeleri geri geldiğinden alış-verişleri iyice zaafa uğramıştı. Alacakları borçlarından fazla olmasına rağmen, işleri tamamıyla Avrupa ile olduğundan borçlu olduğu kimselere taksitli olarak ödeme yapmalarına izin verilmesini talep etmişlerdi. Daha önce bu konuda benzer bir olayda taksitle ödemeye izin verildiği için adı geçen kişilere de Sadrazam tarafından borçlarını taksitle ödeme izni verilmişti.²

-1800'de Trieste'deki Osmanlı devlet donanmasına ait iki firkateynden birisinin kaptanı Zeynel Kaptan idi. Kaptanın gemi ve tekneleri için paraya ihtiyacı olmuştu. Kaptan, masrafları için gerekli parayı Lorenzo Gasparini'den alıp kendisine İstanbul'da ödenmek üzere 15 Ocak 1800 tarihli 2.250 kuruşluk poliçeyi, Trieste'de mühürleyip vermişti. Ayrıca kaptan durumu açıklayan bir mektubu da Reisülküttab'a göndermişti. Poliçe Başmuhasebe'ye kayıt olunup ödemesi, İrad-ı Cedit Hazinesi'nden yapılmıştı.³

-Beratlı Avrupa tüccarlarından olan Olasto Mavrokordato, 1820 yılında İzmir, Hocabey, Livorno, Malta ve daha başka bazı yerlerle ticaret yapmaktaydı. Adı geçen tüccarın zikredilen yerlerde bulunan ortaklarıyla poliçe ve diğer hesaplardan dolayı birçok ilişkisi bulunmaktaydı.⁴

-1837 yılı başlarında Tophane-i Âmire tarafından Fransa'da icat edilen insan anatomisi modellerinden iki adet sipariş edilmişti. Adı geçen modeli temin etme görevini alan Osmanlı Devleti Paris Büyükelçisi Nuri, gerekli olan parayı Fransa tüccarlarından Andre R. Cottier'den tedarik etmişti. Söz konusu modelleri Fransa'da Doktor Ozo'dan satın alan Büyükelçi, Fransız tüccarın İstanbul'daki ortağı Alleon'a Osmanlı hazinesi tarafından ödenmek üzere, aldığı 6.552 franka karşılık, 2 Mart 1837 tarihli bir poliçe keşide etmişti. Bu poliçe hazine tarafından 17 Nisan 1837 tarihinde İstanbul'da ödenmişti.⁵

-Yunan Devleti uyuğundan Mişel Laroz isimli kişi, 1842'de Livorno'daki Osmanlı konsolosundan bir tavsiyenâme alarak Cenova'da bulunan Osmanlı Devleti konsolosuna gitmişti. Konsolosa Osmanlı uyuğundan Aznavuroğlu'nun kendisine,

² C. ADL, 34/2052; 9 Ş. 1214/6 Ocak 1800.

³ C. BH, 144/6937; 11 Za. 1214 / 6 Nisan 1800.

⁴ C. İKTS, 39/1945; 4 Ca. 1235 / 18 Şubat 1820.

⁵ C. MF, 14/681; 11 M. 1253 / 17 Nisan 1837.

sahte poliçeler vererek bir hayli parasını aldığını ifade etmiştir. Bunun yanında Aznavuroğlu'nun Fransa'da da, sahte poliçeler kullandığı ortaya çıkmıştır.⁶

-Bazı ülkelerdeki poliçe işlemleri, Osmanlı hükümeti tarafından zaman zaman güvenli bulunmamaktaydı. Bu bağlamda Hariciye Nezareti, Rus ve Yunan uyruklu kişiler üzerine poliçe keşide edilmemesi ve keşide edilen poliçeler var ise geri alınarak paraların nakden veya yeni keşide edilecek poliçelerin sağlam şartlara bağlanarak gönderilmesi hususunda, 1854 yılında bir emirnâme çıkarmıştır. Silistre Valisi Mehmet Sait, bu durumu kendi idaresi altında bulunan memurlar ve ilgili kişilere bildirerek tedbirini almıştı.⁷

-Osmanlı Devleti ihtiyaçları için gerekli olan kömürün tedarik edilmesi işi, Malta konsolosuna verilmişti. Konsolos 750 liraya satın aldığı 1.700 tonilato kömürü, İzmir isimli beylik vapuruna teslim ederek göndermişti. Satın alınan kömür bedeline karşılık Osmanlı Devleti Malta konsolosu, 29 Aralık 1860 tarihinde 487 sterlin 5 şilinlik bir poliçe keşide ederek alacaklı olan tüccar Salvator Şamiri'ye vermişti. Lehdar kısmında Salvator Şamiri'nin Beyrut'taki adamı bulunmaktaydı. Zikredilen poliçenin muhatap kısmına Sayda valisi yazılmıştı. Ancak Sayda valisi poliçe tutarını ödememişti. Sayda valisi, poliçe bedelini ödememesinin, kömürün satın alındığını gösteren belgenin kendisine gönderilmemesinden kaynaklandığını, Hariciye Nezareti aracılığıyla konsolosa bildirmişti. Bunun üzerine konsolos talep edilen belgeyi, 13 Ağustos 1861 tarihinde göndermişti. İstenilen belgenin gönderilmesine rağmen Sayda valisi poliçe bedelini ödememekte ısrar etmişti. Poliçe parasının ödenmemesi nedeniyle Malta'da kömürün satın alındığı Salvator Şamiri ile Beyrut'taki adamı, konsolosa protesto çekmişlerdi. Bunun üzerine konsolos, keşide ettiği poliçeyi Hariciye Nezareti'nin emriyle çekmesinden dolayı iddia edilen zarar ve faizin Osmanlı Devleti'ne ait olacağını ifade etmiştir. Ayrıca keşide edilen poliçenin ödenmemesi sebebiyle protesto edilmesinin, konsolosun itibarını zedeleyeceğinden, artık bu olaydan dolayı Osmanlı adına vereceği imzanın Malta tüccarı tarafından kabul edilmeyeceğini, bunun da kendisini, Osmanlı Devleti'nin vereceği emirleri yerine getirememek gibi bir durumla karşı karşıya bırakacağını belirtmiştir.

⁶ HR. MKT, 1/19; 13 Ş. 1258 / 19 Eylül 1852.

⁷ C. HR, 185/9246; 17 B. 1270 / 15 Nisan 1854.

Zikredilen sebeplerden dolayı konsolos, poliçe bedelinin ödenmesi hususunda Hariciye Nezareti'nin iltimasta bulunmasını talep etmiştir.⁸

4.2. Avrupa'da Poliçe, Bono ve Çek ile İlgili Uyum Çabaları

Avrupa'da ticaret hacminin artışına bağlı olarak poliçe ve diğer ticarî senetlerin giderek yaygınlaşması, devletler arasında kullanılan ticarî senetlerin uyumlu hâle getirilmesini de zorunlu kılmaktaydı. Bu düşünce 19. yüzyılın sonlarına doğru daha da yoğunlaştı. Bu bağlamda 1885'te Anvers'te, 1888'de Brüksel'de toplantılar düzenlendi. 1889'da Uruguay'ın başkenti Montevideo'da yapılan kongrede, Milletlerarası Ticaret Hukuku Konvansiyonu'nda, kambiyo senetleriyle ilgili birleştirme projesi kabul edildi. Ancak bu girişimden bir sonuç çıkmadı. Almanya ve İtalya'nın 1908'de başlayan girişimleriyle 1910 yılında Lahey'de bir konferans yapıldı ve bir tasarı hazırlandı. 1912'de 27 devletin katılımıyla ikinci kez Lahey Konferansı toplandı. Bu toplantıda kambiyo senetleriyle ilgili uyum sözleşmesi imzalandı. Ancak 1914'te savaşın patlak vermesi, gerekli mevzuat değişikliklerinin yapılmasına engel oldu.⁹

1912 yılında yapılan Lahey Konferansı'na Osmanlı Devleti'ni temsilen delege olarak Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesi Başkanı Osman Bey katıldı.¹⁰ Poliçe, bono ve çek ile ilgili kanunların birleştirilmesini amaçlayan sözleşme, Osmanlı Devleti tarafından imzalandı.¹¹

4.3. Osmanlı Parasının Değerini Koruma Çabaları ve Poliçe Kullanımı

II. Mahmut zamanında Osmanlı parasının ayarının sürekli düşürülmesi, Osmanlı parasının yabancı paralar karşısında da değer kaybetmesine sebep olmuştur. 1814 yılında 50 kuruş olan sterlinin fiyatı, üç yıl gibi kısa bir zaman diliminde %100 artarak 100 kuruşa yükselmişti.¹²

Bu soruna çözüm arama çabaları, daha çok Tanzimat'ın hemen öncesi döneme

⁸ HR. TO, 321/63; 21 Eylül 1861; HR. TO, 322/31; 8 Kasım 1862.

⁹ Ali Şenyurt, "18 ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Poliçe Kullanımı ve Poliçeci Esnafı", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2016, s. 272.

¹⁰ ŞD, 2817/14; 16 Eylül 1328 / 25 Eylül 1912.

¹¹ BEO, 4112/308337; 28 Teşrin-i Evvel 1328 / 10 Kasım 1912.

¹² Al, a.g.e., s. 17.

rastlar. Nitekim 1834 yılından itibaren Avrupalı bazı tüccarlara, Darbhane-i Âmire tarafından poliçe keşide ettirilmiştir. Kayıtlarda "Avrupa üzerine fûrûht olunan poliçât" şeklinde geçen listelerde, yerli ve yabancı birçok tüccarın ismi ve keşide ettikleri poliçeler bulunmaktadır. Ayrıca 1835 yılına ait listelerin başındaki açıklamada, İstanbul'daki Alleon Bazergan'ın, 1835 Mayıs ayından Kasım ayına kadar değişik tüccarlara keşide ettirerek Avrupa'ya sattığı poliçelerin Darbhane-i Âmire için keşide edildiği belirtilmiştir.¹³

Osmanlı'dan Avrupa'ya veya Avrupa'dan Osmanlı'ya çekilen poliçelerle ilgili istatistikler, ulaşılabilen kayıtlar üzerinden elde edilmiştir. Özellikle Tanzimat sonrasına ait bu konudaki kayıtların önemli bir kısmının, Osmanlı Arşivi'ndeki henüz araştırmaya açılmamış olan Maliye Nezareti fonunda bulunduğu dikkate alınmalıdır.

Avrupa'ya keşide edilen poliçeler, Almanya, Avusturya, Hollanda, Fransa ve İngiltere üzerine çekilmişti. 1834-1837 döneminde zikredilen ülkelere toplam, 65.213.096 kuruşluk poliçe keşide edilmişti. Bu dönemin ilk yılında Avrupa'ya çekilen 8.142.021 kuruşluk poliçenin yaklaşık %50'si İngiltere üzerine keşide edilmişti. İngiltere'den sonra ikinci sırada 2.066.039 kuruşla Avusturya, 1.770.730 kuruşla üçüncü sırada Fransa bulunmaktaydı (Tablo 4.1).

Tablo 4.1: İstanbul'dan Almanya, Avusturya, Fransa, Hollanda ve İngiltere'ye Edilen Poliçe Tutarları (1834-1837 / Kuruş)

Keşide Yılı	Almanya (Beç)	Avusturya (Beç)	Fransa	Hollanda	İngiltere	Ülkeler Toplam
1834	120.075	2.066.038,9	1.770.730,7	44.732	4.140.444,4	8.142.021
1835	1.349.596	3.789.085	2.270.701	260.193	4.341.143,3	12.010.718
1836	43.785	27.295.653	558.650	-	8.862.125	36.760.213
1837	-	-	788.175	-	7.511.968,5	8.300.144
Toplam	1.513.456	33.150.776,9	5.388.256,7	304.925	24.855.681	65.213.096

Kaynak: C. HR, 2171; D.DRB.MH, 542/38; D.DRB.MH, 545/4; D.DRB.MH, 577/7; D.DRB.MH, 599/36; D.DRB.MH, 626/49; HAT, 1627/11.

1835 yılında çekilen poliçe tutarı, 12.010.718,9 kuruş idi. Bu yıla ait en fazla

¹³ **D. DRB. MH**, 542/38; 4 Za. 1250 / 4 Mart 1835; "Asitane-i Aliyye'de tüccar taifesinden Alleon Bazergan'ın Darbhâne-i Âmire için tarih-i Miladi'nin 1835 mâh-ı Mayıs'ından sene-i mezkûr Teşrin-i Sânis'i'ne değin fûrûht etmiş olduğu evrâk-ı poliçâtın mikdârını ve bu poliçât-ı mezkûrun masârifât-ı mu'âde ve terettüb eden ziyânı mübeyyin defter icmâlidir."; **D. DRB. MH**, 545/4; 9 Z. 1250 / 8 Nisan 1835.

poliçe %36 ile İngiltere'ye çekilmişti. Bu dönem poliçelerinde ikinci sırayı, %31 ile yine Avusturya almıştı. 2.270.701 kuruş tutarında poliçe çekilen Fransa ise üçüncü sırada yer almıştı (Tablo 4.1).

Avrupa'ya keşide edilen poliçeler 1836 yılında yaklaşık %300 artarak 36.760.213 kuruşa yükselmişti. Bu dönemde Avusturya'ya çekilen poliçeler, %74 ile birinci sırayı almıştı. İkinci sırada yer alan ülke, %24'lük oran ile İngiltere olmuştu (Tablo 4.1).

Bu dönemde önceki yıllara göre bir hayli fazla poliçe keşide edilmişti. Darbhane-i Âmire kambiyo istikrarını sağlamak, bir başka ifadeyle yabancı ülkelere keşide edilen poliçelerin yabancı para karşılıklarının Osmanlı parası karşısında yükselmesini önlemek için tüccarlara poliçe keşide ettirmeye devam etmişti. Bu bağlamda Sina Bazergan'a, 1836 yılı 2 Ekimi'nden 1837 yılı Aralık ayı sonuna kadar farklı ülkelere poliçeler keşide ettirilmişti. İstenilen yöntem üzerine çekilen poliçelerle, sterlinin fiyatının 98 kuruşta sabitlenmesi amaçlanmıştır.¹⁴

Tablo 4.2: İstanbul'dan Almanya'ya / Beç'e Keşide Edilen Poliçe Tutarları ve Poliçeyle İlgili Döviz Kurları (1834-1836 / Florin-Kuruş)

Keşide Yılı	1 Florin (Ortalama-Kuruş)	Florin Değişim Oranı	Florin (Toplam Tutar)	Kuruş (Toplam Tutar)
1834	20		6.000	120.075
1835	19,96	-0,20%	67.596	1.349.596,3
1836	20,85	4,46%	2.100	43.785
Toplam			75.696	1.513.456

Kaynak: D.DRB.MH, 545/4 ve 577/7 numaralı belgeler.

1837 yılında Avrupa'ya çekilen poliçelerde bir önceki yıla göre önemli oranda azalma meydana gelmişti. Bu dönemde yalnız iki ülkeye toplam 8.300.143 kuruşluk

¹⁴ "Mersûm Baron Sina'nın son hesabı olarak şehri mezbûr mâh-ı Cemaziyelahiri'nin yirminci gününden tarih-i İseviye'nin 1837 senesi Kanun-ı Evveli gâyeti yani 53 senesi Şevvâl-i Şerifi'nin dördüncü gününe değin gerek bu taraftan akçesi ahz olunarak zîrde muharrer bazergânlar keşidesiyle fûrûht olunmuş olan ve gerek istifâ-yı deyn için icabına göre mübâyaa olunan kambiyonun Frengiyü'l-ibâre mevcut olan senedât-ı mu'tebere tercümesi mantûkunca merkûmede bi'l-cümle ahz ve i'tâ kılınan kambiyo poliçelerinin mikdârıyla mersûm Sina Bazergan'ın gerek keşide olunmuş olan poliçelerden kusur matlubunun keyfiyeti ve müddet-i merkûme zarfında ber-mu'tâd i'tâsı lâzım gelen güzeşte ve komisyon ve masârîfât-ı sâiresinin kemiyetini mübeyyin mersûm Sina Bazergan'ın kâffe-i matlûbâtının rü'yet olunan muhasebesinin hulâsasıdır. Usûl-i mergûbesi üzere sterlinin fiyatı 98 kuruşa olarak bazergân-ı mersûm ma'rifetiyle fûrûht olunmuş olan sterlin ve florin ve sâir efrenciye akçesi itibarıyla yine cümlesi Sina Bazergân üzerine dolaştırılarak keşide olunmuş olan poliçelerin mikdârı.", **D. DRB. MH**, 626/49; 4 L. 1253 / 1 Ocak 1838.

poliçe keşide edilmişti. Poliçelerin 7.511.968.5 kuruşluk büyük bir kısmı İngiltere'ye geriye kalan kısmı ise Fransa'ye çekilmişti (Tablo 4.1).

1834-1836 dönemini ülkelere göre değerlendirildiğinde, Almanya üzerine çekilen poliçeler, toplam 75.696 Almanya florini olup Osmanlı parası karşılığı 1.513.456 kuruştur. Almanya en az poliçe keşide edilen ikinci ülke konumundaydı (Tablo 4.2).

Tablo 4.3: İstanbul'dan Avusturya'ya Keşide Edilen Poliçe Tutarları ve Poliçeyle İlgili Döviz Kurları (1834-1841 / Avusturya Florini-Kuruş)

Keşide Yılı	1 Avusturya Florini (Ortalama-Kuruş)	Avusturya Florini Değişim Oranı	Toplam Tutar (Avusturya Florini)	Toplam Tutar (Kuruş)
1834	9,81		210.391	2.066.038,9
1835	9,91	1,02%	382.023	3.789.085
1836	9,75	-1,61%	2.799.236	27.295.653
1840	11,3	15,90%	-	-
1841	11,75	3,98%	-	-
Toplam			3.391.650	33.150.777

Kaynak: C. HR, 53/2650; C. MF, 4/179; D.DRB.MH, 542/38; 545/4; 577/7 ve 599/36 numaralı belgeler.

1834-1837 döneminde en fazla poliçe keşide edilen ülke, 33.150.777 kuruş ile Avusturya idi. Bu poliçelerin 27.295.653 kuruşluk büyük bir kısmı, 1836 yılında çekilmişti. Avusturya florini 1835 yılında yaklaşık %1 değer kazanmasına rağmen 1836 yılında %1,61'lik değer kaybetmiştir. Ancak 1840 yılında 1836 yılına göre, %15,9'luk ciddi bir artış göstermiştir. Bu artış %3,98 ile 1841 yılında da devam etmiştir (Tablo 4.3).

Tablo 4.4: İstanbul'dan Hollanda'ya Keşide Edilen Poliçe Tutarları ve Poliçeyle İlgili Döviz Kurları (1834-1835 / Hollanda Florini-Kuruş)

Keşide Yılı	1 Hollanda Florini (Ortalama-Kuruş)	Hollanda Florini Değişim Oranı	Toplam Tutar (Florin)	Toplam Tutar (Kuruş)
1834	7,9		5.658	44.732
1835	8,02	1,52%	32.428,6	260.193,3
Toplam			38.087	304.925

Kaynak: D.DRB.MH, 545/4.

1834-1837 döneminde Avrupa'da en az poliçe keşide edilen ülke, 304.925

kuruşla Hollanda idi. Hollanda'ya sadece 1834 ve 1835 yıllarında 38.087 Hollanda florini işlem yapılmış ve florinin kuruş karşısındaki değeri yaklaşık %1,5 artmıştı (Tablo 4.4).

Tablo 4.5: İstanbul'dan Fransa'ya Keşide Edilen Poliçe Tutarları ve Poliçeyle İlgili Döviz Kurları (1834-1840 / Frank-Kuruş)

Keşide Yılı	1 Frank (Ortalama-Kuruş)	Frank Değişim Oranı	Toplam Tutar (Frank)	Toplam Tutar (Kuruş)
1834	3,83		462.272	1.770.731
1835	3,85	0,52%	588.993	2.270.701
1836	3,91	1,56%	142.843	558.650
1837	4	2,30%	197.044	788.175
1838	4,25	6,25%		
1839	4,12	-3,06%		
1840	4,4	6,80%		
Toplam			1.391.152	5.388.257

Kaynak: C. AS, 1191/53202; C. DH, 108/5369; C. HR, 145/7203; C. MF, 152/7588; 44/2188 ve 84/4; D. DRB. İ, 21/14 ve 23/19; D. DRB. MH, 542/38; D. DRB. MH, 545/4; 577/7; 599/36 ve 626/49; HAT, 1627/11 numaralı belgeler.

1834-1837 döneminde Fransa'ya keşide edilen poliçelerin toplamı 5.388.257 kuruş olup bu tutar, beş ülke arasında üçüncü sırada kendisine yer bulmaktaydı. 1835 yılı, 2.270.701 kuruş ile Fransa'ya çekilen poliçelerin en fazla olduğu yıl idi. 1837 yılı ise 788.175 kuruş ile Avrupa'ya poliçe çekilen iki ülkeden biri konumundaydı (Tablo 4.5).

Tablo 4.6: İstanbul'dan İngiltere'ye Keşide Edilen Poliçe Tutarları ve Poliçeyle İlgili Döviz Kurları (1834-1839 / Sterlin-Kuruş)

Keşide Yılı	1 Sterlin (Ortalama-Kuruş)	Sterlin Değişim Oranı	Toplam Tutar (Sterlin)	Toplam Tutar (Kuruş)
1834	96,65		42.838,60	4.140.444,40
1835	97,32	0,69%	44.609,23	4.341.143,30
1836	98,54	1,25%	89.931	8.862.125
1837	98	-0,55%	76.652,63	7.511.968,50
1838	107,25	9,44%		
1839	106,75	-0,47%		
Toplam			254.031	24.855.681,2

Kaynak: C. HR, 2171; D. DRB. MH, 542/38; 545/4; 577/7; 599/36 ve 626/49; HAT, 1627/11 numaralı belgeler.

1834 yılında ortalama 3,83 kuruş seviyesinde olan frank, bir yıl sonra %0,52 artışla 3,85 kuruşa çıkmıştı. 1838 yılına kadar sürekli yükselen frank, 1838 yılında 1837'ye göre %6,25 artarak 4,25 kuruşa yükselmişti. 1839 yılında ise bir önceki yıla göre %3,06'lık düşüşle frankın değeri, 4,12 kuruşa inmişti. frank 1840 yılında da büyük bir artış göstermiş ve %6,8'lik bir artışla 4,4 kuruşa fırlamıştı (Tablo 4.5).

1834-1837 döneminde Avrupa'ya çekilen 65.213.096 kuruşluk poliçenin 24.855.681 kuruşu İngiltere'ye keşide edilen poliçelerden oluşmaktaydı. İngiltere bu tutarla toplamda Avusturya'nın ardından ikinci sırayı almıştı. 1836 yılı 8.862.125 kuruşluk poliçe ile İngiltere'ye en fazla poliçe çekilen yıl olmuştu (Tablo 4.6).

1834 yılında 96,65 olan sterlin fiyatı, bir sonraki yıl %0,69 artış göstermişti. 1836 yılında, 1835 yılına göre %1,25 artarak sterlin fiyatı 98,54 kuruşa çıkmıştı. 1837 yılında gerileme görülen sterlin fiyatı, 1838 yılında %9,44 ile önemli bir artış göstererek 107,25 kuruşa yükselmişti (Tablo 4.6).

4.3.1. 1838 Tarihli Kambiyo Sözleşmesi

İstanbul'da ikamet eden çeşitli ülke tüccarlarıyla Darbhâne-i Âmire tarafından teminat verilmiş olan bir sarraf arasında 1838 yılında poliçe ile ilgili bir sözleşme yapılmıştı. Bu sözleşmeye göre:¹⁵

1. Madde: Sözleşmeyi imzalayan sarraf, Darbhâne-i Âmire teminatıyla, Avrupa üzerine yani Londra, Paris, Marsilya, Trieste, Cenova, Livorno ve benzeri yerlere sterlin fiyatının 98 kuruş itibara alınarak her hafta, ticarî işlemler için gerekli olacak poliçe kâğıdını tedarik etmeyi üzerine alır.

2. Madde: Adı geçen kâğıtların gönderilmesine başlanmış olup 2 sene süre ile devam edilecek ve bu işin kesintiye uğramamasına dikkat edilecektir. Süre sona ermeden hiçbir sebeple bu iş tatil edilmeyecektir.

3. Madde: Sarraf, tüccarların paranın tahmin edilemeyen artışından doğabilecek zararlarını azaltmak için, zikredilen sözleşme süresinin sona ermesinden 6 ay önce, sözleşmeye devam edilmesi veya bırakılmasıyla ilgili düşüncesini, tüccarlara ilan etmeyi taahhüt eder.

¹⁵ HAT, 1627/11-1-1; 17 Mayıs 1838.

4. Madde: Tüccarlar, yukarıda açıklanan hususlara dair verilen kefaletle, Osmanlı ürünlerinin dışında yabancı ülkelerden getirilen ticarî mal ve ürünler için %2 vergi ödemeyi teklif ve taahhüt ederler.

5. Madde: Teklif edilen verginin kesilmesi durumunda, ödenecek vergi, gümrük vergilerinin üçte ikisini teşkil edip bu konuda yeni tarife ile konulacak nizamlar esas alınacaktır. Bu teklif, her aybaşında hesap edilerek 6 ayda bir defa sarrafa ödenecektir. Gümrük vergilerini peşin olarak ödeyen itibarlı tüccarların verecekleri tahviller, sarrafın tercih ettiği tüccarın kefaletiyle kabul edilecektir.

6. Madde: İki yıllık sürenin sona ermesinden 6 ay önce zikredilen poliçe kağıtlarının gönderilmesi hususu geciktirildiğinde, zikredilen %2 vergi iptal edilecek ve bu kesinti maddesinden dolayı tüccarların masraflarına karşılık olmak üzere birikmiş vergiler, tazminat adıyla terk edilecektir. Sarrafa verilen ve henüz vadesi gelmemiş olan tahvillere itibar edilmeyerek sahiplerine verilecektir.

7. Madde: Bu sözleşmenin tüccarlarla Darbhane-i Âmire'nin güvence verdiği sarraf arasında özel bir sözleşme sayılacağı ve düşünülen ve düşünülmeyen hiçbir sebeple Osmanlı Devleti'nin bu sözleşmede yazılı şartlar mevcut olmadıkça zikredilen %2 vergiyi talep ve iddia edemeyeceği ve söz konusu iki yılın tamamlanmasından sonra, bu vergiye bir emsal nazarıyla bakamayacağı sözleşmeye kesin bir dille yazılmıştır.

8. Madde: Bu sözleşme iki taraftan imza edilip ve Darbhane tarafından kefil olunarak padişah fermanı gereğince yürürlükte olacaktır.

Bu sözleşme ile sterlin fiyatının 98 kuruşu aşmaması amaçlanmıştır. Ancak bu sözleşme daha önce Darbhane tarafından kambiyo istikrarı için birlikte çalışılan Fransız tüccar Alleon tarafından eleştirilere tabi tutulmuştur. Alleon'un eleştirileri şöyle özetlenebilir:¹⁶

Birinci maddede Avrupalı tüccarların doğrudan Darbhane-i Âmire ile sözleşme yapmak yerine, Osmanlı Devleti'ni temsilen bir sarrafla sözleşme yaparak bu konuda ayrıca Darphane'nin kefaletini istemeleri, Osmanlı Devleti'ne güvenleri olmadığını göstermektedir. Adı geçen sarrafın, Avrupa üzerine keşide ettiği

¹⁶ HAT, 1627/11-6-1; 17 Mayıs 1838.

poliçelerin sermayesini hazineye vermesi zorunlu olduğundan, sarrafın, poliçeleri reddedildiği takdirde, adı geçen tüccarlar, Darbhane-i Âmire'nin güvencesiyle sarrafın, Avrupa'da kabul edilmeyen poliçelerinin masraf, dellaliye ve faizinin ödenmesini talep etmek hakkını ellerinde bulundurmak istemişlerdir. Zikredilen paraların ödenmesinin geciktirilmeyeceği açıktır. Ayrıca haftada bir defa Viyana, Paris ve Londra üzerine poliçe çekilmesi gerekecektir. Avrupa'nın önde gelen üç büyük ülkesi İngiltere, Fransa ve Avusturya, önceden olduğu gibi ticarî ihtiyaçlar için yeterli olacağından bu dairenin genişletilmesi, hesapları karıştırarak hazineye fayda yerine yük getirecektir.

Üçüncü maddede belirtilen iki senelik sürenin sona ermesine 6 ay kala sarrafın, sözleşmeye devam veya terk edeceğine dair olan niyetini, tüccara haber vermeyi taahhüt etmesi, kabul edilebilir bir durum değildir. Sarraf kim olursa olsun 6 ay önce Darbhane-i Âmire'nin tasavvurunu anlamaya gücü yetebilir mi? Böyle bir durumda bir karışıklık meydana geldiğinde, birçok kişi altın ve paralarını poliçeye yatıracak ve bu da paranın yurt dışına gitmesine neden olacaktır. Dolayısıyla sterlinin fiyatı da artacaktır.

Dördüncü ve Beşinci maddelerin değerlendirmesine gelince; bu konuyla ilgili vergi tarifeleri henüz düzenlenmediğinden, bahsedilen %2 vergi, yeni tarife ile konulacak gümrük vergisinin üçte ikisini teşkil edecek ve tahsilinde büyük zorluklar oluşacaktır. Ayrıca %2'lik verginin sarrafa ödenmesine rıza gösterilmesi, Osmanlı Devleti'nin şanına uygun olmayıp devlete güvensizlik anlamına gelmektedir.

Sekizinci maddede tüccarlar, sözleşmenin padişah tarafından onaylanmasını talep ettiklerinden sözleşme sebebiyle sonradan meydana gelebilecek sakıncalara ve suiistimallere dikkat edilmelidir. Bu bağlamda sözleşmeye imza koymayan tüccarlar da, mensup oldukları devletlerin büyükelçileri aracılığıyla korunmak ve sözleşme şartlarından yararlandırılmak isteyeceklerdir. Bu sakıncanın giderilmesi için sözleşmenin, İstanbul'daki yabancı devlet büyükelçileri tarafından onaylanmasını temin etmek gerekir.

4.3.2. 1843 Tarihli Kambiyo Sözleşmesi

Poliçeye ilgili döviz fiyatlarının sürekli artma eğiliminde olması, Osmanlı

Devleti'ni tekrar önlem almaya sevk etmiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'ni temsilen Maliye Müşiri Safveti Paşa ve Darbhane-i Âmire Nazırı Tahir Bey ile Avusturya uyuğundan Baltazzi ve Fransa uyuğundan Alleon isimli tüccarlar arasında 29 Mayıs 1843 tarihinde iki yıl süreli bir sözleşme imzalanmıştır. Sözleşme ile sterlin fiyatının iki yıl süreyle 110 kuruşa düşürülmesi ve bu rakamı aşmaması amaçlanmıştır. Alleon ve Baltazzi bunun sağlanması için İstanbul'da ikamet eden tüccarların alış-verişlerinde gerekli olan kambiyouyu, zikredilen fiyat üzere 3 ay vadeli polişe olarak vermeyi taahhüt etmişlerdir.¹⁷

1843 tarihli sözleşme ile Alleon ve Baltazzi bazerganlara sermaye olmak üzere borç para ile bazı tekel hakları ve imtiyazlar verilmiştir. Yapılan sözleşmeye göre:¹⁸

1. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından Mısır taksitleri için hazineye gönderilen yıllık 29.999.992 kuruş dörde bölünerek, üç ayda bir 7.499.992,5 kuruş olarak Alleon ve Baltazzi'nin Mısır'daki ortaklarına teslim edilecektir. Paranın teslim edildiğini gösteren teslim makbuzlarının Alleon ve Baltazzi'ye ibraz edildiği tarihten itibaren 61 gün sonra, söz konusu para adı geçen tüccarlar tarafından Maliye hazinesi'ne ödenecektir.¹⁹

2. Tokat Kalhanesiyle Gümüşhane Madeni'nden elde edilen kızıl bakırın Osmanlı Devleti ve Tokat esnafının ihtiyaçlarının dışındaki bakır miktarının tamamı, 1843 Temmuzundan itibaren iki yıl süreyle gümrüksüz ve vergisiz bir şekilde, adı geçen iki tüccara satılacaktır. Bu sürede kalhane bakırının kıyyesi 11 kuruş, Gümüşhane bakırının kıyyesi 10 kuruştan hesap edilecektir. Bu dönemde hiçbir kimseye veya yabancı ülkeye zikredilen bakırlardan kesinlikle satış yapılmayacaktır.

3. 1843 Haziranı ayından itibaren iki yıl süreyle Osmanlı Devleti'nde üretilen zeytinyağı öşrünün memurları tarafından tutanaklarında yazılı fiyattan, yani Avrupa'ya göndermek için satın alan kişinin vereceği fiyattan 6 kuruş indirim yapılarak, Alleon ve Baltazzi bazerganlara yarı yarıya satılacaktır. Zeytinyağı, vergi

¹⁷ İ. MSM, 20/485; 29 R. 1259 / 29 Mayıs 1843.

¹⁸ İ. MSM, 20/485-1-1; 29 R. 1259 / 29 Mayıs 1843.

¹⁹ Zikredilen para, Mısır tarafından hazineye gönderilen para yıllık 1.333.333 direkli riyal olup bir direkli riyal 22,5 kuruş itibara alınmıştır. Bu hesaptan adı geçen para, toplam 29.999.992 kuruşa karşılık gelmekteydi; İ. MSM, 20/485-1-1; 29 R. 1259 / 29 Mayıs 1843.

ve diğ er masraflar satıcıya ait olmak üzere gemi yanaşabilir bir iskeleye nakledilecektir. Ayrıca Osmanlı hükümeti tarafından her kantarda 6 kuruş, "nimet" adıyla tüccarlara bir para verilecektir.

4. Kambiyo istikrarına katkıda bulunmak için altılık, beşlik, yarımlik, çeyrek ve ufak para basımından vazgeçilecektir. Yeni altın ve gümüş paralar ile yeni sikkelerin basımına kadar Darbhane-i Amire tarafından satın alınacak altın ve gümüş fiyatının, sterlin karşılığının 110 kuruşu aşmamasına çaba gösterilecektir.

5. Sterlinin fiyatı, 110 kuruşun altına indiğinde Darbhane-i Amire'nin Avrupa'dan altın ve gümüş ihtiyacı olduğu takdirde, Alleon ve Baltazzi marifetiyle getirilecektir.

6. Alleon ve Baltazzi bazerganlar, yukarıda zikredilen Mısır taksitleri ile bakır ve zeytinyağından elde edilen paralarla sözleşme süresince Avrupa'da yıllık 80.000-85.000 keseyi, yani 40-42,5 milyon kuruş parayı, sermaye olarak göstereceklerdir.

7. Çıkabilecek bir savaş sebebiyle ticarî malların Avrupa'ya nakledilmesi mümkün olmaz veya buna benzer sebeplerle taksitler gelmezse, Alleon ve Baltazzi bazerganlar, duruma çözüm bulununcaya kadar ilgili sözleşme hükümünü feshetmeye yetkilidir.

8. Sözleşmenin vadesinin sona ermesinden önce, Osmanlı Devleti İstanbul'da Avrupalı bir kimse tarafından banka açılmasına hiçbir şekilde izin vermeyecektir.

9. Sözleşmede belirtilen şart ve nizamlar, Osmanlı Devleti tarafından tamamen yerine getirilmedikçe, Baltazzi ve Alleon sözleşmeden dolayı sorumlu olmayacaklardır. Ancak adı geçen tüccarlar, teşebbüsleri sebebiyle uğradıkları zararlar, bu husustaki takdim edecekleri defter, incelenip onaylandıktan sonra tazminat olarak devlet tarafından kendilerine ödenecektir.

Bu sözleşmenin sona ermesini takiben kambiyo istikrarı için, yalnız Jacques Alleon ile 1845 Eylül ayından başlayıp 1847 Şubat ayına kadar, iki ayrı sözleşme daha yapılmıştır. Sonrasında 1847 yılı Mart ayı ile 1848 Şubat ayı arasındaki dönemi kapsayan sözleşme, Alleonla anlaşma yapılamamasına binaen Baltazzi ile yapılmıştır. Son olarak 1848 Mart ayı ile 1849 Şubatı ayı arasını kapsayan bir yıllık dönem için Jak Alleon ve Emmanuel Baltazzi ile bir kambiyo sözleşmesi daha

imzalanmıştır.²⁰

Sözleşmelerin uygulanması değerlendirildiğinde, 1843-45 döneminin genel olarak problemsiz geçtiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde Baltazzi ile ilgili bazı şikâyetler sözkonusu olmuştur. Bu bağlamda tüccarlar arasında Baltazzi'nin rüşvet aldığı ve taahhütlerini yerine getirmediğine dair şikâyetler, Baltazzi'yi şüpheli bir kişi haline getirmiştir. Nitekim Alleon'un da Baltazzi ile çalışmak istememesinden dolayı, sonraki dönemde yalnız Alleon ile kambiyo sözleşmesi yapılmıştır. 1845 Eylül ayı ile 1846 Ağustos ayı arasını kapsayan dönemde, bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle sermaye olarak gösterilen Mısır vergisinin 6 ay ödenmemesi, Alleon'un yoğun şikâyetlerine konu olmuş ve hazine Alleon'a tazminat ödemek durumunda kalmıştır. 1846 Eylül-1847 Şubat'ın kapsayan altı aylık dönem sorunsuz atlatılmıştır. 1847 Mart-1848 Şubat dönemi için maktu masraflardan dolayı Alleon'la anlaşma sağlanamamıştır. Daha düşük teklif veren Baltazzi ile bu dönem kambiyo sözleşmesi devam ettirilmiştir. Bu dönemde Mısır vergisinin anlaşma yapılan kurdan farklı kurlardan transfer edilmesi sebebiyle Baltazzi'ye, talebi doğrultusunda ek ödeme yapılmak zorunda kalınmıştır. 1848 Mart-1849 Şubat döneminde kambiyo sözleşmesi emanet usulüyle yapılmıştır. Bu usule göre kambiyo sözleşmesinden meydana gelecek kâr ve zarar devlete ait olacaktır. Tüccarlara bu iş karşılığında %0,5 komisyon ve yıllık %5 faiz verilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu dönem Avrupa'da, 1848 ihtilallerinin meydana geldiği, ekonomilerin daraldığı, özellikle Osmanlı Devleti ihracatının azaldığı, ürün fiyatlarının düştüğü bir döneme denk gelmiştir. Bu nedenle Avrupa'ya çekilen poliçelerde karşılık bulmak zorlaşmış ve emanet usulünden dolayı Osmanlı Devleti'nin masrafları olağanüstü artış göstermiştir.²¹

4.3.3. Dersaadet Bankası ve Sonrasında Kambiyo Meselesi

Dersaadet Bankası 1849 yılında kurulmuştur. Bankanın kurucusu da olan sermaye sahipleri Osmanlı hükümeti ile Avrupalı tüccarlar Jacques Alleon ve Emmanuel Baltazzi'dir. Sermayesi 25 milyon kuruş olarak belirlenen bankada,

---

²⁰ Al, a.g.e., s. 24.

²¹ Al, a.g.e., s. 25-29.

Osmanlı hükümetinin hissesi 10 milyon kuruş idi.²²

Dersaadet Bankası, 30 Mayıs 1849 tarihinde bankacılık faaliyetlerine başlamıştır. Ana faaliyet alanları, nakit kaimelerin belli bir iskonto ile değişimini sağlamak ve kambiyo istikrarını temin etmek şeklinde belirlenmişti. Bankanın kurulmasından önceki dönemde emanet yöntemiyle Alleon ve Baltazzi'ye ihale edilen kambiyo istikrarı, bu defa aynı yöntemle bankaya ihale edilmişti. Dersaadet Bankası faaliyetine başladığı günden poliçe çekme işlemlerini sona erdirdiği 1852 Aralık ayı başına kadar, emanet yöntemiyle kambiyo istikrarını bir görev olarak devam ettirmiştir. Önceden olduğu gibi Mısır vergileri, kambiyo istikrarı uygulaması için karşılık olarak gösterilmişti.²³

Tablo 4.7: Dersaadet Bankası'ndan Fransa ve İngiltere'ye Keşide Edilen Poliçe Tutarları (1849-1853 / Kuruş)

Keşide Yılı	Avusturya (Viyana)	Fransa	İngiltere	Ülkeler Toplamı	Ülkeler Toplamı Değişim Oranı
1849 Mart-1850 Mart	6.555.300	168.225.100	636.479.000	811.259.400	
1850 Mart-1851 Mart	-	71.444.700	362.557.000	434.001.700	-46,50%
1851	-	36.117.535,8	127.588.860	163.706.395,8	-62,28%
1852	-	20.516.161,8	412.879.025	433.395.186,8	164,74%
1853	-	-	46.672.105,8	46.672.105,8	-89,23%
Ara Toplam	6.555.300	296.303.498	1.586.175.991	1.889.034.788	
1850 Mart-1852 Kasım ²⁴	-	279.343.600	238.036.900	517.380.500	
Toplam	6.555.300	575.647.098	1.824.212.891	2.406.415.288	

Kaynak: MAD.d, 12495; 12496; 12497; 12498 ve 12499 numaralı defterler ile Hüseyin Al, Osmanlı Devleti'nde Kambiyo İstikrarı Uygulaması (1839-1863), Ankara 2011, s. 35.

Dersaadet Bankası döneminde, kesin olmayan verilere göre Viyana, Marsilya, Paris ve Londra'ya, 2.406.415.288 kuruşluk poliçe keşide edilmişti. Bu tutarın yaklaşık %76'sı İngiltere üzerine çekilmişti. Viyana'ya çekilen poliçeler, %1'in altında kalmıştı. Diğer poliçeler ise Fransa'ya çekilmişti. 1850 Mart-1852 Kasım

²² Ü. Serdar Serdaroğlu, "Osmanlı Devleti'nde İlk Banka: Dersaadet Bankası ve Poliçe İşlemleri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2011, s. 55.

²³ Al, a.g.e., s. 34.

²⁴ Bu tablo satırındaki veriler Osmanlı Devleti'nin İstanbul dışındaki şehirlerine aittir.

döneminde keşide edilen poliçelerin 517.380.500 kuruşu, İstanbul dışındaki şehirlerden Avrupa'ya keşide edilmişti (Tablo 4.7).

En fazla poliçe keşide edilen dönem, 811.259.400 kuruş ile 1849 Mart-1850 Mart dönemi idi. İkinci sırada ise bir sonraki dönem olan 1850 Mart-1851 Mart gelmekteydi. 1852 yılı, 433.395.187 kuruş ile üçüncü sırada yer almaktaydı. İstanbul dışında çekilen poliçeler de eklendiğinde, o dönemlere ait poliçe tutarlarının daha da yükseldiği anlaşılmaktadır (Tablo 4.7).

Dersaadet Bankası'ndan Avusturya'ya sadece 1849 Mart-1850 Mart döneminde 6.555.300 kuruşluk poliçe keşide edilmişti. Bu dönem Fransa'ya da 168.225.100 kuruş ile en fazla poliçe çekildiği dönem idi. Aynı dönem 636.479.000 kuruş ile İngiltere için de en fazla poliçenin çekildiği tarih idi. İstanbul dışından çekilen poliçeler de dikkate alındığında, zikredilen tutarların daha da yükseldiği görülmektedir (Tablo 4.7).

Bankadan genellikle her ay onar günlük aralıklarla Avrupa'ya poliçe keşide edilmekteydi.²⁵ Bankadan çekilen poliçelerle ilgili iki önemli sorun bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi, bankadan hatır poliçeleri çekilmesi; ikincisi ise bankanın sermaye yetersizliği idi. Bu sebeplerin de etkisiyle banka, keşide edilen poliçelerin bedellerini ödemekte güçlük çekmekteydi. Bunlara rağmen muhtelif yollara başvurarak ödemeleri yapmaktaydı. Ancak bankanın ömrü kısa oldu ve 1852 yılı sonlarında 35 milyon kuruş zararla tasfiye edildi.²⁶

Dersaadet Bankası'nın Avrupa'ya poliçe keşide ettiği dönemde, bankanın kurucuları olan Alleon ve Baltazzi, bireysel olarak da Avrupa'ya poliçe çekmekteydiler. Emmanuel Baltazzi genel olarak Londra ve Marsilya'da bulunan oğulları üzerine poliçe çekerken Alleon'un geniş bir ağının bulunduğu dikkati çekmekteydi. Alleon Londra, Marsilya, Paris, Viyana, Odesa, İskenderiye ve İzmir'de bulunan tüccarlar veya ortakları üzerine poliçe işlemleri gerçekleştirmekteydi.²⁷

Dersaadet Bankası'nın kapanmasından sonra, Osmanlı Devleti, kambiyo istikrarı için uzun süre özel bir anlaşma yapmamıştı. 1859 yılında Galata

²⁵ MAD.d, 12495; 12496; 12497; 12498 ve 12499 numaralı defterler.

²⁶ Edhem Eldem, **Osmanlı Bankası Tarihi**, İstanbul, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 1999, s. 22-23.

²⁷ Al, a.g.e., s. 34.

bankerlerinin biraraya gelmesiyle kurulan ve 13 Mayıs 1860'ta faaliyete geçen Şirket-i Maliye ile Osmanlı hükümeti arasında bir kambiyo sözleşmesi yapılmıştı. Sözleşmeyi Osmanlı hükümeti adına Maliye Nazırı Hasip Paşa, şirket adına Camondo, Zarifi ve Aristidi Baltazzi adına Tubini imzalamıştı. Kendilerini "sarraf cemiyeti" olarak da adlandıran bu şirketin en büyük ortağı Theodore Baltazzi idi. Osmanlı Devleti, daha önce, kambiyo istikrarı konusunda Baltazzi ailesiyle birlikte uzun süre çalışmıştı. Şirket, 10 yıllık sözleşme süresince sterlinin fiyatını 110 kuruş seviyesinde tutmayı taahhüt etmekteydi. Taahhüdün yerine getirilmesi için şirket, Londra üzerine 3 ay vadeli poliçeler çekerek poliçe bedellerini beşlik, altılık ve gümüş mecdiye ile ödeyecekti. Ayrıca bir sterlin 25 frank 10 santim paritesi üzerinden Marsilya'ya da 3 ay vadeli poliçeler keşide edilecekti. Bu işlemlerin güvencesi olmak üzere İzmir, Edirne, Filibe ve Saruhan öşürlerinden üç ayda bir 20.000 Osmanlı lirası ayrılacaktı. Sözleşme bağlamında Avrupa'ya poliçe keşide eden Şirket-i Maliye mensupları, 1861 krizine rağmen itibarlarını korumak için keşideye devam etmişlerdi. Osmanlı Devleti'nin kurulacak bir bankayla kambiyo işlemlerini devam ettirme düşüncesi ve Şirket-i Maliye'nin Osmanlı hükümeti ile yolları ayırma isteği olmasına rağmen, sözleşme sebebiyle bu husustaki faaliyetlerine devam ettiği anlaşılmaktadır. 1863 yılında Osmanlı Bankası'na merkez bankası statüsü verilmesinden sonra, kambiyo istikrarı konusunda böyle bir şirketle devam etme ihtiyacı ortadan kalkmıştır. Şirket yetkilileriyle hükümet arasında yapılan görüşmeler sonucunda 1865 yılı sonlarında uzlaşma sağlanmıştır. Buna göre kambiyo sözleşme feshedilmiş ve şirkete fesih nedeniyle 160.000 mecdiye altını tazminat ödenmesine karar verilmiştir.²⁸

Osmanlı Devleti'nin muhtelif kişi ve kurumlarla yaptığı kambiyo sözleşmeleri değerlendirildiğinde, temel olarak Osmanlı parasının değerinin korunması, mal, eşya ve gıda fiyatlarının yükselmesinin önlenmesi ve devlet hazinesi ile halkın zarar görmesinin önüne geçilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır.²⁹ 1838 sözleşmesine göre sterlinin 98 kuruşu aşmaması amaçlanmıştı. Ancak 1838 yılında sterlin 107,25 kuruş, bir yıl sonra da küçük bir düşüşle 106,75 kuruş seviyelerinde işlem görmüştü (Tablo 73). Dolayısıyla bu dönemde hedef tutturulamamıştır.

²⁸ A.e., s. 49-56.

²⁹ A.e., s. 60.

1843 tarihli kambiyo sözleşmesine göre sterlinin fiyatının 110 kuruşu aşmaması hedeflenmişti. 1844 yılında sterlin, 110 kuruştan işlem görmüş ve kambiyo istikrarı sağlanmıştır. Daha sonra Alleon ve Baltazzi ile yapılan dört kambiyo sözleşmesi ile yine adı geçen tüccarların kurduğu Dersaadet Bankası ile yapılan kambiyo sözleşmeleriyle kambiyo istikrarı devam ettirilmiştir. Nitekim 1844 yılından 1852 yılı sonuna gelindiğinde sterlin ortalama 110 kuruştan 114,65 kuruşa yükselmiş ve yaklaşık %4'lük artış göstermiştir. Ancak Dersaadet Bankası'nın kapandığı tarihten sonra, 1859 yılına kadar herhangi bir kişi veya kurumla kambiyo sözleşmesi yapılmamış; bu dönemde sterlin kuru özellikle 1854 yılında, para darlığı ve daha farklı bazı faktörlerin de eklenmesiyle bir önceki yıla göre, %17,5'lük büyük bir artış göstermiştir. Alınan istikrazlarla sterlin kurunun artış hızı azalsa da 1858 yılında 145 kuruş seviyelerine kadar yükselmesinin önüne geçilememiştir (Tablo 4.14).

Osmanlı hükümeti, yabancı paraların değerinin artmasını önlemek için kambiyo istikrarını sağlamayı taahhüt eden kişilere, Avrupa'ya çektikleri poliçeler için komisyonla birlikte kur farkından kaynaklanan zararları ödeme garantisi vermektedir. Yani her yıl hazineden belirli bir parayı bu iş için ayırmaktaydı. Nitekim 1862 yılında kambiyo istikrarı için hükümet tarafından, 375.000 lira sermaye ihtiyacından bahsedilmesi, bu konudaki maliyetin büyüklüğünü göstermekteydi.³⁰

4.4. Büyükelçilik ve Konsolosluk Masraflarının Poliçe ile Ödenmesi

Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki büyükelçilik ve konsolosluk masrafları, 19. yüzyılın başından itibaren genellikle poliçe yoluyla ödenmekteydi. Örneğin 1794 yılında İngiltere'deki Osmanlı Büyükelçisi ve maiyetindekilerin masrafları olan 20.000 kuruş, poliçe ile ödenmişti.³¹

Paris, Londra, Viyana, Berlin, Atina, Torino, Lahey, Brüksel, Napoli ve Patras gibi Avrupa şehirlerinde bulunan Osmanlı Devleti büyükelçi, maslahatgüzâr, konsoloslar ile maiyetlerinde çalışan memur maaşları için poliçe keşide edilmekteydi. Büyükelçi ve konsoloslar, poliçeleri buldukları şehirlerdeki

³⁰ A.e., s. 62-63.

³¹ C. HR, 42/2307; 16 Z. 1208 / 15 Temmuz 1794.

tüccarlardan aldıkları paraya karşılık Osmanlı Hükümeti üzerine çekmekteydiler. Büyükelçi ve konsoloslar, keşide ettikleri poliçeleri buldukları ülke parası, yani Paris'te frank, Londra'da sterlin, Viyana'da florin, Berlin'de svansik, Atina'da drahmi yazılmaktaydı. İstanbul'da lehdara poliçe bedelinin ödemesi, yabancı paraların carî fiyatlarının kuruş karşılığı hesaplanarak Maliye Hazinesi'nden yapılmaktaydı.³²

Osmanlı Devleti Londra, Paris ve Viyana büyükelçiliklerinin 1253 Muharrem aylıklarına (1837 Nisan) ait, keşide edilen poliçe bedelleri, 1837 yılında yabancı paraların kuruş karşısındaki carî fiyatlarına İstanbul'daki masraflar da ilave edilerek ödemmişti. Londra'dan çekilen 600 sterlinlik poliçeye %1 komisyon eklenmesiyle poliçenin değeri 606 sterline ulaşmıştı. Bu poliçe bedeli sterlinin İstanbul'daki carî fiyatı olan 107,25 kuruştan hesaplanarak 64.993,5 kuruş olduğu anlaşılmıştı. %3,29'luk dellaliye ve posta masrafı olan 2.143,5 kuruşun da ilavesiyle poliçe bedeli 67.137 kuruşa ulaşmıştı (Tablo 4.8).

Tablo 4.8: Osmanlı Devleti'nin Londra, Paris ve Viyana Büyükelçilikleri Personel Maaşlarına Ait Poliçe Tutarları (1253 Muharrem / 1837 Nisan)

Poliçe Bedel ve Masrafları	Londra (Sterlin)	Paris (Frank)	Viyana (Florin)
Dövizlerin Kuruş Değeri	1 sterlin=107,25 kuruş	1 frank=4,25 kuruş	1 florin=10,7 kuruş
Poliçe Tutarı (Döviz)	600 sterlin	5.000 frank	5.200 florin
Avrupa'da Poliçe Masrafı (Döviz)	6 sterlin	50 frank	52 florin
Toplam Tutar (Döviz)	606 sterlin	5.050 frank	5.252 florin
Poliçe Tutarı (Kuruş)	64.993,5	21.504	56.196,4
İstanbul'daki Masraflar (Kuruş)	2.143,5	727	1.783,6
Toplam Tutar (Kuruş)	67.137	22.231	57.980

Kaynak: HAT, 527/25883A - 19 Z. 1253 / 26 Mart 1838.

Paris ve Viyana'daki elçilik görevlileri maaşlarına ait poliçeler de Londra poliçeleri gibi hesaplanarak komisyon ve masraflarıyla birlikte kuruş cinsinden

³² "Meâlen: Paris, Londra, Viyana, Berlin, Atina, Torino, Lahey, Brüksel, Napoli, Patras sefir, maslahatgüzâr ve şehbenderlerine ve sair bazı memurlara tahsis kılınan maaşlardan ve bazı sefarethane kirasından ekli olarak gönderilen defterde belirtildiği üzere Nisan ayına mahsuben komisyonla birlikte alınan 30.885 Frank, 648 sterlin 6 şilin 8 pens, 4.370 Florin, 17.460 svansik, 6.500 drahmi ve 2.000 kuruşun poliçeleri gelmesiyle bedelleri, carî fiyat üzere hesap edilerek 2.000 kuruş ile beraber 4 yük 13.074 kuruşa ulaşarak zikredilen poliçeler ekli olarak gönderilmekle kayıtlarının incelemesinden sonra zikredilen paranın emsali veçhile Maliye Hazinesi'nden ödenmesi", **HR. MKT**, 150/68; 28 L. 1272 / 2 Temmuz 1856.

ödenmişti (Tablo 4.8).

Osmanlı Devleti, büyükelçilik masraflarının ödenmesi için genellikle İstanbul'da ikamet eden Avrupalı tüccarlarla anlaşmaktaydı. Devlet, masrafların karşılanması hususunda, aynı anda bir veya birden fazla tüccarla birlikte çalışabilmekteydi. Fransız Tüccar Jacques Alleon, Avrupa'daki ortaklarıyla birlikte yaklaşık 1823 yılından 1838 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki işlerini çözüme kavuşturmaktaydı.³³ Kesintilere uğramakla birlikte 1838 yılından sonra da uzun süre Alleon Bazergan'ın Osmanlı elçilik masraflarını ödemesine, zikredilen yöntemlerle devam ettiği anlaşılmaktadır.³⁴ 1843 yılından itibaren kambiyo sözleşmesi bağlamında elçilik ve konsolosluk masraflarını, bazen Alleon tek başına, bazen Alleon, Baltazzi ile birlikte ödemeye devam etmiştir. Dersaadet Ticaret Bankası'nın kurulmasından sonra zikredilen ödemeler banka kanalıyla yapılmıştır. 1852 yılı sonlarında bankanın tasfiye edilmesinden sonra, büyükelçilik ödemelerini tekrar 1853 Jacques Alleon üstlenmiştir.³⁵

4.5. Büyükelçilikten Poliçe Keşidesi ve Ödenmesi Aşamaları

Eğitim için Fransa'ya gönderilen Derviş Efendi'nin masraflarıyla ilgili 1841 yılında, Osmanlı Devleti Fransa Büyükelçisi Nuri, Jacques Alleon'un Fransa'daki ortağı Pillet Willet'ten 1.000 frank almış ve kendisine bu bedele karşılık 4 Mayıs 1841 tarihinde, 1.000 frank tutarında bir poliçe keşide ederek vermişti. Poliçe Pillet Willet'in Galata'daki ortağı Alleon emrine ve Osmanlı Hükümeti üzerine çekilmişti (Şekil 4.1).

Pillet Willet'ten gelen poliçeyi alan Alleon, 25 Mayıs 1841 tarihinde poliçe

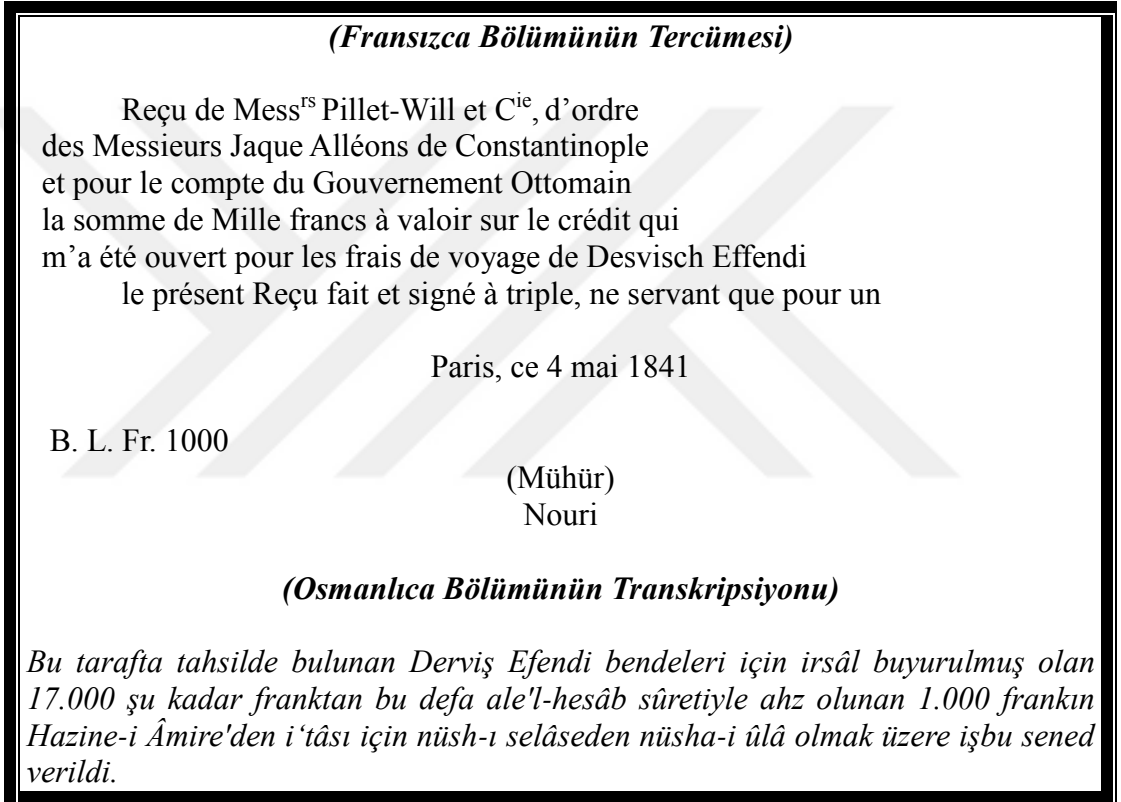
³³ "Darbhâne-i Âmire'nin bilcümle Avrupa'ya ve bi'l-husûs Viyana'ya dair olan mesâlihini 15 senedene beri Devleti-i Aliyye'nin dilhâh ve marzisi veçhile rü'yet [ve] idare etmekte olan Alleon Bazergan ve şürekâsından ...", **HAT**, 473/23127D - 29 Z. 1253 / 26 Mart 1838; "Alleon Bazergan birkaç mâhdan beri sefâretler masârifinden terâküm etmiş olan matlûbâtını Darbhâne-i Âmire'de olan ilişkisinden dolayı şimdiye kadar matlûb edemeyerek bu defa matlubu olan ma'lûmu'l-mikdâr akçenin istîfâsı zımında bir kît'a defteriyle beraber vürûd eden poliçelerin senedât-ı müterâkimesini i'tâ etmiş olduğundan ...", **HAT**, 528/25963; 29 Z. 1252 / 6 Nisan 1837.

³⁴ "Alleon Bazergan'ın Sefâret-i seniyyeler masârîfâtından dolayı hazâ'in-i şâhânde olan matlûbâtının suret-i tesviyesine dair ...", **A. AMD**, 29/72; 1 R. 1267 / 3 Şubat 1851.

³⁵ "Banka usûlünün lağvından dolayı Avrupa'da bulunan süferâ-yı devlet-i aliyye maaş ve masârîflarının bazı şerâ'it-i cedideye rabtıyla 68 senesi Kanun-ı Sânisinden itibaren yine Mösyö Alleon Bazergan marifetiyle suret-i tesviye ve i'tâsına dâir ...", **C. ML**, 573/23564 - 17 Ca. 1269 / 26 Şubat 1853.

bedel ve masraflarını gösteren bir liste hazırlamıştı. Buna göre 1.000 franklık poliçeden Fransa'da 10 frank masraf veya komisyon alınmıştı. 25 Mayıs 1841 tarihinde, 1.010 frank, İstanbul'daki carî fiyatı olan 4,45 kuruş baz alınarak 4.494,5 kuruş olarak hesaplanmıştı. Bu bedele İstanbul'daki masraf olan 355,5 kuruş da eklendiğinde toplam tutar 4.750 kuruşa ulaşmıştı (Tablo 4.9).

Şekil 4.1: Paris Büyükelçisi Nuri'nin Keşide Ettiği Poliçenin Sureti ile Osmanlıca Kısımının Transkripsiyonu (1841).

Kaynak: C. MF, 152/7588-1; 4 Mayıs 1841.

Jacques Alleon, poliçe ve masraf cetveliyle Osmanlı Hükümeti'nden toplam tutar olan 4.750 kuruşu talep ettiğinde, Sadrazam Maliye nazırına konuyla ilgili bir emir yazısı göndermişti. Emir içeriğinde Paris'te bulunan Derviş Efendiyle ilgili 1.010 franklık poliçenin geldiği ve bedelinin carî fiyat üzere 4.750 kuruşa ulaştığı anlaşıldığından, bu paranın Maliye Hazinesi tarafından öncekiler gibi ödenmesi emredilmişti. Sonuç olarak 20 Haziran 1841 tarihinde zikredilen poliçe bedeli hazine tarafından ödenmişti.³⁶

³⁶ "Maliye Nâzırı müşir-i mükerrerem saâdetli paşa hazretleri, Paris'te müstahdem Derviş Efendi'nin

Tablo 4.9: Paris Büyükelçisi Nuri'nin Keşide Ettiği Poliçenin, Tutar ile Masrafları (1841).

Poliçe Bedeli ve Masrafları	Frank	Kuruş
Frank Kuru	1	4,45
Frank Tutarı	1.000	
Paris'te Masraf	10	
Ara Toplam	1.010	4.494,5
İstanbul'da Masraf		355,5
Toplam		4.750

Kaynak: C. MF, 152/7588-6; 25 Mayıs 1841.

4.6. İstikrâz (Dış Borç) Ödemelerinde Poliçe

Osmanlı maliyesinde bozulma 17. yüzyıla kadar uzanmaktaydı. 18. yüzyılda uzun süren savaşlar da maliyeye büyük bir yük getirmişti. Tanzimat reformlarını finanse etmek çabaları, kamu maliyesini daha da bozmuştu. Bu olumsuz ortamda Kırım Savaşı'nın (1853-1856) çıkması ve savaşta Osmanlı Devleti'nin yanında İngiltere ve Fransa'nın yer alması, savaş masraflarını bir hayli artırmıştı. Kamu maliyesi bir hayli bozulan Osmanlı Devleti, 1854 ve 1855 yıllarında İngiltere ve Fransa'dan yaklaşık 8 milyon sterlin borç almak zorunda kalmıştı. Bu dış borçların yanı sıra Galata bankerlerinden alınan borçlarla, Osmanlı Devleti ciddi bir borç sarmalına girmiş oldu.³⁷

Osmanlı'da ilk borç antlaşması, 24 Ağustos 1854 tarihinde, Londra'dan Palmer ile Paris'ten Gold Schmit adlı kuruluşlarla imzalanmıştı.³⁸ Alınan ilk dış borç tutarı 3 milyon sterlin olup 33 yıl vadeli tahvillerin ihraç bedeli %80, faiz oranı %6 olarak belirlenmişti.³⁹

---

poliçesine mahsuben ma'a komisyon ahz ve istîfâ olunmuş olan 1.010 Frank'ın bir kıt'a poliçe senedi vürüd etmiş ve bedeli fiyat-ı câriyesi üzere lede'l-hesâb 4.750 kuruşa bâliğ olmuş ve meblağ-ı mezbûrun Maliye Hazine-i Celilesi'nden i'tâsı lâzım gelerek sened-i mezbûr merbûtan gönderilmiş olmakla ol veçhile meblağ-ı mezbûrun sâbıkı misillü hazine-i merkûmeden tesviye ve i'tâsı husûsuna himmet buyurulara deyu buyuruldu...", C. MF, 152/7588-3; 2 Haziran 1841.

³⁷ Hüseyin Al, Şevket Kamil Akar, "Osmanlı Maliyesinde Kısır Döngü ve 1861 Krizi", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, İstanbul 2008, sayı 18, s. 52.

³⁸ Ali Yavuz, "Başlangıcından Bugüne Türkiye'nin Borçlanma Serüveni: Durum ve Beklentiler", **SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Isparta 2009, sayı 20, s. 206.

³⁹ Şevket Kamil Akar, Hüseyin Al, **Osmanlı Dış Borçları ve Gözetim Komisyonları (1854-1856)**, İstanbul, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2003, s. 8.

Osmanlı Devleti için istikrâz görüşmelerinde görevlendirilen Avrupalı tüccarlar Black (Bulak) ve Durand (Duran) olup istikrazın alınmasını sağlamışlardı.⁴⁰ İstikrazın alınmasından hemen önce, 21 Ağustos 1854 tarihinde, Maliye nazırının Avrupalı bazı tüccarlarla görüşmesi sonucunda, İstikraz alınması aşamasında Avrupa'ya poliçe keşide edilmesinin, Osmanlı Devleti için birçok yararlar sağlayacağı kanaati oluştu.⁴¹

Bu düşünceden hareketle İstanbul, Selanik ve İzmir'den Avrupa'ya 100.000 veya 200.000 sterlinlik poliçe çekilmesi amaçlandı. Avrupa'ya bu şekilde poliçe çekilmesinin hazineye fayda sağlayacağı, ancak istikrazın gerçekleşmemesi durumunda, sterlin fiyatının yükselmesi ile oluşacak zararın da hazineye ait olacağı kabul edildi. Bu bağlamda İstanbul, İzmir ve Selanik'ten Avrupa'ya poliçe keşide edecek tüccarlar belirlendi. Buna göre İstanbul'dan Avrupa'ya, İngiliz Black adına direktörü Revelaki, Fransız Durand'ın oğlu ile David Galvani, Avusturyalı Baltazzi Todoraki ve Kamanto'nun poliçe çekmesi kararlaştırıldı. İzmir'den ise İngiliz Wettil ve Getson 20 bin veya 15 bin sterlinlik, yine İzmir'den Avusturyalı Dimitko 20 bin sterlin ve Gez 5 bin veya 4 bin sterlinlik, Selanik'ten de İngiliz Abut 20 bin sterlinlik poliçe çekebilecek kişiler oldu.⁴²

Maliye nazırı ile tüccarlar arasındaki sözkonusu anlaşma gereğince Avrupa'ya poliçe çektirildi. Ancak bu anlaşma kambiyo fiyatının yükseleceği, istikraz parası getirildiğinde %1'den fazla masrafı olacağı fikrinden hareketle yapılmış, tüccarlara %1 komisyon verilerek poliçe keşide ettirilmişti. Fakat daha sonra istikraz görüşmelerinde, Osmanlı Devleti'ni temsil eden, Mösyö Black ve Mösyö Durand'ın İstanbul'daki adamlarına komisyon karşılığı, Londra'daki ticarethaneleri üzerine poliçe çektirilmesi, görüşü hâkim oldu. Bu nedenle önceki kararın fesh edilerek poliçelerin Black ve Durand marifetiyle keşide ettirilmesine karar verildi.⁴³

Daha önce kambiyo sözleşmelerinde sermaye olarak gösterilen yaklaşık 30 milyon kuruşluk Mısır vergisi, istikrâz bedelleri için karşılık gösterildi. Maliye

---

⁴⁰ İ. HR, 115/5581 - 24 Muharrem 1271 / 17 Ekim 1854.

⁴¹ İ.DH, 306/19420-2-1; 27 Za. 1270 / 21 Ağustos 1854.

⁴² İ.DH, 306/19420-1-1; 27 Za. 1270 / 21 Ağustos 1854.

⁴³ İ.HR, 115/5581; 24 Muharrem 1271 / 17 Ekim 1854.

Hazinesi'ne aynen teslim edilen istikraz parasının, belirli tüccarlar aracılığıyla keşide edilen muhtelif vadeli poliçelerle, Londra ve Paris'te Black ve Durand marifetiyle ödenmesi kararlaştırılmıştı.⁴⁴ İlk kararda poliçelerin, yalnız İngiltere'ye çekileceği ifade edilmişken birkaç ay sonra, hem İngiltere'ye hem de Fransa'ya çekilmesi hükmüne bağlanmıştı. Mösyö Black ve Mösyö Durand'ın istikraz konusunda Osmanlı Devleti için yaptıkları hizmetlere karşılık, 9.628 sterlin (1.261.268 kuruş) komisyon ödenmişti.⁴⁵

Tablo 4.10: İstanbul'dan Fransa ve İngiltere'ye Keşide Edilen Poliçe Tutarları (1854-1855 / Kuruş)

Keşide Yılı	Fransa	İngiltere	Ülkeler Toplamı	Ülkeler Toplamı Değişim Oranı
1854	72.622.141	276.808.255	349.430.396	
1855	4.904.801,75	20.103.640,50	25.008.442,25	-92,84%
Toplam	77.526.943	296.911.896	374.438.838	

Kaynak: ML.VRD.d, 2565.

1854 yılında alınan istikraz parasına karşılık İngiltere ve Fransa'ya toplam 349.430.396 kuruşluk poliçe keşide edilmişti. Poliçelerin %79'u İngiltere'ye %21'i ise Fransa'ya çekilmişti. 1855 yılında ise İngiltere ve Fransa'ya çekilen poliçelerde %92,84'lük ciddi bir azalma meydana gelerek 25.008.442 kuruşa inmişti. İngiltere'ye çekilen poliçeler, bir önceki yıla benzer bir şekilde %80 olarak gerçekleşmişti (Tablo 4.10).

Osmanlı Devleti'nin 1854 yılında aldığı ilk borç, 3 milyon sterlin iken 1874 yılında 40 milyon sterlin olarak gerçekleşmişti. En yüksek borç alınan yıl ise 48 milyon sterlinle 1873 idi. Yüksek borç alınan diğer yıllar, 32,9 milyon sterlinle 1865 ve 31,68 milyon sterlinle 1870 yılı idi. Sonuç olarak Osmanlı Devleti, 1874 yılına kadar toplam 222,11 milyon sterlin borç almıştı. Ancak net ele geçen 116,03 milyon sterlin idi. Bu durum alınan dış borçların maliyetinin bir hayli yüksek olduğunu göstermekteydi. Borcun 15 milyon sterlini Sultan Abdulmecit zamanında, geriye kalan 207 milyon sterlin ise Sultan Abdulaziz zamanında teslim alınmıştı (Tablo 4.11).

⁴⁴ ML. VRD. d, 2565; 20 S. 1271 / 12 Kasım 1854, sayfa 2.

⁴⁵ ML. VRD. d, 2565; 2 Ca. 1271 / 21 Ocak 1855, sayfa 5.

Tablo 4.11: Tanzimat Dönemi Dış Borçları (1854-1874 / milyon sterlin)

Tarih	Alınan Borç	Net Ele Geçen	İhraç Fiyatı %	Faiz %	Efektif Faiz %
1854	3	2,29	80	6	7,9
1855	5	5,13	102,6	4	4
1858	5	3,44	76	6	8,7
1860	2	1,23	62,5	6	9,8
1862	8	5,15	68	6	9,4
1863	8	4,98	71	6	9,7
1865	6	3,7	66	6	9,7
1865	32,9	19,8	60	5	8,3
1869	22	11,56	57	6	11,5
1870	31,68	9,54	32,1	3	10
1871	5,7	4,05	73	6	8,5
1872	4,82	4,65	98,5	9	9,3
1873	20,23	10,98	54	5	11,5
1873	27,78	14,44	54	6	11,5
1874	40	15,09	40	5	12,3
Toplam	222,11	116,03			

Kaynak: Coşkun Çakır, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**, Ankara 2012, s. 35.

1856 yılında "Ottoman Bank / Osmanlı Bankası" adıyla kurulan ve 1863 yılında "Bank-ı Osmani-i Şahane" ismiyle yeniden yapılandırılıp devlet bankası haline getirilen Osmanlı Bankası, kredi verme, emanet kabul etme, poliçe alıp satma, tahvil ihraç etme gibi işlemler yanında şubeleri aracılığıyla hazine işlemlerini yürütme görevini de üstlenmişti. Ayrıca devletin iç ve dış borçlarını ödeme işlemlerini gerçekleştirmeyi de üzerine almıştı.⁴⁶

4.7. İstikraz Paralarının Kullanıldığı Yerler

İstikraz ile alınan dış borçlar, genellikle verimli olarak kullanılamamıştır. 1854 ve takip eden yılda alınan dış borçlar, çoğunlukla Kırım Savaşı'nın finansmanı için harcanmıştır. İstikrazlar, genellikle devletin carî harcamaları ile dış borç ödemelerine harcanmıştır. 1858 yılındaki istikrazın yıllık faizinin bir hayli yükselmesi, Sultan Abdülmecit'i tasarruf emri yayınlamaya sevk etmiştir. Ancak bir

⁴⁶ Coşkun Çakır, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**, Ankara, Küre Yayınları, 2012, s. 92.

yıl sonra yapımına başlanan Dolmabahçe Sarayı'nın 11 milyon Osmanlı lirası harcanması, tasarruf iradesinin güçlü olmadığını göstermekteydi.⁴⁷

Tablo 4.12: Osmanlı Devleti'nin İstikrazları Kullandığı Yerler (Ağustos - Eylül 1855)

İstikrazın Kullanıldığı Yerler	İstikraz Tutarı (Sterlin)	Sterlin Kuru (Kuruş)	İstikraz Tutarı (Kuruş)	Kullanılan İstikraz Oranları
Hazine-i Hassa	1.742	143,5	249.977	6,96%
Trablusgarb Vilayeti	17.421	143,5	2.499.913,5	69,64%
Tophane Makinesi Bedeli	1.141	144,5	164.874,5	4,59%
Serdar-ı Ekrem Maaşları	1.393	143,5	199.895,5	5,57%
Serdar-ı Ekrem'in Maiyyet Memurları Maaşı	153	143,5	21.955,5	0,61%
Van Kalesindeki Topçuların Bakiye Maaşları	589	143,5	84.521	2,35%
Sivastopol'daki Askerlerin Maaş ve Tayinatları	2.561	144	368.784	10,27%
Toplam	25.000		3.589.921	100%

Kaynak: ML.VRD.d, 2565, sayfa 6.

Bu bağlamda Osmanlı Devleti, 1855'te aldığı dış borçları, çeşitli ihtiyaç kalemlerine harcamıştı. Nitekim 1855 yılının ilk yarısında aldığı 3.589.921 kuruşu, 1856 yılının 2 Ağustosundan 10 Eylülüne kadar, çeşitli kalemlere harcamıştı. İstikrazın yaklaşık %70'i Trablusgarb Vilayeti'ne gönderilmişti. Sivastopol'daki askerlerin maaş ve tayinatları verilen miktar, %10,27 ile ikinci sırayı almıştı. Üçüncü sırada %6,96 ile Hazine-i Hassa'ya verilen 249.977 kuruş yer almaktaydı (Tablo 4.12).

Tablo 4.13: Osmanlı Devleti'nin İstikrazları Kullandığı Yerler (16 Ağustos 1858)

İstikrazın Kullanıldığı Yerler	İstikraz Tutarı (Sterlin)	Sterlin Kuru (Kuruş)	İstikraz Tutarı (Kuruş)	Kullanılan İstikraz Oranları
Gülle Bedeli	22.279,5	145	3.230.527,5	90,38%
Navul Masrafı	2.008,5	145	291.232,5	8,15%
Sigorta Masrafı	274,5	145	39.802,5	1,11%
Muhtelif Masraflar	88	145	12.760	0,36%
Toplam	24.651	145	3.574.381	100%

Kaynak: ML.VRD.d, 2565, sayfa 7.

⁴⁷ A.e., s. 71.

İstikrazlar, Avrupa'dan satın alınan askeri malzemeler için de kullanılmaktaydı. Bu bağlamda 16 Ağustos 1858 tarihinde, İngiltere'den satın alınan güllerin bedeli ile nakliye ve sigorta masrafları için 3.574.381 kuruş istikraz kullanılmıştı (Tablo 4.13).

4.8. Poliçe ile İlgili Döviz Kurları

Osmanlı Devleti'nin mali yapısı, 18. yüzyıldaki uzun savaşlardan dolayı bir hayli bozuldu. Nitekim Osmanlı Devleti 1787-1792 Rus savaşı sırasında, Hollanda'dan borç para almayı düşünmüştü. II. Mahmut'un tahta çıkmasından sonra, 30 yıllık dönemde paranın ayarı birçok kez düşürüldü. 1789'da Osmanlı kuruşunda 5,9 gram gümüş bulunmaktayken 1809'da 4,42, 1810'da 3,74 grama geriledi. Kuruş içeriğindeki gümüş en düşük seviyesine 0,53 gram ile 1831 yılında indi. Ancak 1832 yılında 0,94 grama, 1844'te ise 1 grama çıkarıldı. Kuruşun ayarının düşürülmesi ile birlikte yabancı paralar karşısında da değeri geriledi. 1788 yılında Venedik dükası, 5,5 kuruş, sterlin 11 kuruş düzeyindeyken 1844 yılında düka 50-52, sterlin 110 kuruşa yükseldi. Kısacası 1788-1844 yılları arasında Osmanlı kuruşu, önde gelen para birimleri karşısında yaklaşık %90 değer kaybetti.⁴⁸

Dış ticarete verilen açıklar da Osmanlı parasının değerinin düşmesine sebep olmaktadır. Bu durum Osmanlı Arşivi'nde bulunan HAT, 1627/11-2-1 numaralı belgede şöyle değerlendirilmiştir: 1838 yılına gelindiğinde yabancı ülkelere Osmanlı Devleti'ne, günden güne tür ve sayıları artan çeşit çeşit kumaş, ev eşyası ve benzeri ticarî mallar gelmekteydi. Buna karşın Osmanlı Devleti'nden yabancı ülkelere giden ticarî mal ve ürünler, hem sayı bakımından hem değer bakımından daha azdı. Bir istatistik olmamakla birlikte Osmanlı'nın ihracatı, ithalatından tahminen üçte bir veya dördte bir daha az oranda gerçekleşmekteydi. Bu açık altın, gümüş veya kambiyo adı verilen poliçeyle ödenmekteydi. Osmanlı Devleti'nde yeni ürünlere büyük bir talep olduğundan, bu durum para ve kambiyonun Avrupa'ya gitmesine neden olmaktadır. Bu da kambiyo fiyatlarını artırmaktaydı. Kambiyo fiyatlarının %20 artması, her 100 bin kuruşta 20 bin kuruş fazladan para vermek anlamına gelmekteydi. Bu durum da masrafların artmasına, halkın perişan olmasına,

⁴⁸ Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi**, s. 208-210.

altın ve gümüşün Avrupa ülkelerine akıp gitmesine neden olmaktadır.⁴⁹

Tablo 4.14: Sterlin, Frank ve Avusturya Florininin Kuruşa Göre Ortalama Değerleri (1834-1855 / Kuruş)

Keşide Yılı	Sterlin Kuru (Kuruş)	Sterlin Değişim Oranı%	Frank Kuru (Kuruş)	Frank Değişim Oranı%	Avusturya Florini Kuru (Kuruş)	Florin Değişim Oranı%
1834	96,65		3,83		9,81	
1835	97,32	0,69%	3,85	0,52%	9,91	1,02%
1836	98,54	1,25%	3,91	1,56%	9,75	-1,61%
1837	98	-0,55%	4	2,30%		
1838	107,25	9,44%	4,25	6,25%		
1839	106,75	-0,47%	4,12	-3,06%		
1840			4,4	6,80%	11,3	15,90%
1841			4,46	1,36%	11,75	3,98%
1843			4,35	-2,47%		
1844	110	3,04%				
1847			4,32	-0,69%		
1848			4,32	0,00%		
1851	112	1,82%	3,83	-11,34%		
1852	114,65	2,37%	4,51	17,75%		
1853	111,5	-2,75%				
1854	131,03	17,52%	5,23	15,96%		
1855	131,32	0,22%	5,22	-0,19%		
1858	145	10,42%				

Kaynak: C. HR, 2171; D. DRB. MH, 542/38; 545/4; 577/7; 599/36 ve 626/49; HAT, 1627/11; MAD.d, 12495; 12496 ve 12499; ML.VRD.d, 2565 numaralı belge ve defterler ile Şevket Pamuk, Paranın Tarihi, İstanbul 2002, s. 208.

Avrupa'ya çekilen poliçelerde, genellikle keşide yerindeki para birimi poliçeye yazılır; ancak muhatabın bulunduğu yerin para birimiyle ödeme yapılırdı. Örneğin Fransa'da Osmanlı Hükümeti üzerine keşide edilen bir poliçeye, poliçe parası olarak frank yazılırdı. Osmanlı devletinde ödeme yapılırken Osmanlı kuruşu kullanılmaktaydı. Bu durum poliçelerde çift para sisteminin kullanılmasını ve paraların birbirine göre karşılıklarının hesaplanmasını gerekli hâle getirmekteydi. Bu bağlamda Osmanlı kuruşunun belirli Avrupa ülke paraları karşısındaki değeri, Osmanlı hükümetinin kambiyo istikrarı için Avrupa'ya çekilen poliçeler için tuttuğu

⁴⁹ HAT, 1627/11-2-1; 17 Mayıs 1838.

kayıtlar ile Avrupa'dan Osmanlı Devleti'ne çekilen poliçelerde tespit edilebilmiştir. Buna göre 1834 yılından 1858 yılına kadar belirli Avrupa ülkeleri para birimlerinin kuruş cinsinden değerlerini, kesintili bir şekilde de olsa izlemek mümkün olabilmektedir.

1788 yılında 11 kuruş olan sterlinin ortalama değeri, 1834 yılında 96,65 kuruşa yükselmişti. Bu 46 yıl gibi uzun sayılmayacak bir sürede %778,5 gibi çok ciddi bir artış ifade etmekteydi. Sterlin fiyatı, 1835 ve 1836 yıllarında bir önceki yıla göre sırasıyla %0,69 ve %1,25 artarken 1837'de %-0,55 azalmıştı. Sterlin, 1838'de ise %9,44 ile önemli bir artış gösterdi. 1844 yılında 1839 yılına göre yaklaşık %3 artan sterlin fiyatının frenlenmesinde 1838 ve 1843 yıllarında yapılan kambiyo sözleşmelerinin olumlu etkilerinin olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 4.14). Nitekim 1843-1845 yıllarını kapsayan kambiyo sözleşmesinin en önemli amacı, sterlin fiyatının 110 kuruşu aşmamasını sağlamaktı.⁵⁰

Kambiyo sözleşmelerinin sürekli hâle getirilmesi ile sterlin fiyatının yükselmesi sınırlı kalmıştır. 1853'e gelindiğinde sterlinin fiyatı, yaklaşık on yıl öncesine göre %1,36 artışla 111,5 kuruşa çıkmıştı. 1854 yılında ise sterlin fiyatı, bir önceki yıla göre, %17,5 ile büyük bir artış göstererek 131 kuruşa yükselmişti. 1855 yılında yatay bir seyir izleyen sterlin, 1858 yılında üç yıl öncesine göre %10,42 ile yine ciddi bir artış göstermişti (Tablo 4.14).

Tablo 4.15: Almanya ve Hollanda Florininin Kuruşa Göre Ortalama Değerleri (1834-1836 / Kuruş)

Keşide Yılı	Almanya Florini (Kuruş)	Almanya Florini Değişim Oranı	Hollanda Florini (Kuruş)	Hollanda Florini Değişim Oranı
1834	20		7,9	
1835	19,96	-0,20%	8,02	1,52%
1836	20,85	4,46%		

Kaynak: D.DRB.MH, 545/4 ve 577/7 numaralı belgeler.

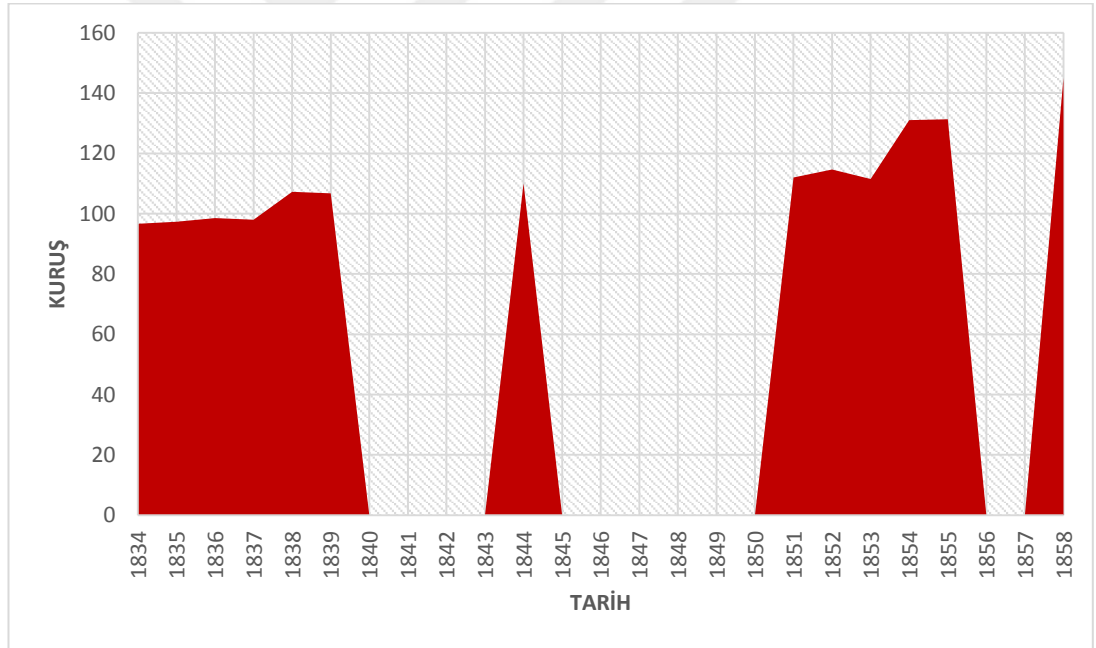
Frankın ortalama değeri 1834 yılında 3,83 kuruş düzeyindeydi. 1835 ve 1836 yıllarında sterlin fiyatına paralel sayılabilecek şekilde, sırasıyla yıllık %3,85 ve %3,91 oranında artmıştı. 1837 yılında bir önceki yıla göre %2,3 ve 1838'de %6,25 ile daha yüksek oranlarda artış olmuştu. Frank fiyatı, 1834-1843 yılları

⁵⁰ İ. MSM, 20/485-1-1; 29 R. 1259 / 29 Mayıs 1843.

arasında %13,58 artarken 1834-1844 yılları arasında sterlin fiyatı, benzer bir şekilde %13,81 oranında artmıştı. 1843 yılından 1851 yılına kadar frankın değeri, %-11,95'lik azalmayla 1834 yılındaki seviyesi olan 3,83 kuruşa gerilemişti. Ancak 1852'de bir önceki yıla göre %17,75 oranda hızlı bir yükselişle 4,51 kuruş seviyesine çıkmıştı. 1854'te de bu hızlı yükseliş devam etmiş ve 1852 yılına göre %15,96'lık artışla frankın fiyatı 5,23 kuruşa yükselmişti (Tablo 4.14).

Avusturya florini, 1834 yılında 9,81 kuruştur. Florin 1835'te bir miktar artmışken 1836 yılında 9,75 kuruşa gerilemişti. 1840 yılında 1836 yılına göre büyük bir yükselişle %15,9 oranında artarak 11,3 kuruşa çıkmıştı. Florinin değeri, bir sonraki yıl da artmaya devam etmiş ve 11,75 kuruşa yükselmişti (Tablo 4.15).

Grafik 3: Sterlinin Osmanlı Kuruşu Karşısındaki Ortalama Değeri (1834-1858)

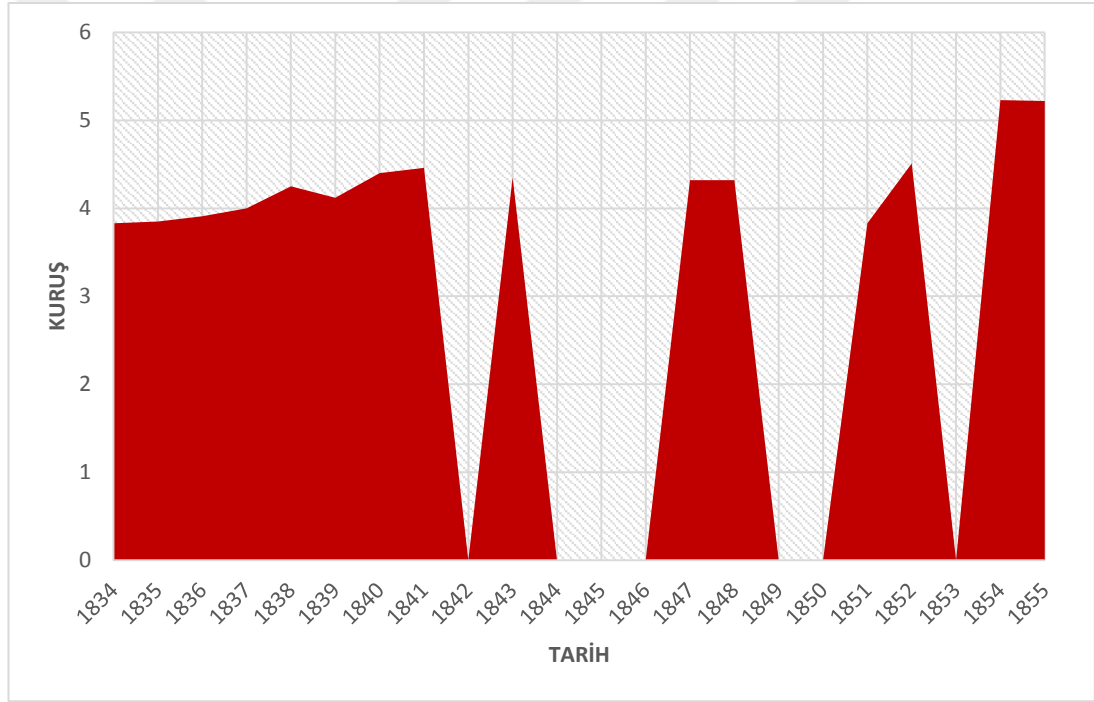
Kaynak: C. HR, 2171; D. DRB. MH, 542/38; 545/4; 577/7; 599/36 ve 626/49; HAT, 1627/11; MAD.d, 12495; 12496 ve 12499; ML.VRD.d, 2565 numaralı belge ve defterler ile Şevket Pamuk, Paranın Tarihi, İstanbul 2002, s. 208.

Beç yani Viyana üzerine çekilen poliçelerde iki farklı florin değeri bulunmaktaydı. Oldukça fazla miktarda çekilen poliçeler, 9,81-11,75 kuruş değeri üzerinden keşide edilmişlerdi. 1834-1836 yılları arasında, 20-20,85 kuruş değerinde olan farklı bir florin kuruş üzerinden sınırlı miktarda poliçe keşide edilmişti.

Almanya'da markın para birimi haline getirilmesinin 1875⁵¹ olduğu bilindiğinden 1834-1836 dönemindeki yüksek değerli florinin Almanya florini olması muhtemeldir. Bu sebeple yüksek değerli florinler, Almanya florini olarak değerlendirilmiştir. 1834 ve 1835 yıllarında Almanya florini 20 kuruş düzeyinde iken, bir sonraki yıl 20,85 kuruşa yükselerek %4,46 oranında artmıştı (Tablo 4.15).

Almanya gibi Hollanda üzerine de 1834 ve 1835 yıllarında, bir miktar poliçe keşide edilmişti. 1834'te Hollanda florini'nin değeri 7,9 kuruş iken bir sonraki yıl 8,02 kuruş seviyesine çıkmıştı (Tablo 4.15).

Grafik 4.2: Frankın Osmanlı Kuruşu Karşısındaki Ortalama Değeri (1834-1855)

Kaynak: C. HR, 2171; D. DRB. MH, 542/38; 545/4; 577/7; 599/36 ve 626/49; HAT, 1627/11; MAD.d, 12495; 12496 ve 12499; ML.VRD.d, 2565 numaralı belge ve defterler.

1834-1855 yılları arasında sterlinin kuruş karşısındaki değeri %35,87 artarak, 96,65 kuruştan 131,32 kuruşa çıkmıştı. Aynı dönemde frank kuruş karşısında %36,29 artarak 3,83 kuruştan 5,22 kuruşa yükselmişti. Bu dönemde Sterlin ve frank kuruş karşısında birbirine paralel şekilde artış göstermişti. 1854 yılı hem sterlin hem de

⁵¹ <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/alman-imparatorlugu-ikinci-reich-852>; Erişim Tarihi: 13.01.2019.

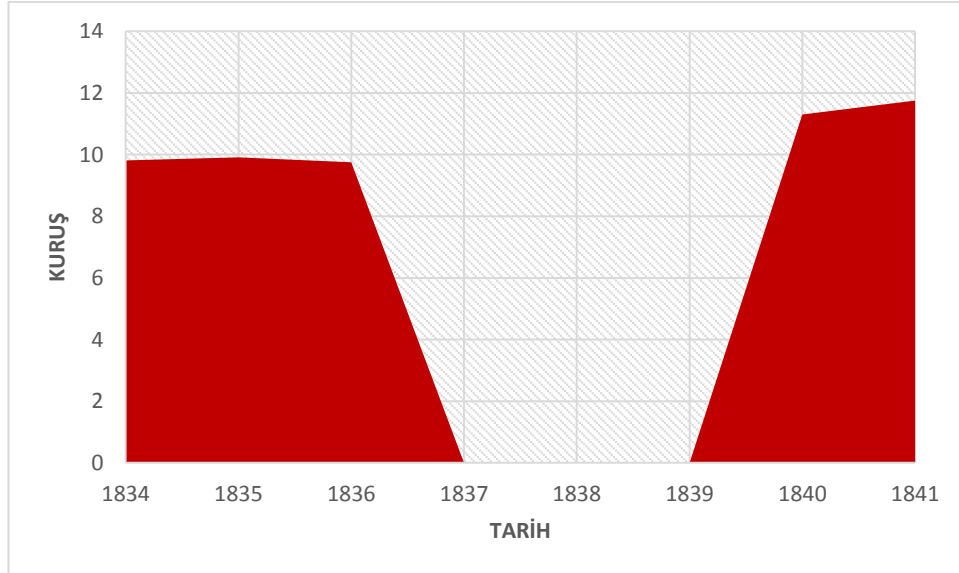
frank için büyük artışın olduğu bir yıl oldu (Tablo 4.14).

Yukarıda açıklandığı üzere Osmanlı kamu maliyesinin 1850'lerin başında kötü bir tablo içinde olması ve Kırım Savaşı'nın patlak vermesi, para ihtiyacını bir hayli artırmıştı. Bu durum 1854 yılında sterlin ve frank fiyatının olağanüstü bir artış göstermesine neden olmuştu. Alınan ilk dış borçlar ise, bu yükselişin 1855 yılında yavaşlamasında etkili olmuştur (Tablo 4.14).

1834-41 yılları arasında frank %16,45 artarken, aynı dönemde 9,81 kuruştan 11,75 kuruşa çıkan Avusturya florini %19,78 oranında yükselmişti. Bu durum Avusturya florininin güçlü bir para birimi olduğunu göstermekteydi (Tablo 4.15).

Genel bir değerlendirilme yapıldığında, 1834 yılından 1858 yılına kadar sterlin, kuruş karşısında genellikle yükselen bir seyir izlemiş ve sterlinin düşüşte olduğu birkaç yılda küçük düşüşler yaşanmıştı (Grafik 3). Frank ise 1834-1841 yılları arasında hafif bir yükseliş yaşamış, 1843-1850 yılları arasında ise yatay bir seyir izlemişti. 1852 ve 1854 yılları ise frankta hızlı yükselişlerin olduğu yıllar olarak dikkati çekmekteydi (Grafik 4.2).

Grafik 4.3: Avusturya Florininin Kuruş Karşısındaki Ortalama Değeri (1834-1841)

Kaynak: C. HR, 2171; D. DRB. MH, 542/38; 545/4; 577/7; 599/36 ve 626/49; HAT, 1627/11 belgeler.

Avusturya florini, 1834-1836 döneminde az da olsa gerilemiş; ancak 1840 ve 1841 yıllarında önemli artış kaydetmişti (Grafik 4.3).

SONUÇ

Ticarî senetler, para gibi toplumların hayatını kolaylaştırmış ve ticaretin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Tarihsel açıdan ticarî senetlerin en önde gelenlerinden birisi poliçe olmuştur. Poliçenin kullanımı, bazı yazarlar tarafından arkeolojik buluntulara dayandırılarak M.Ö. 1700'lü yıllara kadar indirilmektedir. Ancak yazarların çoğu poliçenin, Güney Avrupa'da 13. yüzyılda icat edildiği görüşündedir. Bazı yazarlar da, poliçenin, Müslümanlar arasında 7. yüzyılın sonlarından itibaren kullanıldığı bilinen süfteceden esinlenilerek oluşturulduğunu iddia etmektedir. Bu görüşten hareketle tarihsel sürece bakıldığında, poliçenin süfteceden esinlenilerek icat edilmiş olması muhtemeldir, denilebilir. Çünkü poliçenin unsurlarıyla süftecenin unsurları arasında bir hayli fazla benzerlikler bulunmaktadır.

Ticarî senetlerden çek ve bononun kullanım tarihi de, uzun yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Avrupa'da bankaların yaygınlaşmasıyla özellikle çekin kullanımı ve çeşitleri artmıştır. Ancak zikredilen senetlerin kullanımı, poliçe kadar yaygınlaşmamıştır.

Poliçenin yaygınlaşmasını sağlayan sebeplerden birisi de, Fransa'da 17. yüzyılda ciro yönteminin keşfedilmesidir. Ciro ile poliçe, elden ele dolaşmaya, bir nevi para yerine kullanılmaya başlanmıştır. Genel olarak poliçeye ilgili olup Fransa'da çıkarılan 1673 ve 1681 kral emirnameleri, bu konuda en önemli hukuki düzenlemelerden ikisi olmuştur. Dünyadaki ilk ticaret kanunu olma vasfını taşıyan 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'nun, büyük oranda adı geçen iki kararnameyi temel alarak hazırlanması, bu kararnamelerin önemini göstermektedir. Fransız Ticaret Kanunu ise dünyadaki birçok ticaret kanununa örnek olmuştur. Osmanlı "Kanunname-i Ticareti" de, 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu'nun birinci ve üçüncü bölümleri tercüme edilerek oluşturulmuştur.

Bono ve çek, Osmanlı Devleti'nde kullanım sahasına çok geç girmiş ve ancak 19. yüzyılın ortalarından sonra kullanımı artmıştır. Ancak Cumhuriyet'e kadar poliçe gibi yaygınlık kazanamamışlardır. Bonoyla ilgili Kanunnâme-i Ticaret'te, sadece iki maddenin bulunması ve çekle ilgili kanunun 1914 yılında çıkarılması bu durumu teyit etmektedir.

Osmanlı Devleti'nde poliçenin, 17. yüzyılda kullanıldığı, Osmanlı Arşivi'nde bulunan kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ancak 17. ve 18. yüzyıllarda poliçe kullanımının yavaş bir şekilde arttığı müşahede edilmiştir. Yeni karşılaşılan bu senede karşı ihtiyatlı yaklaşılması, yaygınlaşmayı yavaşlatan temel sebeplerden birisi olmuştur. Nitekim 18. yüzyılın başlarında, bir Osmanlı valisinin tüccarlardan aldığı poliçeleri, keşide eden kişiden, kadının huzurunda ikrar etmesini ve taahhütte bulunmasını istemesi, poliçe parasının tahsili konusunda problem yaşamak istemediğini, bu sebeple de kendisini güvence altına almak istediğini göstermektedir. Kamu gücünü de elinde bulunduran bir valinin böyle bir çekince içinde bulunması, halkın bu konuda daha çekimser davranabileceğini göstermektedir. Yine de poliçe kullanımı, 18. yüzyılın sonlarını doğru, önemli bir yaygınlık kazanmıştır.

Osmanlı'da poliçe, 19. yüzyılda kullanımı giderek artan bir senet haline gelmiştir. Bu yaygınlaşma, poliçeyle ilgili problemlerin daha görünür hâle gelmesini sağlamıştır. Problemlerin birçoğu, bu konuda, belirli bir düzenleyici işlemin bulunmamasından kaynaklanmaktaydı. Devlet görevlileri, bu tür sorunları azaltmak için poliçelerin Avrupa usulüne göre keşide edilmesinin gerekliliğine vurgu yapan uyarılar yapmaktaydılar. Bu konuda bazı nizamlar yürürlüğe konulmuşsa da, 1850 yılında yürürlüğe giren Kanunname-i Ticaret'e kadar, standart oluşturacak bir düzenleyici işlem bulunmamaktaydı. Yine de bu husustaki kayıtlar incelendiğinde, poliçelerin birbirine benzer şekilde çekildiği ve teamüllere dayanan bir standart oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

1850 yılında yürürlüğe giren Kanunname-i Ticaret ile poliçe işlemlerine çeki düzen verilmiş ve hukuki durumu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. 315 maddeden meydana gelen bu kanunun, 77 maddesi poliçeyle ilgili hükümlerden oluşmaktaydı. Bu kanunla, poliçenin meydana gelmesi için gerekli şartlar, tanzim edilen poliçenin cirosunun yapılış şekli, kabul işleminin nasıl gerçekleştirileceği, ödeme zamanı gibi konular ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Poliçenin kabul edilmemesi veya kabul edilip de ödenmemesi durumlarında protesto çekilmesi, zamanaşımı ve dava süreçleri gibi hususlar da, çözüm getirilen konulardandı.

Poliçeye dair anlaşmazlıkların çözüm yeri, genel olarak şer'î mahkemeler idi. Kapitülasyon sözleşmeleriyle birçok yabancı devlet vatandaşına yargılama ayrıcalıkları verilmiş ve belirli para sınırının üzerindeki davaların İstanbul'da,

çoğunlukla da Divan-ı Hümâyûn'da görülmesine izin verilmişti. Taraflardan her ikisi de yabancı ülke vatandaşı olan davalar, ilgili ülke büyükelçilik veya konsoloslukunda görülmekteydi. Bir tarafı Osmanlı tebası olan davalar, 19. yüzyılın başından itibaren yerli ve yabancı tüccarlardan oluşan karma meclislerde görülmeye başlandı. 1840 yılında bir düzenleme yapılarak ilk ticaret mahkemeleri kuruldu. Ancak bu ticaret mahkemelerinin üyeleri, karma ticaret meclislerinde olduğu gibi yerli ve yabancı tüccarlardan oluşmaktaydı. Kanunname-i Ticaret yürürlüğe girdiğinde, poliçe problemlerinin çözüm yeri olarak hâlâ eski usul geçerliliğini korumaktaydı. Kanunname-i Ticaret yürürlüğe girdikten sonra yargılama aşamalarıyla ilgili bir çözüm getirilmemesinin eksikliği giderek hissedilmiş ve nihayet 1860 yılında Ticaret Kanunname-i Hümâyûnu'na Zeyil isimli kanun kabul edilerek ticaret mahkemelerinin yapısı ve işleyişi bir düzene kavuşturulmuştur. Bu kanunla aynı zamanda poliçe ve diğer ticarî davalarda temyiz yeri olarak Dersaadet İstinaf Divanı isimli bir mahkeme kurulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde, poliçenin hukuki düzenlemeler yapılarak öngörülebilir bir düzene kavuşturulmasıyla, 19. yüzyılda giderek kullanımı artmış ve yaygınlaşmıştır. Yurt içi kullanımın, Günümüz Türkiye'si, Balkanlar, Suriye ile Filistin bölgelerinde yaygınlık gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda İstanbul dışında en fazla kullanımın olduğu vilayetler Aydın, Selanik, Hüdavendigâr ve Edirne olarak göze çarpıyordu. İzmir'in bağlı olduğu Aydın, poliçe kullanımında başı çekmekteydi. Aydın da dâhil olmak üzere zikredilen vilayetler, Avrupa ile ticaretle de Osmanlı Devleti'nin en önemli vilayetleri olma vasfını taşımaktaydı.

İstanbul, poliçe kullanımının artışıyla finans merkezi haline geldi. İstanbul ve Galata'da, birçok yer ve handa poliçe işlemi gerçekleştirilmekteydi. Çünkü poliçe işlemlerinde keşideci, lehdar veya muhatap olarak yer alan sarraf, tüccar, poliçeci gibi aktörlerin, zikredilen yerlerde büroları bulunmaktaydı. Bu bağlamda özellikle İstanbul Suriçi'nde bulunan bazı hanlar ile iskele ve kapanlar (borsalar) poliçe işlemlerinin oldukça yoğun olarak yapıldığı yerlerdi. Ayrıca Galata'da da önemli miktarda poliçe işlemi gerçekleştirilmekteydi.

Genellikle Avrupa ile ticarî ilişkileri yoğun olan Aydın, Cezayir-i Bahr-ı Sefid, Edirne, Kıbrıs, Selanik ve Şam poliçeleri, çoğunlukla Galata'da işlem görmüştü. İstanbul Suriçi'nde bulunan Sümbüllü Han 4, Çukur Han, Yeni Han ve

Küçük Zağferancı Han 3'er, Valide Han da 2'şer vilayetin poliçelerinin, yoğun olarak işlem gördüğü hanlar olarak dikkati çekmekteydi. Selanik, Üsküp, Rumeli ve Halep vilayetlerinden gelen poliçelerin, en fazla işlem gördüğü yer, İstanbul Suriçi'nde Sümbüllü Han olarak ön plana çıkmaktaydı. Çukur Han'da Adana, Erzurum, Girit poliçeleri; Yeni Han'da Halep, Sivas ve Yanya poliçeleri; Küçük Zağferancı Han'da Adana Bolu ve Erzurum poliçeleri işlem görmüştü.

Avrupa ile ticaret ve ilişkilerin gelişmesi, poliçe kullanımının da artmasını sağlıyordu. Osmanlı Devleti'nin ekonomi politikaları da, Avrupa'ya çekilen poliçeleri artırmaktaydı. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin kuruşun değerini korumak için bazı Avrupalı tüccarlarla ve Dersaadet Bankası ile yaptığı kambiyo sözleşmeleri örneklik teşkil etmekteydi. Osmanlı parasının ayarının düşürülmesi, enflasyon, dış ticaret açıkları ve benzeri etkenlerle kuruşun değeri de düşmekteydi. Bu durumda Osmanlı hükümeti, paranın korunması hususunda Avrupa'daki bazı ülkelere poliçe keşide edilmesini organize edecek büyük tüccarlarla kambiyo sözleşmesi imzalamaktaydı. 1838 öncesinde Osmanlı Darphanesi, Avrupalı tüccarlarla kuruşun değerinin korunması hususunda yaptığı özel anlaşmalara rağmen başarılı olamamış ve sterlin, frank ve florinin değeri önemli oranda yükseliş göstermişti. 1838 yılında yapılan kambiyo sözleşmesi ile sterlinin, 98 kuruşa düşürülmesi ve bu seviyede tutulması hedeflenmiş, ancak 1838 yılında 107,25 kuruş olan sterlin, küçük bir düşüşle 1839 yılında 106,75 kuruşa düşmesine rağmen 98 kuruşluk hedef tutturulamamıştır. Yine de sterlinin fiyatının yükselmesinin önlenmesi sebebiyle kısmen başarılı olunmuştur. 1843 tarihli kambiyo sözleşmesinde ise sterlin fiyatının, 110 kuruşu aşmaması hedeflenmiştir. 1853 yılına gelindiğinde sterlin fiyatı, 111,5 kuruşa yükselmiş ve sterlin kuru, yaklaşık %1,3 artmıştır. Genelde aynı kişiler ile ikişer yıllık sözleşmeler yapılan 11 yıllık bu dönemde, sterlin fiyatı, istenilen seviyede tutulmuş ve kambiyo istikrarı hususunda başarılı olunmuştur.

Osmanlı Devleti'nin aldığı ilk dış borçlar da, tüccarlar aracılığıyla Londra ve Paris'e çekilen poliçelerle ödenmişti. Daha sonraki yıllarda da istikraz paralarının poliçe yoluyla ödenmesine devam edilmişti.

Avrupalı tüccarlar, Osmanlı Devleti'ndeki borçluları üzerine poliçe keşide etmekteydiler. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki büyükelçilik ve konsolosluklarının harcamaları için Osmanlı hükümeti üzerine poliçe çekilmekteydi.

Bu şekilde iki devlet arasında çekilen poliçelerde, çift paralı sistem hâkim olmaktaydı. Örneğin Fransa'da frank cinsinden yazılıp Osmanlı hükümeti üzerine çekilen poliçe, ödeme günündeki frankın carî fiyatından kuruş olarak ödenmekteydi. Bu da keşide tarihi ile ödeme tarihi arasındaki döviz kurundan etkilenmek anlamına gelmekteydi. Ayrıca Avrupa'ya çekilen poliçelerin, komisyon ve benzeri masrafları, yurtiçi masraflara nazaran bir hayli yüksekti. Yurt dışı poliçelerindeki komisyon oranı, genellikle yurt içi poliçelerinin iki katıydı. Daha önemlisi, hükümet adına çekilen poliçelerin komisyon dışındaki masraflarının, zaman zaman çok yüksek seyretmesiydi. Bu anlamda özellikle para ihtiyacının yükseldiği 1852 yılı sonrasında, poliçe komisyon oranları, en yüksek seviyelerine ulaşmıştı. Ancak 1860 sonrasında komisyonlar düşme eğilimine girmiştir.

Osmanlı hükümeti poliçe komisyonlarının yüksekliğinden şikâyet ederek kamu tahsilatlarının zaman zaman nakit olarak gönderilmesini emretmişse de, yol tehlikelerinin fazla olması ve ayrıca parayı nakit olarak taşımanın yüksek maliyeti sebebiyle poliçe kullanımına devam edilmiştir.

Sonuç olarak ticarî hayatta, bir hayli yaygınlaşan ticarî senetler ve özellikle poliçe, 19. yüzyıl boyunca giderek daha önemli hâle gelmişlerdir. Osmanlı hükümeti de, hem kamu tahsilatlarının İstanbul'a transferinde, hem de Avrupayla ilişkilerde kambiyo istikrarı, istikraz, büyükelçilik harcamaları ve benzeri konularda poliçe kullanımını yoluna gitmiştir.

KAYNAKÇA

1. Osmanlı Arşivi Kaynakları

Bâb-ı Âsafi Amedi Kalemî (A.AMD)

A.AMD, 29/72, 1 R. 1267 / 3 Şubat 1851.

Bâb-ı Âsafi Divan-ı Hümâyûn Kalemî (A.DVN)

A.DVN, 40/76, 25 Za. 1264 / 23 Ekim 1848.

Bâb-ı Âsafi Divan-ı Hümâyûn Sicilleri Mühimme Kalemî Defterleri (A.DVNS.MHM.d)

A.DVNS.MHM.d, 96/65, 20 Ramazan 1067 / 2 Temmuz 1657.

Bâb-ı Âsafi Divan-ı Hümâyûn Sicilleri Şikâyet Kalemî Defterleri (A.DVNS.ŞKT.d)

A.DVNS.ŞKT.d, 33, sayfa 101, hüküm 441, 29 Şevval 1112 / 8 Nisan 1701.

Bâb-ı Âsafi Divan-ı Mektubi Kalemî (A.MKT)

A.MKT, 102/57, 17 Z. 1263 / 26.11.1847.

A.MKT, 3/2, 25 C. 1258 / 3 Ağustos 1842.

A.MKT, 69/62, 17 Ra. 1263 / 5 Mart 1847.

A.MKT, 92/66, 27 R. 1263 / 14.04.1847.

A.MKT, 96/47, 16 L. 1263 / 27.09.1847.

Bâb-ı Âsafi Divan-ı Mektubi Umumi Kalemî (A.MKT)

A.MKT.UM, 32/63, 1266 Za 17 / 24.09.1850.

Bâb-ı Âsafi Evrak Odası Kalemî (BEO)

BEO, 4112/308337, 28 Teşrin-i Evvel 1328 / 10 Kasım 1912.

BEO, 703/52671, 25 Ca. 1313 / 13.11.1895.

Cevdet Tasnifi Adliye Kalemî (C.ADL)

C.ADL, 34/2052, 9 Ş. 1214/6 Ocak 1800.

C.ADL, 4/276, 4 Ra. 1265/28 Ocak 1849.

Cevdet Tasnifi Askeriye Kalemî (C.AS)

C.AS, 1191/53202, 24 Za. 1254/8 Şubat 1839.

Cevdet Tasnifi Bahriye Kalemi (C.BH)

C.BH, 144/6937, 11 Za. 1214 / 6 Nisan 1800.

Cevdet Tasnifi Belediye Kalemi (C.BLD)

C.BLD, 109/5407, 28 L. 1255 / 4 Ocak 1840.

Cevdet Tasnifi Dahiliye Kalemi (C.DH)

C.DH, 108/5369, 4 Aralık 1840.

C.DH, 127/6324, 19 N. 1235 / 30 Haziran 1820,

C.DH, 277/13819, 5 M. 1213 / 17 Haziran 1798.

C.DH, 48/2399, 1 Za. 1237 / 20 Temmuz 1822.

C.DH, 48/2399, 9 R. 1237 / 3 Ocak 1822.

C.DH, 91/4506, 9 R. 1242 / 10 Kasım 1826.

C.DH, 97/4824, 7 Ş. 1241 / 17 Mart 1826.

C.DH, 99/4913, 15 M. 1242 / 19 Ağustos 1826.

Cevdet Tasnifi Darphane Kalemi (C.DRB)

C.DRB, 39/1939, 1 Za. 1233 / 2 Eylül 1818.

Cevdet Tasnifi Hariciye Kalemi (C.HR)

C.HR, 145/7203, 2 Nisan 1840.

C.HR, 179/8925 / 16 C. Sene 207 / 27 Ocak 1793.

C.HR, 185/9246, 17 B. 1270 / 15 Nisan 1854.

C.HR, 2171, 26 Ocak 1839.

C.HR, 42/2307, 16 Z. 1208 / 15 Temmuz 1794.

C.HR, 53/2606, 25 Ra. 1215 / 16 Ağustos 1800.

C.HR, 53/2650, 28 Ağustos 1841.

C.HR, 90/4461, 29 Aralık 1840,

Cevdet Tasnifi İktisat Kalemi (C.İKTS)

C.İKTS, 2/98, 18 S. 1212 / 17 Ağustos 1797.

C.İKTS, 39/1945, 4 Ca. 1235 / 18 Şubat 1820.

Cevdet Tasnifi Maarif Kalemi (C.MF)

C.MF, 14/681, 11 M. 1253 / 17 Nisan 1837.

C.MF, 152/7588-3, 2 Haziran 1841.

C.MF, 44/2188, 30 Haziran 1843.

Cevdet Tasnifi Maliye Kalemi (C.ML)

C.ML, 3233, 1 M. 1270 / 4 Ekim 1853.

C.ML, 573/23564, 17 Ca. 1269 / 26 Şubat 1853.

C.ML, 8765, 28 R. 1257 / 18.06.1841.

C.ML, 907, 19 Ca. 1204 / 4 Şubat 1790.

Bâb-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi (D.BŞM.d)

D.BŞM.d, 1343, 1 R. 1129 / 15 Mart 1717.

D.BŞM.d, 6965, 22 R. 1216 - 27 Z. 1216 / 1 Eylül 1801 - 30 Nisan 1802.

D.BŞM.d, 6965, s. 2, 22 R. 1216/1 Eylül 1801.

D.BŞM.d, 6965, s. 3, 29 R. 1216 / 8 Eylül 1801.

D.BŞM.d, 6965, s. 6, 19 C. 1216 / 27 Ekim 1801.

D.BŞM.d, 6965, s. 16, 19 N. 1216 / 23 Ocak 1802.

Bâb-ı Defteri Darphane Kalemi Defterleri (D.DRB.d)

D.DRB.d, 677, 2 Ra. 1231 - 21 C. 1231 / 1 Şubat 1816 - 19 Mayıs 1816.

D.DRB.d, 677, s. 3, 2 Ra. 1231 / 1 Şubat 1816.

D.DRB.d, 677, s. 11, 12 C. 1231/10 Mayıs 1816.

D.DRB.d, 677, s. 14, 1 C. 1231 / 29 Nisan 1816.

D.DRB.d, 1125, 18 R. 1246 - 17 Ra. 1247 / 6 Ekim 1830 - 26 Ağustos 1831.

D.DRB.d, 1125, s. 2, 22 R. 1246 / 10 Ekim 1830.

Bâb-ı Defteri Darphane Muhasebe Kalemi (D.DRB.MH)

D.DRB.MH, 434/38, 7 Recep 1245 / 02.01.1830.

D.DRB.MH, 440/22, 7 Za. 1245 / 30 Nisan 1830.

D.DRB.MH, 450/9, 22 R. 1246 / 10 Ekim 1830.

D.DRB.MH, 452/5, 1 C. 1246 / 17.11.1830.

D.DRB.MH, 462/12, 9 L. 1246 / 23 Mart 1831.

D.DRB.MH, 462/53, 25 Z. 1246 / 6 Haziran 1831.

D.DRB.MH, 542/38, 4 Za.. 1250 / 4 Mart 1835,

D.DRB.MH, 545/4, 9 Z. 1250 / 8 Nisan 1835.

D.DRB.MH, 577/7, 25 Kanun-ı Sani (Ocak) 1836.

D.DRB.MH, 599/36, 14 Eylül 1836.

D.DRB.MH, 626/49, 4 L. 1253 / 1 Ocak 1838.

Darphane-i Âmire Muhasebe Kalemi (DRB.MH)

DRB.MH, 456/39, 9 Ş. 1246 / 23.01.1831.

DRB.MH, 457/5, 12 N. 1246 / 24.02.1831.

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Defterleri (EV.d)

EV.d, 19919, 14 M. 1283 - 24 Kanun-ı Evvel 1284 / 29 Mayıs 1866 - 8 Mart 1869.

EV.d, 19919, s. 9a, 2 Ca. 1283 / 12 Eylül 1866.

Hatt-ı Hümâyûn Evrâkı (HAT)

HAT, 1627/11-6-1, 17 Mayıs 1838.

HAT, 473/23127D - 29 Z. 1253 / 26 Mart 1838, "Al

HAT, 527/25883A.

HAT, 528/25963, 29 Z. 1252 / 6 Nisan 1837.

Hazine-i Hâssa Nezâreti Defterleri (HH.d)

HH.d, 6898, 3 Nisan 1300 - 27 Nisan 1301 / 15 Nisan 1884 - 9 Mayıs 1885.

HH.d, 6898, s. 4, 4 Haziran 1300 / 16 Haziran 1884.

HH.d, 15548, 11 Ş. 1236 / 14 Mayıs 1821.

HH.d, 2181, 5 M. 1224 - 23 Z. 1224 / 20 Şubat 1809 - 29 Ocak 1810.

HH.d, 2181, s. 5a, 5 M. 1224,

HH.d, 2181, s. 7b, 18 N. 1224/27 Ekim 1809.

HH.d, 30383, 12 Mart 1309 - 2 Mayıs 1314 / 24 Mart 1893 - 14 Mayıs 1898.

Hazine-i Hâssa Nezâreti Hereke Fabrikası Kalemi (HH.HRK)

HH.HRK, 20/22, 7 Temmuz 1282 / 19 Temmuz 1866.

Hariciye Nezâreti Mektubi Kalemi (HR.MKT)

HR.MKT, 1/19, 13 Ş. 1258 / 19 Eylül 1852.

Hariciye Nezâreti Tercüme Odası Kalemi (HR.TO)

HR.TO, 321/63, 21 Eylül 1861.

HR.TO, 322/31, 8 Kasım 1862.

İrade Dahiliye Evrâkı (İ.DH)

İ.DH, 306/19420-2-1, 27 Za. 1270 / 21 Ağustos 1854.

İrade Hariciye Evrâkı (İ.DH)

İ.HR, 115/5581, 24 Muharrem 1271 / 17 Ekim 1854.

İrade Mesâil-i Mühimme Evrâkı (İ.MSM)

İ.MSM, 20/485, 29 R. 1259 / 29 Mayıs 1843.

İrade Meclis-i Vâlâ Evrâkı (İ.MVL)

İ.MVL, 1077/64, 27 Ra. 1283 / 9 Ağustos 1866.

İ.MVL, 258/9639, 18 Ra. 1269 / 30 Aralık 1852.

İ.MVL, 304/12492, 1 Ş. 1270 / 29 Nisan 1854.

Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD.d)

MAD.d, 8135, 3 S. 1246 - 26 Ş. 1246 / 24 Temmuz 1830 - 9 Şubat 1831.

MAD.d, 8197, s. 5a, 10 M. 1218/2 Mayıs 1803.

MAD.d, 8201, s. 31, 30 Za. 1255 / 4 Şubat 1840.

MAD.d, 8245, 14 M. 1245 - 25 R. 1246 / 16 Temmuz 1829 - 13 Ekim 1830.

MAD.d, 8401, 10 C. 1246 - 17 S. 1247 / 26 Aralık 1830 - 28 Temmuz 1831.

MAD.d, 8401, s. 16, 19 N. 1246/3 Mart 1831.

MAD.d, 10876, 13 Ş. 1266 - 7 Z. 1266 / 24 Haziran 1850 - 14 Ekim 1850.

MAD.d, 10894, s. 169, 29 M. 1276.

MAD.d, 10929, 16 Z. 1275 - 29 Z. 1276 / 30 Temmuz 1859 - 6 Temmuz 1860.

MAD.d, 10929, s. 223, 22 Za. 1282,

MAD.d, 11035, 1 Mart - 28 Şubat 1268 / 13 Mart 1852-12 Mart 1853.

MAD.d, 11125, 5 Ca. 1276 - 28 Z. 1276 / 1 Aralık 1859 - 18 Temmuz 1860.

MAD.d, 11790, 18 M. 1254 - 27 Z. 1255 / 13 Nisan 1838 - 2 Mart 1840.

MAD.d, 12005, 11 Za. 1245 - 23 Z. 1246 / 4 Mayıs 1830 - 4 Haziran 1831.

MAD.d, 12005, s. 48, 13 R. 1245 / 22 Eylül 1829.

MAD.d, 12097, 27 Za. 1265 - 19 Za. 1266 / 15 Ekim 1849 - 26 Eylül 1850.

MAD d, 12276, 23 Za. 1265 - 9 M. 1267 / 14 Kasım 1850 - 11 Ekim 1849.

MAD d, 12276, s. 44, 13 Ş. 1266/24 Haziran 1850.

MAD.d, 12278, 14 Ra. 1266 - 29 Z. 1266 / 28 Ocak - 5 Kasım 1850.

MAD.d, 12278, s. 9, 16 S. 1267.

MAD.d, 12279, 27 Z. 1265 - 19 Z. 1266 / 14 Kasım 1849 - 26 Ekim 1850.

MAD.d, 12302, 6 C. 1231 - 10 M. 1232 / 4 Mayıs 1816 - 30 Kasım 1816.

MAD.d, 12465, 3 Ş. 1230 - 11 Z. 1231 / 11 Temmuz 1815 - 2 Kasım 1816.

MAD.d, 12496, 15 Nisan 1851 / 17 Ocak 1852.

MAD.d, 12497, 25 Nisan 1851 / 25 Nisan 1852.

MAD.d, 12498. 25 Nisan 1851 / 25 Nisan 1852.

MAD.d, 12499, 25 Nisan 1851 / 25 Nisan 1852.

MAD.d, 12885, 1 Mart - Şubat 1292 / 13 Mart 1876 - 12 Mart 1877.

Maliye Nezâreti Vâridât Muhasebesi Kalemi Defterleri (ML.VRDd)

ML.VRD.d, 2565, 2 Ca. 1271 / 21 Ocak 1855, sayfa 5.

ML.VRD.d, 2565, 20 S. 1271 / 12 Kasım 1854, sayfa 2.

Meclis-i Vâlâ Evrâkı (MVL)

MVL, 1032/4, 6 R. 1282 / 28 Ağustos 1865.

MVL, 1035/118, 19 M. 1284 / 23 Mayıs 1867.

Şûrâ-yı Devlet Evrâkı (ŞD)

ŞD, 2817/14, 16 Eylül 1328 / 25 Eylül 1912.

ŞD, 355/43, 5 S. 1312 / 8 Ağustos 1894.

ŞD, 355/43, 3 M. 1312 / 7 Temmuz 1894.

2. Basılı Eserler

"257 Sayılı Çekler Hakkında Kanun", Takvim-i Vekâyi ile Neşr ve İlanı: 16 Nisan 1330, numara 1801, **İkinci Tertip Düstur**, Dersaadet, Matbaa-i Âmire, 1334, Cilt 6, Sayfa 535.

"Bono Nizamnamesi", **Ceride-i Havadis**, sayı 1195, s. 1; 23 Z. 1280 / 30 Mayıs 1864.

Ceza Kanunnâmesi, **Düstur 1. Tertip, 4. Cilt**, m. 155, 17 Z. 1278 / 15 Haziran 1862.

Kanunnâme-i Ticaret, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Salonu, Demirbaş No: 130445, İstanbul 10 Rebiülâhir 1265.

- Ticaret Kanunnâme-i Hümâyûnu'na Zeyil (T.K.Z.)**, Düstur 1. Tertip, C. 1, s. 445-465, Madde 4; 9 Şevvâl 1276 / 30 Nisan 1860.
- Türk Hukuk Lûgatı**, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara 1991.
- Türk Ticaret Kanunu**, Resmi Gazete Tarihi: 14.02.2011, Kanun No: 6102.
- Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.
- Zeyl-i Sak**, İstanbul, Mahmut Bey Matbaası, 1302.
- Abdurrahman Talat,
- Ahmed Reşid,
- Avramaki Papadopolos,
- Ahmed Reşid,
- Akar, Şevket Kamil, Al, Hüseyin
- Akkuş, Yakup
- Akyıldız, Ali
- Akyıldız, Ali, Özkaya, Yücel
- Al, Hüseyin, Akar, Şevket Kamil
- Al, Hüseyin,
- Atay, Sabri ve diğerleri (Haz.),
- Hukuk-ı Ticaret**, İstanbul, E. M. Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1303.
- Hukuk-ı Ticaret**, İstanbul, Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi Matbaası, 1311.
- Osmanlı Dış Borçları ve Gözetim Komisyonları (1854-1856)**, İstanbul, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2003.
- "Osmanlı Taşra Maliyesinde Reform: Merkez - Taşra Arasındaki İdari-Mali İlişkiler ve Vilayet Bütçeleri (1864-1913)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2011.
- "Kaime", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, C. 24, s. 213.
- "Para", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2007, C. 34, s. 164-165.
- "Muhassıl", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2006, C. 31, s. 18-19.
- "Osmanlı Maliyesinde Kısır Döngü ve 1861 Krizi", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, İstanbul 2008, sayı 18, s. 52.
- Osmanlı Devleti'nde Kambiyo İstikrarı Uygulaması (1838-1863)**, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2011.
- İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi, 46 Numaralı Sicil**, Hüküm No: 697, İSAM yayınları, İstanbul 2011, C. 19.

- Aydın, H. Yunus "Karz", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, C. 24, s. 523.
- Bayındır, Abdulaziz **Ticaret ve Faiz**, İstanbul, Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2007.
- Bayındır, Servet "Finansal Türev Varlıklar ve Bu Varlıklar Üzerine Yapılan Sözleşmelerin Fıkhî Tahlili", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2005, sayı 12, s. 64, 65 ve 68.
- "Sermaye ve Tarihsel Süreçte Mali Aracı Kurumların Sermayeye Yaklaşım Tarzı", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2001, sayı 4, s. 182.
- Bayraktar, Kaya, "Osmanlı Bankası'nın Kuruluşu", **Cumhuriyet Ü. İktisadî ve İdarî Bilimler Dergisi**, Sivas 2002, C. 3. Sayı 2.
- "Osmanlı Bankasının Merkez Bankası Fonksiyonu (1863-1875)", **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, İzmir 2011, C. 3, s. 92.
- Bekir Behlül **Police**, İzmir, Hizmet Matbaası, 1309.
- Beydilli, Kemal "Yaş Antlaşması", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 43, s. 343-347.
- Bilgili Kars, Rümeysa "18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'ya Gelen Tüccarların Ticarî Faaliyetleri", **Konya Kitabı XVI - Konya Ticaret Tarihi**, Konya, Konya Ticaret Odası Yayınları, 2018, C. 1, s. 330.
- Birol, Nurettin "Halil Rıfat Paşa ve Dönemi İcraatları", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İnönü Ü. SBE, Malatya 1999.
- Bisschop, W. R., **The Rise of the London Money Market 1640-1826**, Ontario-Canada 2001.
- Bozkurt, Gülnihal **Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2010.
- Bölükbaşı, Ömerül Faruk "İstanbul Sarrafları (1691-1835)", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, İstanbul 2014, sayı 30, s. 19.
- Coşar, Nevin, Ed. Demirel, Fatmagül "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tüketim Alışkanlıkları", **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esnaf ve Ticaret**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.

- Çakır, Coşkun **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**, Ankara, Küre Yayınları, 2012.
- Çelik, Aydın, Yıldırım, Taner "Abbasiler Dönemi Bağdat Çarşıları", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Elazığ 2013, C. 23, sayı 1, s. 250.
- d'Arienzo, Valdo "Kredi ve Para", Ed.: Umberto Eco, Çev.: Leyla Tonguç Basmacı, **Ortaçağ**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2010.
- Davide, Diego "İmalat Alanının Gelişimi ve Loncalar", Ed.: Umberto Eco, Çeviri: Leyla Tonguç Basmacı, **Ortaçağ**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2010.
- Demir, Fahri "Sigorta (Âkile Müessesesi ve Süftece Muamelesi Işığında Bir Tedkik)", **AÜİFD**, C. Ankara 2002, C. XLIII, sayı 2, s. 174.
- Denzel, Markus A., The European Bill of Exchange, IEHC, Helsinki 2006.
- Durmuş, Abdullah "Fıkhî Açından Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Ü. SBE, İstanbul 2008.
- E. İrfan, **Mecmua-i Kavânîn ve Nizâmât**, İstanbul, Cemal Efendi Matbaası, 1316.
- Efe, Ayla "Muhassıllık Teşkilatı", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Anadolu Üniversitesi SBE, Eskişehir 2002.
- Ekinci, Ekrem Buğra, **Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2004.
- Eldem, Edhem "18'inci Yüzyılda İstanbul'da Polişe Tedavülü ve Kambiyo Kurları Hakkında", **X. Türk Tarih Kongresi (22-26 Eylül 1986), Kongreye Sunulan Bildiriler**, 4. Cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993, s. 1671-1672.
- Erol, Rasim ve diğerleri (Haz.), **Osmanlı Bankası Tarihi**, İstanbul, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 1999.
- Erol, Rasim ve diğerleri (Haz.), **İstanbul Kadı Sicilleri Bab Mahkemesi, 12 Numaralı Sicil**, Hüküm No: 1216, İSAM yayınları, İstanbul 2010, C. 16.
- Galib Bahtiyar, "Ticaretin Hakiki Sermayesi İtibardır.", **Hayat Gazetesi**, Ankara 13 Ekim 1927, C. 2, s. 14.
- Genç, Mehmet "İltizam", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2000, C. 22, s. 156-157.

- Gönüllü, Ali Rıza "Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Hayvanlar Vergisi (1920-1962)", **SÜTAD (Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi)**, Konya-Güz 2015, sayı 38, s. 38.
- Gümüş, Musa "Anayasal ve Meşrûfî Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi", **Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi**, Ankara 2008, sayı 47, s. 224-225.
- Güran, Tevfik **Resmî İstatistiklere Göre Osmanlı Toplum ve Ekonomisi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- İktisat Tarihi**, İstanbul, Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş., 2003.
- Halil Cemaleddin, Hrant Asador, **Ecânibin Memâlik-i Osmaniye'de Hâiz Oldukları İmtiyâzât-ı Adliye**, Dersaadet, Hukuk Matbaası, 1331.
- Hasan Akif, **Polîçenin Tarihçesi**, Dersaadet 1337.
- Hasan Ferid, **Meskûkât, Nakid ve İtibâr-ı Malî**, İstanbul, Hukuk Matbaası, 1330, C. 1.
- Evrâk-ı Nakdiye, Nakid ve İtibâr-ı Malî**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1334, C. 2.
- Bankacılık, Nakid ve İtibâr-ı Malî**, İstanbul Matbaa-i Âmire, 1334, C. 3.
- Hüseyin Galib **Kamus-ı Hukuk**, İstanbul, Cemal Efendi Matbaası, 1305.
- İmregün, Oğuz **Kıymetli Evrak Hukuku**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1998.
- İnal, Nihat **Adli Tıp ve Ekonomik Terimli Hukuk Sözlüğü**, Ankara, Sözkese Matbaacılık, 2003.
- İnalcık, Halil "Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret", **Doğu - Batı Dergisi**, İstanbul 2003.
- İnan, Nurkut "Kanunname-i Ticaret'e Göre Protestolar", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1965-1966, C. 22-23, s. 829.
- İşbilir, Ömer "Yük", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2013, C. 44, s. 47.
- Kal'a, Ahmet, "Esnaf", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1995, C. 11, s. 423-424.

- Kallek, Cengiz "Sak", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2008, c. 35, s. 584.
- Kallek, Cengiz, "Süftece", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2010, C. 38, s. 19-21.
- Kara, Mustafa Sencer, "Haksız Protesto", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XX, Yıl 2016, Sayı 2, 171.
- Karaman, Fikret ve diğerleri, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Kaya, Alp Yücel "19. Yüzyıl İzmir'inde Tüccarlar ve Esnaflar veya Hacıağalar, Beyler ve Frenkler", Ed.: Fatmagül Demirel, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esnaf ve Ticaret**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 80-81.
- Kaya, Arslan **Gerekçeli Karşılaştırmalı - Notlu Türk Ticaret Kanunu**, İstanbul 2016.
- Kazım, **Ticaret-i Berriye Kanunnâmesi Şerhi**, İstanbul, Kaspar Matbaası, 1315.
- Kenanoğlu, M. Macit, **Osmanlı Ticaret Hukuku**, İstanbul, Lotus Yayınevi, 2005.
- Kendigelen, Abuzer ve diğerleri, **Kıymetli Evrak Hukuku**, İstanbul, 12 Levha Yayınları, 2015.
- Koçak, Asuman "Salnamelere Göre Ankara Vilayeti (1871-1907)", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Ü. SBE, Ankara 2013.
- Konan, Belkıs "Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Ü. SBE, Ankara 2006.
- Kumaş, Mehmet Salih "Bir Finansman Yöntemi Olarak İş Ortaklığı Uygulaması: Mudârebe - Commenda Karşılaştırması", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bursa 2006, C. 15, sayı 1, s. 373.
- Kütükoğlu, Mubahat S. "Defterdar", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C. 9, s. 95-96.
- Lawson, William John **The History of Banking**, London, Richard Bentley, 1850.
- M. İskender, **Rehber-i Ticaret**, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1300 / 1884.

- Martin, Sean, **Tüm Gizemleriyle Tapınak Şövalyeleri**, Çev.: Barış Baysal, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2009.
- Maxim, Mihai "Voyvoda", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2013, C. 43, s. 128.
- Mehmed Aziz Giridî, **Poliselerin Ciro su**, İstanbul, Artin Asadoryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1309.
- Mehmed Celaledin, **Hukuk-ı Ticaret Dersleri**, İstanbul, Matbaa-i Hukukiye, 1328, C. 1.
- Mehmed Hikmet, **Lahey Poliş Konferansında Suret-i Kat'iyede Kabul Olunan Mukavele-i Düveliye ile Nizamname-i Müsterek ve Çek hakkındaki mukarrerât-ı Muvakkate Suretleridir**, İstanbul, Hukuk Matbaası, 1329.
- Mert, Talip, Günalan, Rıfat (Haz.), **Kavâid-i Muâmelât-ı Ticâriye ve Usûl-i Hesabât-ı Defteriye**, Dersaadet, Karabet Matbaası, 1315.
- Mumcu, Ahmet **Muhtasar Usûl-i Defterî**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1317.
- Mustafa Zühdü, **İstanbul Kadı Sicilleri Eyüp Mahkemesi, 82 Numaralı Sicil**, Hüküm No: 174, İSAM yayınları, İstanbul 2011, C. 29.
- Nazaret Hilmi, **Teşrih-i Kanun-ı Ticaret**, İstanbul, Karabet ve Kaspar Matbaası, 1303, C. 2.
- Örenç, Ali Fuat **Bonds Without Borders: A History of the Eurobond Market**, Wiley, Cornwall, United Kingdom, 2015.
- Özkaya, Yücel **Mali Piyasalar ve Banka Siyaseti**, İstanbul, Ticaret Mekteb-i Âlisi Talebe Cemiyeti Neşriyatı, 1337.
- Özvar, Erol **Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Ü. SBE, Konya 2011.
- Özvar, Erol **"Mutasarrıf"**, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2006, C. 31, s. 377-37.
- Özvar, Erol **"Mütesellimlik"**, **TDK İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2006, C. 32, s. 203.
- Özvar, Erol **"Voyvoda"**, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2013, C. 43, s. 130.

- Pakalın, Mehmet Zeki **Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983, C. 1, C. 2 ve C. 3.
- Pamuk, Şevket **Osmanlı - Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2007.
- Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s. 94.
- Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Quataert, Donald **Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2011.
- Quinn, Stephen, Roberds, William, **"The Evolution of the Check Ağustos a Means of Payment: A Historical Survey"** Federal Reserve Bank of Atlanta, Economic Review, Number 4, Atlanta 2008.
- Reault, Lui, Lyon, Saint Kan, Çev.: Lütfü ibn-i el-Hakkı, **Rehber-i Hukuk-ı Ticaret**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1327.
- Sahillioğlu, Halil "Bursa Kadı Sicillerinde İç ve Dış Ödemeler Aracı Olarak Kitabu'l-kadı ve Süfteceler", **Türkiye İktisat Tarihi Semineri**, Ankara 1975, s. 112-116.
- Sencer, Muzaffer "Tanzimat'a Kadar Osmanlı Yönetim Sistemi", **Ankara, Amme İdaresi Dergisi**, 1984, C. 17, sayı 2, s. 27.
- Serdaroğlu, Ü. Serdar "Osmanlı Devleti'nde İlk Banka: Dersaadet Bankası ve Poliçe İşlemleri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2011.
- Sergiz Nihad, **Usul-i Muhasebe-i Maliye yahut Banka, Borsa ve Sigorta Muhasebesi**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1334/1918.
- Sertoğlu, Midhat **Osmanlı Tarih Lûgati**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1986.
- Şahin Allahverdi, Reyhan "XVIII. Yüzyılda Edirne'de Ticaret Yapan Fransız Tüccar ve Hukukî Statüleri", **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 2, Sayı 4, s. 168.
- Şenyurt, Ali "18 ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Poliçe Kullanımı ve Poliçeci Esnafı",

- Tabakoğlu, Ahmet, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Ü. SBE, İstanbul 2016.
- Tekdemir, Aziz **Türkiye İktisat Tarihi, İstanbul**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2008.
- Tuğlacı, Pars "Ticaret Nezâreti'nin Kuruluşu ve İdari Birimleri", **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esnaf ve Ticaret**, Ed.: Fatmagül Demirel, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.
- Turan, M. Fatih **Okyanus Ansiklopedik Türkçe Sözlük**, İstanbul, Pars Yayınevi, 1974, C. 3.
- Warner, Daniel ve diğerleri "İslam Hukuku Açısından Usulsüz Vedia Akdi", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Konya 2010, sayı 15, s. 419.
- Yanko Vitinos, **The Legal Environment and Advanced Business Law**, Boston, Flat World Knowledge, 1 November 2011.
- Yavuz, Ali **Şerh-i Kanun-ı Ticaret**, İstanbul, Mehran Matbaası, 1296/1880.
- "Başlangıcından Bugüne Türkiye'nin Borçlanma Serüveni: Durum ve Beklentiler", **SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Isparta 2009, sayı 20, s. 206.

3. İnternet Kaynakları

- <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/alman-imparatorlugu-ikinci-reich-852>; Erişim Tarihi: 13.01.2019.
- Kohn, Meir, Risk Instruments in The Medieval and Early Modern Economy, Working Paper, Hanover 1999, Erişim: 24 Nisan 2016.
- Tekin, Kemal Hakan "Osmanlı Hakimiyeti Döneminde Halep Şehrindeki Ticarî Yapılanma", **The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)**, https://www.jasstudies.com/Makaleler/1168205201_34tekinkemal%20hakan, S. 689-690, Erişim Tarihi: 20.01.2019.

EKLER

Ek 1: Kanunname-i Ticaret'teki Poliçe ile İlgili Maddeler (144 ve 145. Maddeler Bonoyla İlgilidir)

Fasl-ı Sâdis: Beyne't-tüccar Mütedâvil Olan Poliçe Usûlü Beyânındadır

70'inci Madde: Poliçe kağıdı bir mahalden diğer mahalle çekilip elbet bir tarihi olmak ve tediye olunacak mebâliğin miktarı ve gerek akçeyi verecek şahsın ismi ve ne vakit ve ne mahalde tediye olunacağı tasrih olunup karşılığı nukûd ve emtiadan mı ibarettir; yoksa bir hesaba mahsuben veya başka bir cihetten midir; beyan olunmak lâzımdır ve bir şahs-ı gâibin emrine mi menûttur; yoksa çeken adamın tasarrufunda mıdır; sarahaten zikrolunup ancak bir, iki, üç, dört ve bundan ziyâde nüshası olur ise onu dahi zikrederek kaçınıcı nüsha olduğunu beyan etmek lazımdır.

71'inci Madde: Bir poliçe kâğıdı bir kimse üzerine çekilip de meblağı diğer kimse tarafından veyahut âhar memlekette mukim başka şahıs canibinden te'diye olunmak poliçe kâğıdında münderiç ise câizdir ve dahi başkasının emir ve siparişine mebni çekilip yine onun hesabına mahsûb kılınmak câizdir.

72'inci Madde: Bir poliçede çekilen mahal te'diye olunacak mahalli ve keşide olunan şahsın ismiyle sanatı maddelerinden biri hakikate makrûn olmayarak tahrir olunmuş ise o makûle poliçe kâğıdı poliçe hükmünde mu'teber olmayıp âdi temessük gibi addolunur.

73'üncü Madde: Poliçenin karşılığı poliçeyi çeken kimse tarafından ve eğer başkasının hesabına mahsuben keşide kılınır ise, o kimse cânibinden tedarik olunmak lâzım gelip lede'l-iktizâ gerek poliçe olunan ve gerek sonradan devir ve havale kılınan cirantalar hakkında dâima poliçe olunan meblağ için başkasının hesabına mahsuben poliçe çeken kimse zâmin olmaktan halâs olamaz.

74'üncü Madde: Poliçenin vadesi geldikde üzerine poliçe çekilen kimsenin zimmetinde keşide eden veyahut poliçeyi sipariş ve emreyleyen kimseler hiç olmaz ise poliçenin meblağı kadar alacakları olmak lazımdır.

75'inci Madde: Poliçe kâğıdı mademki kabul oluna, hemen kabulü keyfiyetinden karşılığı dahi mevcûd olduğu müstebân olup ol bâbda zahrına vaz'-ı imzâ eden ashâb-ı havâlât indinde delil-i kâfidir ve poliçe kâğıdı ister kabul olunsun ister olunmasın mademki va'desi geldikde akçesi verilmemiş ola, üzerlerine keşide olunmuş kimselerin zimmetlerinde poliçenin va'desinde karşılığı derdest ve mevcûd olduğunu isbât etmek yalnız keşide edenin müterettib zimmeti olup edemediği takdirde velev protesto kâğıdı mühlet-i mu'ayyenesinden sonra icrâ olunmuş ise dahi poliçenin meblağını tazmin etmek yine keşide eden şahsın lâzime-i zimmetidir.

76'inci Madde: Poliçe kâğıdını çeken ve gerek havâlesini eden kimseler poliçenin kabulü ve va'desinde te'diyesi için birbirine mütekeffildirler.

77'inci Madde: Poliçenin adem-i kabulü protesto ta'bir olunur bir sened ile isbât olunur.

78'inci Madde: Poliçenin adem-i kabulüne dâir protesto zuhurunda poliçenin va'desi geldikde te'diyesini te'min için her ciranta kendinden mukaddem vaz'-ı imzâ eden

cirantadan ve ol dahi mukaddeminden tâ keşide eden kimseye varınca kefil veya rehin mütâlebe ve ahzına kâdir olup aksi üzere yani mukaddem olan mu'ahhar olan cirantadan kefil ve rehin talebine muktedir değildir. Her kangısı kefil ya rehin vermez ise protesto ve re-kambiyo yani iâde masârıfı ile poliçenin akçesini te'diyeye mecburdur.

79'uncu Madde: Poliçeyi kabul eden kimse elbette meblağını vermeye müte'ahhid olur ve çeken adam poliçenin kabulünden evvel müflis olup da kabul eden adam haber alamadığı takdirde bile yine kabulden nükûl ile akçesini vermemeye salâhiyeti olamaz.

80'inci Madde: Poliçenin kabulü keyfiyeti imza ile tasdik olunmak ve makbulümdür tabiriyle beyan kılınmak ve ibrazından sonra bir veya müteaddid gün veyahut bir veya müteaddid mah vadesi var ise kabulü tarihini tasrih etmek lâzım gelip kabul olduğu gün yazılmamış ise poliçenin tarihinden itibaren vadesi hulûlünde akçesi verilmek lâzımdır.

81'inci Madde: Bir poliçenin tediyesini kabul eden şahsın mahall-i ikâmetinde icrâ olunmayıp da başka bir mahalde ifâ olunacağı takdirde tediyeye edecek kimsenin mahall-i ikâmeti kabul eden adam tarafından işâret olunur ki adem-i tediyesi takdirinde iktizâsı icrâ oluna.

82'inci Madde: Poliçenin kabulü bir şarta merbut olmak câiz olmayıp ancak poliçede muayyen mebâlîğin yalnız bir miktarına münhasır olmak tecvîz olunur ise de yine baki kalacak mebâlîğ için protesto etmek hâmilinin vazife-i zimmetidir.

83'üncü Madde: Poliçe kağıdı ibrâz olduğu anda ve nihayet 24 saat zarfında kabul olunmak gerektir. Kaldı ki 24 saat mürûr edip de geriye red olunmadığı sûrette ister kabul olunsun ister olunmasın her kim tevkif etmiş ise onun üzerine kalıp zarar ve ziyânı için hâmil indinde mes'ûldür.

84'üncü Madde: Poliçenin adem-i kabulüne dâir protesto olduğu hâlde poliçeyi çekmiş veyahut zahrına vaz'-ı imzâ birle havâlesini kabul etmiş olanların birine itibaren tavassut edecek başka bir kimse tarafından kabulü câiz olup ancak tavassut keyfiyeti protesto kağıdında zikrolunmak ve mutavassıt tarafından imzâ kılınmak lâzımdır.

85'inci Madde: Mutavassıt olan kimse her kim için tavassut etmiş ise bilâ-imhâl tavassutunu ona ihbâr etmeye mecburdur.

86'ncı Madde: Mademki bir adam kendisi üzerine keşide kılınan poliçeyi kabul etmeye her ne kadar tavassut tarikiyle başkası tarafından kabul olunmuş ise de yine hâmil olan kimse poliçeyi keşide etmiş ve gerek havâlesini kabul eylemiş olanların aleyhlerinde bilcümle istihkâkâtını vikâyet ederek iddiaya salâhiyeti derkârdır.

87'nci Madde: Poliçe kâğıdı ibrâz olduğu anda veyahut ibrâzı gününden itibaren bir ve müte'addid yevm ve mâhtan sonra veya tarihi gününden bede' ile bir ve müte'addid yevm ve mâhtan sonra ve gerek beher şehrin yevm-i mu'ayyeninde ve panayır misillü bir vakt-i ma'rûf ve mahsusta te'diye olunmak üzere keşide kılınır.

88'inci Madde: Avista yani görüldüğü anda te'diyesi meşrût olan poliçeler ibrâz olduğu anda te'diye kılınır.

89'uncu Madde: İbrâzı gününden bir ve müte'addid yevm ve mâhdan sonra te'diye olunmak üzere olan poliçenin vadesi kabulü tarihinden ve adem-i kabulüne dâir protesto zuhurunda protesto kâğıdının tarihinden itibaren tayin ve tahsis kılınır.

90'uncu Madde: Bir panayırdaki te'diye olunacak poliçenin vadesi hemen panayırın hitamına mahsûs günden bir gün evvel hulûl edip panayırın yalnız bir gün müddeti olur ise o panayırın gününde vadesi zuhur eder.

91'inci Madde: Poliçenin vadesi hasbe'l-kanun yortu sayılan günlerden birine tesâdüf eder ise o yortudan bir gün evvel te'diye kılınır.

92'nci Madde: Poliçelerin te'diyesi için mürâ'ât ve müsâade ve âdât-ı belde kabilinden olarak her türlü mehil i'tâsı keyfiyeti lağv olunmuştur.

Ciro Yani Havâle Keyfiyeti Beyânındadır

93'üncü Madde: Bir poliçenin istishâb ve temellükü devir ve havâle tarihiyle birbirine intikâl eder.

94'üncü Madde: Poliçe Tahvilleri üzerinde devir ve havâlenin tarihi olmak ve poliçenin meblağı ahz olunduğunu beyân etmek ve her kimin uhdesine geçmiş ise onun ismini zikr eylemek lâzımdır.

95'inci Madde: Havâle keyfiyeti sâlifuz-zikr maddede beyân olunan şerâ'ite muvâfakat etmediği hâlde poliçenin intikâl ve devri icrâ olunamayıp âdetâ vekâletnâme kabilinden olur.

96'ıncı Madde: Poliçenin havâlâtına yazıldığı günden evvel tarih koymak memnû' olup her kim bunu irtikâb eder ise sahtekâr olmak üzere add ve şemâr olunur.

97'inci Madde: Poliçe kâğıdını imza ve kabul etmiş ve gerek devir ve havâlesini deruhde eylemiş olanların cümlesi hâmilî indinde birbirine mütekeffil olmak üzere addolunur.

98'inci Madde: Her bir poliçenin te'diyesi kabul ve havâle tarihiyle icrâ olunagelmekte ise de hîn-i havâlede havâle olunan kimse akçeyi verecek adama itimâd edemediği takdirce aval ta'bir olunur ihtiyaten hâricden bir kefil talep ve ahzına muktedir olabilir.

99'uncu Madde: İşbu aval ve kefâleti hâricden bir kimse tarafından i'tâ olunarak poliçe üzerine tahrir olunmak veyahut başkaca bir senede rabt ettirmek müsâavidir ve aval tarihiyle kefil olan kimse poliçeyi keşide ve havâle edenler misillü birbirlerine kefil ve zâmin olur meğer ki tarafeynin başkaca mukâveleleri sebkât etmiş ola.

100'üncü Madde: Poliçe kâğıdı işâret eylediği meskûkât ile te'diye olunmak lâzımdır.

101'inci Madde: Poliçe akçesini vadesinden evvel te'diye eden kimse ol poliçe hakkında bir gûne hile ve fesâd iddiâ olunduğu hâlde mes'ûliyetten halâs olamayıp te'diyesi mu'teber olup olmadığı ticarethâne ma'rifetiyle tedkik ve rü'yet olunmak lâzım gelir.

102'inci Madde: Bir poliçeyi vadesinde bir taraftan men ve tenbih olunmadığı hâlde te'diye eden kimse bi'l-küllîye beri'üz-zimme olur.

103'üncü Madde: Poliçenin hâmilî vadesinden evvel meblağını ahz eylemek üzere

icbâr olunamaz.

104'üncü Madde: Poliçenin te'diyesi ikinci ve üçüncü ve dördüncü ve sâir her kangı nüshasıyla icrâ olunur ise mu'teber olup ancak te'diye olunan nüshada diğer nüshaların hükmü lağv olunduğu muharrer olmak lâzımdır.

105'inci Madde: Bir poliçenin ikinci ve üçüncü ve dördüncü ve sâir nüshasıyla akçesini veren kimse kabulünü hâvi vaz'-ı imza ettiği nüshayı istirdâd etmez ise berâ'et-i zimmetini tahsil edemez.

106'ıncı Madde: Poliçenin te'diyesine muhâlefet câiz olmayıp meğer ki poliçe kâğıdı zâyî olmuş veyahut hâmilinin iflâsı zuhur etmiş ola.

107'inci Madde: "Kabul olunmamış poliçe kâğıdı zâyî oldukça ikinci ve üçüncü ve dördüncü ve sâir nüshalarının biriyle meblağın taleb etmeye sahibinin salâhiyeti derkârdır."

108'inci Madde: "Zâyî olan poliçe kabul olunmuş deyu işâret olunmuş ise ikinci ve üçüncü ve dördüncü ve sâir nüshalarının biriyle meblağın tahsili mücerred ticârethânenin emir ve tenbihi ile kefâlet i'tâsına tavakkuf eder."

109'uncu Madde: "Bir poliçeyi zâyî etmiş bulunan kimse ister kabul olunmuş ister olunmamış ikinci ve üçüncü ve dördüncü ve sâir nüshalarından birini ibrâz edemez ise zâyî olan poliçenin meblağın iddiâ ve ticârethâne ma'rifetiyle poliçenin sahib-i hakikisi olduğunu defteriyle isbât edip kefil verdikten sonra ahza kâdir olur."

110'uncu Madde: "Ânifu'z-zikr iki maddelerin mantûklarınca poliçenin te'diyesi iddiâ olunup da imtinâ zuhur eder ise zâyî olan poliçenin sâhibi bir kıt'a protesto kâğıdının ahzıyla bi'l-cümle istihkâkâtını hıfz ve vikâyet eder ancak işbu protesto kâğıdı zâyî olmuş poliçenin va'desinden bir gün sonra tahrir olunmak ve protestonun ilânına dâir zîrde mastûr rûsum ve kavâid ve mühletlere tatbikan poliçeyi keşide ve havâle edenlere ihbâr kılınmak lâzımdır."

111'inci Madde: "Zâyî olan poliçenin sâhibi ikinci nüshasına destres olmak zımnında kendisinden evvel devir ve havâlesini etmiş olan kimseye mürâcaat edip onlar dahi kendisinden evvel havâlesini imzâ eylemiş olan kimse indinde merkuma muâvenet etmek lâzımdır. Şöyle ki an'ane ile ehl-i havâlâtın birinden diğerine çıkılıp fi'l-asl poliçeyi çekmiş kimseye varıla. Ve bu bâbda vâki olan masârif-i poliçeyi zâyî eden kimseye çektirilir."

112'inci Madde: "Sâlifu'z-zikr yüz sekiz ve yüz dokuzuncu maddelerde muharrer kefâletin hükmü üç sene müddet câri olup müddet-i mezbûre esnâsında buna dâir bir gûne matlûbât ve iddiâ zuhur etmemiş ise bi'l-külliye hükmü mensûh olur."

113'üncü Madde: "Poliçe akçesinden ale'l-hesâb verilen mebâliğ poliçeyi keşide ve havâle edenlerin zimmetlerinden tenzil olunup baki kalan akçesi için poliçeyi protesto ettirmek hâmilin vazife-i zimmetidir."

114'üncü Madde: "Poliçenin te'diyesi için mühlet i'tâsı hâkimlerin yedinde değildir."

115'inci Madde: "Protesto olmuş poliçenin akçesi, poliçeyi çekmiş veya havâlesini kabul etmiş olanların birine hürmeten ahar bir şahıs tarafından tavassutan edâ olunabilir; ancak tavassut ve te'diye keyfiyetleri protesto kâğıdının ibâresinde

veyahut zeylinde tasrih olunmak lâzımdır."

116'ıncı Madde: "Tavassut tarikiyle bir poliçenin akçesini her kim verir ise hâmilinin istihkâkâtı buna intikâl eder. Hemen hâmil tarafından icrâsı lâzım gelen rûsum ve kavâidin ri'âyetine mütevassıt olan şahıs dahi mecburdur ve tavassut tarikiyle bir poliçenin akçesi keşide edenin hesabına mahsuben verilir ise ashâb-ı havâlâtın cümlesi beri'ü'z-zimme kalır ve ashâb-ı havâlâtın birine hürmeten poliçenin akçesi bi't-tavassut verildiği takdirde ondan sonra gelen bi'l-cümle ashâb-ı havâlâle beri'ü'z-zimme olur. Kaldı ki tavassut tarikiyle bir poliçenin te'diyesine birkaç tâlib zuhur eder ise sâirlerinden ziyâde eşhâs tebri'esini deruhde eden kimse takdim ve tercih olunur. Ma'a hazâ fi'l-asl poliçe kâğıdı kendisi üzerine çekilip de adem-i kabulüne mebni protestonun tahririne bâ'is olmuş olan kimse poliçenin akçesini vermek hususunda isbât-ı vücûd eder ise bil-cümle tâliblere tercih olunur."

117'inci Madde: "Frengistan'ın memalik-i berriye ve cezâyiri tarafından ve gerek Afrika'nın sevâhil-i şimâliyesi canibinden keşide olunup da gerek ibrâzı akibinde ve gerek bir ve müte'addid yevm ve mâh va'de ile memalik-i Osmaniye'de te'diyesi lâzım gelen bir poliçenin hâmili, tarihi gününden itibaren altı mâh zarfında te'diye veyahut kabulünü iddiâ etmesi lâzım gelip etmediği takdirde ashâb-ı havâlât üzerine ve belki karşılığını tedârik etmiş bulunan asıl poliçeyi keşide eylemiş kimse aleyhinde davaya teşebbüs etmek salâhiyetinden mahrum kalır. Kaldı ki Afrika'nın sevâhil-i cenûbiyesinden Ümidburnu dahi müstesnâ olmayarak çekilen poliçeler için dava etmek mühleti bir sene olup Amerika'nın memalik-i berriye ve cezâyiri ve gerek Hindistan'ın memalik-i berriye ve cezâyiri tarafından ve sâir bi'l-cümle memalik-i ba'de canibinden memalik-i Osmaniye'ye keşide kılınan poliçelerin mühleti kezâlik bir seneye kadar mümted olur. Ve kezâlik Devlet-i Aliyye memalik ve ticaretgâhlarından çekilip de memalik-i ecnebiyede te'diyesi lâzım gelen poliçenin hâmili ber-vech-i bâlâ memalik-i ba'denin mesâfâtına göre vaz' ve ta'yin kılınan mühlet esnâsında poliçenin te'diye veyahut kabulünü iddiadan ihmâl eylediği takdirde ber-vech-i meşrûh istihkâkâtından mahrum kalır. Ancak esnâ-yı muhârebeye zikr olunan mühletler iki kat olur. Ma'a hâzâ poliçenin alıcısı ile satıcısı beyninde ve gerek havâlâle ashâbı meyânında akdi sebkât etmiş olup usûl-i merkûmeye mutâbık olmayan mukâvelât-ı mahsusaya mârru'z-zikr nizâmâtın bir güne halel gelmemek lâzımdır."

118'inci Madde: "Poliçenin hâmili va'desi hulûl ettiği gün poliçe akçesinin te'diyesini istemek lâzımdır."

119'uncu Madde: "Poliçenin va'desi hulûl edip de te'diyesinden imtinâ olunduğu takdirde va'denin ferdâsı günü adem-i te'diyesi hakkında protesto ta'bir olunur bir kıt'a sened ile iddiâ olunmak lâzımdır. Ancak hasbe'l-kanun yortu sayılan günlerden bir güne tesâdüf eder ise ol gün te'hir ile ertesi günü iddiaya teşebbüs olunur."

120'inci Madde: "Poliçenin hâmili velev mukaddemâ adem-i kabul protestosu tanzim etmiş veyahut üzerine poliçe çekilen kimsenin iflâs ve vefâtı zuhur eylemiş ise de adem-i te'diyesine dâir diğer bir protesto dahi etmekten mu'âf değildir. Ancak va'deden evvel poliçeyi kabul eden kimsenin iflâsı zuhur eder ise yine poliçenin hâmili protestosunu istemek ve matlubunu iddiâ eylemek hususlarına kâdirdir."

121'inci Madde: "Te'diye olunmamak üzere protesto olmuş bir poliçenin hâmili, gerek keşide eden kimse ve ashâb-ı havâlâtın her biri aleyhine başka başka ve gerek

poliçeyi keşide etmiş kimse ile ashâb-ı havâlâtın mecmû'ü aleyhine birden iddiâ birle kefâlet davasını etmeye kâdirdir. Kezâlik ashâb-ı havâlâtın her birinin kendisinden evvel poliçeyi devretmiş veyahut keşide eylemiş kimseler hakkında vech-i meşrûh üzere kefâlet iddiâsını etmeye salâhiyeti vardır."

122'inci Madde: "Poliçenin hâмили yalnızca poliçeyi kendisine ferâgat etmiş kimse aleyhinde iddiaya tasaddî eder ise protestosunu buna ilân etmek ve akçesi verilmediği hâlde bu poliçenin satıcısı bir konak mesâfe mahalde mukim ise protestonun tarihinden itibaren 15 gün zarfında mahkemeye davet eylemek üzere mecburdur. Eğer poliçenin satıcısı akçesi verilecek mahalden bir konaktan ziyâde baîd bir yerde mukim ise ziyâde olan beher konak için üçer gün ilave birle mühletin imtidâdı lâzım gelir."

123'üncü Madde: "Memeâlik-i Devlet-i Aliyye'de keşide olunup da Devlet-i Aliyye'nin memalik-i berriyesinden hâric cezirelerde ve bilâd-ı baîdede veyahut memalik-i ecnebiyede te'diyesi meşrût olan poliçelerin protestoları vukû'unda memalik-i Devlet-i Aliyye'de mukim olup poliçeyi keşide eden ve devir ve havâlâtını kabul eyleyenlerin aleyhinde olacak davaların mühlet-i mu'ayyeneleri ber-vech-i âti zikr olunur. Kıbrıs ve Girit ve sâir Bahr-ı Sefid'de vâki adalarda iki mâh; Mısır ve İskenderiye ve havâlisinde vâki bilâdda dört mâh; Tunus ve Trablus ve Cezâyir memleketlerinde beş mâh Avrupa'da vâki memalik-i ecnebiyede dört mâh ve Afrika ve Asya'nın Hindistan kıt'asında bir sene mühlet itibâr olunur. Esnây-ı muhârebede zikr olunan mühletlerin mecmû'ü iki kat itibâr olunur."

124'üncü Madde: "Poliçenin hâмили hem poliçeyi çeken ve hem devir ve havâlesini edenler aleyhinde umûmen davaya mütasaddî olur ise bâlâda zikrolunan mühletlerin inkızâsına değin iddiaya salâhiyeti vardır. Poliçenin hâмили ber-vech-i meşrûh esnâ-yı mühlette dava edip akçesini tazmin ve ahz ettiği takdirce akçeyi veren dahi kendüden mukaddem olan ashâb-ı havâlâtın ve gerek poliçeyi keşide eden adamdan gerek mecmû'undan birden ve gerek münferiden her birinden devreder ise poliçeyi keşide eden adama varınca her bir müdde'î hakkında mühlet-i mezkûre câri ve mu'teberdir ve mühlet-i mezkûrenin ibtidâsı her bir müdde'înin davaya tasaddî ettiği günün ferdâsından add ve itibâr olunur."

125'inci Madde: "Ber-vech-i meşrûh görüldüğü anda ve gerek bir ve müte'addid yevm ve mâh va'de ile te'diyesi lâzım gelen poliçenin ibrâzı ve adem-i te'diyesine dâir protestonun icrâsı ve kefâlet iddiâsı hususları için vaz' olunan mühletlerin inkızâsından sonra bir poliçenin hâмили ashâb-ı havâlât aleyhinde bir veçhile dava edemeyip ol bâbda asla salâhiyeti kalmadığı derkârdır."

126'ıncı Madde: "Ashâb-ı havâlâtın dahi her birine râci olduğu mertebede mârru'z-zikr mühletlerin inkızâsından sonra poliçeyi kendilerine ferâgat etmiş kimseler aleyhinde kefâlet davasını etmeye istihkâkları yoktur."

127'inci Madde: "Kezâlik poliçenin va'desi hulûlünde karşılığını îsâl eylediğini keşide eden adam ispat edebilirse merkûmun aleyhine dava etmeye poliçenin hâмили ve ashâb-ı havâlâtın istihkâkları kalmaz ve bu takdirde her kimin üzerine poliçe keşide olmuş ise yalnız ol kimse aleyhine dava etmeye hâmilin istihkâkı derkârdır."

128'inci Madde: Protesto kâğıdının tahrir ve ilânı için ve gerek mahkemeye davet için bâlâda muharrer tayin olunan mühletlerin inkızâsından sonra poliçeyi keşide

etmiş olan kimse veyahut ashâb-ı havâlâtın biri nakid yahud bir hesaba mahsuben veyahut başka bir takrîble poliçenin te'diyesine mahsûs mebâlîğa destres olur ise mârru'z-zikr üç maddelerde mezkûr olduğu üzere davaya adem-i salâhiyet keyfiyeti ber-teraf olup poliçenin akçesini geri almış olan kimse aleyhinde iddiâ etmeğe ez-ser-i nev hâmilin istihkâk ve salâhiyeti hâsıl olur.

129'uncu Madde: "Adem-i te'diyesine mebni protesto olmuş poliçenin hâмили akçesini te'min için kefil mütâlebesine teşebbüs ettiği esnâda poliçeyi keşide ve kabul ve havâle edenlerin mal ve akçe ve zimemlerine zafer bulur ise Ticârethane ma'rifetiyle ol mal ve akçe ve zimemi tevkif ettirmeye muktedir olur."

130'uncu Madde: "Poliçenin adem-i kabulü veyahut adem-i te'diyesi cihetleriyle tertibi lâzım gelen protesto kâğıdları bir ma'rûf mahkeme veya meclis ma'rifetiyle protestonun şerâ'it-i lâzimesine riâyet olunarak poliçeyi te'diye edecek kimse ve icabına göre albezonya ta'bir olunur ikinci derecede te'diyesini havâle ettiği kimse buldurulup kabul ve te'diyeden imtinâlarını tahkik ettikten sonra tahrir olunmak lâzımdır."

131'inci Madde: "Protesto kâğıdında terkim olunacak mevâdd, poliçe temessükünün lafz be-lafz ibâresi ve kabul ve havâlâtı ve gerek hîn-i iktizâda kabul edecek eşhâsın keyfiyetleri ve poliçe meblağının mütâlebe olduğu ve akçesini verecek kimse hâzır olup olmadığı ve te'diye'den ve vaz'-ı imzâdan adem-i kudret ve imtinâ'ı keyfiyetleri işâret kılınmaktan ibârettir."

132'inci Madde: "Bâlâda tafsil ve beyân olduğu üzere şurût-ı lâzimesiyle icâb eden protesto kâğıdı yerine tüccâr tarafından veyahut âhar bir mahalden şehâdetnâme tarzında kâğıd ibrâzı makbûl ve mu'teber değildir. Eğer ol beldede kaçıllarya yani bâ-fermân-ı âli nasb ve ta'yin kılınmış ticâret vekilleri ikâmetgâhı mevcûd değil ise ol beldenin memleket meclisi tarafından şurûtu üzere bir kıt'a mazbata ibrâz eder ise o sûrette amel ve itibâr olunur."

133'üncü Madde: "Kaçıllarya memurları yani tüccar vekilleri protesto kâğıdlarının bi-ibâretihâ sûretlerini i'tâ ve evrâkı ma'dûd ve sahlanmış ve tüccar cerideleri hakkında mer'iyü'l-icrâ kavâ'ide tatbikan tertib olunmuş mahsusça bir deftere günü ve tarihiyle lafz be-lafz kaydını tastîr ve imlâ ettirmek üzere mecbur olup mugâyiri keyfiyet vukû'unda memuriyetlerinden azil ile ashâb-ı hukuk indinde zarar ve ziyân ve masârif ve güzêşteden mes'ûl olmaları lâzım gelir."

134'üncü Madde: "Rekambyo dedikleri bir poliçe mahalline bâ-vüsûl kabul olunmayıp protesto usulü icrasından başka poliçenin hâмили poliçenin hâvi olduğu meblağı poliçeyi kendiye irsâl eden kimse üzerine tekrar aksine poliçe etmek manasındadır."

135'inci Madde: "Protesto olmuş bir poliçenin re'sûlmâlı ve masârif ve kambıyo tefâvütü asıl poliçeyi çeken şahıs tarafından veyahut cirantaların biri canibinden li-ecli't-tahsil poliçenin hâмили retreat ta'bir olunur yani bir kıt'a cedid poliçe tanzimine mecbur olur."

136'ncı Madde: "Rekambyo maddesi poliçeyi çeken kimse hakkında te'diyesi lâzım gelen mahalden fi'l-asl çekildiği mahalle nakli için tahsis olunan kambıyonun rayicine nazaran hesâb ve tanzim olunup cirantalar hakkında ise rekambyo maddesi tanzimi asıl poliçe kangı mahalde bunlar tarafından verilmiş veyahut fûrûht olunmuş

ise hemen ol mahalden akçesi te'diye olunacak mahalle varınca tahsis olunan kambiyo rayicine itibaren icrâ olunur."

137'inci Madde: "Poliçenin îadesi retret yani îade hesâbı ta'bir olunur bir kıt'a defter-i müfredâta muhtacdır."

138'inci Madde: "İşbu îade hesâbında evvela protesto olunmuş poliçenin re'sülmâlî sâniyen protesto masârîfî ve komisyon ve dellâliye ve damga resmi ve mektûb nakliyesi misillü bazı mukannen masârîfî sâlisen üzerine retret veçhile poliçe çekilmiş kimsenin ismi ve her ne fiatla alınmış ise kambiyonun rayici keyfiyetleri mastûr olup kambiyo simsarı tarafından ve bu misillü simsar bulunmadığı yerlerde iki nefer tacir canibinden tasdik olunmak lâzımdır ve protesto olunmuş poliçe temessükü ve gerek protesto kâğıdı veyahut protesto kâğıdının bir kıt'a musaddak sureti beraberce irsâl olunup ancak aksine poliçe cirantaların biri üzerine çekilir ise te'diyesi lâzım gelen mahalden an asıl çekildiği mahalle varınca kambiyonun rayicini mübeyyin ber-vech-i bâlâ bir kıt'a şehâdetnâme dahi beraberce irsâl olunur."

139'uncu Madde: "Yalnız bir poliçe temessükü için müte'addid îade hesâblarının tahriri câiz değildir ve işbu îade hesâbı bir cirantadan başka cirantaya devir ve akçesi te'diye olunarak bilâhare poliçeyi çeken kimseye varıp onun tarafından tamamen akçesi eda ve usûl-i îbrâ icrâ olunur."

140'ıncı Madde: "Rekambiyoların terâkümü câiz olmayıp cirantaların her biri ve gerek poliçeyi çeken kimse yalnız bir rekambiyo vermeye mecbûrdur."

141'inci Madde: "Te'diye olunmamış poliçenin güzeştesi protesto gününden itibaren hesâb olunur."

142'inci Madde: "Protesto masârîfının ve rekambiyo ile sâir masârîf-ı mukannenin fâizi davaya tasaddî olunduğu günden itibaren hesâb olunur."

143'üncü Madde: "Îade hesâbı sâlifü'z-zıkr 138'inci maddede mastûr kambiyo simsarlarının veyahut tüccarın şehâdetnâmesiyle beraber irsâl olunmadığı hâlde kambiyo keşide olunan mahal ile irsâl kılınan mahal beyinde kambiyo fiâtının vâki olan tefâvütü verilmeyip hîn-i teslim ve te'diyesinde teslim olunan mahalde olan râyic ile ma'a masârîf te'diye kılınır."

144'üncü Madde: "Va'de ve ciro ve yekdiğere tekeffül keyfiyetlerine dâir ve gerek ihtiyaten hâricden kefil i'tâsı ve bizzât ve bi't-tavassut te'diye ve protesto hâlâtı ve poliçe hâmilinin vazife-i zimmet ve istihkâkâtı ve rekambiyo maddesi veyahut güzeştelere hususâtına mütedâir olup poliçe temessüklerine müte'allik bilcümle nizâmât-ı evredine yani dâyinin ba'dehu emir ve sipariş edeceği mahalle te'diye olunmak üzere yazılan tahviller hakkında dahi mer'iyü'l-icrâdır."

145'inci Madde: "Sipariş tahvilleri mutlaka bir tarih ile müverrah olmak ve mezkûr tahvilde te'diye olunacak meblağın mikdârıyla her kimin sipariş ve emrine te'diye olunacak ise onun isim ve şöhreti ve ne vakit akçesi verileceğini zikretmek ve cihet-i karz veyahut emti'a semeni midir yoksa bir hesâb veya havaleden dolayı mıdır beyân etmek lâzımdır."

146'ncı Madde: "Poliçe temessüklerine dâir ve tüccar ve bazergân ve sarrâfân taraflarından imzâ ve gerek ticâret maddeleri için i'tâ olunan sipariş tahvillerine mütedâir bilcümle davalar protestonun tarihinden itibaren beş sene ve eğer aleyhine

hükm olunmamış veyahut deyn hususu başkaca bir sened ile mütehakkık ve mütebeyyin olmamış ise en sonra vâki olan mahkemece iddiadan itibaren kezâlik beş sene güzârânında gayr-ı mesmû'dur. Ancak medyun olmak üzere addolunan kimselerden suâl olunmak iddiâ olunur ise min ba'd deynleri olduğunu yemin ile tasdik etmeleri ve bunların verese ve alakadârları dahi hiçbir deyn kalmadığını hilesiz itikâd eylediklerini kezâlik kaseim ile tasdik eylemeleri lâzımdır."

Kaynak: Kanunnâme-i Ticaret, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Salonu, Demirbaş No: 130445, İstanbul 10 Rebiülâhir 1265 / 5 Mart 1849.

Ek 2: Ticaret Kanunnâme-i Hümayûnu'na Zeyil

Birinci Fasl

Mukaddime

Birinci Madde: Kâffe-i de'âvi-i ticâret zâten ashâb-ı her ne sınıf ve sıfatta bulunur ise bulunsun bilhassa ticâret mahkemeleri tarafından rü'yet ve hükm olunacak ve fakat mahkeme-i ticâreti olmayan kazâlarda mezkûr ticâret davâlarının usûl ve kanun-ı ticârete tevfikân fasl ve rü'yeti husûsu hukuk-ı âdiyeye müte'allik de'âviyi rü'yet etmekte olan umûr-ı mülkiye meclislerine havâle kılınacaktır.

İkinci Madde: Kâffe-i de'âvi-i ticâret derece-i ûlâda Dersaadet veyahut taşralar ticâret mahkemelerinde rü'yet olunur. Fakat yalnız işbu derece-i ûlâ mehâkiminde kat'iyen fasl ve hükm olunması kanunen mu'ayyen olan davâlardan mâadâ de'âvi-i ticâretin derece-i sâniyede Divân-ı İstinâf'a nakli câiz olur.

Üçüncü Madde: Zîrde muharrer usûl ve nizâma tatbikan Dersaadet'te bir istinâf de'âvi-i ticâret divânı te'sis ve teşkil olunacaktır.

İkinci Fasl

Ticâret Mahkemelerinin Teşkiline Dâirdir

Sekizinci Madde: Yalnız bir meclisten ibâret olan her bir mahkeme-i ticâret bir reis ile iki azâ-yı dâime ve dört azâ-yı muvakkateden mürekkeb olarak bunların her biri esnâ-yı müzâkerede sâhib-i re'y olacaklardır.

Üçüncü Fasl

Mehâkim-i ticâretin Rü'yet Edeceği Mevâd Beyânındadır

Yirmi Yedinci Madde: Ticâret mahkemeleri ticâret veya sarraflık ile meşgul olanlar ve poliçeci ve esnâf-ı sâireden bulunanlar beyninde vuku bulan ta'âhhüdât ve mu'âmelât-ı ahz u i'tâya dâir olan bilcümle davâları rü'yet edecektir. Fakat esâs keyfiyete nazaran mahkeme-i ticârete aid olmadığı tahakkuk eden davâların rü'yetinden sarf-ı nazarla icâb eden mahalle havâlesini gösterecektir. Sâniyen kâffe-i eşhâs beyninde yalnız ticârete mütedâir olan münâza'aları görececek ve hükmeylecektir.

Dördüncü Fasl

Ticâret Mahkemelerinin Umûr-ı Dâhiliyesine Dâir Olan Mevâd Beyânındadır

Otuz Dokuzuncu Madde: Ticâret mahkemelerinin kalem odalarında nasb ve tayin olunan azânın isim ve şöhret ve sıfatları derhâl kayd olunmak üzere bir defter-i mahsûs bulunacaktır.

Beşinci Fasl

Dersaadet İstinâf Divânı'nın Teşkiline Dâirdir

Yetmiş Beşinci Madde: Rü'yet-i de'âvi-i ticârete dâir çıkarılacak nizânamede ber-vech-i tafsil beyân olunan şerâit iktizasınca mücâz olacak istinâf maddelerinin yani mehâkim-i ticâretin birinde fasl ve hükm olunmuş olan bir davânın ilâmı aleyhinde vuku bulacak şikâyetin merci'i olmak ve o makûle ilâmâtı bi'l-mütâlaa aleyhlerinde

ikâ olan şikâyet, şerâ'it-i istinâfa muvafık ise davâyı ez-ser-i nev rü'yet eylemek üzere Dersaadet'te ticârethânedede mahsûsan bir istinâf divânı olacaktır.

Altıncı Fasl

Protesto Usûlüne Dâirdir

Seksen Dördüncü Madde: Poliçe hakkında olunacak protesto hâmil-i poliçe veyahut vekil istid'âsıyla icrâ olunacaktır.

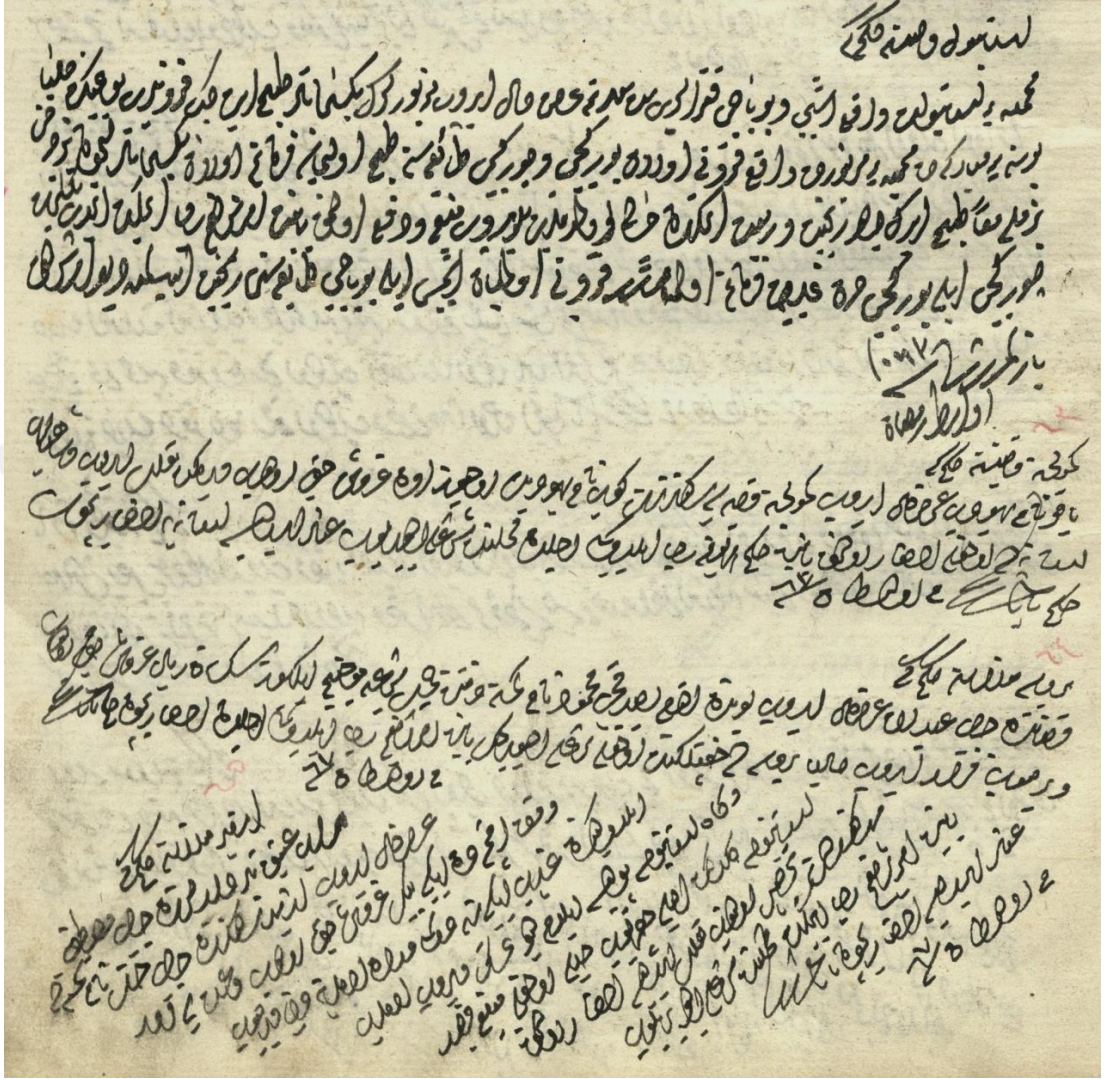
Yedinci Fasl

Zarar ve Ziyân Tazminine Dâirdir

Doksan Birinci Madde: Bir şeyin verilmesi veyahut yapılması husûsuna dâir olan bir kontrat veya bir ta'ahhüd ahkâmının adem-i icrasından veyahut icrasının te'ehhüründen dolayı müte'ahhiden iddiâ olunan tazminât husûsu ta'ahhüd eylediği maddenin icrâsı için müte'ahhid tarafından resmen ve tahriren ihtâr kılınmadıkça lâzım gelmeyecektir. Fakat müte'ahhidin ta'ahhüd ettiği şey bir vade-i mukarrere mürurundan sonra i'tâ veya tanzim ve tesviye olunur mevâddan olmadığı ve icrâ olunmaksızın vade-i mezkûre munkaziye olduğu hâlde müte'ahhidin ihtâr kılınmasına hâcet olmayarak zarar ve ziyân tazminine mecburiyeti iktizâ edecektir. Kezâlik ta'ahhüd husûsu bir şeyin yapılmasına dâir olup da müte'ahhid bunun aksi harekette bulunur ise ihtâr ve protesto olunmaksızın zarar ve ziyân tazminine mecbur olacaktır.

Kaynak: Ticaret Kanunnâme-i Hümayûnu'na Zeyil (T.K.Z.), Düstur 1. Tertip, C. 1, s. 445-465, Madde 4; 9 Şevvâl 1276 / 30 Nisan 1860.

Ek 3: Poliçeyle İlgili Tespit Edilen En Erken Tarihli Mühimme Hükümü (1657).

Kaynak: A.DVNS.MHM.d, 92, s. 14, hüküm numarası 65.

İzmir Mollası'na Hüküm ki

Hesâb-ı atik teberdârlarından Hacı Mustafa arzuhâl edip İzmir sâkinlerinden Hacı Hasan nâm kimesnede vakıf akçeden iki bin kuruş hakkı olup vadesi mürûr eylelediğinden gayrı iki senedir ki varan adamlarına dahi vermeyip ve gâh İstanbul'a polise eyledim deyu temessük verip adamları İstanbul'a geldikte aslı çıkmayıp hile olmakla meblağ-ı mezbûr, mezkûrdan tahsil olunup ta'allül eder ise ihzâr olunmak bâbında emr-i şerifim rica etmeğin mahallinde şer'ile alıverilip inad eder ise ihzârı için yazılmıştır.

Fî Evasıt-ı N. Sene 1067 / Temmuz 1657

Kaynak: A.DVNS.MHM.d, 92, s. 14, hüküm numarası 65.

Ek 4: Sayda'dan İstanbul'a Keşide Edilen Poliçelerin Kitâbu'l-kadı ile Güvence Altına Alınması (1717).

دولت علیه ارساله در که موعده
اولدکه مضموعاً بچون میداده بولجه اولوب دولت علیه ارساله در که موعده
دکار اولدکه موعده ۱۱۷۹

ردیف	موصوفه	مبلغ	تاریخ
۱	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۰۸۰۰	۱۱۷۹
۲	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۰۷۵۸	۱۱۷۹
۳	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۰۷۵۴	۱۱۷۹
۴	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۲۴۱۱	۱۱۷۹
۵	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۴۵۰۰	۱۱۷۹
۶	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۴۵۰۰	۱۱۷۹
۷	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۱۴۶۶	۱۱۷۹
۸	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۹۶۷۷	۱۱۷۹
۹	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۲۲۰۰	۱۱۷۹
۱۰	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۰۶۲۴	۱۱۷۹
۱۱	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۱۰۰۰	۱۱۷۹
۱۲	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۳۵۰۰	۱۱۷۹
۱۳	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۳۰۰۰	۱۱۷۹
۱۴	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۲۴۶۸	۱۱۷۹
۱۵	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۰۰۶۰	۱۱۷۹
۱۶	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۰۰۵۰	۱۱۷۹
جمع		۱۹۹۷۰	

دولت علیه ارساله در که موعده
اولدکه مضموعاً بچون میداده بولجه اولوب دولت علیه ارساله در که موعده
دکار اولدکه موعده ۱۱۷۹

ردیف	موصوفه	مبلغ	تاریخ
۱	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۱۴۷۵	۱۱۷۹
۲	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۲۰۰۰	۱۱۷۹
۳	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۲۱۰۰	۱۱۷۹
۴	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۵۴۷۵	۱۱۷۹
۵	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۲۴۶۰	۱۱۷۹
۶	صدده فریادوی حومه قسطنطنیه	۰۰۹۴	۱۱۷۹
جمع		۷۸۴۷	

برای حواله بملک حومه قسطنطنیه
بجای حواله بملک حومه قسطنطنیه
۱۹۹۷۰
۷۸۴۷
۲۷۷۹۸

حالی صید اسکندریه فرانسه مستامتری تجار اولدندن برجان نوساق مجلس ترغ خفیر لارم انوزنه
تقریبی کلام و قبیل عن المرام ایدوب حالی صید اسکندریه اولان خمر باشا لیرلسر خمر باشا
حضرت لیرلسر خمر باشا سیزده درون دفتر اولان بطنی عامه ایچون حواله اولدندن اولان
لفظ بیک طرف دیوید تیریش طرف اولان باین موقدری کاغذی بر ایلم غایب اولون بیک
بیک سکر بورج کیمی بیک موقدرش بود اولان باین لایحه که حضرت ایچون بیک بیک بیک بیک
لفظان سکر موقدرش در دست ایچون علی طرفی البولیمه اخذ و قس المدم و مدبر عن البندق
متمم ما وقع بالبلد کتب اولدنی تخمیناً عم شمس دروغ لایحه که بیخ و مقبوله و ما و لفت
بود ایچون

Kaynak: D.BŞM.d, 1343, 1 R. 1129 / 15 Mart 1717

Ek 4: Sayda Beylerbeyi Mehmet Paşa'nın Kamu Tahsilatını İstanbul'a Havalesini İçeren ve Sayda'da Keşide Edilip Galata'da Ödenecek Poliçeler (1717)

Defter-i oldur ki, matbah-ı âmire için Sayda'da poliçe olunup Devlet-i Aliyye tarafına irsaliyedir ki müfredatıyla zikr olunur. Fî gurre-i R. Sene 1129.

Kuruş-ı Esedî

800	Sayda'da Fransavî Hoca Kostiye teslim Galata'da Fransavî Hoca Artav'dan taleb oluna, eyyâm 30
758	Sayda'da Fransavî Hoca Kostiye teslim Galata'da Fransavî Hoca Artav'dan taleb oluna, eyyâm 30
753	Sayda'da Fransavî Hoca Kostiye teslim Galata'da Fransavî Hoca Artav'dan taleb oluna, eyyâm 40

2.311

3.500	Sayda'da Fransavî Hoca Gotiye teslim Galata'da Fransavî Hoca Artav'dan taleb oluna, eyyâm 30
2.500	Sayda'da Fransavî Hoca Gotiye teslim Galata'da Fransavî Hoca Artav'dan taleb oluna, eyyâm 30
1.366	Sayda'da Fransavî Hoca Santaman, Galata'da Fransavî Hoca Galit'ten taleb oluna, eyyâm 40

9.677

2.200	Sayda'da Fransavî Hoca Cave, Galata'da Fransavî Hoca Artav'dan taleb oluna, eyyâm 30
624	Sayda'da Fransavî Hoca Kalyope, Galata'da Fransavî Hoca Veyan'dan taleb oluna, eyyâm 30
1.000	Sayda'da Fransavî Hoca Gotiye, Galata'da Fransavî Hoca Garos'tan taleb oluna, eyyâm 30

13.501

3.000	Sayda'da Fransavî Hoca Pekite, Galata'da Fransavî Hoca Demozat'tan taleb oluna, eyyâm 40
2.368	Sayda'da Fransavî Hoca Pekite, Galata'da Fransavî Hoca Demozat'tan taleb oluna, eyyâm 40
600	Sayda'da Fransavî Hoca Kostiye, Galata'da Fransavî Hoca Galbez'den taleb oluna, eyyâm 40
500	Sayda'da Fransavî Hoca Kostiye, Galata'da Fransavî Hoca Galbez'den taleb oluna, eyyâm 40

19.970

Defter-i oldur ki, Sayda'da Franca taifesinden poliçe olunup Devlet-i Aliyye tarafına Başçukadâr Hacı İbrahim ile irsaliyedir ki zikr olunur. Fî gurre-i R. Sene 1129.

Kuruş Meblağ

1.375	Sayda'da Fransavî Hoca Kalyope teslim Galata'da Fransavî Hoca Veyan'dan taleb oluna, eyyâm 30
-------	---

- 2.000 Sayda'da Fransavî Hoca Cave teslim Galata'da Fransavî Hoca Artav'dan taleb oluna, eyyâm 30
- 2.100 Sayda'da Fransavî Hoca Cave teslim Galata'da Fransavî Hoca Artav'dan taleb oluna, eyyâm 30
- 5.475**
- 2.260 Sayda'da Fransavî Hoca Cave teslim Galata'da İngiliz Hoca Palmentir'den taleb oluna, eyyâm 31
- 92 Sayda'da Fransavî Hoca Bremon teslim Galata'da Fransavî Hoca Demozat'tan taleb oluna, eyyâm 15

7.827

Yekûn

19.970 Berây-ı havâle-i Matbah-ı Âmire poliçe

7.827 Başçukadâr ile olan poliçe

27.798

"El-emru kemâ hurrîre fihi
Mehmed el-kâdı be-medine-i Sayda
nemmekahu'l-fakir ileyhi azze şânuhu
Gufira lehu
(Mühür)

Sebeb-i tahrir-i kitâb-ı şer'î

Hâliya Sayda İskelesi'nde Fransız müste'menleri tüccarlarından Tercüman Tusak meclis-i şer'î hatîr-ı lâzımu't-tevkîrde takrir-i kelâm ve ta'biru ani'l-merâm edip hâliya Sayda Beylerbeyisi Mehmed Paşa yessarallahu lehu mine'l-hayr mâ yeşâ hazretlerinin hazinesinden derûn-ı defterde olan matbah-ı âmire için **havâle** olunan on dokuz bin dokuz yüz yetmiş guruş dokuz akçe ve Başçukadârı el-Hac İbrahim Ağa yediyle olan yedi bin sekiz yüz yirmi yedi kuruş yüz on beş akçe ki min haysu'l-mecmû yirmi yedi bin yedi yüz doksan sekiz kuruş dört akçe alâ tariki'l-poliçe ahz u kabz eyledim dedikde gıbbe't-tasdiki's-şer'î mâ veka'a bi't-taleb ketb olundu.

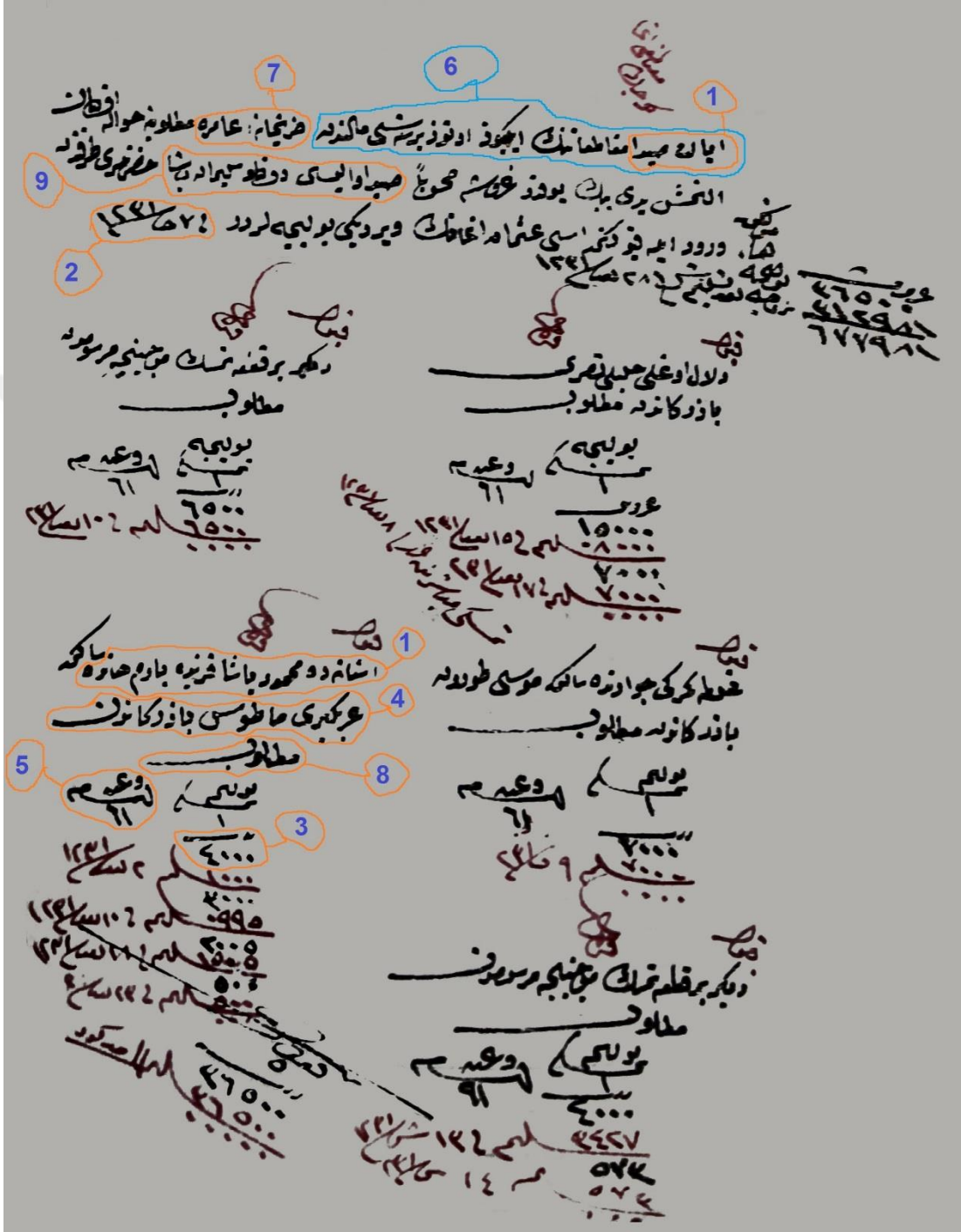
Şuhûdu'l-hâl

Fahru'l-eşbâh	Fahru'l-küttâb	Mustafa	Ahmed	Eş-	Ali	Ve
Ali Ağa	el-Hac Yusuf	Ağa	Efendi el-	Şeyh	Durmuş	gayruhum
Hamudzâde	Hazine Katibi	Maraşlı	Kırımî	Ali		

Tahriren fi gur-re-i şeh-r-i Rebiüssâni li-sene tis'a ısrîn ve mi'e ve elf."

Kaynak: D.BŞM.d, 1343, 1 R. 1129 / 15 Mart 1717

Ek 5: Deftere Kaydedilmiş Poliçe Örneği (1816).

Kaynak: DRB. d, 677, s. 11; 5 Nisan 1816.

Ek 5: Deftere Kaydedilmiş Poliçe Örneği (1816).

(1) Eyalet-i Sayda **(6)** mukâtaâtının iki yüz otuz bir senesi malından **(7)** Darbhâne-i Âmire matlubuna havâle olunan altmış yedi bin bu kadar kuruşa mahsuben **(9)** Sayda Valisi devletli Süleyman Paşa hazretleri tarafından vürûd ile kapı kethüdası Osman Ağa'nın verdiği poliçelerdir. **(2)** Fî 7 Ca. 1231

Kabul (İmza)

(1) Asitane'de Mahmudpaşa kurbunda Badem Han'da sâkin **(4)** Arabgirî Matos Bazergan'dan **(8)** matlûb.

Poliçe Temessükü 1

(5) Vade - Eyyâm 61

(3) Bedel 4.000

Teslim 1.000

2 Receb 1231

Teslim 995

10 Receb 1231

Teslim 1.505

11 Receb 1231

Teslim 500

23 Receb 1231

Kaynak: DRB. d, 677, s. 11; 5 Nisan 1816.

Ek 6: Osmanlı Devleti Fransa Büyükelçisinin keşide ettiği poliçe örneği (1840).

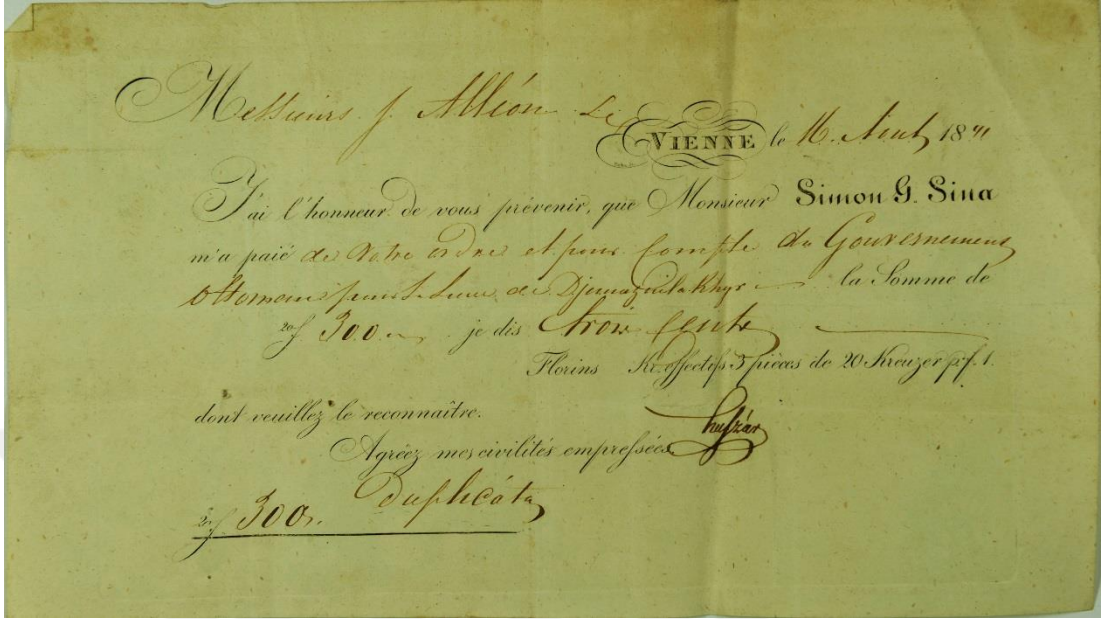
Kaynak: C. DH, 108/5369; 4 Aralık 1840.

Ek 6: Poliçenin Tercümesi ile Osmanlıca Kısmının Transkripsiyonu.

<p style="text-align: center;">(Fransızca Bölümünün Tercümesi)</p> <p>Mösyö Lillet-Will Şirketi'nden senet/poliçe Mösyö Jacques Alléon adına düzenlenen 500 frank meblağ, ulu hakan hesabına yardım adı altında Hristiyan Diyarbakırlı Asmar'a bağışlanmış, üç nüsha olarak düzenlenmiş ve imzalanmış sadece bir nüshası kullanılacak işbu senet/poliçe. Paris, 4 Aralık 1840 (İmza) Nuri</p> <p>500 frank"</p> <p style="text-align: center;">(Osmanlıca Bölümünün Transkripsiyonu)</p> <p>Paris'te mütemekkin Diyarbakırlı Asmar'a âtiye-i şâhâne olmak üzere i'tâsı emr ü irâde buyurulan beş yüz frank ahz olunmakla meblağ-ı mezbûrun i'tâsı için nüsh-ı selâseden nüsha-i ûlâ olmak üzere işbu sened verildi.</p>

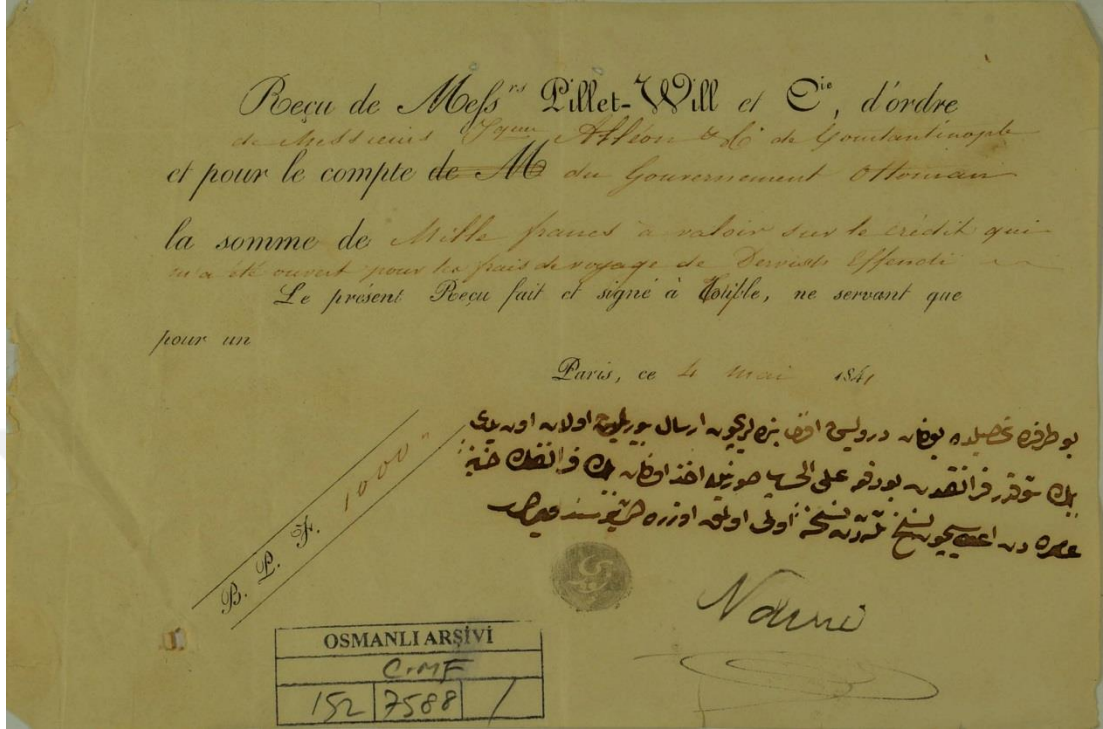
Kaynak: C. DH, 108/5369; 4 Aralık 1840.

Ek 7: Viyana'dan İstanbul'a Çekilmiş Poliçe Örneği (1841)

Kaynak: C. HR, 53/2650; 16 Ağustos 1841.

Ek 8: Paris'ten İstanbul'a Çekilmiş Poliçe Örneği (1841)

Kaynak: C. MF, 152/7588; 4 Mayıs 1841.

Ek 8: Paris'ten İstanbul'a Çekilmiş Poliçe Örneği (1841)

(Fransızca Bölümünün Tercümesi)

Reçu de Messrs Pillet-Will et Cie, d'ordre
des Messieurs Jaque Alléons de Constantinople
et pour le compte du Gouvernement Ottoman
la somme de Mille francs à valoir sur le crédit qui
m'a été ouvert pour les frais de voyage de Desvisch Effendi
le présent Reçu fait et signé à triple, ne servant que pour un
Paris, ce 4 mai 1841

Nouri

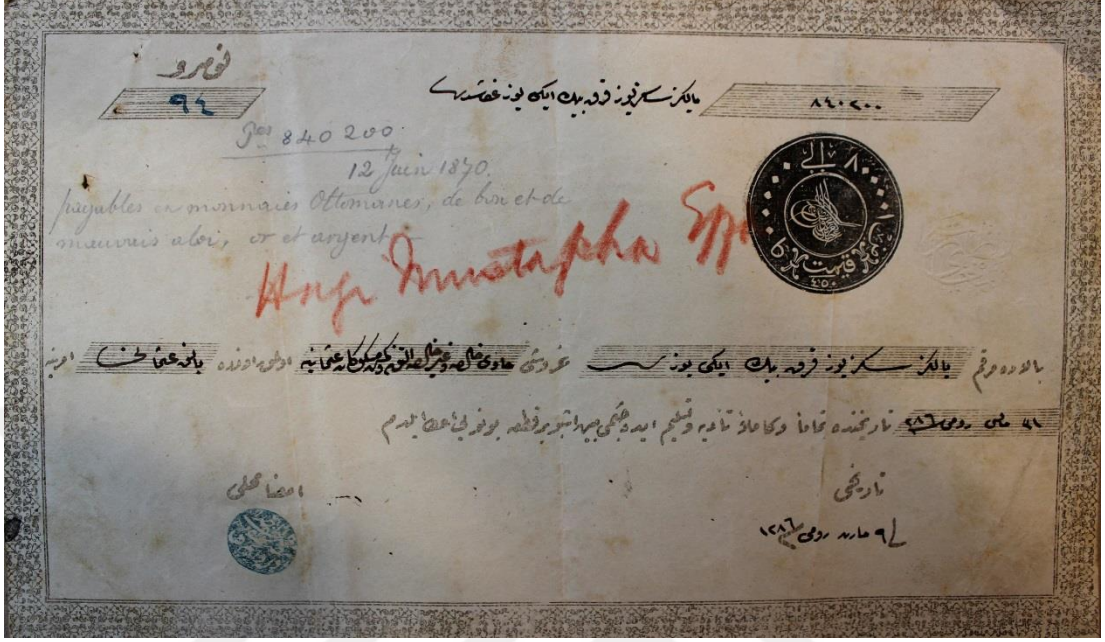
B. L. Fr. 1000 »

(Osmanlıca Bölümünün Transkripsiyonu)

Bu tarafta tahsilde bulunan Derviş Efendi bendeleri için irsâl buyurulmuş olan 17.000 şu kadar franktan bu defa ale'l-hesâb sûretiyle ahz olunan 1.000 frankın Hazine-i Âmire'den i'tâsı için nüsh-ı selâseden nüsha-i ûlâ olmak üzere işbu sened verildi.

Kaynak: C. MF, 152/7588; 4 Mayıs 1841.

Ek 9: Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Bir Bono Örneğinin Çevirisi (Ön Yüz-1870)

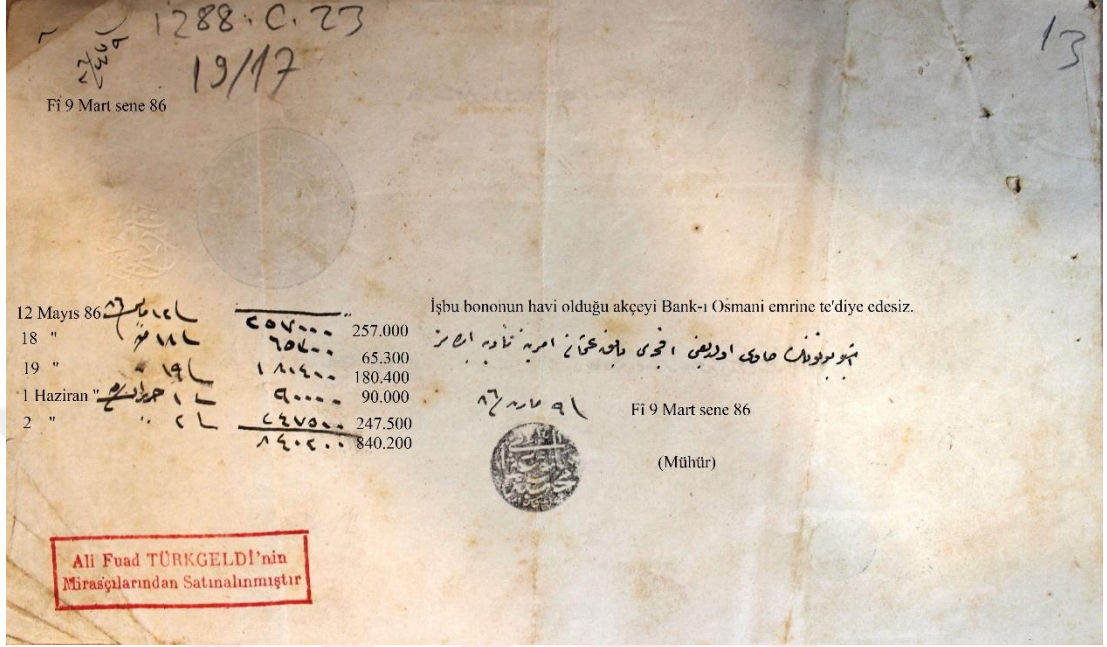
Kaynak: BOA. HSD.AFT, 19/17; 26 Mart 1286 / 7 Nisan 1870

Ek 9: Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Bir Bono Örneğinin Çevirisi (Ön Yüz-1870)

840.200	Yalnız sekiz yüz kırk bin iki yüz kuruştur	Numara	94
TUĞRA			12 Haziran 1870
Min 800.001 ilâ 900.000			
Kıymet 450			
Bâlâda murakkam yalnız sekiz yüz kırk bin iki yüz kuruşu hâvi hâlis ve gayr-ı hâlis altın ve gümüş meskûkât-ı Osmaniye olmak üzere Bank-ı Osmanî emrine 31 Mayıs Rumi sene 286 tarihinde tamamen ve kâmilen te'diye ve teslim edeceğimi mübeyyin bir kıt'a bonoyu i'tâ eyledim.			
Tarihi		İmza Mahalli	
Fî 9 Mart Rumi sene 1286		(Mühür)	

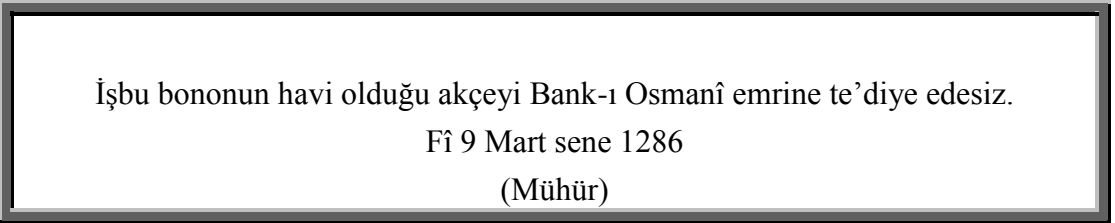
Kaynak: BOA. HSD.AFT, 19/17; 26 Mart 1286 / 7 Nisan 1870

Ek 10: Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Bir Bono Örneği (Arka Yüz-1870)

Kaynak: BOA. HSD.AFT, 19/17; 26 Mart 1286 / 7 Nisan 1870

Ek 10: Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Bir Bono Örneği (Arka Yüz-1870)

Kaynak: BOA. HSD.AFT, 19/17; 26 Mart 1286 / 7 Nisan 1870

ÖZGEÇMİŞ

1963'te Gümüşhane'de doğdum. İlkokul ve ortaokulu aynı ilde tamamladıktan sonra Gümüşhane Lisesi'ni bitirdim. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldum. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Bilim Dalı'nda yüksek lisans yaptım. 1988 yılından beri Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi'nde (2018 Temmuz ayından sonra kurumun adı, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı olarak değişmiştir) görev yapmaktayım. Aynı zamanda 2012 yılı başından itibaren İstanbul Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde kısmî zamanlı öğretim görevlisi olarak çalışmaktayım.